

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mertcan ÖNTÜRK

ROMA DÖNEMİ'NDE BATI ANADOLU'DA (ASIA EYALETİ'NDE) MEYDANA
GELEN DEPREMLER

Eski Çağ Dilleri ve Kùltürleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mertcan Öntürk

ROMA DÖNEMİ'NDE BATI ANADOLU'DA (ASIA EYALETİ'NDE) MEYDANA
GELEN DEPREMLER

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ertan YILDIZ

Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mertcan Öntürk'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Eski Çağ Dilleri ve Kùltürleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. N. Eda AKYÜREK ŞAHİN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ertan YILDIZ (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALKAN (İmza)

Tez Başlığı: Roma Dönemi'nde Batı Anadolu'da (Asia Eyaleti'nde) Meydana Gelen Depremler

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 14/07/2020

Mezuniyet Tarihi : 27/08/2020

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Roma Dönemi’nde Batı Anadolu’da (Asia Eyaleti’nde) Meydana Gelen Depremler” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Mertcan Öntürk

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Mertcan Öntürk
Öğrenci Numarası	20185216002
Enstitü Ana Bilim Dalı	Eski Çağ Dilleri ve Kùltürleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ertan YILDIZ
Tez Başlığı	Roma Dönemi'nde Batı Anadolu'da (Asia Eyaleti'nde) Meydana Gelen Depremler
Turnitin Ödev Numarası	1360416696

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 170 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 21/07/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 8

alıntılar dahil % 26'dır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

- () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.
- () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

(imzası)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ertan YILDIZ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ANTİK ÇAĞ'DA DEPREM

1.1. Din ve Deprem	2
1.2. Edebi Kaynaklarda Deprem	7

İKİNCİ BÖLÜM ROMA DÖNEMİ'NDE BATI ANADOLU (ASIA EYALETİ) DEPREMLERİ

2.1. Asia Eyaleti (<i>Provincia Asia</i>) ve Sınırları	13
2.2. Yazıtlar ve Antik Kaynaklar Işığında Asia Eyaleti'nde Meydana Gelen Depremler	15
2.2.1. Mysia Bölgesi	17
2.2.2. Batı Phrygia Bölgesi	22
2.2.3. Pisidia Bölgesi	26
2.2.4. Aiolis Bölgesi	27
2.2.5. Lydia Bölgesi	29
2.2.6. Ionia Bölgesi	32
2.2.7. Karia Bölgesi	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TESTIMONIA

3.1. T.LIT.	48
3.2. T.EP.	98

SONUÇ	126
ANTİK KAYNAKLAR VE EDİSYONLAR	129
KAYNAKÇA KISALTMALARI	138
KAYNAKÇA	142
İNTERNET KAYNAKLARI	152

EKLER.....	154
Ek 1-Puteoli'deki heykel kaidesi	154
Ek 2-Asia Eyaleti <i>Conventus</i> Merkezleri.....	155
Ek 3-Asia Eyaleti Sınırları.....	156
Ek 4-1900 Yılı Öncesi Deprem Haritası	157
Ek 5-Batı Anadolu Fay Hatları	158
Ö Z G E Ç M İ Ş	159

KISALTMALAR LİSTESİ

Age.	Adı geçen eser
bk.	Bakınız
dn.	Dip not
İ.Ö.	İsa'dan önce
İ.S.	İsa'dan sonra
krş.	Karşılaştırınız
mm.	Milimetre
M=?	Büyüklüğü bilinmeyen deprem
Ms	Yüzey dalgası büyüklüğü (Surface wave magnitude)
no.	Numara
s.	Sayfa
str.	Satır
vd.	Ve devamı
Yak.	Yaklaşık

ÖZET

Depremsellik bakımından oldukça aktif olan Anadolu ve özellikle bu çalışmanın konusu olan Asia Eyaleti, kendi tarihi boyunca birçok deprem geçirmiştir. Depremler ise, insan ve insanlığa ait din, ekonomi, kent ve kent yaşamı gibi çok yönlü sosyal ve kültürel bir etkiye sahiptir. Bu sebeple, bu coğrafyanın Antik Çağ'da da sıkça yaşadığı tarihsel depremlerin epigrafik, nümizmatik ve edebi kaynaklar üzerinden araştırılarak belgelenmesi ve ortaya depremlerin oluş sıklığı üzerine bir zaman aralığı çıkartılması bu çalışmanın temel noktasını oluşturmuştur. Elde edilen bulgularla günümüzde meydana gelen depremlerin oluş sıklığı karşılaştırılmış ve ortaya çıkan tarihsel aralık üzerinden bu bölgede bir sonraki depremin ne zaman olacağına dair tahmini bir zaman aralığı elde edilebilmiştir. Ayrıca, Antik Çağ insanların bu doğa olayı hakkında ne düşündüklerine, hayatlarında nasıl bir yer tuttuğuna, depremden sonra ne gibi faaliyetlere giriştiklerine yer verilmiş ve bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada Asia Eyaleti olarak bahsedilen bölge, Antik Çağ'da eyaletin kapsadığı yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır. En erken yazılı belgesine ulaşabildiğimiz depremin meydana geldiği İ.Ö. 304/3 yılı Ionia depremi ile İ.S. 551 Karia depremi arasındaki depremler ile günümüzde söz konusu bölgelere denk gelen bölgedeki yakın tarihi kapsayan 1702-2020 yılları arasındaki tarihlerde meydana gelen depremler bu çalışmada incelenmiş ve bu doğrultuda bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Tarihsel Depremler, terrae motus, ó σεισμός, Asia Eyaleti, Ege Bölgesi, Poseidon.

SUMMARY

EARTHQUAKES IN WESTERN ANATOLIA (THE PROVINCE OF ASIA) DURING THE ROMAN EMPIRE

Anatolia, which is very active in terms of seismicity, and especially the province of Asia, which is the subject of this study, has experienced many earthquakes throughout its history. Earthquakes have a multifaceted social and cultural effect such as religion, economy, city and urban life which are belongs the humanity. For this reason, this research is aimed to document the historical earthquakes that the geography in question frequently experienced in Antiquity, through epigraphic, numismatic and literary works and to determine the time interval on the frequency of earthquakes occurring. The obtained data was compared with frequency of occurrence of earthquakes after the 18th century. An estimated time interval for when the next earthquake will occur in this region has been obtained over the resulting historical interval. In addition, what the ancient people thought about this natural phenomenon, how it has affected their lives and daily routine, what kind of actions they have taken after the earthquake were included and evaluated in this context.

In this research, the region, referred to as the Province of Asia, is divided into seven geographical regions that constitute the province in Antiquity. The earthquakes between the Ionia earthquakes of 304/3 B.C. in which we can reach the earliest written document and the Karia earthquake of 551 A.D. and the earthquakes that occurred in the area corresponding to the aforementioned areas between the years of 1702-2020 were included and concluded in this direction.

Keywords: Historical Earthquake, terrae motus, ὁ σεισμός, Province of Asia, Aegean Region, Poseidon.

ÖNSÖZ

İnsanlığı temelden etkileyen doğal afetlerden en sık meydana geleni depremlerdir ve bu fenomen Antik Çağ'ı da derinden etkilemiştir. Bu çalışmada üç başlık altında Antik Çağ'da meydana gelen depremler antik ve modern kaynaklar üzerinden araştırılmış, sıkça edebi ve epigrafik belgelere başvurulmuş, tüm bunlar üzerinden tartışılmıştır. Ulaşılan sonuçlarla Antik Çağ'da meydana gelen bu depremlerin ne sıklıkta meydana geldiği belirlenerek, periyodik olup olmadığı gözlemlenip zaman aralığına ulaşılmaya çalışılmıştır. Günümüzdeki depremlerle karşılaştırılarak bir sonraki büyük depremin hangi zaman aralığında meydana geleceği, belirlenen bu zaman aralıkları sayesinde tahmin edilmeye çalışılmıştır.

İlk başlıkta bu dönemde meydana gelen depremlerin edebi kaynaklar ve yazıtlar vasıtasıyla din üzerinde nasıl bir etki yarattığı, yine edebi belgeler üzerinden dönemin düşünürlerinin depremler hakkındaki tasavvurları aktarılmıştır. Çünkü, edebi ve epigrafik materyaller üzerinden Antik Çağ kapsamında hem deprem algısının hem de depremin bu dönemlerdeki dinler içerisinde nasıl bir yer aldığının aktarılması, depremlerin, o dönemin toplumu/toplumlari üzerindeki etkilerine doğrudan bir kanı oluşturmaktadır. İkinci başlıkta Asia Eyaleti'ni oluşturan coğrafi bölgelerde vuku bulan depremler, bölgelerin kendi başlıkları altında tarihsel olarak sıralanmıştır. Meydana gelen depremler ve bu depremlerden sonra kentlerin genel durumları, aldıkları yardımlar hakkında bilgiler aktarılmıştır. Yine aynı başlıkta 1700'lerden sonra meydana gelen depremler aktarılmış ve bu iki dönemdeki depremlerin tarih aralıkları karşılaştırılarak periyodik bir aralığa ulaşılmaya çalışılmıştır. Üçüncü başlık, "Testimonia" başlığı ise önceki başlıklarda değinilen edebi ve epigrafik kaynakları ve bunların çevirilerini içermektedir. Yine bu başlığın literatür kısmında antik edebi yazarlar harf sırasına göre sıralanmıştır. Yazıtların bulunduğu Testimonia Epigrafi başlığındaki kentler ise ikinci başlıkta yer alan bölgelerin sırasına göre düzenlenmiştir.

Büyük bir ilgi ile hazırlamış olduğum bu çalışmada, kaynaklara ulaşmamda yardım ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, karşılaştığım sorunları görüş ve önerileriyle her daim çözüme ulaştıran saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ertan YILDIZ'a, aynı şekilde kaynaklara ulaşmamda ve fikirleriyle destekte bulunan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. N. Eda AKYÜREK ŞAHİN'e ve Prof. Dr. Fatih ONUR'a ve her koşulda yanımda olduklarını bildiğim aileme teşekkürlerimi sunarım.

Mertcan Öntürk

Antalya, 2020

GİRİŞ

Teze konu olan dönemden daha önce meydana gelen depremler hakkında yazılı pek bir bilgi bulunmamaktadır. Bu bilgilerin büyük bir kısmı da daha sonraki dönemlerde yaşayan tarihçi ve coğrafyacılar tarafından aktarılmıştır. Ancak, Anadolu’da özellikle Roma hakimiyetinin başlamasıyla hâkim olan *pax romana* (barış dönemi) ile birlikte, İ.Ö. 1.yy’ın başlarından itibaren afetler ve özellikle depremler daha sık kayıt altına alınmıştır. Bunun sebebi ticaret, savaş vb. sebeplerle hem Anadolu’ya hem de ötesine ulaşma amaçlı yapılan seyahatlerde daha fazla yazarın bu bölgelerde bizzat bulunarak meydana gelen afetleri ve geride bıraktığı yıkımları gözlemlemeleri, bulundukları bölgedeki anlatıları kayıt altına almalarıdır. Ayrıca yine aynı dönemlerde gelişen yol ağlarıyla da haberlerin, yardım taleplerinin önceki dönemlere nazaran daha hızlı yayılmasıdır. Hem kayıt altına alınan depremlerin hem de bu kayıtları doğrulayan epigrafik malzemelerin günümüze ulaşmış olmasıyla bölgedeki, teze konu olan dönemin depremlerinin kanıtlarıyla birlikte bir kataloğu çıkartılabilmektedir. Yapılan bu çalışma ile üzerinde bulunduğumuz coğrafyanın çok büyük yıkımlara sebep olan depremlere oldukça gebe olduğu tarihsel olarak da kanıtlanmıştır.

Antik Çağ ve günümüz depremlerine geçmeden önce üzerinde bulunduğumuz Anadolu coğrafyasının kaderinde neden bu kadar sık ve büyük depremler yaşandığını açıklamak önem arz etmektedir. Anadolu’nun bu denli çok sayıda depreme maruz kalmasının sebebi, yıllık 25 mm. batı yönlü harekete sahip olan Anadolu plakasını¹, güneyden sıkıştıran Afrika levhasının Anadolu plakasının altına girmesi ve yine güneyden Arap levhası ile kuzeyden ise Avrasya plakasının sıkıştırmasıdır². Bu dalma ve sıkıştırma sonucu Anadolu’nun kuzeyinde Avrasya plakasıyla sınır oluşturan Karadeniz Bloğu, günümüzde Kuzey Anadolu Fay Hattını oluşturmaktadır³. Batı Anadolu ise, doğuda kuzeybatı-güneydoğu yönlü Bursa-Eskişehir-Afyon Fay Zonu ile kuzeydoğu-güneybatı yönlü Muğla-Afyon Fay Zonları arasında kalmakta ve güneybatı Anadolu yıllık 13.5 mm kuzey-güney yönlü açılmaya uğramaktadır⁴. Kuzey ucunu Bursa, doğu ucunu Afyon ve batı ucunu Muğla’nın oluşturduğu bu “V” formundaki deformasyon alanı Batı Anadolu Tektonik Kaması olarak adlandırılmaktadır⁵. Yer kabuğunun tüm bu aktivitesi sebebiyle de çalışmaya konu olan bölgede pek çok sayıda fay hattı, yani yer kabuğunda kırıklar meydana gelmektedir.

¹ Reilinger vd., 1997: 1.

² Bayrak, 1999: 11-12; Crouch, 2003: 178.

³ Bayrak, 1999: 12.

⁴ Yalçın vd., 2013: 2; Şaroğlu ve Güler, 2020: 161.

⁵ Şaroğlu ve Güler, 2020: 171-172.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞ'DA DEPREM

1.1. Din ve Deprem

Yunan tarihinde depremi, anlatılarına dahil eden ve tanrılarla, özellikle Tanrı Poseidon ile bağdaştıran en eski yazılı kaynak Homeros'un ise İlyada ve Odysseia eserleridir. Homeros bu eserlerinde Poseidon'dan sık sık yeri tutan tanrı (Γαῖοχος) ve depremlerin tanrısı (Ἐννοσίγαιος, Ἐνοσίχθων) olarak bahsetmektedir⁶. Hesiodos, Theogonia'da Poseidon'dan yeri tutan ve yeri sarsan tanrı olarak bahsetmektedir⁷. Herodotos ise Poseidon'un yeryüzüne depremler sayesinde şekil verebildiğini söyleyerek, Peneus Nehri'nin ve bulunduğu vadinin meydana gelmesine Poseidon'un sebep olduğunu, Thessalya'da buna inanıldığını⁸, Potidaia'da Perslerin başına gelenin ise, Poseidon tapınağına ve heykeline saygısızlık yapmalarından dolayı olduğunu söylerler⁹. Yine aynı dönemlerde Thukydides de İ.Ö. 465/4 yılında¹⁰, Tainaros'taki Poseidon tapınağına sığınan *heliot*'ları (köleleri) oradan çıkartıp öldüren Spartalılara, bu sebepten ötürü tanrı tarafından cezalandırılmak amacıyla deprem gönderildiğini söyleyerek depremi Poseidon'a atfetmiştir¹¹. Ksenophon, Hellenika'da depremten sonra Spartalıların, Poseidon'u yatıştırmak için *paian* söylediklerini aktarır¹². Hatta bir istila sırasında tanrı deprem gönderirse, bunu kötüye işaret olarak yorumlayıp istila fikrinin yeniden değerlendirildiğini, istiladan sonra gönderirse teşvik için olduğunu ve Poseidon'a adakta bulunulduğunu söyler¹³. Lakonia bölgesinde ve Therapne civarında Poseidon *Gaieokhos* tapınağı olduğunu, Gythium'da ise Poseidon *Gaieokhos*'un heykeli olduğu Pausanias'tan öğrenilmektedir¹⁴. Yine aynı eserde Akhaia'daki bir limanda Poseidon tapınağı ve heykeli olduğunu, yerel halkın da tanrıya birtakım isimler verdiğini aktarır, ancak bu isimlendirmelerin arasındaki *Asphaleios epitheti* ve

⁶ Ποσειδάων Γαῖοχος için bkz. Hom. Il. 13.43; 20.34 ve Hom. Od. 1.68; 8.322; 8.350; 9.528; 11.252; Ποσειδάων Ἐνοσίχθων için bkz. Hom. Il. 7.445; 13.34-45; 13.59-70; 13.231; 13.554; 14.384; 15.41; 15.205; 20.13 ve 57; 20.132; 20.315-330 ve 400-405; 21.287 ve Hom. Od. 1.74; 5.339-366; 7.56; 7.271; 8.354; 9.283; 13.146-159. Ayrıca Aiskhylos da Poseidon'dan Γαῖοχος olarak söz etmektedir bkz.: T.Lit.Aiskhylos 307-311.

⁷ T.Lit.Hesiodos 15.

⁸ T.Lit.Herodotos 7.129.4.

⁹ T.Lit.Herodotos 8.129.3. Bu deprem Ambraseys tarafından İ.Ö. 479 yılına tarihlendirilmektedir. bkz. Ambraseys 2009: 81.

¹⁰ Cook, 1940: Vol. III, I: 21; Mylonopoulos 1998: 88.

¹¹ T.Lit.Thukydides 1.128.1; T.Lit.Pausanias 7.24.6.; Spartalıların Poseidon tarafından lanetlenmesini içeren bir başka durum Aristophanes'in Akharneis eserinde de geçmektedir. Bkz.: T.Lit.Aristophanes 509-512.

¹² Burkert, 1977: 138.

¹³ Ksen. Hell. 4.7.4.; Poseidon Enosikhthon'a yatışsın diye boğalarla adakta bulunulması Homeros'ta da kendisine yer bulmaktadır, bkz. Hom. Il. 20.403-405: “ὥς ὅτε ταῦρος ἦρυγεν ἐλκόμενος Ἐλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα κούρων ἐλκόντων: γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων”.

¹⁴ Lakonia: T.Lit.Pausanias 3.11.9; Therapne: T.Lit.Pausanias 3.20.2; Gythium: T.Lit.Pausanias 3.21.8.

tapınak ile heykelin tanrının depremle ile olan ilişkisine dair olup olmadığı bilinmemektedir¹⁵. Plutarkhos, her ayın sekizinci gününde Poseidon'un onurlandırıldığını, sekiz sayısının ise özellikle tanrının gücünü vurgulamak için seçildiğini söyler¹⁶. Kallisthenes ise, deniz şeridindeki kentlerin depremden en çok tahrip olan yerler olduğunu ve bu yüzden Poseidon'a atfedildiğini söyler¹⁷. Cornutus, Poseidon'un yeri tutan anlamındaki *Gaieokhos* ve temeli tutan anlamındaki *Themelioukhos epithet*'lerinden dolayı yapıları yeryüzünde sabit tuttuğunu ve *Asphaleios* (Sarsılmaz) *epitheti*'nden dolayı sarsılmamaları için ona tapınıldığını söyler. Iuvenalis, Poseidon'un bir diğer *epithet*'i olan *Ennosigaios*'un (Lat. *Ennosigaeus*) zincirlere vurulduğunu şiirlerine konu eder¹⁸. Strabon göre, denize hiçbir yakınlığı bulunmayan Apameia'da bile sık sık meydana gelen depremler yüzünden Poseidon'a tapınılmaktadır¹⁹. Platon, Poseidon adının kökeninde yeri sarstığı, titrettiği için "*ὁ σειων*", yani "*titreten*" kelimesinden geldiğini ve pi harfi ile delta harfinin sonradan eklemeye olduğunu söyler²⁰.

Deprem öncesi ortaya çıkan işaretlerde veya deprem olduktan sonra yeryüzünde meydana gelen değişimlerde de çoğunlukla deniz ya da yine su ile ilgili işaretlerden sık sık bahsedilmiştir. Bu durum da yine Poseidon'u işaret eder, çünkü Poseidon doğanın özellikle de denizin vahşiliğini, tahmin edilemezliğini yansıtır²¹, kontrol edilemez ve tehlikelidir²². Bu işaretler ya bir kuyunun kuruyup bir başka yerden su gelmesi ya da havanın mevsim normallerinin tersine dönmesi, aşırı yağmurların meydana gelmesi gibi işaretlerdir²³. Depremlerin su ile ilişkilendirilmesi İ.S. 6. yüzyıla kadar, Poseidon'dan bahsedemeyeceğimiz tarihte bile devam etmiştir²⁴. Sebebinin su üzerinde yüzen dünya tasvirinin bu zamanda da geçerli olması olmalıdır.

Bir diğer husus ise çok sayıda deprem olan bölgelerde, yine depremlerden dolayı meydana gelen yüzey yarıkları, mağaralar ya da göller gibi doğal oluşumların isimlerini dini figürlerden alması ve zaman zaman bu oluşumların üzerine tapınaklar inşa edilmesidir²⁵. Eserinde bu tür oluşumların adını sıkça anan Strabon'dan edinilen bilgilere göre, İtalya'da tıpkı *Plutonion*'lardaki gibi üzerinde uçan kuşların öldüğü Avernus Gölü vardır²⁶. Anadolu'da ise Laodikeia (Denizli/Goncalı) ve Apameia (Afyon/Dinar) arasında bulunan kötü kokulu bir göl

¹⁵ T.Lit.Pausanias 7.21.7.

¹⁶ T.Lit.Plutarkhos 36.4.

¹⁷ T.Lit.Lucius Annaeus Seneca *Q.Nat.*6.23.4.

¹⁸ T.Lit.Iuvenalis 10.182.

¹⁹ T.Lit.Strabon 12.8.8.

²⁰ T.Lit.Platon *Crat.* 403a.

²¹ Parker, 1990: 198-199.

²² Burkert, 1977: 139.

²³ Bir sonraki başlıkta değinilecektir.

²⁴ T.Lit.Ioannes Lydus 53.

²⁵ Stewart, 2017: 713-8.

²⁶ T.Lit.Strabon 5.4.5.

(Afyonkarahisar ve Denizli arasındaki Acıgöl = Anaua)²⁷, Hierapolis kentinde, hemen üzerinde Apollon Tapınağı bulunan ve zehirli gazlar çıkartan *Plutonion*²⁸, Karia Thymbriasi (Aydın/Bafa civarı) yakınlarında yine zehirli gazlar çıkartan *Kharonion* olarak anılan Aornos Mağarası²⁹, Tralleis (Aydın/Güzelhisar) ve Nysa (Aydın/Sultanhisar) arasındaki kutsal bölgede *Plutonion* ve *Kharonion* mağarası bulunduğu öğrenilmektedir³⁰. Burada bahsedilen *Plutonion*, yani “Pluton’a (Yun. Hades) ait yer” anlamındaki bu isimlendirme içinden çıkan zehirli gazları soluyan canlılar için öldürücü olmasından dolayı, *Kharonion*, yani “Kharon’a ait yer”, ise ölüleri Styx Nehri’nden geçiren *Kayıkcı Kharon*’a ithafen, canlıları yaşamdan ölüme geçirmesine istinaden verilmiş olmalıdır. Laodikeia yakınlarında bulunan *Lykos* Nehri³¹ (Çürüksu Çayı) ise adını Poseidon’un Pleiadlardan³² Kelaino (Kelainai Apameia kentinin adının da kökeni olan³³) ile birlikteliğinden doğan çocuğundan alıyor olmalıdır³⁴. Çünkü yine Strabon’a göre kentin depremlere bu kadar gebe olmasının sebebi *Lykos* Nehri’nin ta kendisidir³⁵.

Poseidon depremlerin en çok atfedildiği ve bundan dolayı ona ithafen kültlerin kurulduğu tanrıdır³⁶. Kos’tan ele geçen bir yazıt sayesinde İ.Ö. 200 dolaylarında Poseidon tarafından büyük bir depremin gönderildiğini, buna karşılık depremde sonra da *mystes*’lerin yakararak kurbanlar adadığı bilinmektedir³⁷. Aynı tarihlerde meydana gelen bir başka ya da bizzat aynı depremin Didyma’yı vurduğu, deprem sonrasında kâhinin Miletos’ta duaların edilip, Poseidon *Asphaleos Soter* tapınağına boğalar kurban edilerek yatıştırılmasını söylediği bir başka yazıttan anlaşılmaktadır³⁸. Yine aynı kentte şehirde Poseidon *Seisikhthon* için adak niteliğinde bir yazıt bulunmaktadır³⁹. Strabon’a göre ise, bu depremde sonra Thera ve Therasia adaları arasında ortaya çıkan bir adada Rodoslular tarafından Poseidon *Asphalios* tapınağı yapılmıştır⁴⁰. Erythrai’da (İzmir/Çeşme/Ildırı) ise İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen, kurban listesi

²⁷ T.Lit.Strabon 12.8.9.

²⁸ T.Lit.Strabon 13.4.14.

²⁹ T.Lit.Strabon 14.1.11.

³⁰ T.Lit.Strabon 14.1.44.

³¹ Herakleia Pontika’da yer alan ve yine çok sık depremlerin meydana geldiği bölgede bulunan *Lykos* Nehri için bkz. Ksen. Anab. 6.2.3 “ἐνταῦθα διὰ τοῦ πεδίου ῥεῖ ποταμὸς Λύκος ὄνομα, εὐρὸς ὥς δύο πλέθρων”; *orada ovanın ortasından Lykos isimli iki yüz ayak genişliğinde bir nehir akıyordu.*

³² Pleiadlar, Atlas ve Pleione’nin çocukları.

³³ T.Lit.Strabon 12.8.18.

³⁴ T.Lit.Apollodorus 3.10.1.

³⁵ T.Lit.Strabon 12.8.16.

³⁶ T.Lit.Ammianus Marcellinus 17.7.12; Burkert, 1977: 137.

³⁷ T.Ep.Kos 1.

³⁸ T.Ep.Didyma 1.

³⁹ T.Ep.Didyma 2.

⁴⁰ Strabon 1.3.16: “μετὰ δὲ τὴν παῦλαν τοῦ πάθους ἐθάρρησαν πρῶτοι Ῥόδιοι θαλαττοκρατοῦντες ἐπιπροσπλεῦσαι τῷ τόπῳ καὶ Ποσειδῶνος Ἀσφαλίου ἱερὸν ἰδρύσασθαι κατὰ τὴν νῆσον”. Çev.: *Bu olaydan sonra, denizin efendileri olan Rodoslular ilk olarak oraya yelken açmaya cesaret gösterdiler ve adada Poseidon Asphalios’un tapınağını inşa ettiler.*

niteliğindeki bir yazıtta Apollon, Hekate gibi tanrı ve tanrıçaların yanı sıra Poseidon *Asphaleios*'a da kurbanlar verildiği görülmektedir⁴¹. Attika bölgesinde bulunan iki yazıttan, bu bölgede Poseidon *Gaieokhos* ve *Erekhtheos* kültlerinin olduğu öğrenilmektedir. İlk yazıtın tarihlenmesi İ.S. 54-68 yıllarına yapılmıştır⁴². Diğer yazıt ise bu kültün rahibine ait bir yazıttır ve tarihi bilinmemektedir⁴³. Tralleis'te Apollon kâhini tarafından, rahip Kleitosthenes eliyle iletilen ve kente Poseidon *Seisikhthon*'a elde edilen hasattan bir sunu yapılmasını, kültünün kurulmasını ve sunağını çevreleyerek *kykneion* söylemelerini, Poseidon'u ve Zeus'u övmelerini ve tapınmalarını emrettiği bir yazıt bulunmaktadır⁴⁴. Kentin geçirdiği deprem, yazıttan da anlaşıldığı üzere, Poseidon'un ihmal edilmesi yüzünden Zeus'un öfkesine atfedilmektedir. Tralleis'teki bu durum belki de kentte daha önceleri var olan ve giderek unutulmuş olan Poseidon kültüne bir nevi dönüş için tanrılardan verilen emri simgeliyor olabilir⁴⁵. Poimaneon'da (Balıkesir/Soğuksu) ise yine 2. yüzyıla tarihlendirilen bir yazıtta Claudianus isimli bir şahsın depremden sonra Poseidon'a adakta bulunduğu bilinmektedir⁴⁶.

Yine bu dönemlerde deprem sadece Poseidon'a atfedilmezdi ve başka tanrıların da sarsıntılara sebep olduğu söylenirdi. Quintus, Athena'ya⁴⁷, Sophokles ve Euripides Bakkhos'a⁴⁸, Hesiodos Theogonia'da Zeus'a atfetmişlerdir⁴⁹. Philostratos, Ionia'da meydana gelen bir depreme karşın libasyon yapıldığını ve bunun Aigaion'un Ionia'yı daha önce salladığı gibi sallamaması için yapıldığını anlatır⁵⁰. Herodotos ise Atinalıların, Aiginalılardan kendi ağaçlarından yapılmış *Damia* ve *Auksesia* heykellerini zorla almaya çalıştıkları zaman gök gürlemesi ve yer sarsıntısının meydana geldiğini söyler⁵¹. Bu durum ise Zeus ve Poseidon'un gönderdikleri ortak bir işaret olarak yorumlanabilir. Başka anlatılara göre ise, Poseidon'un halihazırda sahip olduğu Delphi'yi, bir anlatıda Kalaureia karşılığında⁵², diğerinde ise Tainaros karşılığında Apollon'a verdiği anlatılır⁵³. Delos'ta İ.Ö. 431 yılında⁵⁴, Peloponnesos Savaşları

⁴¹ T.Ep.Erythrai 1.

⁴² T.Ep.Diğerleri 4.

⁴³ T.Ep.Diğerleri 5.

⁴⁴ T.Ep.Tralleis 3. Yazıt İ.S. 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilmiş olsa da depremin tam tarihi bilinmemektedir.

⁴⁵ Cook, 1925: 959; Pritchett, 1979: 114; Mylonopoulos, 1998: 88.

⁴⁶ T.Ep.Poimaneon 1.

⁴⁷ T.Lit.Quintus 12.395.

⁴⁸ T.Lit.Sophokles 153; T.Lit. Euripides 585; 605-6; 621-22; 632.

⁴⁹ Bir başka görüşe göre Poseidon'un, Zeus'un farklı bir yansıması olduğu ve elindeki yabanın aslında bir ışıın demeti olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Cook, 1940: Vol. III, I: 1-20.

⁵⁰ T.Lit.Phiolstratus *V.A.* 4.6.

⁵¹ Hdt. 5.85.

⁵² Paus. 10.5.6.

⁵³ FGr.Hist. II A, F 150: "...ἐνταῦθα ἦν ἄσυλον Ποσειδῶνος ἱερὸν, καὶ φασὶ τὸν θεὸν τοῦτον ἀλλάξασθαι πρὸς μὲν Λητὴν τὴν Καλαυρίαν ἀντιδόντα Δῆλον, πρὸς Ἀπόλλωνα δὲ Ταΐναρον ἀντιδόντα Πυθῶν"; Çev.: *Orada (Kalaureia) Poseidon'un koruyucu tapınağı olduğunu söylerler ve tanrının, Leto'dan Kalaureia'ya Delos karşılığında, Apollon'dan Tainaros'u Delphi karşılığında aldığını söylerler.*

⁵⁴ Thukydides 2.8.3; Guidoboni vd, 1994: 117; Mylonopoulos, 1998: 87.

dönemine denk gelen tarihte meydana gelen bir deprem ya da İ.Ö. 373 yılında⁵⁵ ve yine İ.Ö. 347/6 yılında Delphi’de meydana gelen depremlerin⁵⁶, bu inanışa göre; ya Poseidon’un bir mücadelesi veya koruması ya da bölgenin veya tapınım gören tanrı/tanrıçanın uyarısı veya cezalandırması olarak görülebilir⁵⁷. III. Gordianus döneminde, İ.S. 241 yılında⁵⁸ Aphrodisias’taki depremden sonra ve Gallienus döneminde, İ.S. 262 yılında Libya, Roma ve Asia’yı vuran geniş çaplı deprem sonrasında ise Sibylla Kitaplarına danışılıp Iuppiter Salutaris’e kurbanlar adanmıştır⁵⁹.

Depremler nerede veya ne zaman olsalar Yunan ve Roma dönemlerinde tanrısal bir cezalandırma veya bir olaya yönelik işaret olarak görülürdü⁶⁰. Fakat, Aulus Gellius ve Ammianus Marcellinus’tan öğrenildiği kadarıyla Roma dünyasında depremler her zaman doğrudan Poseidon ya da bir başka deyişle Neptunus’a atfedilmez ve hatta özellikle bundan kaçınılırdı⁶¹. Yine aynı bölümde özellikle eski Romalıların, bu davranışı depremin sebeplerinin yeterince açık olmamasından ötürü bir tanrıyı diğerinden daha üst görmemek için hiçbir isim anmadıklarını ve depremin olduğu günü kutsal gün ilan ettikleri görülmektedir. Eserin ilerleyen kısımlarında yer alan bilgilere göre Roma’da *Regia* kutsal alanında bulunan Mars’ın mızrakları spontane şekilde hareket ederse bu derhâl *senatus*’a bildirilir ve *senatus* da aldığı bir kararla o sıradaki konsüle Juppiter ve Mars’a yetişkin birer hayvanı adakta bulunması, diğer tanrı veya tanrıçalara ise sütten kesilmemiş hayvanlarla adaklarda bulunması emri verilirdi⁶². Birinci ve ikinci yüzyılın ilk yarısına kadar durum böyleyken bu tarihlerden itibaren, Roma İmparatorluğu’na iyice etki etmeye başlayan Hristiyanlıkla aynı zamanlarda sıkça meydana gelen salgın hastalıkların ve doğal afetlerin sebepleri üzerine Hristiyanlar ve Paganlar arasında ciddi tartışmalar geçmiştir⁶³. Paganlar sık sık Hristiyanları suçlamışlar⁶⁴ ve onları ölüme sürükleyecek işler yapmışlardır⁶⁵. İmparatorlar ise bu duruma karşı sessiz kalmamışlar, Marcus Aurelius, Asia Birliği’ne gönderdiği bir mektupta; Hristiyanların, sadece Hristiyan oldukları için ve depremlerden ötürü suçlanmamaları gerektiğini, eğer sırf bu yüzden bir suçlama olursa suçlayana ceza verilmesini, suçlananın ise beraat ettirilmesini buyurmuştur. Hristiyanlığın egemen din haline geldiği dönemlerde de hem Hristiyan mezheplerin birbirlerini hem de diğer

⁵⁵ Guidoboni vd., 1994: 128.

⁵⁶ Guidoboni vd., 1994: 134.

⁵⁷ Mylonopoulos, 1998: 84.

⁵⁸ T.Lit.S.H.A. Gord. 26.1.

⁵⁹ T.Lit.S.H.A. Gall. 5.2.6.

⁶⁰ Mylonopoulos, 1998: 86; bu görüşle ilişkili olarak T.Lit.Dio Chrysostom 38.1.20.

⁶¹ T.Lit.Aulus Gellius 2.28.

⁶² T.Lit.Ammianus Marcellinus 17.7.10; T.Lit.Aulus Gellius, 4.6.

⁶³ İ.S. 165-180 Antonin Vebası; İ.S. 160/1 depremi; İ.S. 178 Smyrna depremi; İ.S. 191/2 ve 223 Roma depremleri; İ.S. 249-262 veba salgını.

⁶⁴ T.Lit.Eusebius *Hist. Eccl.* 4.13.2-3.

⁶⁵ T.Lit.Tertullianus *Apologeticus* 40.1-2.

din ve mensuplarını, doğal afetler sebebiyle suçlama girişimleri devam etmiştir. Şahin'in makalesinde değindiği Bithynia depremleri sırasında, 364-378 yılları arasındaki Doğu Roma İmparatoru Valens'in Ortodoks ve Katolikleri doğal afetlerden dolayı suçlu görmesi ve bu yüzden yakın takibe alması da bu duruma bir başka örnektir⁶⁶.

Depremlerin dini figürlerle ilişkilendirilmesi, yerleşimin çok olduğu bölgelerde elbette ki yayılım göstererek olağan bir durum haline gelmiştir. Çünkü, dakikalar içerisinde kentleri yok ederek, sakinlerini öldüren bir güç pek tabii tanrılar tarafından gönderilen ya bir işaret ya da uyarı veya cezalandırma olmalıydı.

1.2. Edebi Kaynaklarda Deprem

Depremler, halk arasında ve yönetimde sık sık tanrılara atfedilmiş olsa da İ.Ö. 6. yüzyıldan itibaren düşünürler gözlemlerine dayanarak depremler için birtakım açıklamalar getirmişler ve eserlerinde bunları işlemişlerdir. Edebi anlatılarda depremler sıkça ele alınmış ve dönemin düşünürleri tarafından hem depremlerin sebepleri üzerine tartışmalar yapılmış hem de çeşitli açıklamalar getirilmiştir. Bir önceki bölümde değinilen deprem ve Poseidon ilişkisinin altında o dönemlerdeki dünya ve deprem tasviri yatmaktadır. Düşünürler tarafından deprem tasvirlerinde çoğunlukla yerin kendi kendine hareket etmeyeceği görüşü hakimdir ve sadece yerin altında sıkışıp kalan doğa elementleri sayesinde hareket ettirilebileceğine onlar tarafından sık sık değinilmiştir. Dünya tasvirlerinde ise kara, gök kubbe ile çevrili ve düz bir tepsi halinde su üzerinde yüzen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Thales suyun üzerinde yüzen dünyanın, tıpkı bir geminin denizdeki dalgalarla ve üstündeki yüklerin ağırlığıyla sallandığı gibi su üstünde yüzmesinden ve ağırlığından dolayı sallandığını ileri sürer⁶⁷. Demokritos ise içi su dolu olan dünyanın, yağış aldığı zaman içindeki oyukların şişmesiyle veya kuruma gerçekleştiğinde suyun çatlaklara çekilerek bu çatlaklardan geçerken depremleri meydana getirdiğini ileri sürer⁶⁸. Anaksimandros, yazın sıcaklardan dolayı kuruyan ve çatlayan toprağın yağmurla birlikte ıslandığında büyük miktarda havanın, yerin içine nüfuz etmesinin ve bu havanın toprağı şiddetle sarstığını ileri sürmüştür⁶⁹. Anaksimenes, yeryüzünün ıslanıp, kuruyarak çatladığını ve bu yüzden tepeler kırılarak düştüğünde deprem olduğunu söylemiştir⁷⁰. Anaksagoras, dünyanın yüzeyinin yağmur yağdığı zaman gözeneklerle dolduğunu, yeraltında bulunan havanın boşluklarda sıkıştığını, ancak doğası gereği yukarı

⁶⁶ Şahin, 2013: 9 ve 14.

⁶⁷ T.Lit.Aristoteles *Metaphysika* 1.983b,21; T.Lit.Pseudo-Plut. 1 ve 8; T.Lit.Lucius Annaeus Seneca *Q.Nat.* 6.6.1-2.

⁶⁸ T.Lit.Aristoteles *Meteorologika* 2.8.365b.1-7.

⁶⁹ T.Lit.Ammianus Marcellinus 17.7.12.

⁷⁰ T.Lit.Aristoteles *Meteorologika* 2.7.365b.8-11.

çıkmaaya çalıştığını bu şekilde de dünyayı sarstığını söyler⁷¹. Aelianus'un aktardığına göre, Pythagoras yeraltındaki ölülerin buluştuğu zaman depremlerin meydana geldiğini söylemiştir⁷². Aristoteles'e göre ise içinde ısı bulunan ve bundan dolayı doğal hali kuru olan yerin yağmurlarla ıslanmasından sonra hem kendi ısısı hem de güneşin ısısı sayesinde içinde pek çok esinti meydana gelir ve bu durum da depremleri meydana getirir⁷³. Depremlerin gece ve öğle saatlerinde daha çok ve daha güçlü olduğunu, çünkü günün bu vakitlerinde, gece güneşin yokluğundan, öğlen saatlerinde ise güneşin en tepede bulunduğu zaman yerin içindeki bu rüzgarları hapsettiğini iler sürmüştür⁷⁴. Epikuros, yeryüzünün kendi içinde sahip olduğu nemli havanın ağırlığının etkisiyle hareket ettirilebileceğini veya yine yeryüzünün kendi içindeki boşluklarında bulunan rüzgârların onu titretebileceğini söylemiştir⁷⁵. Metrodoros, yeryüzünün (toprağın) dış bir etmen olmadan kendi doğasına uygun şekilde durağan olduğunu, fakat yerin diğer kısımlarının hareket edebildiğini söylemiş, sesin yankılanmasına benzer şekilde, yeraltındaki mağaralarda hali hazırda bulunan hava kütesinin üzerine bir başka hava kütesi bindiği zaman bunun titreşime sebep olduğunu söylemiştir⁷⁶. Benzer şekilde bu düşünce Kallisthenes tarafından da paylaşılmış, fakat havanın yerin altında sıkışmasının sebebi olarak deniz dibindeki yarıklardan içeri giren havanın geri dönmeye çalışırken, yolların suyun basıncıyla tıkanması gösterilerek, içeride sıkışan havanın hareketiyle hem titreşime sebep olduğuna hem de yer kabuğunu zayıflatmışına inanılmıştır⁷⁷. Platon da Metrodoros ile benzer şekilde dünyanın hareketinin, mevcut olan altı yönden hiçbirine doğru olamayacağını ancak bazı kısımlarının titreyecek kadar ince olduğunu söylemiştir⁷⁸. Ovidius ise depremlerin devler tarafından üretildiğini söyler⁷⁹. Epikuros ile benzer şekilde Lucretius da yerin altı rüzgarlarla dolu oyuklara, bataklıklara ve sarkıtlara sahip olduğunu söylemiştir⁸⁰. Bu oyukların çökmesi ve parçalarının yuvarlanmasıyla ya da dünyanın su üzerinde yüzdüğü fikrine katılarak suya düşen bu büyük parçaların suda yarattığı sarsıntılar sebebiyle yeryüzünün de sarsıldığını söyler. Lucretius'un bahsettiği diğer deprem türü de yeraltı mağaralarındaki rüzgârın basıncıyla toprağı hareket ettirmesi ve bu sayede yukardaki toprak kütesinin kaymasıdır. Bir başka deprem sebebi

⁷¹ T.Lit.Pseudo-Plut. 4; T.Lit.Aristoteles *Meteorologika* 2.7.365a.20-26; T.Lit.Ammianus Marcellinus 17.7.11.

⁷² T.Lit.Aelianus *Varia Historia* 4.17.23-25.

⁷³ T.Lit.Aristoteles *Meteorologika* 2.8.365b.21-29.

⁷⁴ T.Lit.Aristoteles *Meteorologika* 2.8.366a.18-25.

⁷⁵ T.Lit.Pseudo-Plut. 10.

⁷⁶ T.Lit.Pseudo-Plut. 6; T.Lit.Lucius Annaeus Seneca *Q.Nat* 6.19.2.

⁷⁷ T.Lit.Lucius Annaeus Seneca *Q.Nat*. 6.23.4.

⁷⁸ T.Lit.Pseudo-Plut. 9.

⁷⁹ Ovid. *Met.* 5.352-355.: "...sub qua resupinus harenas eiecat flammamque ferox vomit ore Typhoeus. Saepe remoliri luctatur pondera terrae oppidaque et magnos devolvere corpore montes"; Çev.: *Onun (Aetna Dağı) altında savurur kumları ve parlayan ateşi kusar ağzından vahşi Typhoeus. Sürekli mücadele eder yerin yüklerini ve kasabaları ve koca dağları vücuduyla geri itmek için.*

⁸⁰ T.Lit.Lucretius 6.535-585.

ise büyük kasırgalar meydana geldiği zaman yeraltına dolan havanın, dışarı çıkarken çatlaklar ve bu sayede de büyük oyuklar açmasından dolayı kentlerin bu oyuklara düşmesidir. İ.S. 1. yüzyılda yaşamış Genç Seneca ise, doğada rüzgârlardan daha güçlü bir şeyin olmadığını ileri sürmüş ve rüzgârların bu afete sebep olabileceğini, dünyayı eğip bükebileceğini, Aristoteles’in de bahsettiği gibi⁸¹ yerin altından yeni dağlar yükseltip, adalar yaratabileceğini savunmuştur⁸². Aynı eserde depremlere sebep olan ve yeraltında geniş mağaralarda bulunan havanın, mağaraların kenarlarına çarparak titreşim yarattığını, bu titreşimin üstünde bulunan yapıların çöktüğünü, bazı zamanlar bu mağaraların tavanlarını destekleyen duvarların çökmesiyle bir kentin tamamen aşağıdaki boşluğa düşebileceğini aktarmaktadır⁸³. Yine aynı bölümde bu depremlerin tüm dünyayı sarsmadığını, ancak 200 millik (321 km.) bir alana etki ettiğini de söylemektedir⁸⁴. Bir başka bölümde ise depremlere sebep olan bu yeraltı rüzgârlarına maruz kalanların ölümüne ve salgına sebep olduğundan bahsetmektedir⁸⁵. Bu durum ancak Strabon’un eserinde de anlatılan zehirli gazların çıktığı ve kutsal yerler olarak anılan *Kharonion* ve *Plutonion*lar ile açıklanabilir. Görüldüğü üzere depreme dair çok sayıdaki bu düşüncelerde depremlerin sebepleri her zaman doğa elementleri olmuştur ve bu elementler doğası gereği hareketsiz olan toprağa etki eden su ya da havadır, fakat çoğunlukla ikisinin birbirleriyle olan etkileşimleridir.

Antik yazarlar yalnızca deprem nedir sorusuna cevap aramamışlar, aynı zamanda bu depremleri kategorize de etmişlerdir. Seneca, Posidonius’un iki tür depremden söz ettiğini aktarmaktadır, ilki yerin altından yukarı vuran şoklar, ikincisi ise yeryüzünün bir tarafa eğilme hareketidir. Ancak Seneca buna bir üçüncüsünü, az bir hasara sebep olan titreşim türündeki depremi eklemiştir⁸⁶. Ammianus; Anaksagoras ve Anaksimandros’a katılarak depremlerin sebeplerinin rüzgâr olduğunu söylemiştir⁸⁷. Diğer taraftan Ammianus dört farklı deprem türünden bahsetmiş ve İ.S. 4. yüzyıla kadar düşünürler tarafından yapılan gözlemlerden yola çıkılarak oluşturulan deprem türlerine iki tür daha ekleyerek günümüzdekine en yakın açıklamayı getirmiştir⁸⁸. Bunlardan ilki toprağı derinden sarsıp, adalar meydana getiren, yani yerin altındaki maddelerin dışı doğru hareketi olan “*brasmatia*”lar (Yun. ó βρασματία), Ammianus bu depremlerde Delos ve Rodos gibi birçok adanın yüzeye çıktığını da örnek olarak

⁸¹ T.Lit.Aristoteles *Meteorologika* 2.7.368b.28-33.

⁸² T.Lit.Lucius Annaeus Seneca *Q.Nat.* 6.21.1; bu görüşe örnek olarak, Thera ve Therasia Adaları arasında yükselen ada için bkz. T.Lit.Iustinus 30.4.1 ve Strabon 1.3.16.

⁸³ T.Lit.Lucius Annaeus Seneca *Q.Nat.* 6.25.1.

⁸⁴ age. 6.25.3: “nunc exiguae partes laborant nec umquam per ducenta milia motus extenditur”; Çev.: *sadece küçük kısımları acı çeker ve sarsıntı hiçbir zaman iki yüz mili geçmez.*

⁸⁵ T.Lit.Lucius Annaeus Seneca *Q.Nat.* 6.27.2.

⁸⁶ T.Lit.Lucius Annaeus Seneca *Q.Nat.* 6.21.2.

⁸⁷ T.Lit.Ammianus Marcellinus 17.7.11-12.

⁸⁸ T.Lit.Ammianus Marcellinus 17.7.13.

göstermiştir. İkincisi dağları ve şehirleri düzleyen, yeryüzünün yanal hareketi olan “*climatia*” (Yun. τὸ κλίμα), üçüncüsü yüzey faylanması sebep olan “*chasmatia*” (Yun. ὁ χασματίας), dördüncüsü, kendi içinde üçe ayrılan yerkürenin gürlemeye benzer sesler çıkarttığı “*mycematia*” (Yun. μυκηματίας)’lardır⁸⁹.

Antik kaynaklarda dikkat çeken bir diğer husus ise depremin olacağını önceden bilmek adına, bu afet meydana gelmeden önce doğada sebep olduğu değişimleri, hayvan davranışlarını, su kaynaklarını, hava durumlarını gözleyerek bunları bir işaret kabul etmeleri ve deprem sonrasında yeryüzünde sebep olduğu değişimleri de aktarmalarıdır. Elimizdeki yazılı belgelere göre bu tahminlerin ilki Pherekydes tarafından İ.Ö. 6. yüzyılda yapılmıştır ve Syros’ta bir kuyunun suyundan içerek, muhtemelen tadındaki değişimden dolayı üç gün öncesinde tahmin edebilmiştir⁹⁰. Yaşlı Plinius’a göre deprem olmadan önce esintisiz bir havada denizin kabardığını, dalgaların sarsıcı etkiye sahip olduğunu ve gemileri titrettiğini, kuşların bir kısmının kaçtığını, korkmayan kuşların ise hareket etmediklerini işaretlerin bunlar olduğunu ve yine aynı eserinde depremlerin deniz taşmalarıyla birlikte olduğunu söyler⁹¹. Pausanias, deprem öncesi ya sıra dışı bir yağmur ya da kuraklıklar olduğunu, hava durumunun mevsim normallerinin tersine döndüğünü, su kaynaklarının kurduğunu söyler ve bunun tanrı tarafından gönderildiğini belirtir⁹². Bir diğer belirti olan su kaynaklarının kuruması, yenilerinin ortaya çıkması gibi durumlar ise yine Poseidon’un bu kaynakların sahibi olmasıyla ilgilidir⁹³. Phrygia Apameia’ında buna benzer bir durumu Damaskoslu Nikolaos anlatır. İ.Ö. yaklaşık 88 yılında yani Mithridates’in kente geldiği vakitten kısa bir süre önce burada meydana gelen depremle daha önce bu bölgede var olmayan göller oluştuğunu, akarsuların ortaya çıktığını ve var olanların birçoğunun da yok olduğunu, buranın denizden çok uzak olmasına rağmen balık ve diğer deniz canlılarıyla dolup taşıdığını Damaskoslu Nikolaos nakletmektedir⁹⁴. Strabon’dan ise Lykos ismindeki nehirlerin depremlerle ilişkili olduğu öğrenilir. Phrygia’nın önemli

⁸⁹ T.Lit.Ammianus Marcellinus 17.7.14.

⁹⁰ T.Lit.Diogenes Laertius 1.11.

⁹¹ T.Lit.Plinius Maior 2.83 ve 86.

⁹² T.Lit.Pausanias 7.24.7-8.

⁹³ Burkert, 1977: 139; Hornblower ve Spawforth, 2014: 624; T.Lit.Aiskhylos 307-311.

⁹⁴ T.Lit.FGr.Hist. II A, 90 F 74; aynı durum İ.Ö. 199/8 depremini aktaran Strabon’da da görülmektedir bk. T.Lit.Strabon 1.3.17; Athenaios, *Deipnosophistae* 8.6.: “Νικόλαος δ’ ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῇ τετάρτῃ πρὸς ταῖς ἑκατὸν τῶν ἱστοριῶν περὶ Ἀπάμειαν, φησί, τὴν Φρυγιακὴν κατὰ τὰ Μιθριδατικὰ σεισμῶν γενομένων ἀνεφάνησαν περὶ τὴν χώραν αὐτῶν λίμναι τε [αἱ] πρότερον οὐκ οὔσαι καὶ ποταμοὶ καὶ ἄλλαι πηγαὶ ὑπὸ τῆς κινήσεως ἀνοιχθεῖσαι, πολλὰ δὲ καὶ ἠφανίσθησαν, τοσοῦτόν τε ἄλλο ἀνέβλυσεν αὐτῶν ἐν τῇ γῇ πικρὸν τε καὶ γλαυκὸν ὕδωρ, πλεῖστον ὅσον ἀπεχούσης τῶν τόπων τῆς θαλάσσης, ὥστε ὀστρέων πλησθῆναι τὸν πλησίον τόπον ἅπαντα καὶ ἰχθύων τῶν τε ἄλλων ὅσα τρέφει ἡ θάλασσα”. Çev.: “*Damaskos’lu Nikolaos, tarih kitabının dördüncü bölümünün yüzüncü kısmında Apameia’da bahseder. Phrygia’daki Apameia çevresinde, Mithridates savaşları sırasında meydana gelen depremlerle bölgede daha önce olmayan göller, nehirler ve kaynaklar ortaya çıktı. Bu arada bunların birçoğu da kayboldu. Ayrıca bu bölgede ortaya çıkan suyun kokusu kekremsiydi, rengi de açık mavi-gri görünümündeydi. O kadar çok su birikmişti ki bölge denizden çok uzak olmasına rağmen burası balık ve diğer deniz canlılarıyla dolup taşın*”.

kentlerinden biri olan Laodikeia hakkında şunları aktarır⁹⁵: “*Bu nehirden dolayı kent, Lykos yakınındaki Laodikeia olarak söylenir. Kentin üst tarafında Kadmos Dağı uzanır ve oradan Lykos Irmağı ile dağla aynı ismi taşıyan diğer bir ırmak akar. Fakat Lykos birçok yerde yeraltından akar ve sonra yüzeye çıkınca diğer ırmaklarla birleşir. Lykos aynı zamanda kentin hem boşluklarla dolu olduğuna hem de depremlere hassas olduğuna işaret eder.*”

Ovidius *Metamorphoses* adlı eserinin bir bölümünde Lykos‘la ilgili açıklayıcı bazı bilgiler verir⁹⁶: “*Doğa burada yeni su kaynakları ortaya çıkardı, diğer taraftan ötekileri (hali hazırda akan su kaynaklarını) kapattı. Dünyanın en dibinde meydana gelen yer sarsıntılarıyla ya nehirler harekete geçip fışkırır ya da bütünüyle kuruyarak batarlar. Nitekim Lykos o yerde toprak tarafından bir çatlaktan tamamen içeri çekilip yutulur, buradan uzak başka bir açıklıktan yeniden doğar;*”

Küçük Asia‘da Lykos ismiyle anılan pek çok nehir vardır⁹⁷. Bir nehrin yüzeyde akarken bir çatlaktan içeri girip biraz ilerde tekrar yüzeye çıkması ve bu tür akışa sahip nehirlerin Lykos olarak adlandırılması aynı zamanda bir deprem tanrısı da olan Poseidon‘la ilişkili olmalıdır. Zira Lykos, Poseidon‘un Danaïos‘un kızlarından birisi olan Kelaino‘dan olan erkek çocuğunun adıdır⁹⁸. Bu yüzden Antik Çağ insanı bu tür nehirleri Lykos olarak adlandırıyor ve o bölgeyi de depremlere hassas bölgeler olarak düşünüyordu.

Gellius depremin bir işareti olarak Roma‘daki Mars Tapınağı‘nda bulunan mızrakların hareket etmesini gösterir⁹⁹. Bu durum ise bir depremde önce meydana gelen öncü sarsıntılar veya daha ufak çaplı depremlerle açıklanabilir. Ammianus‘tan öğrenildiği kadarıyla İ.S. 358 Bithynia depremi olmadan önce gökyüzü kara bulutlarla kapanmış, görüş mesafesi de bir hayli düşmüştür¹⁰⁰. Daha sonra büyük bir fırtına kopmuş ve dağlarla kıyılardan gürlemeler duyulmuştur. Tüm bu yıkımdan sonra ise gökyüzü açılmıştır. Sibylla Kitapları‘nda deniz tarafından kentlerin yutulduğu, suyun kaynayarak yeri ağırlaştırdığı da söylenmektedir¹⁰¹. İ.S. 262 yılında meydana gelen depremde sonra yer yarıklarından tuzlu suların çıktığı ve kentlerin deniz tarafından yutulduğu söylenir¹⁰². Euagrios, İ.S. 447 yılında özellikle Bithynia‘yı etkileyen depremi anlattığı pasajda var olan su kaynakları kururken, daha önce su kaynağı olmayan

⁹⁵ T.Lit.Strabon 12.8.16 ve 17; ayrıca bkz. T.Lit.Ioannes Lydus 53.

⁹⁶ Ovidius *Metamorphoses* 15. 270-278.

⁹⁷ Tischler 1977: 92-93.

⁹⁸ RE XIII2, 1927: 2394 s.v. Lykos (15).

⁹⁹ T.Lit.Aulus Gellius 4.6.

¹⁰⁰ T.Lit.Ammianus Marcellinus 17.7.2-5.

¹⁰¹ T.Lit.Oracula Sibyllina 3.436 ve 3.459-62.

¹⁰² T.Lit.S.H.A. Gall. 5.2.6.

yerlerden sular çıktığından ve tepelerin dağa dönüştüğünden, adaların yok olduğundan bahsetmiştir¹⁰³.

¹⁰³ T.Lit.Euagrios 1.17.

İKİNCİ BÖLÜM

ROMA DÖNEMİ'NDE BATI ANADOLU (ASIA EYALETİ) DEPREMLERİ

2.1. Asia Eyaleti (*Provincia Asia*) ve Sınırları

Pergamon'un son kralı III. Attalos (İ.Ö. 138-133) öldüğünde ardında bıraktığı bir vasiyet uyarınca Pergamon Krallığı'nın tüm topraklarının yönetimi Roma Cumhuriyeti'ne geçmişti¹⁰⁴. Fakat kral ailesinden olan Aristonikos bu duruma karşı isyan ettiğinde krallığın içinde bulunan halktan da destek bulmuştur¹⁰⁵. *Heliopolitai* adını taşıyan bu isyancı halk 4 yıl boyunca Roma'nın ilhakına direndi¹⁰⁶. Roma'nın son olarak gönderdiği Marcus Perperna savaşı sona erdirdi ve Aristonikos'u canlı olarak Roma'ya gönderdi¹⁰⁷. 129 yılında consul Manius Aquilius ile beraberinde on kişilik (*decemviri*) elçiler heyeti Anadolu'ya geldi. *Proconsul* Aquilius 126 yılına kadar eyaletin yönetim organizasyonunu oluşturdu ve sınırlarını belirledi¹⁰⁸. Bu yeni eyaletin sınırları içine Ionia, Aiolis, Troas, Mysia, Lydia, Karia, Pamphylia ile bağlantı sağlayan güzergahtaki Phrygia'nın batısı dahil edilmiştir¹⁰⁹.

Fakat yeni eyaletin bu sınırları daha sonra değişecekti. Roma, Aristonikos isyanının bastırılmasında yanında yer alan bölgesel krallara bu yeni toprakların bazı kısımlarını vermişti. Pontos Kralı V. Mithridates'e Büyük Phrygia, Aristonikos'a karşı verilen savaşta ölen Kappadokia Kralı Ariarathes'in oğullarına da Lykaonia ve de olasılıkla Batı Dağlık Kilikia, Pamphylia ve Pisidia verilmişti¹¹⁰. İ.Ö. 120 yılında Pontos Kralı V. Mithridates'in ölümünün¹¹¹ ardından Büyük Phrygia Asia Eyaleti'ne dahil edildi¹¹². Böylece eyaletin doğu sınırı Pessinus'a (Ballıhisar) kadar ulaşmış oldu.

Augustus Dönemi'ne kadar Asia Eyaleti içinde yer almayan ve bağımsız olan Pessinus, İ.Ö. 1. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Galatların, İ.Ö. 25 yılında Galatia Kralı Amyntas'ın ölümünün ardından da eyalete dönüştürülen Galatia'nın bir kenti olmuştur¹¹³.

¹⁰⁴ IGR IV, 289; IPergamon, no. 249; Strabon XIII.4.2.

¹⁰⁵ TIB 7, 74.

¹⁰⁶ Strabon XIV.1.38; TIB 7, 74; Magie, 1950: 148.

¹⁰⁷ Strabon XIV.1.38; Magie, 1950: 320, 1201, 1203.

¹⁰⁸ Strabon XIV.1.38.

¹⁰⁹ Mitchell, 1999: 20; Tozan, 2014: 26.

¹¹⁰ TIB 7, 74.

¹¹¹ Pontos Kralı V. Mithridates'in İ.Ö. 123-119 yılları arasındaki bir tarihte öldüğüne yönelik çeşitli öneriler bulunsa da kralın 120 yılı civarlarında öldüğü genel kabul edilen görüştür. Bk. Magie, 1950: 194; 1091, dn. 50; Drew-Bear, 1972: 81; Ramsey, 1999: 203; Arslan, 2007: 73; Tozan, 2014: 29.

¹¹² Iust. *Epit.* XXXVIII 5, 3: 3 "Nam bellum quidem iam tunc secum ab illis [VI. Mithridates] geri coeptum, cum sibi pupillo maiorem Phrygiam ademerant, quam patri suo [V. Mithridates] praemium dati adversus Aristonicum auxilii concesserant".

¹¹³ TIB 4, 214.

Asia Eyaleti'nin güneydoğu sınırlarında kalan Antiokheia da (Yalvaç) Galatia Eyaleti'nin bir kentiydi¹¹⁴. Asia Eyaleti'nin güneydoğu sınırını Antiokheia'nın komşusu daha önce Kelainai sonra Apameia Kibotos (günümüzde Dinar) olarak anılan kent belirliyordu. Tüm yönlü yolların kavşağındaki¹¹⁵ bu ticaret kenti bazı dönemlerde Asia'nın sınırında Asia Eyaletine bağlı bir kent olarak da görülmektedir. Fakat Apameia, İ.Ö. 57-49 tarih aralığında Kilikia Eyaleti'ne bağlı bir kent olarak gözükmektedir¹¹⁶. Cicero, Kilikia Eyaleti'nin *proconsul*'ü olarak görev yaptığı sırada Asia Eyaleti'nin kentleri olarak bilinen Synnada (Şuhut), Apameia ve Laodikeia'da (Goncalı) İ.Ö. 51 yılında *conventus* düzenlemiştir¹¹⁷. Kilikia Eyaleti bu dönemde Laodikeia'ya kadar genişlemiştir. Fakat bu kısa sürmüş bu kentler İ.Ö. 49/48 yılında yeniden Asia Eyaleti'nin yönetim sınırlarına dahil edilmiştir.

Asia Eyaleti'nin güney/güneydoğusunda bulunan Kibyra da eyaletin bu yöndeki sınırını belirliyordu. Sulla, İ.Ö. 89-85/4 yılları arasında süren Mithridates savaşları sonunda Küçükasya'yı yeniden düzenlemiştir. Sulla'nın komutanlarından Murena İ.Ö. 84'te Kibyra tyranı II. Moagetes'in yönetimine son vermiştir¹¹⁸. Strabon, Oinoanda, Bubon ve Balbura'yla bir *tetrapolis* oluşturan Kibyra'nın bu dönemde Asia Eyaleti'ne dahil edildiğini belirtir¹¹⁹.

Asia Eyaleti'nin güney-güneydoğusundaki Lykia ile olan sınırını ise Lykia'nın bir kenti olan Telmessos çiziyordu¹²⁰.

Eyaletin kuzeyde Bithynia ile olan sınırı bazı bölgelerde tartışmalıdır. Bithynia'nın bir kenti olan Nikaia ile Phrygia'nın önemli bir kenti olan Dorylaion'un sınırında bulunan Lamunia (günümüzde Bozüyük) zengin ve refah bir köydü. Fakat bu *komenin* Bithynia Eyaleti'nin kenti olan Nikaia'ya mı yoksa Asia Eyaleti'nin bir kenti olan Dorylaion'a mı ait olduğu tartışmalıdır¹²¹. Fakat Lamunia'nın bu iki eyaletin sınırında bulunduğu açıkça söylenebilir.

1976 yılında Ephesos'ta, Iohannes Kilisesi'nde bulunan ve oldukça önemli bilgiler sunan bir yazıt Asia Eyaleti'nin sınırlarını belirlemede önemli belgelerden biridir¹²². Asia Eyaleti'nin gümrük yasasını konu edinen bu yazıt İ.Ö. 130 yılına tarihlenmektedir. Fakat değişik zamanlarda İ.S. 62 yılına kadar eklerle güncellenmiştir. Yazıtın İ.Ö. 17'ye tarihlenen

¹¹⁴ TIB 7, 185; Kaya, 2011: 195 vd., 208 vd.

¹¹⁵ Yıldız, 2016: 33.

¹¹⁶ İ.Ö. 57-49 yılları arasında Kelainai/Apameia'nın darpettiği kistophor sikkelerinde Roma Cumhuriyeti'nin Kilikia Eyalet valilerinin adları belgelenmektedir. C. Fabius (57-56) SNGCop 158; P. Lentulus (56-53) BMC Phrygia, Hunterian II 477,2; Appius Claudius Pulcher (53-51), BMC Phrygia, 30; M. Tullius Cicero (51-50), SNG Cop 159; C. Fannius, (49), SNG Cop 159; SNGvA 3464; Ayrıca bk. Magie, 1950: 402, dn. 76, 1245, 1256.

¹¹⁷ Cicero, *Att.* 5.16.2; 5.20.1; Cicero, *Fam.* 15.4.2. Ayrıca bk. Haensch, 1997: 30.

¹¹⁸ Strabon XIII, 4, 17.

¹¹⁹ Strabon XIII, 4, 17.

¹²⁰ Plinius, *Nat. Hist.* 5. 101. *ibi Pinara et quae Lyciam finit Telmesus.*

¹²¹ Cox ve Cameron, 1937 (MAMA V): 33; Şahin, 1981: 83; Frei, 1983: 54; Şahin, 1986: 141; Oktan, 2010: 91.

¹²² Engelmann ve Knibbe 1989.

88-96 satırlarında Asia'nın 12 mahkeme merkezine ayrıldığı taşa kazınmıştır¹²³. Bu mahkeme merkezleri *Ephesos, Miletos, Halikarnassos, Smyrna, Pergamon, Adramytteion, Hellespontos, Sardeis, Kibyra, Apameia, Synnada ve Lykaonia*'dır. Bu aynı zamanda Asia Eyaleti'nin de sınırlarını belirlemektedir.

Yukarıdaki Asia Eyaleti Gümrük Yazıtı'nda Lykaonia'nın bir *conventus* merkezi ve Asia Eyaleti'nin sınırları içinde olduğu anlaşılmaktadır. Plinius da Lykaonia'nın bir *conventus* merkezi olduğunu, buraya Phlomelion (Akşehir), Tymbria/Tymbrion (Koçaş), Leukolith, Peltai ve Tyriaion (Ilgın) kent vatandaşlarının geldiğini belirtir¹²⁴. İmparator Caligula'nın (İ.S. 37-41) Miletos'taki bir tapınağın ilk *neopoios* 'ları tarafından bir heykelle onurlandırıldığı Didyma'dan bir yazıtta ise *conventus* merkezlerini temsilen gelen elçilerin isimleri ve hangi kentin vatandaşları oldukları anılmaktadır¹²⁵. Bu 13 *neopoioi*; **Iulia**'dan (Phrygia'daki) Protomakhos, **Miletos**'tan Neon, **Pergamon**'dan Theopompos, **Antiokheia**'dan (ad Maiandrum) Sokhares, **Kyzikos**'tan (Balıkesir/Erdek) Peithias, **Apameia**'dan Diokles, **Laodikeia**'dan (ad Lycum) Glykon, **Kaisareia**'dan (= Kibyra) Hierokles, **Adramytteion**'dan Daimenes, **Philomelion**'dan Pylades, **Halikarnassos**'tan Aspasios, **Smyrna**'dan Olympianos ve **Sardeis**'ten Hermippos'tur. Bu *conventus* merkezleri¹²⁶ elçileri aynı zamanda Asia Eyaleti'nin sınırlarını da kabaca vermektedir. Yukarıda Plinius'un *conventus* merkezi olarak andığı Lykaonia'nın da bu yazıttan anlaşılaacağı üzere Lykaonia'da mahkemenin düzenlendiği kentin Philomelion olduğudur¹²⁷.

2.2. Yazıtlar ve Antik Kaynaklar Işığında Asia Eyaleti'nde Meydana Gelen Depremler

Bu başlık altında Antik Çağ'daki depremler ile günümüze yakın zamandaki depremler karşılaştırılmış ve periyodik bir eğilim yakalayıp yakalamadığı gözlemlenmiştir. Bu gözlemden hareketle sonuç ortaya koymak amacıyla çalışmanın bu kısmında, bölgelerde meydana gelen antik dönem depremlerinin devamında 1700'lü yıllardan başlamak üzere günümüze kadarki yıkıcı etkisi olan depremlere yer verilmiştir. Söz konusu depremler araştırılırken can kayıplarına, kent yaşamında sorunlara ve ciddi yıkımlara sebep olan depremler göz önüne alınmıştır. 1700-2020 yılları arasında meydana gelen depremlerin büyüklüklerine, yani deprem anında ortaya çıkan enerjiye dair bilimsel bir veri bulunmamaktadır. Yalnızca depremin şiddetinden, yani yeryüzünde meydana getirdiği etkilerden büyüklüğüne dair çıkarımlar elde

¹²³ Engelmann ve Knibbe, 1989: 106.

¹²⁴ Plinius. *Nat. Hist.* 5. 95: "Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa, cum qua conveniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Peltai, Tyrienses".

¹²⁵ McCabe, 1985: no. 235.

¹²⁶ Ek 2 ve 3.

¹²⁷ Bu öneri için bk. Tozan, 2014: 36.

edilebilmektedir. Bunun sebebi ise, deprem titreşimlerinin saptanmasına ve kayıtlarının tutulmasına, bu sayede de kayıtların üzerinde analiz yaparak depremin merkez üssünün ve büyüklüklerinin hesaplanmasını sağlayan modern sismografların, 1880 yılı dolaylarındaki icadından sonra kullanımının dünya genelinde giderek yaygınlaşmasıdır¹²⁸. Bu sebeple 1900 öncesi meydana gelen depremlerde tahmini olarak verilen büyüklükler “M= ?” olarak belirtilmiştir.

Antik Çağ depremleri hakkındaki bir diğer husus ise, gerçekleşen depremler hakkında epigrafik malzemeler üzerinden çok fazla bilgiye erişilememesidir. Bunun sebebi, kente veya bölgeye deprem sonrası yardım yapan şahısları veya imparatorları, kentin kurucusu ve kurtarıcısı olarak onurlandırmaları, ancak yazıtlarda “ὁ σεισμός” veya “*terra motu*” gibi doğrudan depremleri işaret eden kelimelerin çoğu zaman kullanılmamasıdır. Bu durumdan dolayı yapılan yardım onurlandırmaları, yapılan yardımın bir deprem, salgın, kıtlık gibi afetlerden sonra mı yoksa, başka bir sebepten dolayı mı yapıldığına açıklık getirmemektedir. Bu sebeple epigrafik malzemeler toplanırken ya doğrudan depremi işaret eden ya da depremlerden sonra yapılan ve antik kaynaklarda da geçen yardımlar ile yardımları yapan şahısları içeren yazıtlar toplanmıştır.

Kendi başlığı altında Mysia depremlerinden bahsederken, Bithynia bölgesinde de meydana gelen depremlerden, özellikle de her iki bölgeyi etkilediği bilinen depremlerden bahsetme gerekliliği doğmuştur. Bu gerekliliğin sebeplerinden biri Bithynia’nın, Asia Eyaleti’nin kuzey sınırlarını oluşturan Mysia bölgesine komşu olması, dolayısıyla aynı fay hattı üzerinde bulunan bu iki bölgenin sınırlarında meydana gelen depremlerin birbirini etkilemesidir. Bu sebeple bu bölgelerde son derece şiddetli şekilde ve komşu bölge sınırları yakınında meydana gelen depremlerin, komşu bölgeyi etkilemesi ve hatta oradaki kentlerde de yıkımlara sebep olması mümkündür. Bu gerekliliği doğuran bir başka sebep ise, Sencer ŞAHİN’in Antik Çağ’daki Bithynia depremlerini konu alan çalışmasından da anlaşılacağı üzere, Bithynia’daki depremlerin neredeyse her yüzyılda tekrarlanıyor oluşudur¹²⁹. Şöyle ki Nikomedeia’da İmparator Hadrianus zamanında İ.S. 120 yılında bir deprem meydana gelmiştir. Aynı bölgede ikinci deprem ise İmparator Commodus döneminde, yani 180-192 yılları arasındaki bir tarihte olmuştur. Üçüncü deprem ise İmparator Claudius Gothicus devrinde, yani 268-270 yılları arasında meydana gelmiştir. Ammianus Marcellinus’tan öğrenildiğine göre 24 Ağustos 368 yılında burada çok büyük bir deprem meydana gelmiştir¹³⁰. Bu depremler arasındaki ortalama tarih aralıkları ise 66, 83 ve 99 yıldır. Bu çalışmada ulaşılmak istenen de

¹²⁸ Reitherman, 2012: 122-129.

¹²⁹ Şahin, 2013: 14.

¹³⁰ Ammianus Marcellinus, 17.7.1-6.

tam da Bithynia’da görülen deprem tarih aralıklarının, diğer kentlerde veya bölgelerde tespit edebilmektir. Bu sebeple bu fay hattının batıdaki başlangıcını oluşturan Mysia bölgesinde de Bithynia’da olduğu gibi, depremlerin belirli bir periyodik döneme sahip olması beklenebilir¹³¹.

2.2.1. Mysia Bölgesi

İ.S. 120/128 yılları arasındaki bir tarihte 10 Kasım günü¹³² Kyzikos (Balıkesir/Erdek), Aoria, Nikaia (İznik) ve Nikomedia (İzmit)¹³³ kentlerinde deprem meydana gelmiştir¹³⁴. Depremi tarihi tartışmalıdır. Guidoboni 120-128 arasına tarihlenmekte ve depremin Nikomedia’da olduğunu ileri sürmektedir. Bekker-Nielsen’e göre deprem 120 yılında olmuş, Nikomedia ve Nikaia kentlerini etkilemiştir¹³⁵. Ambraseys’e göre ise deprem İ.S. 123 yılında Nikaia’da olmuş ve Kyzikos’da da yıkıma sebep olmuştur¹³⁶. Yine aynı depremde Kyzikos’a yakın ve sonraki dönemlerde piskoposluk kenti olduğu düşünülen Baris de zarar görmüştür¹³⁷. Kyzikos’ta Hadrianus döneminde deprem olduğu bilinmektedir, fakat doğrudan bu depreme ilişkin epigrafik belge bulunmamıştır¹³⁸. Ancak, Hadrianus’un “σωτήρ καὶ κτίστης” olarak adlandırıldığı yazıt bu depremle ilişkilendirilmiştir¹³⁹. Çünkü meydana gelen bu deprem sonrasında Hadrianus kentin onarımı, agoranın yer taşlarının döşenmesi ve doğrudan halka para yardımında bulunmuştur. Kyzikoslular ise bu desteğe ithafen Hadrianus için bir tapınak yaptırmış ve tapınağın çatısına büstünü diktirerek, onu kentin kurucusu ve kurtarıcısı olarak onurlandırmışlardır¹⁴⁰. Nikomedia kentinde Hadrianus’un yardımlarından dolayı arka yüzlerinde “*restitutor Nicomediae*” lejantı bulunan sikkeler basılmıştır¹⁴¹. Nikaia kentinde depremde dolayı yıkılan Flavius surları, imparator tarafından *fiscus*’tan yapılan yardımla onarım görmüştür¹⁴².

İ.S. 150/155 yılındaki depremde Mysia ve Bithynia bölgeleri etkilenmiştir. Kyzikos ciddi bir yıkım geçirmiş, büyük tapınağını kaybetmiştir¹⁴³. Dio’dan öğrenildiği kadarıyla deniz

¹³¹ Ketin, 1969: 2-5.

¹³² T.Lit.Malalas 279.

¹³³ Kentten deprem sırasında zarar gören mezar steline ilişkin yazıt için bk. CIG 3293; Ayrıca bk. Robert, 1978: 395 vd; Horster, 1997: 88 no. 208.

¹³⁴ Depremi tarihlendirmesi için bk. Guidoboni vd., 1994: 233-234. Krş. Ambraseys, 2009: 126. Eusebius *Hieron. Chron.* 198e; T.Lit.Oracula Sibyllina 3.436.

¹³⁵ Bekker-Nielsen, 2008: 147.

¹³⁶ Ambraseys, 2009: 126.

¹³⁷ T.Lit.Oracula Sibyllina 4.99. Baris kentinin lokasyonu kesinlik kazanmamıştır. Kent, Ramsay tarafından Kyzikos’un 40 km. batısındaki Priapos kentine yerleştirilmiştir, bk. Ramsay, 1890:154. Ancak Talbert tarafından Kyzikos’un yak. 35 km. güney-güneydoğusuna yerleştirilmektedir, bk. Talbert, 2000: 52.

¹³⁸ Wissowa, 1924: 231.

¹³⁹ T.Ep.Kyzikos 1; Reinach, 1890: 540.

¹⁴⁰ T.Lit.Malalas 279; T.Lit.Chronicon Paschale 475, p.254; Magie, 1950: 614; Hasluck, 1910: 187.

¹⁴¹ Bekker-Nielsen, 2008: 148. Yine depremle ilişkili olarak age. 53.

¹⁴² Bekker-Nielsen, 2008: 55.

¹⁴³ T.Lit.Cassius Dio 70.4.1-2; T.Lit.Aurelius Victor 16.12; T.Lit.Malalas 281; T.Lit.Fronto 4.

yükselmiş, kent su altında kalmıştır. Mytilene (Lesbos Adası/Midilli) kenti bu depremde etkilenmemiş olmalıdır. Çünkü Aristeides Mytilene'yi etkileyen depremi, L. Antonius Albus'un *proconsul* olduğu zamana — 160/161 yılına— tarihlenmektedir. Kyzikos'un güneyinde yer alan Poimanenon (Balıkesir/Soğuksu) kenti de bu depremde etkilendiği ve orada bulunan bir yazıttan, depremde sonra yıkılan Poseidon sunağının kentten bir hayırsever rahip tarafından onarıldığı düşünülmektedir¹⁴⁴. Ancak, yazıtın ilk satırındaki bu tamamlama tartışmalıdır¹⁴⁵.

İ.S. 368 yılında eski adı Germe olan ve günümüzde Bursa Ulubat Gölü yakınındaki Mustafakemalpaşa civarında bir deprem meydana gelmiştir¹⁴⁶. Sokrates Skholastikos'tan edinilen bilgiye göre bu deprem, 11 Ekim 368 tarihinde Nikaia'da meydana gelen depremde hemen sonra meydana gelmiş ve kentin büyük kısmını tahrip etmiştir¹⁴⁷. Ambraseys'in aktardığına göre Georgius Monakhos da bu depremde bahsetmekte, ancak tarihlenmesini hatalı şekilde İ.S. 365 olarak vermektedir. Monakhos, bu depremle birlikte aynı dönemde birçok deprem olduğu ve insanların dağlara sığındığını, kıtlıktan birçok canlının ve insanın öldüğünü aktarmaktadır¹⁴⁸.

İ.S. 447 yılı Ocak ayının 26'sında özellikle Bithynia'yı sarsan ve Konstantinopolis'i yıkan bir deprem meydana gelmiştir¹⁴⁹. Depremin etkilediği bölgeler tartışmalıdır¹⁵⁰. Hellespontos ve Phrygia bölgesini etkilediğini söyleyen tek antik yazar Euagrios, depremin bu alanda yol açtığı zararlardan bahsetmemektedir. Thrakia Khersonesos'unda (Gelibolu Yarımadası) bulunan antik surların bu depremde yıkıldığını¹⁵¹, yüzey yarıklarının görüldüğünü, bazı kaynakların kurduğunu ve kuru olan kaynaklardan su geldiğini, tepelerin dağa dönüştüğünü ve ağaçların köklerinden çıktığını anlatır. Konstantinopolis'te yol açtığı zararlar ise diğer yazarlardan öğrenilmektedir. Kentteki Theodosius Forumu ve *Tetrapylon* arasındaki

¹⁴⁴ Hasluck, 1906: 28; T.Ep.Poimanenon 1.

¹⁴⁵ Robert, 1978: 399 vd.

¹⁴⁶ Ambraseys, 2009: 155-156.

¹⁴⁷ Sokrates Skholastikos, 4.11: "...σεισμὸς περὶ τὴν Βιθυνίαν γινόμενος Νίκαιαν τὴν πόλιν κατέστρεψεν τῇ ἐνδεκάτῃ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου· τοῦτο ἦν δωδέκατον ἔτος μετὰ τὴν Νικομηδείας πτώσιν. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὸνδε τὸν σεισμὸν καὶ Γέρμης τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ τὰ πολλὰ μέρη ὑπὸ τοῦ ἐτέρου σεισμοῦ κατηνέχθη". Çev.: *Ekim ayının 11'nde Bithynia'da meydana gelen deprem Nikaia'yı yerle bir etti; bu Nikodemeia'nın yıkılışından on iki yıl sonraydı. Bu depremde biraz sonra Hellespontos'taki Germe (kentinin) büyük kısmı bir başka deprem tarafından yıkıldı.* Ayrıca Nikaia depremi için bk. Ambraseys, 2009: 156; Şahin, 2013: 9-10.

¹⁴⁸ Georgius Monakhos, 463: "Ἡ δὲ Γέρμη καλουμένη πόλις τοῦ Ἑλλησπόντου πᾶσα ἐκ Θεμελίων κατεποντίσθη· καὶ πρὸς τοῦτοις χάσματα πολλὰ κατὰ διαφόρους τόπους ἐγένοντο, ὥς ἐκ τοῦ φόβου ἐν τοῖς ὄρεσι μένειν τοὺς ἀνθρώπους· ἐκ δὲ τῆς ἀβροχίας πολλὰ ζῶα τε καὶ ἀνθρώποι διεφθάρησαν". Çev.: *Hellespontos'un Germe isimli kenti tümüyle temelinden denize battı; bunların yanında korkudan dolayı insanların dağlarda sığındığı birçok sarsıntı farklı yerlerde meydana geldi; kıtlıktan birçok hayvan ve de insan telef oldu.*

¹⁴⁹ T.Lit.Euagrios *Hist. Ecc.* 1.17; Chronicon Paschale 589, p.319; Spinka ve Downey, 1940: 83-86; Marcell. Com., Mommsen, 1894: 82; Croke, 1995: 19; Migne, 1866: 487; Bekker, 1838: 599.

¹⁵⁰ Guidoboni vd., 1994: 292 ve özellikle 295; Ambraseys, 2009: 165-168.

¹⁵¹ Ambraseys, bu olayın İ.S. 484 yılında meydana gelen depremde olduğunu söylemektedir, bk. Ambraseys, 2009: 176.

tüm yapılar yıkılmış, Malalas'a göreyse tüm kent yıkılmıştır¹⁵². Marcellinus Comes, depremde Forum Tauri'deki taş yapıların ve heykellerin yıkıldığını, depremden sonra çıkan kıtlık ve vebanın, sığırlar ile çok sayıda insanı öldürdüğünü söylemektedir¹⁵³. Glycas, kentteki duvarların yıkıldığını ve sarsıntıların üç ay sürdüğünü — Cedrenus dört ay sürdüğünü — söylemektedir¹⁵⁴.

İ.S. 459/60 yılında Thrakia ve Hellespontos bölgelerini etkileyen bir deprem meydana gelmiştir¹⁵⁵. Depremi etkilediği coğrafya tartışmalıdır. Euagrios bu deprem sırasında, Hellespontos, Thrakia bölgelerinin yanı sıra Ionia ve Kyklad Adaları, Knidos ve Kos Adası'ndan bahsetmekte¹⁵⁶, fakat Kyzikos'tan bahsetmemektedir¹⁵⁷. Marcellinus ise bu depremde Kyzikos'un ve kenti çevreleyen duvarların yıkıldığını bahsetmektedir¹⁵⁸. Suriyeli Michael, Kyzikos'un depremde tamamen yıkıldığını ve birçok insanın öldüğünü söylemektedir¹⁵⁹. Muhtemelen Euagrios'un bahsettiği deprem tek bir deprem değil, İ.S. 460/5 yılında Knidos ve Kos civarında etkili olan depremdir¹⁶⁰.

İ.S. 484 depreminin Thrakia ve Mysia'da etkili olduğu bilinmektedir. Ancak, bölgedeki kentlere verdiği zararlar hakkında çok az bilgi vardır. Bu kaynaklardan sadece Lampsakos (Çanakkale/Lâpseki), Abydos (Çanakkale/Nara Burnu), Sestos (Çanakkale/Akbaş Limanı) ve Kallipolis'in (Çanakkale/Gelibolu) zarar gördüğünü ve depremi yaşayan halkın ciddi korkuya kapıldığı öğrenilmektedir¹⁶¹.

İ.S. 543 yılındaki depremde Kyzikos'un etkilendiği bilinmektedir¹⁶². Ancak, Pseudo-Dionysos'ta bu deprem için iki farklı tarih bulunmakta, ilk anlatımda Kyzikos'un bir kısmının İ.S. 543 yılında yıkıldığı¹⁶³, diğer anlatımda İ.S. 544 yılında Kyzikos'un çok büyük bir yıkım geçirdiği aktarılmaktadır¹⁶⁴. Malalas ise, ilk anlatımdaki gibi, kentin yarısının yıkıldığını aktarmaktadır. Ambraseys ilk anlatımda yer alan yıl, ay, gün ve saatin doğru olduğunu, ikinci anlatımda sadece yılın yanlış olduğunu ileri sürmektedir¹⁶⁵.

¹⁵² Spinka ve Downey, 1940: 83-86.

¹⁵³ Marcell. Com., Mommsen, 1894: 82, Croke, 1995: 19.

¹⁵⁴ Glycas için bk. Migne, 1866: 487; Cedrenus için bk. Bekker, 1838: 599.

¹⁵⁵ Guidoboni vd., 1994: 300-301; Ambraseys, 2009: 172.

¹⁵⁶ Euagrios'un anlatımında bu kısım Girit Adası olarak geçmektedir. Ancak, Testimonia'da edisyona bağlı kalınmış olsa da modern yazarlar tarafından bu adanın Kos Adası olması gerektiği söylenmektedir, bk. Guidoboni vd., 1994: 300; Ambraseys, 2009: 173.

¹⁵⁷ T.Lit.Euagrios 2.14.

¹⁵⁸ T.Lit.Marcellinus Comes, Mommsen, 1894: 87.26-28, Croke, 1995: 23.

¹⁵⁹ Ambraseys, 2009: 172.

¹⁶⁰ Bk. s. 41.

¹⁶¹ Ambraseys, 2009: 176.

¹⁶² T.Lit.Malalas, Dind. 482; Pseudo-Dionysios II, 78 için bk. Witakowski, 1996: 73; 141 için bk. Witakowski, 1996: 125.

¹⁶³ Pseudo-Dionysios II, 78.

¹⁶⁴ Pseudo-Dionysios II, 141.

¹⁶⁵ Ambraseys, 2009: 197.

1737 yılı Mart ayında Biga'dan Bozcaada'ya kadar Çanakkale'nin kıyı şeridini vuran bir deprem meydana gelmiştir¹⁶⁶. Ayrıca yine Çanakkale'nin özellikle Ezine ilçesindeki yapılar tamamen yıkılmış ve Tuzla ilçesinde de yıkımlar meydana gelmiştir. Deprem İzmir ve Kios'ta (Sakız Adası) küçük çaplı yıkıma sebep olmuştur ve İstanbul'dan da hissedilmiştir. Sarsıntılar Nisan ayına kadar zaman zaman yıkıcı etkiler göstererek devam etmiştir.

22 Mayıs 1766 yılında Marmara Denizi'nde meydana gelen bir depremle başta İstanbul olmak üzere çevre iller de büyük bir yıkım geçirmiştir¹⁶⁷. Depremi şiddeti 9 olarak tahmin edilmektedir¹⁶⁸. İstanbul'da, kentin anıtsal ve tarihi yapıları ile surları, su yolları ve konutları hasar görmüş veya yıkılmıştır¹⁶⁹. Gelibolu, Edirne, İzmit ve Bursa'da da yıkımlar meydana gelmiş ve sarsıntıları Aydın'dan Bulgaristan'ın doğusuna kadar güçlü bir şekilde hissedilmiştir¹⁷⁰. Tarihçi Şemdanizade Süleyman Efendi depremde 4000 kişinin öldüğünü aktarmaktadır ve bu dönemlerde art arda yaşanan depremlerin günahkârlara bir “tembih” olduğunu söylemektedir¹⁷¹. Tarihçinin bu “tembih” söylemi ise depremlerin sebeplerinin, tıpkı Antik Çağ'da ve zaman zaman günümüzde de olduğu gibi günahkâr veya başka din mensuplarına atfedilmesine benzemektedir. Bu depremde sonra 5 Ağustos 1766'da bir başka deprem daha olmuş ve anlatılana göre son depremin büyüklüğü de ilk depreme yaklaşmıştır¹⁷². Bu depremde Silivri ve Bozcaada arasındaki alanda can kayıpları yaşanmış, Gelibolu'da ise ciddi kayıplar olmuştur¹⁷³. Edirne'den başlayarak İstanbul'dan Bursa'ya kadar büyük hasarlar meydana gelmiştir¹⁷⁴.

Aralık 1897'de Balıkesir'de çok şiddetli ve gürültülü ilk sarsıntıdan sonra gelen üçüncü sarsıntı, şehrin alt kısmında hasara neden olmuştur¹⁷⁵. Bigadiç'te hafif bir hasar bırakmış, sarsıntı Edremit ve Bandırma'da şiddetlice duyulmuştur.

26 Aralık 1899'da Balıkesir bölgesini etkileyen depremde Ayvacık'ta yirmi evle birlikte bir cami ve minaresi ve altmış konut yıkılmıştır¹⁷⁶. Ayvalık ve Savran'da küçük çaplı hasarlara sebep olmuştur. Sarsıntı Mytilene, Gelibolu, Şarköy ve Mürefte'den hissedilmiştir.

¹⁶⁶ Ambraseys, 2009: 552-553.

¹⁶⁷ Ambraseys, 2009: 590 vd.; Mazlum, 2001: 17.

¹⁶⁸ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler> (Erişim tarihi 18.06.2020).

¹⁶⁹ Mazlum, 2001: 126.

¹⁷⁰ Ambraseys ve Finkel, 1991: 538 n.69.

¹⁷¹ Aktepe, 1978: 86; Mazlum, 2001: 21.

¹⁷² Mazlum, 2001: 21.

¹⁷³ Ambraseys ve Finkel, 1991: 538 n.70.

¹⁷⁴ Ambraseys, 2009: 595 vd.

¹⁷⁵ Erdem ve Lahn, 2001: 50.

¹⁷⁶ Ambraseys, 2009: 795.

6 Ekim 1944'te Edremit Körfezi'nin kuzeyinde şiddetli bir deprem meydana gelmiştir¹⁷⁷. Depremi şiddeti 9, büyüklüğü 6.8 (Ms)'dir¹⁷⁸. Ayvacık, Küçükkuyu, Burhaniye ve Havran'da ve civar köylerde ciddi zarar meydana gelmiş, 2200 bina ağır hasar almıştır. Toplamda 73 kişi yaşamını kaybetmiş, 275 kişi yaralanmıştır. Akhisar, Manisa, Tekirdağ, Gönen, Lesbos Adası, İzmir'de hissedilmiştir. Yeryüzünde yarıklar görülmüş ve su fışkırmaları meydana gelmiştir.

18 Mart 1953 tarihinde Balıkesir'in Yenice ve Gönen ilçeleri arasında 50 km. uzunluğunda yüzey çatlağı yaratan bir deprem meydana gelmiştir. Depremi büyüklüğü 7.2 (Ms) olarak hesaplanmıştır. Deprem sebebiyle 8000 civarında yapı yıkılmış ya da ağır hasar görmüştür. Yenice'de 192 kişi, Gönen'de 16 kişi hayatını kaybetmiştir¹⁷⁹.

6 Ekim 1964 tarihinde Balıkesir'in Manyas ilçesinde meydana gelen depremde Manyas, Karacabey ve Mustafakemalpaşa'yı kapsayan alanda geniş çaplı hasarlar ve yıkımlar olmuştur¹⁸⁰. Depremi, şiddeti 9, büyüklüğü ise 6,5-7 (Ms) olarak hesaplanmıştır¹⁸¹. Depremden sonra yüzey çatlakları görülmüş ve yer altından sular fışkırmıştır¹⁸².

Antik Çağ'da bu bölgede meydana gelen depremler hakkında antik kaynaklar üzerinden fazla bilgi edinilememekte ve bundan dolayı da tüm bölge üzerinde birbirini takip eden bir deprem aralığı saptanamamaktadır. Yalnızca Kyzikos kentinde İ.S. 460/5 ve 543/4 yıllarında meydana gelen depremler arasında 78-84 yıllık aralık yakalanmaktadır. Günümüzde aynı bölgeyi etkileyen depremlere bakıldığında; 1935 yılında Marmara Adaları ve Erdek'te yıkıcı etki yaratan ve geniş bir coğrafyada hissedilen şiddeti 9, büyüklüğü 6-6.9 (M= ?) olan bir deprem meydana geldiği bilinmektedir¹⁸³. 1953 depremi ve 1964 depremlerinden sonra ise yine aynı coğrafyada bir sonraki deprem 1983 yılında meydana gelmiş ve şiddeti 9, büyüklüğü 6.1 (Ms) olarak hesaplanmıştır¹⁸⁴. Bu veriler vasıtasıyla da Kyzikos ve çevresinde yakın zamandaki depremler arasında ise en az 11, en çok 19 yıllık bir aralık gözükmemektedir. Ancak her iki dönemin verileri karşılaştırıldığında ise birbirlerine yakın bir aralık elde edilememektedir. Bundan dolayı günümüzde bir sonraki depremin ne zaman olacağına dair bir saptamada

¹⁷⁷ Çelik vd., 2019: 270-271; Erdem ve Lahn, 2001: 57-58; Altınok vd., 2012: 41 vd.

¹⁷⁸ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

¹⁷⁹ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=19>. (Erişim tarihi 25.06.2020).

¹⁸⁰ Erentöz ve Kurtman, 1964: 1-5; Ketin, 1966: 44-51; <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=46>. (Erişim tarihi 18.06.2020).

¹⁸¹ Ketin, 1969: 11.

¹⁸² http://www.ibb.gov.tr/sites/akom/documents/manyas_dep.html. (Erişim tarihi 18.06.2020).

¹⁸³ Erdem ve Lahn, 2001: 55; Bu depremin Kandilli Rasathanesi tarafından 6.4 (Ms) olarak verilmiştir, bk.; <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> (Erişim tarihi 2.07.2020).

¹⁸⁴ http://www.ibb.gov.tr/sites/akom/documents/biga_dep.html. (Erişim tarihi 18.06.2020).
<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Depremler/tlarge2.htm>. (Erişim tarihi 18.06.2020).

bulunulamamaktadır. Fakat modern kaynaklar üzerinden bölgenin 1700 sonrasında her yüzyılda büyük bir deprem yaşadığı anlaşılmaktadır.

2.2.2. Batı Phrygia Bölgesi

İ.Ö. 336-323 yılları arasında¹⁸⁵, Apameia'da (Afyon/Dinar) Büyük İskender döneminde bir deprem meydana geldiği bilinmektedir¹⁸⁶. Apameia, Antiokhos Soter (281-261) dönemine değin Kelainai olarak adlandırılmaktaydı. Antiokhos, Kelainai'ı bulunduğu yerden pek de uzak olmayacak bir yere nakletti ve yeniden kurduğu kente annesinin ismine izafeten Apameia ismini vermişti¹⁸⁷. Yıldız, kentin yerinin ve isminin değiştirilmesini kentin tahrip olması nedeniyle olabileceğini ve bu tahribatın ya savaşlar ya da bir deprem felaketiyle olmuş olabileceğini öne sürmüştür¹⁸⁸. Bu kentte kayıtlara geçen bir sonraki deprem Mithridates Savaşları sırasında yak. İ.Ö. 89/85 yılları arasında meydana gelmiştir ve bu Strabon tarafından aktarılmaktadır¹⁸⁹. Mithridates, İ.Ö. 89 yılında Aquillius ile girdiği savaştan galip olarak çıktıktan hemen sonra Apameia'ya gelmiş, kentin bir deprem felaketiyle tahrip olduğunu görmüştür. Bu tarihte yaşanan depremde, Kral Mithridates'in de kentin onarımına destek olmak amacıyla 100 talanton maddi yardımda bulunduğu yine aynı pasajda Strabon tarafından aktarılmaktadır. Kent ise bu yardıma karşılık olarak VI. Mithridates destekçisi olmuştur¹⁹⁰.

İ.S. 53 yılında Tacitus'tan öğrenildiği kadarıyla Apameia'da bir deprem daha meydana gelmiş ve kente beş yıllık vergi muafiyeti verilmiştir¹⁹¹. Bu tarihten sonra Hadrianus zamanında (117-138) kent olasılıkla bir deprem daha geçirmişti¹⁹². Bu veriler ışığında Kelainai/Apameia Kibotos kentinde meydana gelen depremler aralıklı olsa da bir deprem kronolojisi vermektedir. Kelainai'da Büyük İskender zamanında (İ.Ö. 336-323) meydana gelen deprem sonrası yaşanan olası ikinci deprem II. Antiokhos zamanında (İ.Ö. 281-261) yaşanmıştır. Bu iki tarih aralığı tam bir zaman aralığı vermese de bu 55 ile 75 yıllık bir deprem ardışıklığına izin vermektedir. Kentte bundan sonraki ardışık aralık veren deprem ise Claudius zamanında (İ.S. 41-54) tam olarak İ.S. 53 yılı ile Hadrianus zamanında (117-138) meydana gelmiştir. Bu tarih aralığı da 54 ile 85 yıllık bir deprem aralığına izin vermektedir. Günümüzde Kelainai/Apameia Kibotos antik kentinin üzerinde modern Dinar kenti kurulmuştur. Dinar'ın yakın tarihinde merkez üssü kent merkezi olan üç yıkıcı deprem belgelenmiştir. İlki 1875 yılında Dinar-Çivril fay hattında

¹⁸⁵ Ambraseys, 2009: 89.

¹⁸⁷ Strabon 12.8.16

¹⁸⁸ Strabon, 12.8.15.

¹⁸⁹ Yıldız, 2012: 38/39, dn. 59.

¹⁹⁰ T.Lit.Strabon 12.8.18.

¹⁹¹ McGing, 1986: 109-110.

¹⁹² T.Lit.Tacitus 12.58.2. Ayrıca bkz Guidoboni vd. 1994: 192-193; Ambraseys, 2009: 116.

¹⁹³ Yıldız, 2012: 40.

gerçekleşmiş 1300 kişi hayatını kaybetmiştir¹⁹³. İkincisi 1925 yılında 5.9 (Ms) büyüklüğünde olmuş ve 3 kişi hayatını kaybetmiştir¹⁹⁴. Üçüncüsü 1995 yılında 6.1 (Ms) büyüklüğünde olmuş ve 90 kişi hayatını kaybetmiştir¹⁹⁵. Dinar’da meydana gelen günümüze yakın deprem aralığı 50-70 yıl arasında gerçekleşmiş bu da Kelainai/Apameia’da meydana gelen deprem kronolojisiyle uyum içinde olduğunu göstermektedir. Bu veriler ışığında antik kentin üzerinde inşa edilen Dinar’da 1995 deprem sonrası yıkıcı bir depremin olabileceği en yakın tarih 2045 yılı civarları gözükmemektedir. Şayet bu tarihten hemen önce ya da sonra gerçekleşmeyen depremin geçen her yıl için şiddetini artıracak muhakkaktır.

İ.S. 60 yılında Kolossae (Denizli/Honaz), Hierapolis (Denizli/Pamukkale), Laodikeia (Denizli/Goncalı) kentlerini etkileyen bir deprem meydana gelmiştir¹⁹⁶. Bu depreme dair epigrafik bir belge ve kentlere yapılan yardımları anlatan bir belge ele geçmemiştir. Ancak Tacitus, Laodikeia’nın hem *senatus* hem de imparator tarafından yardım almadan kendi kaynaklarıyla onarım işlerini yaptığını özellikle belirtir. Çünkü Laodikeia sahip olduğu tekstil ürünleri, özellikle de yünü sayesinde Ephesos limanından Afrika ve hatta Gallia ile ticaret yapıyor olmalıdır¹⁹⁷. Bu ticaretin getirdiği zenginlik sebebiyle kentten onarım masraflarını kendisinin karşılaması beklenmiş olabilir¹⁹⁸. Fakat bu depremde zarar gördüğü düşünülen kentlerde, hasarın onarımına ilişkin imparator ya da *senatus*’tan bir yardım geldiğine dair kanıt bulunmamış ve antik yazarlar da yardım hakkında bir anlatım yapmamışlardır. Caligula döneminde yapılan füzuli harcamalar ve İ.S. 58-63 yıllarında vuku bulan Parth Savaşı’nın askeri hazırlıklarının ve savaşın yükünün ağır olması sebebiyle, halihazırda sıkıntı içinde olan mevcut ekonominin maddi yardımlarda bulunmaya elverişsiz olması bunda etkili olmuş olabilir. Çünkü, Cassius Dio’nun aktardığına göre bu tarihlerde hazine açıklarını kapatmak için ek vergiler yürürlüğe konulmuştur¹⁹⁹. Ayrıca Nero’nun sıkı bir mali tutum içinde olması ve de yönetiminin başlarında hem annesi Iulia Agrippina’nın, hocası Seneca’nın ve *praefectus* Burrus’un onun üzerindeki etkileri sebebiyle oluşan güvensizlik, yaşamının son dönemlerindeki eğlence düşkünlüğü²⁰⁰ ve çocukluğunu geçirdiği çevreden kaynaklanan sanatçı

¹⁹³ Erdem ve Lahn, 2001: 44; <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/> (Erişim tarihi 23.06.2020).

¹⁹⁴ Erdem ve Lahn, 2001: 53; Yıldız vd., 2012: 4; <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> (23.06.2020).

¹⁹⁵ Eyidoğan ve Barka, 1996: 479 vd.; Koral vd., 1997: 52 vd.; <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> (23.06.2020).

¹⁹⁶ T.Lit.Eusebius *Hieron. Chron.* 183h; T.Lit.Georgius Syncellus 636; Tacitus 14.27.1; Guidoboni vd., 1994: 194; Ambraseys, 2009: 117; Altunel ve Barka, 1996: 65-74.

¹⁹⁷ Pleket, 2003: 94.

¹⁹⁸ Laodikeia’nın bu zenginliği İncil’de de geçmektedir, bk. Revelation 3.14-22.

¹⁹⁹ Cassius Dio 61.5.5.

²⁰⁰ Cassius Dio 61.4.

kişiliği²⁰¹ hem de İ.S. 64 yılındaki Büyük Roma yangınının getirdiği maddi külfet eyaletleri ihmal etmesine sebep olmuş olabilir. Kolossae kenti bu depremle tamamen yıkılmış ve sonrasında küçük bir kasaba olarak varlığını devam ettirmiştir²⁰².

Eumeneia (Denizli/Çivril) kentinde İ.S. 196 yılında meydana gelen deprem hakkında tek bilgi bu kentte bulunan bir yazıttır²⁰³. Yazıtta yer alan bilgilere göre Eumeneia kentinde konuşlandırılmış *I Raetorum cohors*’unun ordugâhı deprem sebebiyle yıkılmıştır. Septimius Severus, Asia ya da imparator *procurator*’u²⁰⁴ vasıtasıyla bu ordugâhı tamir ettirmiş ve *cohors* tarafından kentte bu yüzden onurlandırılmıştır.

Yalnızca Sibylla Kehanetlerinde geçtiği kadarıyla Hierapolis ve Laodikeia kentlerini İ.S. 3. yüzyılda etkileyen bir deprem olduğu, kehanetlerin tarihlendirilmesinin 3. yüzyıla yapılmasından dolayı düşünülmektedir²⁰⁵. Ancak, Ambraseys bu depremin tarihlendirilmesinin yanlış olduğunu, bu depremin İ.S. 138-161 yıllarında meydana gelen depremin tekrar yazıldığını söylemektedir²⁰⁶.

İ.S. 4. yüzyılda Hierapolis kentinde meydana geldiği düşünülen deprem hakkında yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Kentte çalışmalar yürüten arkeologlar tarafından, kentte bulunan mermer stoanın depremle yıkılmış olabileceği düşünülmekte ve daha ileri bir tarihte, İ.S. 5.-6. yüzyılda, Iustinianus dönemi sonrası meydana gelmiş olabilecek bir depremden söz edilmektedir²⁰⁷.

İ.S. 494 yılında Hierapolis, Laodikeia ve Agathicum kentleri ile Lydia bölgesi sınırındaki Tripolis kentini etkileyen bir deprem meydana gelmiştir. Bu depreme dair elimizdeki tek kaynakta bu kentlerin aynı zaman ve depremde yerle bir olduğu aktarılmaktadır²⁰⁸. Kaynakta geçen Agathicum (Agatha Kome) kentinin, Laodikeia yakınlarında bulunan Alacain olduğu önerilmektedir²⁰⁹.

²⁰¹ Suetonius, *Nero* 6.3: “Et subinde matre etiam relegata paene inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus est sub duobus paedagogis saltatore atque tonsore.” Çev.: *Sonra annesi de sürgün edildiği zaman, neredeyse yokluk içinde ve muhtaç halde halası Lepida’nın evinde iki eğitmen, dansçı ve berber eşliğinde büyütüldü; Nero* 7.1: “Tener adhuc necdum matura pueritia circensibus ludis Troiam constantissime favorabiliterque lusit”; Çev.: *Henüz gençken, yetişkin bir delikanlı değilken Circus oyunlarında Troia’da (Troia Oyununda) son derece azimli ve başarılı şekilde yer aldı.*

²⁰² İ.Ö. 480 yılında büyük bir Phrygia kenti olan Kolossai bk. Herodotos 7.30. Ayrıca bk. Piccardi, 2007: 99; Şimşek, 2016: 524-534. Cadwallader, kentte hamam onarımına ilişkin bulunan yazıtın bu depremden sonra dikildiğini aktarmaktadır bk. Cadwallader, 2012: 150-179.

²⁰³ T.Ep.Eumeneia 1.

²⁰⁴ Yazıtın bu kısmı için farklı tamamlamalar önerilmiştir. Bk. MAMA IV 328 ve Winter tarafından, “Vitelliano proc(uratore) A[siae]” önerilmiştir: Winter, 1996: 322, 35; AE 1995, no. 1511’de ise “Vitelliano proc(uratore) A[ugusti]” önerilmiştir.

²⁰⁵ Guidoboni vd., 1994: 239.

²⁰⁶ Ambraseys, 2009: 135.

²⁰⁷ De Bernardi, 1994: 347 no. 5.

²⁰⁸ T.Lit.Marcellinus Comes Mommsen, 1894: 94.22-23; Croke, 1995: 31.

²⁰⁹ Ramsay, 1895: 262; Şimşek, 2007: 13-44.

25 Şubat 1702'de Denizli'de ağır hasar veren bir deprem olmuştur²¹⁰. Buldan'da birçok yapı yıkılmış ve birçok insan hayatını kaybetmiştir. Sarsıntılar İzmir ve Kios'tan da hissedilmiştir.

16 Nisan 1896 tarihinde yalnızca Kütahya Emet'te otuz ev ve bir camide hasara sebep olan bir deprem meydana gelmiştir²¹¹. Ilıcılardan sular fışkırmış ve toprakta çöküntüler oluşmuştur. Sarsıntı Erdek, İstanbul ve İzmit'ten, İzmir, Dinar ve Eskişehir'den de hissedilmiştir.

25 Haziran 1944'te Gediz'de deprem meydana gelmiştir²¹². Gediz kasabasında minareler yıkılmış, güneyindeki köylerde 20 kişi hayatını kaybetmiş ve 3500 ev yıkılmıştır. Deprem büyüklüğü 8, şiddeti 6 (Ms)'dir²¹³.

21 Aralık 1945 ile 27 Şubat 1946 arasında Denizli, Sarayköy, Buldan ve Güney, iki ay süren deprem serisi sırasında, Gediz ile Büyük Menderes çukurluklarının birleştiği bölgede birçok deprem olmuş, yaklaşık 400 ev yıkılmış, 190 kişi hayatını kaybetmiştir²¹⁴.

28 Mart 1970'te Kütahya ve civarında meydana gelen depremde 1088 kişi hayatını kaybetmiş, 1290 kişi yaralanmıştır²¹⁵. Deprem şiddeti 9, büyüklüğü ise 7.2 (Ms)'dir²¹⁶. Toplamda 15.000 ev ya yıkılmış ya da onarılamaz şekilde hasar almıştır. Ambraseys'e göre bu depremi ilginç yapan şey, depremden bir sene önce başlayan deprem serisinin en büyüğünün olması ve serinin bu depremden sonra bir seneden fazla sürmesidir. Bu süreç içerisinde 6000'den fazla sarsıntı kaydedilmiştir²¹⁷.

Bu bölgede hakkında eldeki antik kaynaklardan İ.Ö. 4. yüzyıl ve devamında İ.S. 1. yüzyıl ila 5. yüzyıl aralığında meydana gelen depremlere dair bilgiler elde edilebilmektedir. Bu bilgilerden yola çıkılarak bölgenin Antik Çağ'da her yüzyıl küçük çaplı ancak yıkıcı depremler yaşadığı anlaşılmaktadır. Fakat Antik Çağ'da Denizli ve Kütahya üstüne bir tarih aralığı yakalanamamıştır. Denizli'de yakın dönemlerde meydana gelen depremlere bakıldığında bir ardışıklık yakalanamamaktadır. Kütahya'da 1896-1944 ve 1944-1970 yıllarındaki depremler üzerinden 48-26 yıllık bir tarih aralığı yakalanabiliyor olsa da 1970 yılından sonra bu bölgede büyük etkiye sahip olan bir deprem verisine ulaşılammış ve bundan dolayı bir sonraki depreme dair tahmini bir zaman verilememiştir.

²¹⁰ Ambraseys, 2009: 530; Erdem ve Lahn, 2001: 37.

²¹¹ Ambraseys, 2009: 784; Erdem ve Lahn, 2001: 50.

²¹² Erdem ve Lahn, 2001: 57.

²¹³ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

²¹⁴ Erdem ve Lahn, 2001: 58.

²¹⁵ Ambraseys ve Tchalenko, 1972: 229 vd.; Tezcan ve İpek, 1973: 203 vd.

²¹⁶ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

²¹⁷ Ambraseys ve Tchalenko, 1972: 233.

2.2.3. Pisidia Bölgesi

İ.S. 23 yılında Kibyra (Burdur/Göhlhisar) kentini etkileyen deprem hakkında elimizde çok az bilgi vardır. Depremden sonra kentin *senatus* hazinesi *aerarium* ve duruma bağlı olarak imparator hazinesi *fiscus*'a ödemek zorunda olduğu vergilerden muaf tutulması ve kente acil para desteği yapılması kararlaştırılmış ve üç yıllık vergi muafiyeti getirilmiştir²¹⁸. Bu sebepten dolayı kent takvim başlangıcını (*era*) İ.S. 23 yılına almıştır²¹⁹. Yazıtlardan anladığımız kadarıyla da kent bu yardımdan sonra Tiberius'u onurlandırmak amacıyla imparatorun bir anıtını dikerek, onu kentin kurtarıcısı ve kurucusu olarak adlandırmıştır²²⁰. Kentin yazıtlarından adını bu tarihten sonra Kaisareia Kibyra olarak değiştirdiği anlaşılmaktadır²²¹. Özüdoğru kentin, bu depremten sonra büyük bir imar işine giriştiğini, bunun da kentte Roma İmparatorluk Dönemi yerleşimin başlangıcı olduğunu belirtmiştir²²².

İ.S. 417 yılında Marcellinus'un aktardığı kadarıyla Kibyra kenti büyük bir deprem geçirmiştir²²³. Birçok arazi yeryüzü tarafından yutulmuştur. Bu depremten sonra kentin geçirdiği bir başka depreme dair belge yoktur. Bu durum kentin, meydana gelen son depremle küçülmeye başladığının bir göstergesi olabilir²²⁴.

Sagalassos (Burdur/Ağlasun) kentinde yapılan arkeolojik çalışmalardan, İ.S. 510/18 yılında ve İ.S. 7. yüzyılda depremler meydana geldiği düşünülmektedir²²⁵. Bu depremleri anlatan tarihi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak, yine arkeolojik çalışmalardan 510/18 depremi sonrasında kentin su kıtlığı çektiği düşünülmektedir²²⁶. Kent, İ.S. 541 yılında başlayan ve tüm Akdeniz çevresini etkileyen İustinianus vebası sebebiyle nüfus kaybetmesi ve 7. yüzyılda hem yıkıcı yerel bir deprem hem de Arap istilalarından dolayı terk edilmeye başlanmıştır²²⁷.

1876 Haziran'ında Burdur civarında, hasarı bilinmeyen bir deprem meydana gelmiştir²²⁸. Karaağaç civarındaki dağlarda toprak kayması olmuştur.

3 Ekim 1914'te Burdur ve Burdur Ovası'nda, Isparta ve civarında, Dinar'da ağır hasarlar bırakan ve ölümlere sebep olan bir deprem meydana gelmiştir²²⁹. Toplamda 4.000 insan hayatını kaybetmiş ve 17.000 ev yıkılmıştır. Ancak Kandilli Rasathanesi'ne göre can

²¹⁸ T.Lit.Tacitus 4.13.1.

²¹⁹ Ruge, 1921: 376; Magie, 1950: 500.

²²⁰ T.Ep.Kibyra 1.

²²¹ IGR IV, 904; kentin 141 yılına kadar adını bu şekilde kullandığını oradaki bir yazıttan bilinmektedir, bk. T.Ep.Kibyra 2. İ.S. 169-177 veya 180-192 yıllarına tarihlenen bir yazıtta da kentin adı aynı şekilde geçmektedir, bk. I.Kibyra I, no. 19; Alten Güler, 2019: 335-340.

²²² Özüdoğru, 2018: 22 ve 55 vd.

²²³ T.Lit.Marcellinus Comes 73.14-16; Ambraseys, 2009: 161.

²²⁴ Karabacak vd. 2013: 531 vd.

²²⁵ Ambraseys, 2009: 179 ve 223; Similox Tohon vd., 2006: 377 vd.

²²⁶ Similox Tohon vd. 2006: 377.

²²⁷ Niewöhner, 2017: 307 vd.; Waelkens ve Poblome, 1997: 173 vd.

²²⁸ Ambraseys, 2009: 742.

²²⁹ Erdem ve Lahn, 2001: 52-53; <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=44>. (Erişim tarihi 10 Mayıs 2020).

kaybı 300, hasarlı bina 6000'dir. Depremın şiddeti 9, büyüklüğü 6.9 (Ms) olarak hesaplanmıştır²³⁰.

12 Mayıs 1971 tarihinde Burdur'da yıkıcı bir deprem meydana gelmiştir²³¹. Tüm kent çok ağır hasar almış ve büyük bir kısmı yıkılmıştır. Artçı sarsıntılar tüm gün devam etmiştir. Depremın etki ettiği bölgede toplam 1162 ev yıkılmış, 57 kişi hayatını kaybetmiştir. Depremın şiddeti 8, büyüklüğü ise 5.9 (Ms)'dur²³².

Bölgede Antik Çağ'da meydana gelen depremler hakkındaki bilgiler çok kısıtlıdır. Yalnızca İ.S. 1. yüzyılın ilk çeyreği ile 5. ve 7. yüzyıldaki birkaç deprem bilinmektedir. Fakat bu durum bölgede az sayıda deprem yaşandığına dair bir kanıt sunmamaktadır. Çünkü Burdur-Fethiye fay hattının da içinde bulunduğu bölgede, yakın dönemlerde özellikle 1800'ün son çeyreğinden itibaren yaşanan depremler yüz yıllık bir dönemde sıklaşmıştır ve bu depremler ciddi biçimde yıkıcı etkiler göstermiştir. 1876, 1914 ve 1971 yıllarında birbirlerine yakın yerlerde yaşanan depremlerin arasındaki süre 47 yıllık bir ortalamaya sahiptir. 1971 yılından 47 yıl sonra, yani 2018 yılında bu bölgede deprem olmamıştır. Bu durumda geçen her süre depremin şiddetini arttırmaktadır.

2.2.4. Aiolis Bölgesi

İ.S. 105 yılında meydana gelen depremde Kyme (İzmir/Aliağa), Elaia (Balıkesir/Edremit), Myrina (İzmir/Aliağa), Pitane (İzmir/Çandarlı) kentleri ve Yunanistan'daki Opus ve Oritus kentleri etkilenmiştir²³³. Orosius aynı depremde Galatia'dan iki kentin de tahrip olduğunu söylemektedir, fakat bu coğrafi mesafeden ötürü pek mümkün görünmemektedir²³⁴. Aurelius Victor, Traianus döneminde pek çok felaketin meydana geldiğini söylemektedir²³⁵. İmparator depremde zarar gören kentlere yardımda bulunmuş ve çıkarttığı kararla, altmış ayak yüksekliğini geçecek binaların yapılmasını yasaklayarak depreme karşı bu şekilde bir önlem almıştır.

23 Şubat 1865 yılında Lesbos Adası'nda yıkıma sebep olan bir deprem meydana gelmiştir²³⁶. Seksen kişi hayatını kaybetmiştir. Deprem Çanakkale, Tekirdağ ve İzmir'de hissedilmiş, Tuzla'da içme suları bir süreliğine kesilmiştir. Mithymna'da askeri yapılar

²³⁰ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

²³¹ Keightley, 1975: 1; Özyıldırım, 2015: 314. Ayrıca on gün sonra meydana gelen Bingöl depreminden sonra bu depremler literatürde "Burdur-Bingöl Depremleri" olarak anılmaya başlanmıştır.

²³² <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

²³³ T.Lit.Eusebius *Hieron. Chron.* 194d; T.Lit.Orosius 7.12.5.

²³⁴ Galatia'da meydana gelen deprem için bk. Ambraseys 2009: 121-122.

²³⁵ T.Lit.Aurelius Victor *Epit.* 13.12-13.

²³⁶ Ambraseys bu depremin Temmuz'da meydana geldiğini ileri sürmektedir. Erdem ve Lahn, 2001: 42; krş. Ambraseys, 2009: 709 vd.

çökmüştür. Behramkale’de yüzlerce ev yıkılmıştır. Depremi şiddetinin 9 olduğu tahmin edilmektedir²³⁷.

7 Mart 1867’de Lesbos Adası’nda büyük hasara sebep olan bir deprem olmuştur²³⁸. 2500 ev yıkılmış ve 500 kişi hayatını kaybetmiştir²³⁹. Foça, Edremit, Ayvalık’ta hafif hasar oluşmuş, Ayvalık açıklarındaki adalarda toprak kaymaları olmuştur. Lesbos Adası’nda birçok yerleşim bu depremden sonra terk edilmiştir. Depremi şiddetinin 9 olduğu tahmin edilmektedir²⁴⁰.

4 Eylül 1886’da Mytilene’de birkaç duvar ve birçok evi yıkan bir deprem meydana gelmiş ve Ayvalık’taki evlerde de hasara sebep olmuştur²⁴¹. Deprem Kios ve İzmir’den hissedilmiştir.

13 veya 25 Ekim 1889’da Lesbos Adası’nda geniş çaplı bir deprem meydana gelmiştir ve adanın batı tarafını tamamen yıkmıştır²⁴². Depremi şiddetinin 9 olduğu tahmin edilmektedir²⁴³. Toplamda yirmi beş kişi ölmüş altmış beş kişi yaralanmıştır. Kios ve İzmir’de şiddetli hissedilmiş, Çanakkale, Ayvalık ve Ayvacık’ta duvarlarda hasar bırakmıştır. Muğla, İstanbul ve Tekirdağ’da hafif şekilde hissedilmiştir.

21/22 Eylül 1939 Dikili’de meydana gelen depremde büyük bir yıkım yaşanmıştır²⁴⁴. Depremi şiddeti 9, büyüklüğü 6.6 (Ms)’dır²⁴⁵. Yaklaşık bin ev yıkılmış, Bakır Çay çukurluğunda sıcaklığı 92 dereceyi bulan yeni kaynaklar ortaya çıkmıştır. Çandarlı’da kuzey-güney doğrultulu, Dikili ve Bergama arasında batı-doğu doğrultulu yarıklar açılmış, artçılar aylarca sürmüştür. Altınova’dan Bergama’ya kadarki bölgede hasar meydana gelmiştir. Tüm Batı Anadolu’da hissedilmiştir.

Bölgenin 2. yüzyılın başında yaşadığı tek bir deprem bilinmektedir. Ancak 1800’lü yıllar ve sonrasında yaşadığı depremler iyi bilinmektedir. Verilere bakıldığında bölgenin her yüzyılda büyük depremler yaşadığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık Antik Dönem’de burada meydana gelen depremler hakkında belge neredeyse yok gibidir. Günümüze yakın depremlerde 1865-1867-1886 Lesbos Adası depremleri üzerinden 2-19 yıllık bir aralık elde edilmektedir. Edremit ve İzmir Dikili arasındaki bölgede ise; 18 Kasım 1919 tarihinde 6.9-7 (Ms)

²³⁷ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

²³⁸ Ambraseys, 2009: 717-718; Erdem ve Lahn, 2001: 43.

²³⁹ Ambraseys bu sayıları 554 ölü, 4740 yıkılan ev olarak vermektedir.

²⁴⁰ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

²⁴¹ Ambraseys, 2009: 752.

²⁴² Erdem ve Lahn, 2001: 47; Ambraseys depremi 26 Ekim’e tarihlemektedir, bk. Ambraseys, 2009: 760.

²⁴³ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

²⁴⁴ Erdem ve Lahn, 2001: 55-56; Çelik vd., 2019: 138-155.

²⁴⁵ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

büyükliğünde Ayvalık'ta bir deprem²⁴⁶, 1939 tarihinde Dikili'de bir deprem ve 1944 yılında²⁴⁷ Edremit civarında bir deprem meydana geldiği bilinmektedir. Buradan da 5-20 yıllık bir aralığa ulaşılmakta ve Lesbos Adası'nı etkileyen depremlemlerin ardışıklığı ile tutarlılık göstermektedir. Ancak bu bölgeye dair daha yakın tarihte meydana gelen bir depremin verisine ulaşılamamasından dolayı bir sonraki depremin ne zaman olacağı yönünde tahmin yapılamamaktadır.

2.2.5. Lydia Bölgesi

Strabon'un Demokles'ten aktardığı kadarıyla özellikle Ionia ile Lydia bölgelerinde ve Troas bölgesinin bir kısmında deprem kaynaklı yıkımlar ve tsunami yaşanmıştır²⁴⁸. Sipylos Dağı ve çevre köyler yıkılmış, bataklıklar göllere dönüşmüştür²⁴⁹. Bu deprem ve tsunami modern yazarlar tarafından İ.Ö. 14. yüzyıla tarihlenmektedir²⁵⁰.

İ.S. 17 yılında meydana gelen depremde, sayısı kaynaklarda farklılık gösterse de on iki²⁵¹, on üç²⁵² veya on dört²⁵³ kent etkilenmiştir. Aigai (Manisa/Nemrut Kale), Apollonia Dia (?), Hierocaesarea (Manisa/Akhisar), Hyrkania (Manisa/Halitpaşa Kasabası), Kyme (İzmir/Aliağa), Magnesia (ad Sipyllum) (Manisa), Mostene (Manisa/Sancaklı Bozköy), Myrina (İzmir/Birki Tepe), Philadelphia (İzmir/Alaşehir), Sardeis (Manisa/Sart), Temnos (İzmir/Görece Köyü), kentleri, Tmolos çevresi (Bozdağlar) ve Ephesos (İzmir/Selçuk) ile Kibyra yerle bir olmuştur. Ephesos ve Kibyra kentlerinin bu depremlemlen etkilenip etkilenmediği tartışmalıdır. Tacitus'un depremlen etkilenen kentler arasında verdiği Kibyra kenti, başka kaynaklarda verilmemektedir. Ancak, Puteoli'de (Pozzuoli/İtalya) yapılan kazılarda ele geçen bir kaidede Ephesos ve Kibyra'nın isimleri okunmaktadır²⁵⁴. Dört yüzlü kaidenin ön yüzünde, Tiberius'a ithaf edilen ve üstündeki bilgilere göre İ.S. 28 veya 30 yıllarına tarihlendirilen bir yazıt taşa kazınmıştır. Diğer yüzlerinde ise kentlerin personifikasyonları bulunmaktadır²⁵⁵. Sardeis'ten ele geçen bir oylama yazıtında, oylamaya katılan kentlerin arasında Kibyra kenti de geçmektedir²⁵⁶. Yazıt 17 depremi ile ilişkilendirilerek, Tiberius'a yardımlarından dolayı

²⁴⁶ Taşdemir, 2016: 7; <https://deprem.afad.gov.tr/depremdetay?eventID=432185> (Erişim tarihi 18.06.2020).

²⁴⁷ Bk. s.19.

²⁴⁸ T.Lit.Strabon 1.3.17.

²⁴⁹ Strabon 12.8.18'de "Sipylos Dağı'na ve onun mahvolmasına dair anlatılanlar efsane olarak kabul edilmelidir" demektedir.

²⁵⁰ Ambraseys, 1962: 898; Soloviev vd., 2000: 21.

²⁵¹ T.Lit.Lucius Annaeus Seneca *QNat.* 6.1.13; T.Lit.Plinius Maior 2.86; T.Lit.Solinus 40.5; T.Lit.Tacitus *Ann.* 2.47.

²⁵² T.Lit.Eusebius *Chron.* 172a; T.Lit.Georgius Syncellus 603.

²⁵³ T.Lit.FGr.Hist. II B (2), 257 F 36 XIII.

²⁵⁴ Ek 1.

²⁵⁵ T.Ep.Diğerleri 1.

²⁵⁶ T.Ep.Sardeis 3.

teşekkür maiyetinde bir heykelinin yapılması ve Roma agorasına dikilmesi için yapılan oylama olduğu düşünülmektedir²⁵⁷. Mommsen'e göre Kibyra İ.S. 23 yılındaki deprem sebebiyle, Ephesos ise İ.S. 28 veya 30 yılları arasında yaşadığı bir deprem sebebiyle bu kaideye eklenmiştir²⁵⁸. Kibyra'nın yaşadığı deprem Tacitus ve kentte bulunan yazıtlar sayesinde bilinse de Ephesos'un o tarihlerde deprem yaşadığına dair bir belge henüz bulunamamıştır. Bir başka ihtimal ise, 17 depreminde her iki kent de zarar görmüş ve Tiberius'tan yardımları almıştır, fakat bu durumda Kibyra'nın sadece Tacitus tarafından aktarılması, başka kaynaklarda anılmaması ve Ephesos'un hiçbir yerde geçmemesi bir sorun olarak ortada durmaktadır.

Yaşlı Plinius'un deyimiyle, insanlık tarihinin en büyük depremi bu İ.S. 17 yılında meydana gelen depremdir²⁵⁹. Tacitus'un anlatımıyla deprem gece olmuştu ve o kadar yıkıcıydı ki kaçmak imkânsızdı²⁶⁰. Solinus depremin başka hiçbir yerde olmadığı kadar uzun sürdüğünden bahsetmiştir²⁶¹. Depremden sonra Tiberius, daha önce Augustus'un yaptığı gibi kentlere büyük yardımlarda bulunmuş ve bu kentleri yeniden ayağa kaldırmıştır²⁶². Kentlere beş yıllık vergi muafiyeti vermiş, kentlerin onarımında büyük para yardımında bulunmuştur²⁶³. Restorasyonların denetimi için ise beş *lictor* ile bir *propraetor* (Marcus Ateius) görevlendirilmiştir²⁶⁴. Sardeis kenti topraklarının verimli olmasından ötürü daha özenli bir şekilde yeniden imar edilmiştir²⁶⁵. Arkeolojik verilerden anlaşıldığı kadarıyla tiyatro ve stadium ise bu depremden sonra inşa edilmiştir²⁶⁶. Kentler bu yardımlara karşılık Roma'da Tiberius'un bir heykelini diktirmişlerdir²⁶⁷, Tiberius'u, kentlerinin kurucusu olarak onurlandırmışlardır²⁶⁸. Yine İmparator adına sikkeler basmışlardır²⁶⁹. Sardeis depremden sonra Kaisareon Sardeis olarak anılmaya başlanmıştır²⁷⁰. Kentte deprem sebebiyle zarar gören mabet restore edilmiştir²⁷¹.

²⁵⁷ IGR IV, 1514; Buckler, 1932: 28-29.

²⁵⁸ CIL X, no. 1624.

²⁵⁹ T.Lit.Plinius Maior 2.86.

²⁶⁰ T.Lit.Tacitus *Ann.* 2.47.

²⁶¹ T.Lit.Solinus 40.5.

²⁶² T.Lit.Velleius Paterculus 2.126.

²⁶³ T.Lit.Cassius Dio 57.17.7; T.Lit.Suetonius *Tib.* 48; T.Lit.Strabon 12.8.18 ve 13.4.8. Tacitus bu yardımın 10 milyon *sestertes* olduğunu söylemektedir, bk. T.Lit.Tacitus 2.47.1-4.

²⁶⁴ T.Lit.Tacitus 2.47.1-4; T.Lit.Cassius Dio 57.17.7.

²⁶⁵ T.Lit.Strabon 13.4.8.

²⁶⁶ Butler, 1922: 31.

²⁶⁷ T.Lit.FGr.Hist. II B (2), 257 F 36 XIII.

²⁶⁸ T.Ep.Kyme 1 ve 2; T.Ep.Sardeis 4 ve 6; T.Ep.Aigai 1 ve 2; T.Ep.Mostene 1.

²⁶⁹ BMC RE I, 70; RIC I, 48; RPC I, 2451; RPC I, 2991.

²⁷⁰ T.Ep.Sardeis 5; ayrıca sikkelerde de bu durum görülmektedir, bk. BMC Lyd. 250-252.

²⁷¹ T.Ep.Sardeis 1.

İ.S. 2. yüzyılda, muhtemelen Hadrianus döneminde Sardeis'te bir deprem meydana geldiği düşünülmektedir. Deprem hakkındaki tek bilgi ise, Sardeis kentinde yıkılan bir anıtın onarımını yapan şahsın onurlandırma yazıtıdır ve Hadrianus dönemine tarihlendirilmektedir²⁷².

1 Eylül 1771'de Manisa Turgutlu'da yerel bir deprem meydana gelmiş ve civardaki köylerin bir kısmını yıkmıştır²⁷³.

20 Nisan 1850 tarihinde Batı Anadolu, İzmir, Bayındır, Ödemiş, Tire ile Manisa, Turgutlu'yu etkileyen çok şiddetli bir deprem meydana gelmiştir²⁷⁴. Kemalpaşa'da yarıklar açılmıştır, kırk ev ve bir kilise yerle bir olmuştur. İzmir'de Ermeni Koleji ve Avusturya Konsolosluğu ilk sarsıntıda hasar almış, sonraki sarsıntılarda tamamen yıkılmışlardır. Sarsıntılar kentte yangın başlatmıştır. Artçı sarsıntılar kırk gün civarında devam etmiştir.

29 Temmuz 1880 İzmir ve Gediz Nehri'nde çeşitli yerlerde hasar oluşturan büyük depremin şiddetinin 9 olduğu tahmin edilmektedir²⁷⁵. İzmir-Turgutlu demiryolu yarıklarla kesilmiş, Menemen, Bornova ve Karşıyaka'da ciddi hasarlar oluşmuştur. Menemen'de 445 ev tamamen yıkılmış, 220 ev kullanılamaz hale gelmiştir. Bir Yunan Kilisesi yıkılmış, yedi cami zarar görmüştür. Altı kişi ölmüş ve otuz bir kişi yaralanmıştır. Menemen civarında yüz elli ev tamamen çökmüştür. Horozköy'de on ev yıkılmış on dört kişi ölmüştür. Manisa'da iki cami ve yirmi sekiz yapı çökmüş ve Yamanlar Köyü tamamen yıkılmıştır. İzmir'de birkaç ev yıkılmış, iki kişi ölmüştür.

19 Ağustos 1895'te Aydın Umurlu civarında şiddetinin 9 olduğu tahmin edilen bir deprem meydana gelmiştir²⁷⁶. Menderes Vadisi'nde bulunan köyler yıkılmıştır. Aydın'da küçük çaplı hasar meydana gelmiştir. Tire ve Efes arasında hafif hasar bırakmış, sarsıntı İzmir ve Denizli'den hissedilmiştir. Ertesi gün yeraltından gelen gürültüyle birlikte şiddetli artçı deprem olmuş, 23 Ağustos'a kadar devam etmiştir.

28 Mart 1969 tarihinde Manisa Alaşehir civarında meydana gelen depremde Gediz Nehri ve kuzeyinde önemli hasarlar meydana gelmiştir²⁷⁷. Depremin büyüklüğü 6.5 (Ms) olarak belirlenmiştir. Deprem sonrasında 30 km. uzunluğunda yüzey kırıkları oluşmuştur.

Bölgede antik kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda yalnızca İ.S. 17 yılı Büyük Lydia Depremi ve kesin olmamakla birlikte 2. yüzyılda bir deprem yaşandığı tahmin edilmektedir. Bu sebeple Antik Çağ'a dair tarihsel bir aralık yakalanamamaktadır. Fakat

²⁷² T.Ep.Sardeis 2.

²⁷³ Ambraseys, 2009: 604.

²⁷⁴ Ambraseys, 2009: 666; Erdem ve Lahn 40-41.

²⁷⁵ Ambraseys, 2009: 744-745; Erdem ve Lahn, 2001: 45; <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

²⁷⁶ Ambraseys, 2009: 782; Erdem ve Lahn, 2001: 49-50; <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

²⁷⁷ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=76>. (Erişim tarihi: 4.06.2020).

1700'lü tarihlerden itibaren bölgede kaydı tutulan depremlerden yola çıkarak, bölgede özellikle 1800'lü yıllarda sık sık depremlerin meydana geldiği söylenebilir. 1900'lü yıllarda ise yalnızca bir büyük deprem meydana gelmiştir. Bu bilgiler ışığında bölgenin modern zamanlarına dair tarihsel bir aralık yakalanamamıştır.

2.2.6. İonia Bölgesi

İ.Ö. 304/3 yılında meydana gelen deprem İonia'da etkili olmuştur ve epigrafik belgeye ulaşabildiğimiz ilk depremdir²⁷⁸. Bu depreme dair elimizdeki tek bilgi Demetrios'un Khalkis'i (Yunanistan/Halkis) fethi sırasında gerçekleştiğidir. Yazıtta geçen Demetrios ve Khalkis'in fethi İ.Ö. yaklaşık 304 yılında olmuştur ve Diodoros tarafından da aktarılmaktadır²⁷⁹. Bu depreme dair destekleyici başka kaynak bulunmamaktadır²⁸⁰.

İ.Ö. 12 yılı depremi ve hangi kentlerde meydana geldiği hakkında elimizde fazla bilgi yoktur²⁸¹. Cassius Dio'dan ve *Res Gestae*'dan öğrenildiği kadarıyla Augustus, kentlerin vergi borçlarını kendi kasasından ödemiş ve kentlerin onarımı için yöneticiler atamıştır²⁸². Aynı dönemlerde basılan Klazomenai (İzmir/Urla) ve Teos (İzmir/Seferihisar) sikkelerinde Augustus'un *κτίστης* olarak anılmasından yola çıkılırsa, depremin İonia bölgesinde meydana geldiği kabul edilebilir²⁸³.

İ.S. 47 yılında meydana gelen depremde Ephesos (İzmir/Selçuk), Miletos (Aydın/Balat), Smyrna (İzmir/Bayraklı) ve Antiokheia (Isparta/Yalvaç) kentleri ile Delos, Kios ve Samos (Sisam Adası) adaları etkilenmiştir²⁸⁴. Antiokheia kenti tartışmalıdır. Philostratus, Syria'daki Antiokheia kentinin Claudius döneminde bir deprem geçirdiğine değinmektedir²⁸⁵. Yalnızca Syncellus'un bahsettiği Antiokheia, Philostratus'un bahsettiği Syria'daki Antiokheia olmalıdır. Guidoboni tarafından Hierapolis ve Laodikeia kentlerinin de bu depremten etkilendiği ileri sürülmektedir²⁸⁶. Samos kentinde bu deprem dolayısıyla yıkılan Dionysos Tapınağı'nın onarımı için Claudius'un bizzat kendi cebinden yardımda bulunduğu ve İmparator Claudius'u νέος κτίστης, “yeni kurucu” olarak adlandırdığı yine yazıtlardan

²⁷⁸ T.Lit.FGr. Hist. 239 B 24, Marmor Parium, B; T.Ep.Diğerleri 2; Ambraseys, 2009: 89; Guidoboni vd., 1994: 136.

²⁷⁹ T.Ep.Diğerleri 2; Diod. 20.100.6: “...πρῶτον μὲν τὴν Χαλκιδέων πόλιν ἡλευθέρωσε...”

²⁸⁰ Panessa, 1991: 284.

²⁸¹ İ.Ö. 12 yılında meydana geldiği düşünülen bu deprem için bk. Murray, 2005: 146 dn.11.

²⁸² T.Lit.Cassius Dio 54.30.3; T.Lit.Res Gestae Divi Augusti App.4.

²⁸³ B.M.C. Ion. No. 31 ve 319.

²⁸⁴ T.Lit.Malalas, 10.23; T.Lit.Phiolstratus *VA* 4.6; Guidoboni vd., 1994: 188-190. Antiokheia kentinden sadece Georgius Syncellus bahsetmektedir, bk. T.Lit.Georgius Syncellus 632.

²⁸⁵ Philostratus *VA*. 6.38.

²⁸⁶ Guidoboni vd., 1994: 188-189. Ayrıca bk. T.Lit.Georgius Syncellus 632. Ambraseys modern yazarların, farklı zamanda meydana gelen depremleri tek bir tarihte birleştirdiği söylemektedir, bk. Ambraseys, 2009: 114.

öğrenilmektedir.²⁸⁷. Ayrıca büyük oranda zarar görmüş bir yazıttan bu depremde *gymnasium*’un yıkıldığı, Claudius’un aynı şekilde bu yapıyı da tamir ettirdiği bilinmektedir²⁸⁸. Didyma’da (Aydın/Didim), Miletos halkının kente yardımlarından dolayı Claudius’un Asia *procurator*’u ve Mısır *praefectus*’u Vergilius Capito’yu onurlandığı bir yazıt da ele geçmiştir²⁸⁹.

İ.S. 160 yılı depreminde Ephesos ve Smyrna kentleri ile Phokaia (İzmir/Eski Foça), Kyzikos, Mytilene, Nikaia ve Nikomedia kentlerinin etkilendiği düşünülmektedir²⁹⁰. Bu depremin etkilediği bölge tartışmalıdır. Kyzikos kenti bu depremde çok büyük hasarlar almış, büyük tapınağı yıkılmıştır²⁹¹. Depremin etkisiyle yükselen deniz, kentin iç kısımlarına kadar taşmıştır²⁹². Fronto, Kyzikos kentinin durumunun ve taleplerinin *senatus*’ta görüşüldüğünü aktarmaktadır²⁹³. Ancak *senatus*’un bu görüşmesinde durumun ihmal edildiğini söylemiş ve hangi kararların alındığından bahsetmemiştir. Aurelius Victor, Ephesos’tan Nikomedia’ya kadar yayılan bu depremi, kendi döneminde İ.S. 358 yılında Makedonya’dan Pontus’a kadar olan bölgeyi ciddi biçimde sarsan depreme benzetmektedir²⁹⁴. Fakat antik yazarlardan sadece Aurelius Victor ve Malalas, Ephesos ve Nikomedia kentlerinin depremde etkilendiğini söylemektedir²⁹⁵. Şu hâlde şu sorun ortaya çıkmaktadır: Eğer Victor ve Malalas’ın aktardığı şekilde Ephesos’tan Nikomedia’ya kadar yıkıcı etki gösteren bir deprem olduysa, aradaki diğer birçok önemli kentten de bahsedilmesi ve bu kentlerde epigrafik belgelere ulaşılması gerekirdi. Fakat ne aradaki bu kentlerden bahsedilmektedir ne de epigrafik belgeye ulaşılabilmiştir. Keil ise Mysia bölgesi ve civarını etkileyen depremi 150/155 yılına tarihlemekte ve Kyzikos’taki tapınağın bu depremde yıkıldığını söylemektedir²⁹⁶. Aristeides *Hieroi Logoi* eserinde, “depremler” başlamadan altı veya yedi gün önce Zeus Olympos Tapınağı’nda adakta bulunmak ve Atys Tepesi’ne (Asar Kale?)²⁹⁷ altar dikmek için gittiğinden ve depremin ne Atys’e ne de ailesinin mülkü olan Laneion’a ulaştığından bahsetmektedir²⁹⁸. Robert’in Susurluk/Balıkesir’e bağlı Ömer Köy ve Gökçedere civarlarında *in situ* halde bulduğu, üstünden Aristeides isminin okunabildiği adak yazıtlarından bu bölgenin Aristeides’in bahsettiği bölge olduğu

²⁸⁷ T.Ep.Samos 1 ve 2.

²⁸⁸ T.Ep.Samos 3.

²⁸⁹ T.Ep.Didyma 3.

²⁹⁰ Guidoboni vd., 1994: 236-237; Ambraseys bu kentlerin arasına, Kyzikos’a coğrafi yakınlığından ötürü Poimaneion kentini de katmaktadır, bk. Ambraseys, 2009: 132-133.

²⁹¹ Schulz ve Winter bu tapınağın onarımının 166 yılında bitmiş olduğunu, bu tarihten önce de kısmen kullanıldığını belirtmişlerdir, bk. Schulz ve Winter, 1990: 54 vd.

²⁹² T.Lit.Cassius Dio 70.4.1-2.

²⁹³ T.Lit.Fronto 4.

²⁹⁴ T.Lit.Aurelius Victor 16.12.

²⁹⁵ T.Lit.Aurelius Victor 16.12; T.Lit.Malalas 281.

²⁹⁶ Keil, 1897: 501 vd.

²⁹⁷ Tanrıver, 2013: 45.

²⁹⁸ Dindorf, 1829: Vol. III 147; Behr, 1968:250.

anlaşılmaktadır²⁹⁹. Buradaki “depremler başlamadan” sözünden muhtemelen ya Mysia bölgesindeki birden fazla deprem ya da Asia Eyaleti’nin genelindeki depremler kastedilmektedir. Eusebios’tan öğrenildiği kadarıyla, İmparator Antonius Pius tarafından Asia Birliği’ne Hristiyanların kışkırtılmamasını ve boş yere suçlanmamasını emrettiği mektupta halkın, “meydana gelmiş ve hâlâ gelmekte olan depremlerden” Hristiyanları sorumlu tuttuğu görülmektedir³⁰⁰. Bu da Pius’un imparatorluğu zamanında bu bölgede birçok depremin olduğunu, bu yüzden de halk arasında karışıklıklar çıktığını gösterir. Aristeides’in eserinde ise Albus’un Asia’da *proconsul* olduğu tarihte Mytilene’de meydana gelen yıkıcı depremin korkusuyla Ephesos ve Smyrnalıların korku içinde kaçıştığı aktarılmaktadır³⁰¹. O halde şöyle bir ihtimal doğmaktadır: İ.S. 150/155 yılları arasında Mysia ve Bithynia’yı etkileyen bir deprem, İ.S. 160/161 yıllarında ise Lesbos Adası ve Ephesos ile Smyrna kentlerini etkileyen bir başka deprem olmuştur. Mytilene’deki Antoninus Pius’un *εὐεργέτας* ve *κτίστης* olarak anıldığı yazıt depremi işaret ediyor olmalıdır³⁰². L. Antonius Albus’un ise Ephesos’ta bulunan bir yazıttan Asia *proconsul*’ü olduğu bilinmektedir³⁰³. Bu görevi yakın zamana kadar İ.S. 149 yıllarında yaptığı düşünülmekteydi³⁰⁴. Ancak bu tarihlemeye katılmayan Bowersock Albus’un *proconsul*’lük yılının 160/161 olduğunu, dolayısıyla depremin de bu tarihte gerçekleştiğini ileri sürmüştür³⁰⁵. 2015 yılında yine Ephesos’ta bulunan bir yazıt sayesinde depremin tarihi 159/160 olarak saptanarak Albus’un *proconsul* olduğu tarih kesinlik kazanmıştır³⁰⁶. 2015 yılında Ephesos kentinde bulunan ve Pius’un kente gönderdiği mektubun günümüze kalan kısmından anlaşıldığı üzere Pius, depremten sonra kentte ve tüm eyalete yerleşen korku ve endişenin yerinde olduğunu söylemektedir³⁰⁷. Kentte muhtemelen deprem sebebiyle ciddi hasara uğrayan tiyatroyu tamir ettirmek için yardımda bulunan İmparator Antonius Pius’u onurlandırma amacıyla dikilen bir başka yazıt bulunmuştur³⁰⁸. Malalas, kentin halk hamamının imparator tarafından yaptırıldığını ve onun adıyla isimlendirildiğini de söylemektedir³⁰⁹. Phokaia kentindeki yazıttan, kentin Hadrianus zamanında bir yardım gördüğü, daha sonra ise Marcus Aurelius ve Lucius Verus döneminde, sebebi yazıttan kesin olarak anlaşılamasa da depremlerle

²⁹⁹ Robert, 1937: 207-221. Ayrıca bk. Galli, 2005: 285 vd.

³⁰⁰ T.Lit.Eusebius *Hist. Ecc.* 4.13.1-7.

³⁰¹ T.Lit.Aristeides 49.38.

³⁰² T.Ep.Mytilene 1.

³⁰³ SEG IV, 533.

³⁰⁴ Behr, 1968: 249.

³⁰⁵ Bowersock, 1968: 291.

³⁰⁶ Taeuber, 2015: 301-310; Jones, 2018: 67-76; T.Ep.Ephesos 1.

³⁰⁷ T.Ep.Ephesos 1.

³⁰⁸ T.Ep.Ephesos 2.

³⁰⁹ T.Lit.Malalas 281.

ilişkilendirilerek ihtiyaçlarının karşılandığı veya zararlarının giderildiği, bunun üzerine ise imparatorlar için bir onurlandırma yazıtı olarak bu yazıtın dikildiği anlaşılmaktadır³¹⁰.

İ.S. 178 yılında meydana gelen depremde Smyrna ciddi biçimde etkilenmiştir³¹¹. Marcus Aurelius'un Hierapolis'in önde gelenlerinden Euxenianus Pollio isimli bir kişiye gönderdiği ve Hierapolis piskoposu Abercios'u depremden sonra Roma'ya çağırdığı mektuptan, bu depremin sadece Smyrna'da yıkıcı olduğu anlaşılmaktadır³¹². Yine aynı mektuptan Euxenianus'un depremden sonra Smyrna'da yapılanları ihtiyatlı ve özenli bir şekilde *procurator* Caecilius ile raporladığı öğrenilmektedir. M. Aurelius ve Commodus Mısır'dan Roma'ya dönerken burada konaklamış ve kentin deprem öncesindeki tüm ihtişamına bizzat tanık olmuşlardır³¹³. Bu ziyaretinden kısa süre sonra meydana gelen deprem sonrasında Aristeides'in imparatora yazdığı ilk mektupta, kentin nasıl yıkıntıya döndüğünü ustaca hitabetiyle aktardığı ağıt yer almaktadır³¹⁴. Aurelius'tan kente yardım etmesini talep ettiği ikinci mektup sayesinde³¹⁵, Aurelius hiç geciktirmeden yardım etmiş, işleri yönetsin diye *propraetor* atamış ve kente 10 yıllık vergi muafiyeti sağlamıştır³¹⁶. Üçüncü mektup ise yardımlardan sonra yazdığı kutlama niteliğinde bir mektuptur³¹⁷. Philostratos, Aristeides'in Smyrna'nın kurucusu olduğunu söylemekte ve bunun adil ve gerçek bir yakıştırma olduğundan bahsetmektedir³¹⁸. Smyrna kentinde ise Aristeides'in bronzdan heykeli olduğunu söylemektedir. Kentten ele geçen bir yazıtta İmparator Marcus Aurelius kentin kurtarıcısı olarak adlandırılmakta, diğer bir taşta kentin yok olduğu yazmaktadır³¹⁹. Bir başka yazıtta depremden sonra derhâl sıkı bir çalışma gösteren Damokharis isimli bir hâkimin onurlandırıldığı öğrenilmektedir³²⁰.

İ.S. 262 yılında Asia'yı vuran depremi aktaran tek antik yazar olan Trebellius, depremin hangi kentleri etkilediğine dair bir bilgi vermemektedir³²¹. Depremde Ephesos'un zarar gördüğü, kütüphanesinin yıkıldığı düşünülmektedir³²². Trebellius, depremin korkusundan

³¹⁰ T.Ep.Phokaia 1; Salac, 1927: 391-392.

³¹¹ T.Lit.Cassius Dio 72.32.3; T.Lit.Eusebius *Hieron. Chron.* 209c; T.Lit.Chronicon Paschale 262; T.Lit.Georgius Syncellus 667; T.Lit.Oracula Sibyllina 5.122; T.Lit.Phiolstratus *V.S.* 2.9.2.

³¹² Thonemann, 2012: 259-282.

³¹³ Aristeides *Orationes* 19.2-3.

³¹⁴ Aristeides *Orationes* 18.

³¹⁵ Aristeides *Orationes* 19.

³¹⁶ T.Lit.SHA *Aur.* 23.3; T.Lit.Cassius Dio 72.32.3; T.Lit.Eusebius *Hieron. Chron.* 208c; T.Lit.Georgius Syncellus 667.

³¹⁷ Aristeides *Orationes* 20.

³¹⁸ T.Lit.Phiolstratus *V.S.* 2.9.2.

³¹⁹ T.Ep.Smyrna 1 ve 2.

³²⁰ T.Ep.Smyrna 3. Ancak bu yazıt İ.S. 551 yılında Smyrna'da meydana geldiği düşünülen deprem sonrasına da tarihlenmiştir bk. Ersoy, 2012: 58.

³²¹ T.Lit.SHA *Gall.* 5.2-6.

³²² Ambraseys, 2009: 138. Ayrıca bk. Zosimus, 1.28.1, kütüphanenin İskit (Goth) akınları sırasında yıkıldığını söylemektedir.

birçok kişinin öldüğünü, yapıların içindekilerle birlikte yeryüzünde oluşan çatlaklara düştüğünü ve bu depremin Roma'da ve Libya'da da etkili olduğunu söylemektedir. Depremden sonra dönemin imparatoru Gallienus, Sibylla Kitapları'na danışılmasını emretmiş ve Iuppiter Salutaris'e adaklarda bulunulmuştur. Hem Roma'da hem de Akhaia'da salgınlar çıkmıştır³²³.

İ.S. 472 yılındaki deprem sadece Marcellinus Comes tarafından aktarılmaktadır. Marcellinus, depremi Vezüv'ün patladığı bu yıla tarihleyerek, Asia'nın birçok kent ve kasabasının depremle yıkıldığını söylemektedir³²⁴.

Antik Çağ'da Ionia bölgesinde meydana gelen depremler hakkında bilinenler bunlardır. Bu bilgiler ışığında Ionia bölgesinde depremlerin periyotlarına dair bir çıkarım yapılamamaktadır.

1 Temmuz 1717'de İzmir'de meydana gelen depremde üç yüze yakın insanın hayatını kaybettiği söylenmektedir³²⁵. Ancak Ambraseys bunun abartılı olduğunu, sonraki kayıtlarda hasardan bahsedilmediğini söylemektedir.

1723 Eylül ayında İzmir'de bir deprem meydana gelmiştir³²⁶. Anlatılana göre altmış ev yıkılmış ve dört yüz kişi hayatını kaybetmiştir.

23 Aralık 1733 tarihinde Ege Denizi'nde geniş çaplı bir deprem meydana gelmiştir³²⁷. Samos Adası'nda tahribata sebep olmuş, Kios Adası'nda bulunan kalenin cephaneliği yıkılmıştır. Ayrıca deprem İzmir ve İstanbul'dan hissedilmiştir.

4 Nisan 1739 yılında Eski Foça ve Yeni Foça'da yıkıcı bir deprem meydana gelmiştir³²⁸. Depremin şiddetinin 9 olduğu tahmin edilmektedir³²⁹. Büyüklüğünün ise 6.8 (M= ?) olduğu tahmin edilmektedir³³⁰. Buradaki kalelerin kuleleri, kapıları ve duvarları yıkılmıştır. Halk bu yıkımdan ötürü duvarların dışında yaşamak zorunda kalmıştır. Eski Foça'da yer yarığı görülmüştür. İzmir'de birçok ev yıkılmış, bazı kiliseler çökmüştür. İzmir'de seksen kişinin öldüğü söylenmektedir. Kios'ta çoğu ev yıkılmıştır. Sarsıntılar İstanbul ve Dinar'dan hissedilmiştir.

18 Haziran 1751 tarihinde Samos'ta yıkıcı bir deprem olmuştur³³¹. Depremin şiddetinin 9 olduğu tahmin edilmektedir³³². Kuşadası'ndan hissedilmiştir. Samos'ta birçok ev yıkılmış, birçok kişi hayatını kaybetmiştir.

³²³ İ.S. 249-262 arasında olduğu düşünülen veba salgını.

³²⁴ T.Lit.Marcellinus Comes Mommsen, 1894: 90.24; Croke, 1995: 25. Ayrıca bk. Ambraseys, 2009: 173.

³²⁵ Ambraseys, 2009: 537; Erdem ve Lahn, 2001: 37.

³²⁶ Ambraseys, 2009: 547.

³²⁷ Ambraseys, 2009: 550.

³²⁸ Ambraseys, 2009: 554-555; Erdem ve Lahn, 2001: 38.

³²⁹ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

³³⁰ <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

³³¹ Ambraseys, 2009: 573.

³³² <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

3 Temmuz 1778 tarihinde İzmir'i neredeyse tamamen yıkan bir deprem olmuştur³³³. Deprem şiddetinin 9, büyüklüğünün 6.4 ($M=?$) olduğu tahmin edilmektedir³³⁴. Birçok ev ve halk hamamları yıkılmıştır. Büyük Cami dahil dört cami ve üç minare de yıkılmıştır. Birçok insan hayatını kaybetmiştir. Artçı şoklar yirmi dört saat boyunca devam etmiştir.

5 Temmuz 1778 tarihinde İzmir'de bir kez daha deprem olmuş ve şehrin yarısı depremde çıkan yangınla yanmıştır³³⁵.

31 Ekim 1817 tarihinde İzmir'de şiddetli deprem meydana gelmiştir³³⁶. Birçok taş ocağı hasar görmüş ve yıkılmış, bir kişi ölmüştür.

1834 yılında Aydın Söke'de şiddetli deprem olmuştur³³⁷. Aydın sınırında birçok ev yıkılmış, vali konağı ve belediye binası zarar görmüştür. İzmir'de de hissedilmiştir.

16 veya 26 Ağustos 1863 Kios'ta otuz bin kişinin evsiz kalmasına sebep olan büyük bir deprem meydana gelmiştir³³⁸. Deprem şiddetinin 8, büyüklüğünün ise 6.2 ($M=?$) olduğu tahmin edilmektedir³³⁹.

31 Ekim 1869'da Urla'da şiddetli bir deprem meydana gelmiştir ve yarıklar oluşturmuştur³⁴⁰. Deprem İzmir ve Samos'tan hissedilmiştir.

3 Nisan 1881'de Kios'ta art arda iki şiddetli deprem meydana gelmiştir³⁴¹. Bu iki depremin sonucunda Kios Adası'nda ve Çeşme Yarımadasında toplamda 13.600 ev yıkılmış, 5058 kişi ölmüş ve 1592 kişi yaralanmıştır. Deprem şiddetinin 9-10 olduğu, büyüklüğünün ise 6.5 ($M=?$) olduğu tahmin edilmektedir³⁴².

15 Ekim 1883'te Çeşme Yarımadası'nın batı kıyısındaki tüm köylerde geniş hasar oluşmuştur³⁴³. Deprem şiddeti 9 olarak, büyüklüğü ise 6.8 ($M=?$) olarak tahmin edilmektedir³⁴⁴. Ildır neredeyse tamamen yıkılmış, beş kişi ölmüş, elli civarında kişi yaralanmıştır. Alaçatı'da birkaç kişi ölmüştür. Zeytinler'da birkaç ev hasar görmüş, beş kişi ölmüş ve otuz kişi yaralanmıştır. İzmir Kadıovacık tamamen yıkılmış ve yirmi üç kişi ölmüştür. İzmir Gülbahçe de tamamen yıkılmıştır, üç yüz evin iki yüzü kullanılamaz hale gelmiştir ve

³³³ Ambraseys, 2009: 606-607; Erdem ve Lahn, 2001: 39.

³³⁴ <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

³³⁵ Ambraseys, 2009: 607.

³³⁶ Ambraseys, 2009: 630; Erdem ve Lahn, 2001: 39.

³³⁷ Ambraseys, 2009: 643.

³³⁸ Ambraseys, 2009: 708.

³³⁹ <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

³⁴⁰ Ambraseys, 2009: 722.

³⁴¹ Ambraseys, 2009: 745-747; Erdem ve Lahn, 2001: 45.

³⁴² <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561>. (Erişim tarihi 4.06.2020); <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

³⁴³ Ambraseys, 2009: 748-749; Erdem ve Lahn, 2001: 45.

³⁴⁴ <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

kilise yıkılmıştır. Üç kişi ölmüş ve yirmi iki kişi yaralanmıştır. Erdem ve Ergin'in verdiği 15.000 ölü sayısı ise Ambraseys tarafından oldukça abartılı bulunmaktadır³⁴⁵.

1 Kasım 1883'te İzmir Körfezi ve Çeşme Yarımadası'nda şiddetli bir deprem meydana gelmiş ve toprakta yarıklar açılmıştır³⁴⁶.

6 Ekim 1886'da Ege Bölgesi'nde Kios merkezli, Balat (Söke), Sağır, Balıkesir/Bigadiç, Aydın, Muğla Köyceğiz ve Marmaris civarlarında hafif hasar meydana getiren ve Kütahya'daki Tavşanlı'nın batısında yer alan Gökçedağ'da birkaç ölüme sebep olan bir deprem meydana geldiği aktarılmaktadır³⁴⁷. Ancak Ambraseys, Kios'a bu denli uzak kentlerin etkilendiğine dair destekleyici bir kaynağın modern kaynaklarda bulunmamasından dolayı bunun gerçek olmadığını ileri sürmektedir³⁴⁸.

27 Kasım 1886'da Çeşme'de güçlü bir sarsıntı meydana gelmiş ve hasara sebep olmuştur³⁴⁹. Urla'da birkaç ev hasar görmüştür. Kios'ta birçok ev ve eski yapı hasar almıştır. Deprem Kios, Lesbos ve Samos boyunca hissedilmiştir.

14 Aralık 1890'ta Selçuk'ta şiddetli bir deprem meydana gelmiştir³⁵⁰. Ephesos'ta yıkıma sebep olmuştur. Kuşadası, Söke ve Aydın'da hasar oluşmuştur. Depremin şiddeti 8, büyüklüğü ise (M= ?) 6.2 olarak tahmin edilmektedir³⁵¹.

18 Eylül 1891'de Ephesos'ta yerel bir deprem meydana gelmiş, beş ev, on iki duvar ve on yedi konut yıkılmıştır³⁵². İzmir ve Söke'de hissedilmiştir.

1909 tarihinde İzmir Foça'da bir deprem meydana gelmiş, Güzelhisar, Menemen ve Foça arasındaki bölgede 700 ev yıkılmış, birçok ev hasar görmüş ve 8 kişi hayatını kaybetmiştir³⁵³.

31 Mart 1928'de Torbalı'da son derece şiddetli bir deprem meydana gelmiştir³⁵⁴. Elli kişi hayatını kaybetmiş, 2186 bina yıkılmıştır. Sarsıntılar tüm Batı Anadolu'da hissedilmiştir. Kandilli Rasathanesi verilerine göre büyüklüğü 6.5 (Ms) ve şiddeti 9'dur³⁵⁵.

³⁴⁵ Ergin vd., 1971: 159; krş. Ambraseys, 2009: 748-749.

³⁴⁶ Erdem ve Lahn, 2001: 45.

³⁴⁷ Ambraseys, 2009: 752; Erdem ve Lahn, 2001: 46.

³⁴⁸ Krş. Soysal vd., 1981: 60.

³⁴⁹ Ambraseys, 2009: 752.

³⁵⁰ Ambraseys, 2009: 762; Erdem ve Lahn, 2001: 47.

³⁵¹ <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

³⁵² Ambraseys, 2009: 763.

³⁵³ <https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn88077573/1909-01-19/ed-1/seq-1/> Erişim tarihi 18.06.2020;

<http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561> Erişim tarihi 18.06.2020

³⁵⁴ Tinal, 2009: 2229-2243, Erdem ve Lahn, 2001: 53-54.

³⁵⁵ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

23 Temmuz 1949 Kios Adası'nın kuzeyinde, Çeşme'de ve Karaburunda ciddi yıkımlara yol açmıştır³⁵⁶. Deprem büyüklüğü 9 (Ms) olarak hesaplanmıştır³⁵⁷. Birçok ev ve kamu binası yıkılmış, deprem sonrasında çıkan yangın bu yıkımı hızlandırmıştır. Kios'un kıyı kesiminde kaya düşmeleri olmuştur ve yarıklar gözlemlenmiştir. Karaburun ve Çeşme Yarımadası'nın doğusunda, Mordoğan'da, Çeşme çevresindeki köyler ve Reisdere'de ağır hasarlara sebep olmuştur. Alaçatı, Çeşme, Foça, Menemen'de hafif hasarlar olmuş, İzmir'de duvarlar çatlamıştır. Çeşme'deki ılıcada sular çoğalmış, kurumuş çeşmeler yeniden akmaya başlamıştır. Kios'ta yedi kişi hayatını kaybetmiş ve 2200 ev yıkılmış ya da hasar almıştır. Deprem Aydın/Söke, İzmir/Ödemiş ve Tire, Balıkesir/Edremit, Çanakkale, Manisa/Alaşehir ve İstanbul'dan hissedilmiştir.

16 Temmuz 1955 tarihinde Söke-Balat Köyü, Büyük Menderes Nehri üzerinde bir deprem meydana gelmiştir³⁵⁸. Deprem şiddeti 9, büyüklüğü ise 6.8 (Ms) olarak hesaplanmıştır³⁵⁹. Balat ve Samos Adası'nda ciddi hasarlara sebep olmuştur. Balat'ta üç yüz ev yıkılmış, iki kişi hayatını kaybetmiştir. Sarsıntılar İzmir, Manisa, Uşak, Denizli, Aydın ve Muğla'dan hissedilmiştir. Ataburgaz'da bir kaynak kurumuş, Sazlı ve Bağarası köylerinde yarıklar görülmüştür.

6 Nisan 1969 tarihinde İzmir Karaburun'da şiddeti 8, büyüklüğü 5.9 (Ms) olan bir deprem meydana gelmiştir. Kios Adası ve Çeşme'de birçok yapı yıkılmıştır³⁶⁰.

6 Kasım 1992 tarihinde İzmir Seferihisar'da bir deprem meydana gelmiş ve büyüklüğü 5.5-6.2 (Ms), şiddeti 7 olarak hesaplanmıştır ve Doğanbey civarında ciddi hasar bırakmıştır³⁶¹.

17 ve 20 Ekim 2005 tarihlerinde İzmir Sığacık'ta bir dizi deprem meydana gelmiştir. 17 Ekim tarihinde meydana gelen üç depremin en büyüğü 5.8 olarak, 20 Ekim tarihinde ise 5.9 olarak kaydedilmiştir³⁶². Seferihisar ve Urla'da hasara sebep olmuştur. Bu depremler sırasında can kaybı olmamıştır³⁶³.

³⁵⁶ Erdem ve Lahn, 2001: 58-59; <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=30>. (Erişim tarihi 10.05.2020); <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561>. (Erişim tarihi 10.05.2020).

³⁵⁷ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=30>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

³⁵⁸ Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, 2005: 59; <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=28>. (Erişim tarihi 12.05.2020).

³⁵⁹ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

³⁶⁰ <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561>, (erişim tarihi 4.06.2020).

³⁶¹ Altun, 1993: 731-742; <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561> Erişim tarihi 18.06.2020.

³⁶² 17 Ekim depremleri: <https://earthquake.usgs.gov/earthquakes/eventpage/usp000e1zy/executive> Erişim tarihi 18.06.2020; <https://earthquake.usgs.gov/earthquakes/eventpage/usp000e20e/executive> Erişim tarihi 18.06.2020; <https://earthquake.usgs.gov/earthquakes/eventpage/usp000e20f/executive> Erişim tarihi 18.06.2020; 20 Ekim depremi: <https://earthquake.usgs.gov/earthquakes/eventpage/usp000e2bq/executive> Erişim tarihi 18.06.2020.

³⁶³ UDİM, 2005: 2-3.

Bu bölgede, eldeki veriler üzerinden Antik Çağ'da hemen her yüzyılda şiddetli ve büyük depremler geçirdiği anlaşılmakta, ancak periyodik bir aralık yakalanamamaktadır. 1700'lü yıllarda da bölgede her yüzyılda çok fazla sayıda ve oldukça şiddetli depremler olduğu görülmekte ve özellikle 1800'lü yıllarda meydana gelen depremlerin tarihlerinin birbirine çok yakın oldukları gözlemlenmektedir. Bu da meydana gelen depremlerin bir sonraki depremi tetiklediğini gösteriyor olmalıdır. 1900'lü yıllardaki depremlere ait analizlerden bölgenin oldukça yıkıcı depremler ürettiği görülmektedir. Doğrudan İzmir'i vuran depremlerin tarihsel olarak birbirine en yakını 6 yıl arayla (1717-1723), en uzağı 52 yıl arayla (1817-1869) olmuştur. Tüm İzmir depremlerinin tarihsel ortalaması ise 26 yıldır. Antik Çağ'a bakıldığında ise bu ortalamaya en yakını 160 ve 178 yıllarındaki depremlerdir ve günümüze yakın tarihlerdeki depremlerin ortalamasıyla hemen hemen bir yakınlık göstermektedir. İzmir'de en son depremin 2005 yılında olduğu ve 26 yıllık ortalamanın olduğu göz önüne alınırsa, 2031 tarihi civarında bir başka depremin olabileceği söylenebilir. Kios Adası'na bakıldığında ise Antik Çağ'a dair veriler üzerinden bir ardışıklık yakalanamamaktadır. 1700 tarihinden sonra Kios'u etkileyen depremler, İzmir'in ortalamasına yakın bir şekilde 21 yıllık bir ortalamaya sahiptir. Fakat, 1969 sonrası için doğrudan Kios'u etkileyen bir deprem verisine ulaşılmasından ötürü gelecek tarihlerde olacak depremler için bir tahmin yapılamamaktadır. Antik Çağ'da Samos Adası ve Aydın'daki depremler üzerinden bir ardışıklık yakalanamamıştır. 1700'lerden sonra ise bu depremlerin ortalaması 55 yıldır. 1955 Samos depremi sonrasında meydana gelen bir başka depreme dair bir veriye ulaşamadığı için bir tahminde bulunulamamaktadır.

2.2.7. Karia Bölgesi

İ.Ö. 199/8 yılında meydana gelmiş olan deprem Camirus (Rodos Adası/Kameiros), Didyma (Didim/Aydın), Iasos (Muğla/Milas), Panamara (Muğla/Yatağan), Rodos, Kalymnos Adası (Kelemez Adası), Hiera Adası (?) ve Samos Adası'nı etkilemiştir³⁶⁴. Depremin hem etki alanı hem tarihi tartışmalıdır. Ambraseys bu döneme tarihlendirilen depremle ilgili yazıtlardan, hangi kentlerin ne şekilde etkilendiklerine dair fazla bilgi alınamadığından dolayı, depremin tarih ve etki alanına tereddütlerle yaklaşmaktadır³⁶⁵. Muhtemelen bahsedilen bölgede üç farklı deprem meydana gelmiştir; ilki İ.Ö. 227 yılında Rodos civarında³⁶⁶, ikincisi İ.Ö. 201/197 yıllar arasında Samos civarında³⁶⁷, üçüncüsü ise İ.Ö. 199/8 yılında Kalymnos Adası ve Iasos

³⁶⁴ Guidoboni vd., 1994: 147; Ambraseys, 2009: 92-93.

³⁶⁵ Ambraseys, 2009: 93.

³⁶⁶ Guidoboni vd., 1994: 140-142; Ambraseys, 2009: 91-92; T.Lit.Pausanias 2.7.1.; T.Lit. Chronicon Paschale 333, p. 175.

³⁶⁷ Ambraseys, 2009: 92. Ayrıca Ramsey 221-214 yılları arasında bir deprem gelmiş olabileceğinden bahsetmektedir, bk. Ramsey, 2011: 513.

arasındadır. Bu deprem sırasında Strabon'a göre Thera ve Therasia (Kyklad Adaları ve Santorini) adaları arasında bir ada ortaya çıkmış ve Rodoslular tarafından burada Poseidon *Asphalios* tapınağı yapılmıştır³⁶⁸. Bu depremde duvarları ve tapınağı zarar gören Panamara'da Philippos V tarafından görevlendirilen bir valinin, bu yapıların restorasyon işini üstlendiği ve bu yüzden de onurlandırıldığı bilinmektedir³⁶⁹. Iasos'ta İ.Ö. 195 yılına tarihlendirilen ve Kraliçe Laodike III'ün³⁷⁰ kente gönderdiği mektubunu içeren yazıt, ya İ.Ö. 227³⁷¹ ya da İ.Ö. 221-214³⁷² yıllarında veyahut da İ.Ö. 199/8 yılında meydana gelen depremlerle yıkılan duvarların, kenti olası saldırılara karşı savunmasız duruma getirmesi dolayısıyla aldığı yardımlara ve Philippos V tarafından işgal edilmesi sonrasında kente yaptığı yardıma işaret ediyor olabilir³⁷³. Yazıtta geçen “*πτώμασιν*” (felaketler) ve “*ἐλευθερίαν ὑμῖν*” (özgürlüğünüzü) sözcüklerinden dolayı ve son iki satırında geçen Antiokhos'un (Antiokhos III) kenti yeniden inşa etme isteğinden dolayı, her iki olayı hem deprem veya depremleri hem de işgali kapsayarak yardımların bu sebeple yapıldığı düşünülebilir³⁷⁴. Didyma kentinden ele geçen yazıt sayesinde deprem sonrasında Didyma kâhininin hem burada hem de Miletos'ta Poseidon *Asphaleios* için tapınak yapılmasını ve kurbanlar adanmasını emrettiği öğrenilmektedir³⁷⁵. Kos'taki yazıtta ise bu sarsıntı sırasında Demeter rahibelerinin depremi yatıştırmak adına dualar ettiği ve bu sayede depremin yatıştığı aktarılmaktadır³⁷⁶.

İ.Ö. 27 yılında Phrygia sınırı ve Karia bölgesini etkileyen depremde Tralleis (Aydın/Güzel Hisar), Laodikeia (Denizli/Goncalı), Thyateira (Manisa/Akhisar), Kos ve Kios adaları zarar görmüştür³⁷⁷. Belgelere göre Tralleis ve Laodikeia en çok zarar gören kentlerdir. Bu depremin hem tarihi hem de etki alanı tartışmalıdır³⁷⁸. Çünkü bu kentlerin hepsinin tek bir depremden etkilenmiş olması durumunda, bu bölgenin içinde kalan diğer kentlerin de çok büyük yıkım yaşamaları ve antik kaynaklar tarafından aktarılmaları gereklidir. Ancak böyle bir

³⁶⁸ Strabon 1.3.16: “μετὰ δὲ τὴν παύσαν τοῦ πάθους ἐθάρρησαν πρῶτοι Ῥόδιοι θαλαττοκρατοῦντες ἐπιπροσπλεῦσαι τῷ τόπῳ καὶ Ποσειδῶνος Ἀσφαλίου ἱερὸν ἰδρύσασθαι κατὰ τὴν νῆσον”; Çev.: *Bu olaydan sonra, denizin efendileri olan Rodoslular ilk olarak oraya yelken açmaya cesaret gösterdiler ve adada Poseidon Asphalios'un tapınağını inşa ettiler.*

³⁶⁹ T.Ep.Panamara 1; Ma, 1999: 79.

³⁷⁰ Robert, J. ve L., 1971: 502-509; I.Iasos 1, 4.

³⁷¹ T.Lit.Pausanias 2.7.1.; T.Lit. Chronicon Paschale 333, p.175; Guidoboni vd., 1994: 140. Burada yaşanan deprem bir yazıt üzerinden de bilinmektedir, bk. T.Ep.Diğerleri 3.

³⁷² Ramsey, 2011: 513.

³⁷³ T.Ep.Iasos 1; Ma, 1999: 88.

³⁷⁴ T.Ep.Iasos 1, str.7 ve 8.

³⁷⁵ Djikstra vd., 2010: 98; T.Ep.Didyma 1.

³⁷⁶ T.Ep.Kos 2.

³⁷⁷ T.Lit.Eusebius *Hieron. Chron.* 164d ve 168d; T.Lit.Oracula Sibyllina 3.459-62 ve 5.286-96 str. 4; T.Lit.Agathias 2.17.1-9; T.Lit.Bianor 9.423; T.Lit.Suetonius *Aug.*47 ve *Tib.* 8.1-2; T.Lit.Strabon 12.8.18; T.Ep.Tralleis 1-2; T.Ep.Thyateira 1.

³⁷⁸ Tralleis depremi Ambraseys, 2009: 102-103; Kos depremi 103-104; Kios, Thyateira ve Laodikeia depremleri 105. Ayrıca farklı tarihlendirmeler için bk. İ.Ö. 27 için Levick, 2006: 658; Winter, 1996: 62; İ.Ö. 26 için Horster, 1997: 24; Sher, 1984: 117; İ.Ö. 25 için Kienast, 1992: 435.

bilgi elimize geçmemiştir. Olasılıkla farklı tarihlerde, ilki İ.Ö. 27/5 yıllarında Tralleis'i yıkan bir deprem ve sonra Augustus'un ölümüne dek diğer kentleri vuran birden çok deprem meydana gelmiştir. Muhtemelen Laodikeia, Thyateira ve Kios Adası İ.Ö. 20 ile Augustus'un öldüğü tarih olan İ.S. 14 yılları arasında meydana gelmiştir³⁷⁹. Çünkü Suetonius'un aktardığına göre Tiberius, Augustus'un başkanlığındaki mahkemede *senatus*'a karşı Kral Arkhelaus'u savunmuş ve Laodikeia, Thyateira ve Kios için yardım isteklerinde bulunmuştur³⁸⁰. Mahkeme ise İ.Ö. 25-20³⁸¹ ya da İ.Ö. 19-16³⁸² yıllarına tarihlenmiştir. Ambraseys ise Laodikeia, Thyateira ve Kios'un üç farklı yerel depremle İ.S. 6/13 yılları arasında zarara uğradıklarını söylemektedir³⁸³. Cassius Dio'nun, meydana gelen felaketten deprem değil "depremler" olarak bahsetmesi ve Augustus'un yardımları bu düşünceyi destekler niteliktedir³⁸⁴.

Augustus hem Parth savaşlarından hem de meydana gelen bu doğal afetten önemli ölçüde zarar görmüş kentleri ve Asia Eyaleti'ndeki tapınakları restore ettirmiş ve gerekli yardımları yaptırmıştır³⁸⁵. Yerle bir olan Tralleis'in onarım talebi için elçi olarak kentte geniş bir araziye sahip olan Khairemon ve yanındakiler, her türlü zorluğu göze alarak Roma'ya gitmiş kentin kendi başına halledemediği bu onarım işi için *senatus* 'tan yardım istemişlerdir³⁸⁶. Ancak *senatus* hem Augustus'un karşısında reformlardan dolayı gücünü kaybetmiş olması hem de yüksek miktarda para gerektirmesinden dolayı bu yardımı yapamamış ve onları Augustus'a yönlendirmiş olmalıdır. Augustus o sıralarda Hispania'da seferde olmasına karşın, Tiberius'un da desteklemesiyle³⁸⁷ kent yetkililerini geri çevirmeyerek *senatus* yönetiminde olan eyaletteki bu kente, *senatus* 'a danışmadan yardım ettiği düşünülmektedir ve ayrıca, kente bu onarım işlerini denetlemesi için Roma'nın en soylu ve seçkin yedi eski konsülünü göndermiştir³⁸⁸. Agathias'ın aktarımına göre ise kent Khairemon'un bu başarılı girişimi için onun adına bir heykel dikmiş ve bu heykelin kaidesine de *elegeia* türünde bir de şiir atfetmiştir³⁸⁹. Bu onurlandırmayı ise yazıttan anlaşılacağı üzere *Heykeltıraşlar Birliği* üstlenmiştir³⁹⁰. Kent, Augustus'un bu yardımına ithafen onu kentin kurucusu ve kurtarıcısı olarak adlandırmıştır³⁹¹.

³⁷⁹ Laodikeia'da meydana gelen deprem için Magie İ.Ö. 12 yılını önermektedir, bk. Magie, 1950: 1332 not: 8.

³⁸⁰ T.Lit.Suetonius Tib. 8.1-2.

³⁸¹ Taşdöner, 2016: 35.

³⁸² Bowersock, 1965: 159; Levick, 1971: 479.

³⁸³ Ambraseys, 2009: 105. Krş. Jones, 2015: 101-122.

³⁸⁴ T.Lit.Cassius Dio 54.30.3.

³⁸⁵ T.Lit.Suetonius Aug. 47; Agathias'ın aktardığına göre kente yapılan yardım sayesinde kent kendi zamanındaki görünümüne kavuşmuştur bk. T.Lit.Agathias 2.17.4.

³⁸⁶ T.Lit.Agathias 2.17.3; T.Ep.Tralleis 2, str. 1-7.

³⁸⁷ T.Lit.Suetonius Tib. 8.1-2.

³⁸⁸ Levick, 2005:81; T.Lit.Agathias 2.17.4. Gönderilen kişilerden birisinin Vedius Pollio olduğu, o dönemlerde basılan sikkelerden bilinmektedir. Bk. Aydaş ve Tül, 2011: 4-5.

³⁸⁹ T.Lit.Agathias 2.17.8; Ayrıca Khairemon'un soylu bir adam olduğu da düşünülmektedir bk. Levick, 2006: 658.

³⁹⁰ T.Ep.Tralleis 2

³⁹¹ T.Ep.Tralleis 1.

Adını Nero dönemine kadar *Καίσαρέων* olarak değiştirmiştir³⁹². Sonraki dönemlerde ise Domitianus'a kadar *Καίσαρέων Τραλλιανῶν* olarak da kullanmıştır³⁹³. Tralleis depremi sonrasında yıkılan kentin nüfusunun azalması üzerine, Augustus bu kente İtali kökenli yerleşimciler yani kolonistler göndermiştir³⁹⁴. Bunun sebebi vergi mükellefi olan ve aynı zamanda yıkıma uğrayan kentlerden hem düzen tekrar sağlanana kadar geçen süre içinde vergi alınamayacak olması ve ekonomik anlamda Roma'ya katkıda bulunamayacak durumda olması hem de imparatorluk ya da *senatus* kasasına yük olmasından dolayı olabilir. Ancak, yerleşimcilerin hem kent yaşamına katılması hem de kentin ekonomisini canlandırması durumunun bu kenti *colonia* statüsüne getirip getirmediği tartışma konusudur³⁹⁵. Tralleis yazıtları ve sikkelerinde kent, koloni olarak anılmamaktadır³⁹⁶. Bu bağlamda aynı veya farklı zamanlarda, aynı kaderi paylaşan kentlerin gönderilen yerleşimciler sayesinde tekrar ayağa kaldırıldığı düşünülebilir. Özellikle Tralleis kenti, her ne kadar büyük mali yardımlar yapılmış olsa da *conventus* merkezi olma özelliğini bu depremden sonra kaybetmişti³⁹⁷. Bunun sebebi ise deprem geçirmiş olan bu kentin, *conventus* merkezi olmanın altından kalkabilecek yeterliliklerini kaybetmiş olmasıdır³⁹⁸. Suetonius, Augustus gibi Tiberius'un da kendisi için tapınaklar yapılmasına, rahip ve kahinlerin atanmasına, izni dışında heykel ve büstlerinin dikilmesini yasakladığını söylemektedir³⁹⁹. Tacitus, *senatus*'un Asia'da hem Tiberius hem de Livia adına tapınak yapılması talebine, Tiberius'un bir konuşma yaparak karşı çıktığını, ancak buna bir kez de olsa izin verilmiş olduğunu söylemektedir⁴⁰⁰. *Senatus*'ta İ.S. 26 yılında, Asia Eyaleti'nde Tiberius ve Livia'nın tapınaklarının inşa edilmesi üzerine yapılan görüşmeler üç sene sürmüş ve İ.S. 29 yılında karara bağlanmıştır. Bu yarışa Asia'dan, içinde Tralleis, Laodikeia (ad Lycum), Magnesia (Manisa) gibi yakın zamanda depremden büyük zarar gören kentlerin de olduğu on bir kent dahil olmuştur. Fakat bu kentlerin bir kısmı küçük veya değersiz görülmüş⁴⁰¹, bir kısmı ise, Ephesos ve Miletos gibi hali hazırda kültlere sahip oldukları için

³⁹² Broughton, 1935: 22; BMC Lyd. 344: 121.

³⁹³ Magie, 1950: 1331-1332, dn. 7. Ayrıca Augustus'un yönetimi süresince birçok kent adını Caesarea, Hierocaesarea gibi isimlerle birlikte kullanmıştır, Levick, 2006: 652. Cassius Dio yardımların, bu felaketlere uğrayan her kente yapılmadığını, aynı zamanda isimlerinin *senatus* tarafından değiştirildiğini aktarmaktadır, bk. T.Lit.Cassius Dio 54.23.8.

³⁹⁴ Broughton, 1935: 22-24.

³⁹⁵ Broughton, 1935: 23; Magie, 1950: 1332, 7.

³⁹⁶ Bu dönemde kent sikkelerinin ön yüzünde Augustus'un başı, arka yüzde ise bir kolonistin çektiği kağıt yer almaktadır. Bk. BMC Lyd. 344, no. 121.

³⁹⁷ Bowersock, 1965: 160.

³⁹⁸ Habicht, 1975: 71.

³⁹⁹ Suetonius *Aug.* 52 ve *Tib.* 26; ayrıca Tiberius'un İ.S. 17 depremindeki tutumu için bk. T.Lit.Cassius Dio 57.17.8.

⁴⁰⁰ Tacitus *Ann.* 4.37-38.

⁴⁰¹ Tacitus *Ann.* 4.55: "verum Hypaepeni Trallianique Laodicenis ac Magnetibus simul tramissi ut parum validi; ne Ilienses quidem, cum parentem urbis Romae Troiam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum quod Halicarnasii mille et ducentos per annos nullo motu terrae nutavisse sedes suas vivoque in

reddedilmiştir. Bu hakkı Smyrna kazanmıştır⁴⁰². Thyateira kentindeki bir yazıttan, bölgedeki köylere yardımı dokunan bir şahsın deprem sebebiyle yıkılan heykelinin, torunu tarafından restore edildiği öğrenilmektedir⁴⁰³.

İ.S. 1. yüzyıl içinde Aphrodisias (Aydın/Karacasu) kentinde bir deprem meydana geldiği bilinmektedir⁴⁰⁴. Fakat bu depreme dair elimizdeki tek kaynak kentte bulunmuş olan, Tiberius döneminde başlayıp, Nero döneminde biten *Sebasteion* üzerinde yer alan ve 1. yüzyıla tarihlendirilen yazıttır. Kentin İ.S. 47 yılında sınırları, batıda Delos Adası, doğuda Hierapolis olan bir bölgede meydana gelen ya da bilinmeyen bir tarihte meydana gelen depremten etkilendiği düşünülmektedir⁴⁰⁵. Yazıttan anlaşılacağı üzere *Sebasteion* deprem sonrası kullanılmaz hale gelmiş, kentin varlıklı kimseleri tarafından restore edilmiştir.

İ.S. 141/142 Lykia depremi olarak geçen deprem, Lykia'nın tamamını, Karia bölgesinin bir kısmını, Kos ve Rodos adalarını etkilemiştir⁴⁰⁶. Depremden sonra Lykia kentlerine Rhodiapolisli (Antalya/Kumluca) tüccar Opramoas tarafından çok büyük yardımlar yapılmış, kentler bu sayede onarılmıştır⁴⁰⁷. Stratonikeia (Muğla/Yatağan) kenti yardım talebi için yetmiş yaşındaki bir yöneticiyi, Pius'a elçi olarak göndermiştir⁴⁰⁸. Pius ise depremlerden zarar görmüş kente 250.000 *drakhmi* yardımda bulunmuştur⁴⁰⁹. Kentte bir arşitrav üstünde yer alan yazıta göre yerel hayırseverlerden birisi de arşitravın ait olduğu yapının onarımı için yardımda bulunmuş, bu sebepten de onurlandırılmıştır⁴¹⁰. Miletos kentinde İ.S. 140 veya 161 yıllarına ait olduğu düşünülen yazıt sayesinde de kentin ya bu depremde ya da 161 yılındaki depremde zarar gördüğü anlaşılmaktadır⁴¹¹. Kibyra kenti de Pius'a, muhtemelen depremten sonra yardımlarda bulunduğu için kentin kurtarıcısı ve *euergetes* 'i unvanlarını vererek onu onurlandırmışlardır.

saxo fundamenta templi adseveraverant". Çev.: *Gerçekten, Hypaipa, Tralleis, Laodikeia ve Magnesia halkı pek değersiz olarak geçti; hatta Illium, Troia'nın Roma'nın beşiği olduğuyla övünmesine rağmen, yalnızca antik zamanının ihtişamıyla güçlüydü. Halikarnassos hakkında ufak bir tereddüt vardı, çünkü halkı on iki yüzyıldır temellerinin sallanmadığını, kendi tapınağının temellerinin yaşayan bir kayada olduğunu iddia ettiler.*

⁴⁰² Tacitus *Ann.* 4.56: "...cum id Zmyrnam in contionem nuntiatum foret, omnis qui adstabant detraxisse corpori tegmina nostrisque legionibus misisse. ita rogati sententiam patres Zmyrnaeos praetulere". Çev.: ...ve bu Smyrna'da umumi toplantıda ilan edildi, yakında bulunan herkes örtülerini çıkararak lejyonlarımıza verdiler. Böylece Senatörler, soru sorulduğu zaman Smyrna'yı tercih ettiler. Ayrıca bkz, Friesen, 1993:18-24.

⁴⁰³ T.Ep.Thyateira 1.

⁴⁰⁴ Kentin bu depremten kesin olarak etkilendiği bilinmemektedir. 2. yüzyılda Traianus döneminde, bk. T.Ep.Aphrodisias 1; 3. yüzyılda III. Gordianus döneminde, bk. T.Lit.SHA *Gord.* 26.1; 4. yüzyılda ve 7. yüzyılda depremlerden etkilenmiştir, bk. Erım, 1982: 278, dn. 9. ve 10. Ancak, kent fay hattı üzerine kurulu olduğu için depremlerden sıkça etkilenmiş olmalıdır.

⁴⁰⁵ Smith, 1987: 90. Ayrıca yazıt için bk. T.Ep.Aphrodisias 2.

⁴⁰⁶ T.Lit.Pausanias 8.43.4; T.Lit.SHA *A.P.* 9.1; Guidoboni vd., 1994: 235-236; Ambraseys, 2009: 128-131. Ayrıca bu deprem için Sibylla'nın kehaneti bk. *Oracula Sibyllina* 4.107-114.

⁴⁰⁷ Opramoas anıtı için bk.Kokkina, 2000: 1-261.

⁴⁰⁸ T.Ep.Stratonikeia 2.

⁴⁰⁹ T.Ep.Stratonikeia 2, str.10-11.

⁴¹⁰ T.Ep.Stratonikeia 1.

⁴¹¹ T.Ep.Miletos 1.

İ.S. 241 Aphrodisias depremi hakkında epigrafik bir belgeye ulaşamamıştır. Ancak, kente III. Gordianus tarafından gönderilen mektupta ihtiyacı olanlara ev yapıldığından bahsedilmiş, bu da depremle ilişkilendirilmiştir⁴¹². Bu depremle ilgili elimizdeki tek kaynakta, Gordianus'un döneminde birçok şiddetli depremin olduğu ve depremleri durdurmak için Sibylla Kitaplarına danışıldığı bilinmektedir⁴¹³.

İ.S. 460/5 yılında meydana gelen deprem hakkındaki tek bilgiye Euagrios'tan ulaşılmaktadır. Deprem Kyklad Adaları'nı, özellikle Knidos ve Kos Adası'nı, Karia bölgesinin kıyı kesimini ve Ionia bölgesinin bir kısmını etkilemiştir⁴¹⁴. Knidos kentinde yapılan arkeolojik çalışmalar Euagrios'un aktarımını destekler niteliktedir ve kentin 5. yüzyılda meydana gelen bir depremle tamamen yıkıldığı düşünülmektedir⁴¹⁵.

İ.S. 551/? yılında yalnızca Agathias'tan edinebildiğimiz bilgilere göre Kos Adası'nda büyük bir deprem meydana gelmiştir⁴¹⁶. Agathias depremin yarattığı yıkıma bizzat şahit olmuştur. Deprem sırasında tsunami meydana gelmiş, kıyı şeridindeki binaları içindeki insanlarla birlikte yutmuştur. Kent neredeyse tamamen yıkılmış, yalnızca çok az sayıda ev ayakta kalabilmiştir. Su kaynakları deniz suyu ile kirlenip, içilemez hale gelmiştir. Depremin tarihi ise tartışmalıdır. Agathias İ.S. 551 yılındaki Konstantinopolis depremi ve imparatorluk çapında “neredeyse aynı zamanda” diye bahsettiği depremleri anlattığı bölümden hemen sonraki bölümde Kos depremini anlatmaktadır⁴¹⁷. Yine aynı bölümde bahsettiği Aleksandria'da hafifçe hissedilen sarsıntılar Guidoboni tarafından İ.S. 554 yılına tarihlenmektedir⁴¹⁸. Ancak Ambraseys bu tarihlemenin hatalı olduğunu, Agathias'ın İ.S. 551 yılında Phoenike kıyılarını vuran depremin yarattığı sarsıntılardan bahsettiğini ileri sürmektedir⁴¹⁹. Agathias'ın anlattığı bir sonraki Konstantinopolis depremini ise modern yazarlar İ.S. 557 yılına tarihlemektedir⁴²⁰. Fakat Guidoboni Kos depremini, İ.S. 554 Aleksandria depremi ile Agathias'ın İ.S. 557 yılında Konstantinopolis'ten dönüşü arasına tarihlerken, Ambraseys kesin bir tarihleme yapmayarak İ.S. 551 ve sonrasına tarihlemektedir⁴²¹.

Bu bölgede meydana gelen günümüze yakın depremlerde ise; 1 Aralık 1869'da Muğla'nın Ula bölgesini neredeyse tamamen yıkan şiddetli bir deprem meydana gelmiştir⁴²².

⁴¹² Reynolds, 1982: 133-135. Ayrıca bk. Oliver, 1989: 548-549.

⁴¹³ T.Lit.SHA *Gord.* 26.1.

⁴¹⁴ T.Lit.Euagrios 2.14. Ayrıca bk. s. 16.

⁴¹⁵ Altunel vd., 2003: 137-151.

⁴¹⁶ T.Lit.Agathias 2.16.1-6.

⁴¹⁷ Agathias 2.15.1-2.

⁴¹⁸ Agathias 2.15.5 vd.; Guidoboni vd., 1994: 337-338.

⁴¹⁹ Ambraseys, 2009: 207.

⁴²⁰ Agathias 5.3.1-11; Guidoboni vd., 1994: 340-340; Ambraseys, 2009: 208-211.

⁴²¹ Ambraseys, 2009: 199.

⁴²² Ambraseys, 2009: 722; Erdem ve Lahn, 2001: 43.

Depremi şiddeti 8-9 olarak tahmin edilmektedir⁴²³. Merkez üssünde denize doğru uzanan yarıklar görülmüştür. Muğla'nın da yarısı yıkılmıştır. Depremde İzmir de sarsıntı geçirmiş ve su kaynakları zarar görmüştür.

24 Haziran 1870'te Bütün Ege ve Akdeniz kıyı şeridinde hissedilen bir deprem meydana gelmiştir⁴²⁴. Depremi büyüklüğü 5.5 (M=?), şiddeti 7 olarak tahmin edilmektedir ve 20 km'yi bulan faylanma oluşmuştur⁴²⁵. Marmaris ve civarında birtakım hasarlara sebep olmuşsa da modern yazarlar çok ciddi kayıplardan söz etmemektedirler.

7 Haziran 1871'de Marmaris'te küçük çaplı hasar oluşturan deprem bütün Güneybatı Anadolu'da hissedilmiştir⁴²⁶.

23 Nisan 1894'te Kos Adası'nda yüz eve hasar veren yerel bir deprem meydana gelmiştir⁴²⁷.

20 Eylül 1899 tarihinde Menderes Vadisi'nde de bir deprem meydana gelmiştir⁴²⁸. Depremi büyüklüğü 6.7 (M=?) olarak⁴²⁹, şiddeti ise 9 olarak tahmin edilmektedir⁴³⁰. Aydın'da depremle devrilen “Yıkık Sebil” ile “Eski Yeni Cami” arasında 400 metre uzunlukta ve 1 metre genişlikte yarık açılmış, Pınarbaşı Vadisi'nin batı yamacı çökmüştür. Aydın ve Nazilli ile aralarındaki köylerde geniş çaplı hasar meydana gelmiş, dağlar ve yamaçlarında geniş kaymalar olmuştur. Toplam uzunluğu 40-50 kilometreyi bulan yarıklar açılmış ve arazi bir buçuk metreye kadar alçalmıştır. Aydın-Denizli arasındaki tren rayları havada asılı kalmış, köprüler hasar görmüştür. Tüm Ege'de şiddetli şekilde hissedilmiş. Deprem toplamda 1117 insanın ölümüne ve 7126 evin yıkılmasına sebep olmuştur. İzmir'de hafif bir hasar meydana gelmiştir.

23-24 Nisan 1933 tarihinde özellikle İstanköy (Kos Adası) ve Datça'da meydana gelen depremler toplamda 105 ev yıkılmasına, 156 ev ağır hasar almasına, dört kişinin yaşamını kaybetmesine ve binden fazla kişinin yaralanmasına sebebiyet vermiştir⁴³¹. Sarsıntılar Muğla genelinde hissedilmiş ve artçı sarsıntılar Nisan ve Mayıs ayları boyunca devam etmiştir. Depremi büyüklüğü 6.4 (Ms) olarak kaydedilmiştir⁴³².

23-24 Mayıs 1941'de Muğla ve ilçelerinde aralıklarla 23 sarsıntı meydana gelmiştir⁴³³. 23 Mayıs'ta en yüksek ölçülen deprem büyüklüğü 6.0 (Ms), şiddeti ise 8'dir⁴³⁴. Muğla'nın

⁴²³ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler>. (Erişim tarihi 04.06.2020).

⁴²⁴ Ambraseys, 2009: 723-724; Erdem ve Lahn, 2001: 43.

⁴²⁵ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler>. (Erişim tarihi 04.06.2020).

⁴²⁶ Erdem ve Lahn, 2001: 43.

⁴²⁷ Ambraseys, 2009: 771.

⁴²⁸ Ambraseys, 2009: 792-795; Erdem ve Lahn, 2001: 51.

⁴²⁹ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler>. (Erişim tarihi 04.06.2020).

⁴³⁰ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

⁴³¹ Akça ve Akça, 2019: 22-23; Erdem ve Lahn, 2001: 54.

⁴³² <https://deprem.afad.gov.tr/depremdetay?eventID=446323>. (Erişim tarihi 04.06.2020).

⁴³³ Erdem ve Lahn, 2001: 56; Akça ve Akça, 2019: 23.

⁴³⁴ <https://deprem.afad.gov.tr/depremdetay?eventID=446323>. (Erişim tarihi 04.06.2020);

merkezinde bulunan Asar Dağı'ndan kopan kaya parçası bir eve düşmüş ve iki kişinin ölümüne, iki kişinin yaralanmasına, Pisi Köyü'nde ise deprem bir kişinin ölümüne sebep olmuştur. Deprem Milas, Marmaris, Bodrum, Köyceğiz ve Fethiye'den hissedilmiştir.

24 Nisan 1957'de Ege Bölgesi'ni tamamen vuran bir deprem meydana gelmiş ve en büyük yıkım Fethiye'de yaşanmıştır⁴³⁵. Depremin büyüklüğü 7.1 (Ms), şiddeti 9'dur⁴³⁶. Depremin etki ettiği alanda toplam 3796 ev, 23 bina, 20 okul binası, 124 iş yeri tamamen yıkılmış, 67 kişi hayatını kaybetmiştir. Ertesi gün de şiddetli bir deprem meydana gelmiş, ancak, halkın sokakta kalmasından dolayı can kaybı yaşanmamıştır.

Bölgede bilinen ilk deprem İ.Ö. 3. yüzyıl dolaylarında olmuş ve antik kayıtlara yansıyan bir sonraki deprem İ.Ö. 27 yılında meydana gelmiştir. Bu tarihten sonra eldeki verilerden İ.S. 1. ve 2. yüzyıldaki depremlerden, daha sonra ise 3. yüzyıl, 5. ve 6. yüzyıllarda deprem oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Fakat bu veriler üzerinden Antik Çağ'a dair tarihsel bir aralık kesin olarak saptanamamakla birlikte hemen her yüzyılda deprem meydana geldiği söylenebilir. Günümüze yakın dönemlere bakıldığında ise 1800'ün ikinci yarısından itibaren bölgede çok sayıda ve çoğu geniş bir bölgeye etki eden şiddetli depremler meydana geldiği görülmektedir. Muğla'nın kuzeyini ve Kos Adası'nı etkileyen depremlere bakıldığında 1700'lü yıllarda periyodik aralık yakalanamamaktadır. 1800'lü yılların sonu ile 2017'de Bodrum açıklarında meydana gelen 6.3 büyüklüğündeki depremin⁴³⁷ arasındaki tarihlerde ise 21 yıllık bir ortalamanın olduğu gözükmemektedir. Şu hâlde 2017 yılında meydana gelen son depremden sonra 2038 yılı civarında bir deprem olacağı söylenebilmektedir.

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

⁴³⁵ Akça ve Akça, 2019: 26-27.

⁴³⁶ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>. (Erişim tarihi 4.06.2020).

⁴³⁷ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=32> (Erişim tarihi 20.06.2020).

TESTIMONIA

3.1. T.LIT.

Aelianus

Varia Historia

4.17.23-25: “...καὶ τὸν σεισμὸν ἐγενεαλόγει οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ σύνοδον [εἶναι] τῶν τεθνεκῶτων”.

Çev.: ...depremin, ölmüş olanların buluşmasından başka bir şey olmadığını aktardı.

Aiskhylos

Ἐπὶ τῇ Θήβῃ

307-311: “ὕδωρ τε Διρκαῖον, εὐτραφέστατον πωμάτων ὅσων ἴησιν Ποσειδᾶν ὁ γαῖαρχος Τηθύος τε παῖδες”.

Çev.: Yeri tutan Poseidon ve Tethys'in çocuklarının akarsuların en besleyicisi olan Dirke'nin suyu.

Agathias

2.16.1-6: “Κατ’ ἐκεῖνο γὰρ τοῦ καιροῦ καὶ ἡ Κῶς ἡ νῆσος, ἡ πρὸς τῷ τέρματι τοῦ Αἰγαίου κειμένη, ἐλάχιστόν τι μέρος αὐτῆς ἐσέσωστο, ἡ δὲ ἄλλη ἅπασα ἐπεπτώκει, ποικίλα τε αὐτῇ καὶ ἀνήκουστα προσεγένετο πάθη. ἡ τε γὰρ θάλαττα ἐπὶ πλεῖστον ἀρθεῖσα κατέκλυσε τὰ παράκτια τῶν οἰκημάτων καὶ διέφθειρεν αὐτοῖς χρήμασι καὶ ἀνθρώποις, τό τε μέγεθος τοῦ βρασμοῦ, ἐξάϊσιον οἷον γεγεννημένον, τὰ ἔνθα οὐκ ἐνῆν ἀναρριχᾶσθαι τὸ ρόθιον, ἅπαντα ἔρριψε καὶ κατέβαλεν. ἀπολώλασι δὲ χύδην σχεδόν τι ἅπαντες οἱ ἄστοί, εἴτε ἐν ἱεροῖς ἐτύγχανον πεφευγότες εἴτε καὶ οἵκοι διαιτώμενοι εἴτε καὶ ἄλλοσέ ποι ξυνειλημένοι. ἐμοὶ γοῦν ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον κατὰ τὸ Βυζάντιον ἀνακομιζομένῳ καὶ ἐν τῇδε τῇ νήσῳ, οὕτω παρασχόν (ἐν παράπλῳ γὰρ κεῖται), κατάραντι οἰκτρὸν τι πέφηνε θέαμα καὶ ὅποιον οὐκ ἂν ἀποχρώντως ὑπογράψοι ὁ λόγος. ἅπαν μὲν γὰρ σχεδόν που τὸ ἄστρῳ χῶμά γε ἦν ἐπὶ μέγα ἡρμένον καὶ λίθοι κείμενοι σποράδην κιόνων τε τρύφη καὶ ξύλων κατεαγόντων καὶ κόνις πολλὴ ὑπερθεῖν φερομένη καὶ ἐπηλυγάζουσα τὸν ἀέρα, ὥς μηδὲ αὐτὰ που τὰ τῶν λεωφόρων χωρία ῥαδίως διαγιγνώσκεσθαι, πλὴν ὅσον ὑπονοῆσαι. ὀλίγα δὲ ἄττα δωμάτια εἰστήκεσαν ἀπαθῆ, καὶ ταῦτα οὐχ ὅσα τιτάνῳ τυχόν καὶ λίθῳ καὶ ταύτῃ δὴ τῇ στερεμνιωτέρῳ καὶ μᾶλλον μονίμῳ κατὰ τὸ εἰκὸς ὕλῃ ἐξείργαστο, μόνα δὲ τὰ ἐκ πλίνθου ἀπέφθου καὶ πηλοῦ ἀγροικότερον πεποιημένα. ἄνδρες δὲ σποράδην ὀλίγιστοι ἀνεφαίνοντο σκυθρωποί τε ἄγαν καὶ κατηφεῖς καὶ ὥσπερ τελεώτατα τῷ σφετέρῳ βίῳ ἀπειρηκότες· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις δεινοῖς καὶ ἅπαν τὸ ἐπιχώριον

ῥῶμα, τὴν τοῦ ἀκραιφνοῦς καὶ ποτίμου φύσιν ἀθρόον ἀφηρημένον, ἐς τὸ ἄλμυρὸν ἡρέμα καὶ ἄποτον μετεβέβλητο. καὶ ἦν ἅπαντα τὰ τῇδε φευκτὰ καὶ ἀνατετραμμένα, ὥς μηδὲν ἕτερον ὑπολελειφθαι πρὸς εὐκοσμίαν τῇ πόλει ἢ μόνον τὸ κλεινὸν τῶν Ἀσκληπιαδῶν ὄνομα καὶ τὴν ἐφ’ Ἱπποκράτει μεγαλαυχίαν”.

Çev.⁴³⁸: *O zamanda Ege'nin güneyinde bulunan Kos Adası neredeyse tamamen yok oldu. Adanın küçük bir kısmı haricinde gerçekten de hiçbir şey ayakta kalmadı. Felaketin boyutu ve karmaşası açısından eşi yoktu. Deniz olağanüstü bir yüksekliğe erişti ve kıyıya yakın tüm binaları yuttu, içindekileriyle birlikte sakinlerini yok etti. Yükselen kütle o kadar büyüktü ki, dalgalanan doruklarının üstünden geçemeyen her şeyi aşağı savurdu. İbadethanelere sığınanlar ya da evlerinde veya başka bir yerde bir araya gelen neredeyse tüm sakinler fark etmeksizin öldüler. Alexandria'dan Konstantinopolis'e döndüğüm zaman, felaketten hemen sonra orada karaya çıkma fırsatım oldu. Kıyıya ayak bastığımda açıklama gerektiren bir manzarayla yüz yüze geldim. Neredeyse tüm kent taş, parçalanmış sütun ve kirişlerle dolu, hava kalın bir toz bulutuyla kaplı haldeydi, birkaç ipucu olmasa kimse bir zamanlar orada sokakların olduğunu tahmin edemezdi. Taştan ya da harçla veya sağlam ve dayanıklı görünen malzemelerde inşa edilmiş olanlar değil, köylü tarzında pişmemiş tuğla ve çamurdan yapılan sadece bir avuç ev sağlamdı. Orada burada bitkin ve yüzleri umutsuzca donuk gözüken birkaç adam görülebiliyordu. Tüm dertlerin başında içilebilir su deposunun deniz suyu ile kirlenip, içilemez hale gelmesi vardı. Tümü mahvolmuş ve perişandı. Kentten geriye kalan tek iz Asklepiades'in ünü ve Hippokrates'in doğum yeri olmasının gururuydu.*

2.17.1-9: “[1] Αἱ γοῦν Τράλλεις ἡ πόλις, ἡ ἐν τῇ νῦν Ἀσία καλουμένη χώρα ἀγχοῦ που τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ ἰδρυμένη, τὸ μὲν παλαιὸν Πελασγῶν γέγονεν ἀποικία, ὑπὸ δὲ τοὺς Αὐγούστου Καίσαρος χρόνους ἐσείσθη τε ἅπασα καὶ ἀνετράπη, καὶ οὐδὲν αὐτῆς ὅ τι ἐσέσωστο. [2] οὕτω δὲ τοῦ ἄστεος οἰκτρότατα κειμένου, ἄγροικόν τινά φασι τούτων δὴ τῶν γεηπόνων, Χαιρήμονα τοῦνομα, σφόδρα τὴν ψυχὴν ἀλῶναι τῷ πάθει, καὶ οὖν οὐκ ἐνεγκόντα θαυμάσιόν τι ἡλικὸν καὶ ἄπιστον ἔργον ἀνύσαι. [3] μήτε γὰρ τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος ἢ τῆς πρεσβείας τὸ μέγεθος κατορρωδήσαντα μήτε ὅτι μεγίστοις, ὥσπερ εἰκός, ὁμιλήσειν ἡμελλε κινδύνους, καὶ ταῦτα ἐπ’ ἀδήλῳ τῇ τύχῃ, μήτε τῶν οἶκοι τὴν ἐρημίαν μήτε ἄλλο τι τῶν ὅποσα διανοοῦμενοι ἄνθρωποι μεταμανθάνουσι τὰ δοκηθέντα, ἀφικέσθαι μὴ ὅτι ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐς τῶν Κανταβαρηνῶν τὴν χώραν ἀμφ’ αὐτὰς δὴ που τὰς τοῦ Ὠκεανοῦ ἡϊόνας (ἐτύγχανε γὰρ αὐτοῦ που ὁ Καῖσαρ ἐν τῷ τότε πρὸς τι τῶν ἐθνῶν διαμαχόμενος). [4] ἀγγεῖλαί τέ οἱ τὰ ξυνενεχθέντα καὶ οὕτως ἐλεῖν τὸν βασιλέα, ὥς αὐτίκα δὴ μάλα ὑπάτους ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς μάλιστα εὐπατριδῶν τε καὶ

⁴³⁸ Frendo, 1967: 49-50.

εὐδαιμόνων ἀνδρῶν ἐκ τῆς Ῥώμης ἀπολεξάμενον ἅμα τῷ σφετέρῳ πλήθει στεῖλαι ἐς τὴν ἀποικίαν, καὶ τούς, ὡς τάχιστα ἐν τῇ χώρῳ γενομένους, χρήματά τε πλεῖστα ὅσα ἐπιδόντας καὶ σπουδῇ χρησαμένους ἀναδομῆσαι αὐτοῖς τὴν πόλιν καὶ ἐς τὸ μέχρι τοῦδε σωζόμενον ἀπεργάσασθαι σχῆμα. [5] νῦν οὖν οἱ ἐκείνῃ ἄστοι Πελασγοὶ μὲν οὐκέτι ἂν δικαίως κληθεῖεν, Ῥωμαῖοι δὲ μᾶλλον, εἰ καὶ τὰ τῆς φωνῆς ἐς τὸ ἐλληνικόν τε καὶ ἄττικώτερον μετεβάλοντο. πῶς γὰρ οὐκ ἤμελλον προσοικοῦντες τὴν Ἰωνίαν; [6] ταῦτα δὲ οὕτω ξυνενεχθῆναι δηλοῖ μὲν που καὶ ἡ πάτριος τοῦ ἄστεος ἱστορία, οὐχ ἥκιστα δὲ τοῦπίγραμμα, ὅπερ ἔγωγε ἐκεῖσε ἐλθὼν ἀνελεξάμην. [7] ἐν τινι γὰρ τῶν ἀμφὶ τὴν πόλιν ἀγρῶν, ὅθεν δὴ ὦν ἐτύγγανεν ὁ Χαιρήμων (Σιδηροῦς δὲ ὄνομα τῷ ἀγρῷ ἐκείνῳ), βωμὸς ἱδρυταὶ ἀρχαιότατος, ἐν ᾧ δὴ πάλαι, ὡς ἔοικε, τοῦ Χαιρήμονος ἄγαλμα ἐφειστήκει. νῦν γὰρ οὐδὲν ὅτιοῦν ἐν αὐτῷ φαίνεται. [8] ἐγκεχάρακται δὲ ὅμως ἔτι τὸ ἐλεγεῖον τῷ βωμῷ ὧδέ πως ἔχον·

Κλασθείσας πάτρας σεισμῷ ποτε, Κάνταβριν ἐς γᾶν

Χαιρήμων ἔπτα, πατρίδα ῥυσόμενος.

Καίσαρι δ' εἰλιχθεὶς περὶ γούνασι τὰν μεγάλαυχον

ᾧ ὤρθωσε Τράλλιν, τὰν τότε κεκλιμέναν·

Ἄνθ' ὧν συγγενέες τοῦτο βρέτας, ὄφρ' ἐπὶ βωμῷ,

Οἷα δίκαια κτίσταν, τάνδε φέροιτο χάριν.

[9] καὶ τὰ μὲν τῶν Τράλλεων περὶ ὧδέ πως ἔχειν πεπίστευται. πολλὰς δὲ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καὶ ἄλλας πόλεις ἐν τῇ Ἀσίᾳ, Ἰωνικάς τε καὶ Αἰολίδας, παραπλήσια παθεῖν ξυνηνέχθη”.

Çev.⁴³⁹: [1] Maiandros yakınındaki Tralleis kenti yerinde bir örnektir. Şimdilerde Asia Eyaleti olarak anılan yerdeki Pelasgların bu antik yerleşimi, İmparator Augustus'un döneminde bir depremle tamamen yerle bir oldu. [2] Hikâye, Khairemon isimli bir toprak ağasının kent feci bir yıkıntıya döndüğünde ağırlığını taşıyamayacağı bu felaket yüzünden derinden sarsılıp, inanılmaz ve olağanüstü bir başarı elde etmek için yola çıktığını anlatır. [3] Ne önündeki mesafe ve ne talebinin büyüklüğü ne karşılaşacağı tehlikeler ve başarısızlık ihtimali, ne kendileri için bu konuda ailelerini terk edecekleri gerçeği, ne de insanların fikirlerinin değişmesine sebep olma düşüncesi onu yıldırmadan, sadece Roma'ya değil okyanus kıyısındaki Kantabri'ye gitti. Çünkü o sırada Caesar bazı yerel kabilelere karşı orada bir mücadele yürütüyordu. [4] Khairemon ona ne olduğunu söylediği zaman İmparator oldukça etkilendi ve derhal Roma'nın en soylu ve seçkin yedi eski konsülünü seçti ve beraberindekilerle oraya gönderdi. Konsüller var güçleriyle oraya vardılar ve özenli bir şekilde kentin yeniden inşasını denetlediler, bu iş için büyük miktarlarda para harcadılar ve kente bugüne kalan şeklini verdiler. [5] Şimdiki sakinlerinin Pelasglar olduğunu söylemek yanlış olur, bölgelerinin Ionia

⁴³⁹ Frendo, 1967: 50-51.

sınırlarında yer alması sebebiyle Hellenleşmiş olmalarına rağmen Romalılar olarak düşünülmelidir. [6] Bu olaylar, kentin resmi tarihi tarafından doğrulanır ve oraya gittiğimde okuduğum bir epigram tarafından desteklenir. [7] Kenti mahallerinden birindeki bir alanda, görünen o ki Khairemon'un geldiği yer de burasıdır (bölgenin adı Siderus'tur) bir heykelin temeli durmaktadır. Büyük bir antik kalıntıdır ve üzerinde Khairemon'un bir heykelinin durması gerektiği anlaşılmaktadır, ancak artık hiçbir iz kalmamıştır. [8] Bununla birlikte, kaideye kazınmış satırlardaki ithaf hâlâ görülebilir durumdadır ve aşağıdaki gibidir:

Vatan depremle kırıldığı zaman, Kantabria bölgesine,

Khairemon vatanını kurtarmaya gitti olanca gücüyle

Kapandı Caesar'ın dizine, kaldırdı ayağa

Yıkılan mağrur Tralleis'i;

Bunların karşısında kazandığı hürmeti taşısın diye

İşlediler hemşerileri sunağının üstüne.

[9] O halde yukarıdakilerin Tralleis'te meydana gelenler için güvenilir bir açıklama olduğunu varsayabiliriz. Aslında Asia'daki hem İonialılar tarafından hem de Aioliyalılar tarafından iskân edilen diğer birçok kent o zamanlarda aynı kadere katlanmak zorundaydı.

Ammianus Marcellinus

Rerum Gestarum

17.7.1-14: “[1] Eisdem diebus terrae motus horrendi, per Macedoniam Asiamque et Pontum, assiduis pulsibus oppida multa concusserunt et montes. Inter monumenta tamen multiformium aerumnarum, eminuerunt Nicomediae clades, Bithyniae urbium matris, cuius ruinarum eventum vere breviterque absolvam. [2] Primo lucis exortu, diem nonum kal. Septembrium, concreti nubium globi nigrantium, laetam paulo ante caeli speciem confuderunt, et amendato solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur; ita oculorum obtutu praestricto, humo involutus crassae caliginis squalor insedit. [3] Dein velut numine summo fatales contorquente manubias, ventosque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum, cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, et elisi litoris fragor, haecque secuti typhones atque presteres, cum horrifico tremore terrarum, civitatem et suburbana funditus everterunt. [4] Et quoniam acclivitate collium aedes pleraeque vehebantur, aliae super alias concidebant, reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Inter quae clamoribus variis celsa culmina resultabant, quaeritantium coniugium liberosque, et siquid necessitudines artae constringunt. [5] Post horam denique secundam (multo ante tertiam) aer iam sudus et liquidus latentes retexit funereas strages. Non nulli enim superruentium rudum vi nimia constipati, sub

ipsis interiere ponderibus; quidam collo tenus aggeribus obruti, cum superesse possent siqui iuissent, auxiliorum inopia necabantur; alii lignorum exstantium acuminibus fixi pendebant. [6] Uno ictu caesi complures, paulo ante homines tunc promiscae strages cadaverum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus servabant intactos, angore et inedia consumendos. Inter quos Aristaenetus affectatam recens dioecensin curans vicaria potestate, quam Constantius ad honorem uxoris Eusebiae, Pietatis cognominarat, animam hoc casu cruciatam diutius exhalavit. [7] Alii subita magnitudine ruinae oppressi, eisdem adhuc molibus conteguntur. Collis quidam capitibus, vel umeris praeseclis aut cruribus, inter vitae mortisque confinia, aliorum adiumenta paria perferentium implorantes, cum obtestatione magna deserebantur. [8] Et superesse potuit aedium sacrarum et privatarum, hominumque pars maior, ni palantes abrupti flammaram ardores per quinque dies et noctes, quicquid consumi poterat exussissent. [9] Adesse tempus existimo, pauca dicere quae de terrae pulsibus coniectura veteres collegerunt. Ad ipsius enim veritatis arcana, non modo haec nostra vulgaris inscitia, sed ne sempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhausta, physicorum iurgia penetrarunt. [10] Unde et in ritualibus et pontificio sacerdotio obtemperantibus libris super auctore motus terrae nihil dicitur caute, ne alio deo pro alio nominato, cum qui eorum terram concutiat, sit in abstruse, piacula committantur. [11] Accidunt autem, (ut opiniones aestimant inter quas Aristoteles aestuat et laborat), aut in cavernis minutis terrarum, quas Graece σύριγγας appellamus, impulsu crebriore aquis undabundis; aut certe (ut Anaxagoras affirmat,) ventorum vi subeuntium ima terrarum; qui cum soliditatibus concrustatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes soli convibrant, quas subrepserint tumidi. Unde plerumque observatur, terra tremante, ventorum apud nos spiramina nulla sentiri, quod in ultimis eius secessibus occupantur. [12] Anaximander ait, arescentem nimia aestuum siccitate, aut post madores imbrium terram rimas pandere grandiores, quas penetrat supernus aer violentus et nimius, ac per eas vehementi spiritu quassatam, cieri propriis sedibus. Qua de causa terrores huius modi, vaporatis temporibus, aut nimia aquarum caelestium superfusione, contingunt. Ideoque Neptunum, umentis substantiae potestatem, Ennosigaeon et Sisichthona poetae veteres et theologi nuncuparunt. [13] Fiunt autem terrarum motus modis quattuor: aut enim brasmatiae sunt, qui humum more aestus imitus suscitantes, sursum propellunt immanissimas moles, ut in Asia Delos emerit, et Hiera et Anaphe et Rhodus, Ophiusa et Pelagia, prioribus saeculis dictitata, aureo quondam imbri perfusa, et Eleusin in Boeotia, et apud Tyrrenos Vulcanus, insulaeque plures; aut climatiae qui limes ruentes atque obliqui, urbes aedificia montesque complanant; aut chasmatiae qui grandiore motu patefactis subito voratrinis, terrarum partes absorbent, ut in Atlantico mari, Europaeo orbe spatiosior insula, et in Crisaeo sinu Helice et

Bura, et in Ciminia Italiae parte, oppidum Saccumum, ad Erebi profundos hiatus abactae, aeternis tenebris occultantur. [14] Inter haec tria genera terrae motuum, mycematiae sonitu audiuntur minaci, cum dissolutis elementa compagibus, ultro assiliunt, vel relabuntur considentibus terris. Tunc enim necesse est velut taurinis reboare mugitibus, fragores fremitusque terrenos. Sed hinc ad exorsa”.

Çev.⁴⁴⁰: [1] O günlerde korkutucu depremler, Makedonya’da, Asya’da ve Pontus’ta sürekli sarsıntılarıyla çok sayıda şehri şiddetle salladı. Bununla birlikte, çok sayıda doğal afet örneklerinin arasında Bithynia’nın ana şehri olan Nikomedia’nın yerle bir oluşu öne çıkar. Bu şehrin yaşadığı felaket yıkımı doğru ve kısa bir şekilde anlatacağım. [2] Ağustos ayının 24.gününde, günün henüz ilk ışıyla birlikte yoğun kara bulut kümeleri, kısa süre önce parıldayan göğün görüntüsünü örttü. Güneşin parıltısı karardı, hemen yakınlardaki ve hatta bitişikteki şeyler bile görülmez olmuştu; görüş alanı o kadar kısıtlıydı ki tıpkı bir kir gibi yoğun bir sis bulutu birikmiş ve zemine çökmüştü. [3] Ardından, sanki yüce tanrı ölümcül yıldırımlarını atıyormuş ve rüzgârları bizatihi kutuplarından çıkarıyormuş gibi birdenbire öfkeli bir fırtına silsilesi çıktı. Bu fırtınanın şiddetiyle ulu dağların iniltisi ve dalgalarla dövülmüş kıyıların gürültüsü duyuldu. Bunları, şehri ve civarını tamamen ters düz eden korkunç bir depremle birlikte bir kasırga ve deniz hortumu takip etti. [4] Birçok ev tepelerin şarapollerine sürüklendiği için, her şey yıkıntılarının devasa gürültüsüyle çınlamaktayken evler birbirlerinin üzerlerine düştüler. Bu arada yüksek bölgeler, karılarını, çocuklarını ve akrabalarının yakınlarında kendilerine ait olan ne varsa onları arayan kişilerin çeşitli haykırışlarla yankılanmaktaydı. [5] En sonunda, ikinci saat geçtikten ve üçüncü saatten epey önce, artık açık ve parlak olan hava gizlemiş olduğu bu ölümcül yıkımı gözler önüne serdi. Zira, üzerlerine düşen molozların ağır enkazı altında ezilmiş bazı insanlar bu enkazın ağır yükünden ötürü can vermişti. Bazıları da ta boyunlarına kadar enkaza gömülmüştü; eğer birisi onlara yardım etseydi hayatta kalabilirdi, fakat yardım gelmeyince can vermişlerdi. Bazıları da çıkıntı yapan kirişlerin sivri ucuna saplanmış ve asılı kalmıştı. [6] Tek bir darbede birçok kişi hayatını yitirmişti, henüz kısa bir süre önce insanların olduğu yerde şimdi karmakarışık bir ceset yığını görülmüyordu. Bazıları, daha sonra açlığın azabının tüketip canlarını alacağı zamana kadar evlerin çatılarının iç kısmına sığınmıştı. Bunların arasında, Constantius’un, onun karısı Eusebeia’nın onuruna Pietas olarak adlandırdığı yakın zaman önce oluşturulan “dioecesis vicarius” (bölge valisi) yetkisiyle yöneten Aristaenetus da vardı; işte bu adam, uzun bir süre azap çekerek böylesi bir talihsizlikle son nefesini verip ruhunu teslim etti. [7] Âniden gelen afetin büyüklüğüyle ezilen bir başkaları da hâlen aynı yıkıntıların altında gizlidir.

⁴⁴⁰ Özgüler, 2019:166-169.

Bazıları, kırılmış kafatasları, kesilmiş kolları veya bacaklarıyla yaşam ile ölümün sınırında, aynı durumda olan başkalarından yardım isterken büyük yakarışlarına rağmen geride bırakılmıştı. [8] Ayrıca, eğer bu yapıların üzerinde birbirine sıçrayan alevler beş gün boyunca yutulabilecek ne varsa yakmamış olsaydı, hususi evlerin, tapınakların ve insanların büyük bir kısmı kurtulabilirdi. [9] Eski insanların depremler hakkında bir araya getirdiği çıkarsamalardan biraz bahsetmenin zamanı geldi diye düşünüyorum; zira, bizatihi hakikatin gizemleri ne bizim bu cehaletimizle ne de uzun bir çalışma olmasına rağmen hâlen tamamlanmamış doğa filozoflarının bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalarıyla genelleştirilebilir. [10] Buradan hareketle, ritüel kitaplarında ve “pontifex” rahiplerinin kitaplarıyla uyum içinde olan kitaplarda, hangisinin yeryüzünü böyle sarstığı belirsiz olduğundan ötürü, bir tanrıyı diğerinin yerine adlandırarak bir saygısızlık yapmamak için depreme sebep olan bir yaratıcıdan özellikle bahsedilmez. [11] Öyleyse depremler, -aralarında Aristoteles’in tereddüt ettiği ve sıkıntı duyduğu fikirlerin aktardığına göre (Mete. II.8)- Yunan dilinde σπύγγαι (Yeraltı geçitleri, faylar) dediğimiz toprağın ufak oyuklarında dalgalanan suların sık basıncıyla ya da Anaxagoras’ın iddia ettiği üzere, toprağın en derinlerine işleyen rüzgârların şiddetiyle meydana gelir; zira bu rüzgârlar üzeri sert bir tabakayla kaplanmış duvarlara çarptıktan sonra hiçbir çıkış bulamadıklarında, şişik bir şekilde altlarından süründükleri toprağın o parçalarını şiddetle sarsarlar. Bu yüzden bir deprem olduğu sırada, rüzgârların toprağın en uzaktaki girintilerini işgal ettiğinden ötürü çoğu zaman olduğumuz yerde hiçbir rüzgâr esintisi hissetmediğimiz gözlemlenmiştir. [12] Anaximander, toprak yazın kuraklığı ile aşırı kuruduğu veya yağmurların ardından ıslandığı vakit, arasından yukarıdaki havanın aşırı şiddetli bir şekilde girdiği devasa yarıklar açıldığını ve bu yarıklardan gelen kuvvetli esintilerle toprağın şiddetle sarsılarak ta en temellerinden hareket ettiğini söyler. Bu sebepten ötürü böylesi korkunç afetler hem aşırı sıcak havalarda hem de gökten aşırı derecede fazla suyun boşalmasıyla meydana gelir. İşte bu yüzden kadim şairler ve teologlar su elementinin gücü olan Neptunus’a Ennosigaeos ve Sisichthos derler. [13] Depremler dört şekilde meydana gelir: İlk olarak bunlar ya, tıpkı Asia Delos’un, eski zamanlarda Ophiusa ve Pelagia denilen ve bir zamanlar altın yağmurlarıyla sırsıklam olan Hiera, Anaphe ve Rodos’un ve Boeotia’daki Eleusis, Tiren Denizi’ndeki Vulcanus ve birçok adanın yüzeye çıktığı gibi, toprağı bir gelgit gibi derinlerinden kaldıran devasa kütleleri yukarıya doğru kaldıran “brasmatia”lardır. Veya bir sınıra koşturan ve dolaylı olarak şehirleri, yapıları ve dağları düzleyen “climatia”lardır. Veya tıpkı hepsi Erebus’un derin yarıklarına batmış ve ebedi karanlıkta gizlenen Atlantik Okyanusu’ndaki bütün Avrupa kıtasından daha büyük olan bir ada, Crisaeus Körfezi’ndeki Helice ve Bura ve İtalya’nın Ciminia bölgesindeki Saccumum kasabası

gibi kuvvetli devinimi ile âniden boşluklar açan ve toprağın parçalarını yutan “chasmatia”lardır. [14] Bu depremler arasında, üç farklı çeşitte meydana gelen son deprem “mycematia”lardır; bunlar, elementler bileşenlerine ayrıştığında, kendi kendilerine tehditkâr bir sesle duyulur. O yüzden toprağın çarpışması ve gümbürdemesi zaruri olarak bir boğanın kükremesi gibi yankılanmalıdır. Fakat, şimdi konumuza dönelim.

Apollodorus

3.10.1: “Ἀτλαντος δὲ καὶ τῆς Ὠκεανοῦ Πληιόνης ἐγένοντο θυγατέρες ἑπτὰ ἐν Κυλλήνῃ τῆς Ἀρκαδίας, αἱ Πληιάδες προσαγορευθεῖσαι, Ἀλκυόνη Μερόπη Κελαινώ Ἡλέκτρα Στερόπη Ταυγέτη Μαῖα. τούτων Στερόπην μὲν Οἰνόμαος ἔγημε, Σίσυφος δὲ Μερόπην. δυσὶ δὲ ἐμίχθη Ποσειδῶν, πρώτη μὲν Κελαινοῖ, ἐξ ἧς Λύκος ἔγεντο, ὃν Ποσειδῶν ἐν μακάρων ᾤκισε νήσοις...”

Çev.: *Atlas ve Okeanos kızı Pleione'den Arkadia'nın Kyllene Dağı'nda meydana gelen yedi kızı, Pleiadlar diye çağrılanlar, Alkyone, Merope, Kelaino, Elektra, Sterope, Taugete, Maia'dır. Bunlardan Sterope'yi Oinomaos alır, Merope'i ise Sisyphos. Poseidon ise ikisiyle birleşti, önce Kelaino, ondan Lykos doğdu, onu kutsanmışların adalarına yerleştirdi...*

Aristeides

Orationes

19.12: “ἀλλὰ σεισμῶν ποτε καὶ λιμῶν συνεχῶν συμβάντων περὶ τὸν κάτω τόπον τοῦτον τῆς Ἀσίας, καὶ τινῶν καὶ χάσμασι διεφθαρμένων καὶ συμφορᾶς πολυτρόπου κατεχούσης τὰς πόλεις, καὶ σίτῳ καὶ χρήμασι καὶ τῷ μηδὲν προθυμίας ἐλλείπειν ἔστιν ὥς τῶν πόλεων διεσώσαντο, Χίους, Ἐρυθραίους, Τηίους, Ἀλικαρνασσεᾶς. εἰς ἃ τοίνυν τότε τοῖς ἄλλοις ἐπῆρκει μία δὴ πόλις οὐδ' ἡτισοῦν αὐτῇ νῦν ἀξιοχρεῶς βοηθῆσαι”.

Çev.: *Fakat, Asia'nın aşağı kısmı (kıyısı) boyunca sık sık depremler ve kıtlıklar olmuştu, bazıları oluşan yarıklarla harap olurken ve kentleri sinisi bir felaket ele geçirirken, (Smyrna) hiçbir şekilde ihmal etmeyerek içtenlikle buğday ve paralarla yardım etti, kentlerden bir kısmı, Kioslular, Erythraîlular, Teioslular, Halikarnassoslular kurtarıldılar.*

49.38: “Καὶ χρόνῳ ὕστερον οἱ πολλοὶ καὶ πυκνοὶ σεισμοὶ γίνονται ἐπὶ Ἄλβου ἄρχοντος τῆς Ἀσίας, καὶ τοῦτο μὲν δὴ Μυτιλήνη κατηνέχθη μικροῦ πᾶσα, τοῦτο δὲ ἐν πολλαῖς τῶν ἄλλων πόλεων πολλὰ ἐκινήθη, κῶμαι δὲ ἄρδην ἀπώλοντο, Ἐφέσιοι δὲ καὶ Σμυρναῖοι παρ' ἄλληλους ἔθειον θορυβούμενοι, ἡ δὲ συνέχεια θαυμαστὴ καὶ τῶν σεισμῶν καὶ τῶν φόβων...”

Çev.: *Sonradan zaman içinde sık ve güçlü depremler, Asia'da Albus'un (L. Antonius Albus) proconsul olduğu sırada meydana geldi ve bir yandan şüphesiz neredeyse tüm Mytilene altüst oldu, diğer yandan tüm kentlerin birçoğu yerinden oynadı, kasabalar ise havaya kalktılar. Ephesos ve Smyrnalılar birbirlerine çılgınlık atarak koşuşturdular, depremlerin ve korkuların yoğunluğu sıra dışıydı.*

Aristophanes

Akharneis

509-512:

“...ἐγὼ δὲ μισῶ μὲν Λακεδαιμονίους σφόδρα,
καὶ τοῖς ὁ Ποσειδῶν οὐπὶ Ταινάρῳ θεός,
σείσας ἅπασιν ἐμβάλοι τὰς οἰκίας:
κάμοι γάρ ἐστιν ἀμπέλια κεκομμένα...”

Çev.:

...

Tamamen nefret ettiğim Lakedaemonialılar;

Ve Taenarum'un üstündeki tanrı Poseidon (Poseidon Taenarum),

(Dilerim) Tüm evleri depremlerle onların hepsine fırlatır (evlerinin altlarında kalsınlar anlamında):

Zira şarap bağlarımızı kestim (kesmek zorunda kaldım).

...

Aristoteles

Metaphysika

1.983b.21: “...ἀλλὰ Θαλῆς μὲν ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγὸς φιλοσοφίας ὕδωρ φησὶν εἶναι (διὸ καὶ τὴν γῆν ἐφ’ ὕδατος ἀπεφάνετο εἶναι), λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν ταύτην ἐκ τοῦ πάντων ὁρᾶν τὴν τροφὴν ὑγρὰν οὔσαν καὶ αὐτὸ τὸ θερμὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον καὶ τούτῳ ζῶν (τὸ δ’ ἐξ οὗ γίγνεται, τοῦτ’ ἐστὶν ἀρχὴ πάντων) —διὰ τε δὴ τοῦτο τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην καὶ διὰ τὸ πάντων τὰ σπέρματα τὴν φύσιν ὑγρὰν ἔχειν, τὸ δ’ ὕδωρ ἀρχὴν τῆς φύσεως εἶναι τοῖς ὑγροῖς”.

Çev.: *Bu felsefe (okulunun) kurucusu Thales su olduğunu iddia eder (yerin suyun üzerinde olduğunu ileri sürer), muhtemelen bunun üzerine tümünden gözlemlediği, yaşamın akışkan olduğu ve ondan ısının kendisinin meydana geldiği ve onunla varlığını sürdürdüğü (ondan meydana geldiği, her şeyin başlangıcının o olduğu) düşüncesini çıkarttı. Şüphesiz bu sebepten,*

onun sayesinde her şeyin kökeninde nemli bir tabiat olduğunu, nemli şeyler için tabiatın başlangıcının su olduğu düşüncesine vardı.

Meteorologika

2.7.365a.20-26: “Ἀναξαγόρας μὲν οὖν φησι τὸν αἰθέρα πεφυκότα φέρεσθαι ἄνω, ἐμπίπτοντα δ’ εἰς τὰ κάτω τῆς γῆς καὶ κοῖλα κινεῖν αὐτήν· τὰ μὲν γὰρ ἄνω συναληλεῖσθαι διὰ τοὺς ὄμβρους (ἐπεὶ φύσε γε ἅπασαν ὁμοίως εἶναι σομφήν), ὥς ὄντος τοῦ μὲν ἄνω τοῦ δὲ κάτω τῆς ὅλης σφαίρας καὶ ἄνω μὲν τούτου ὄντος τοῦ μορίου ἐφ’ οὗ τυγχάνομεν οἰκοῦντες, κάτω δὲ θατέρου”.

Çev.: *Anaksagoras, meydana gelerek yukarıya çıkan havanın (kendi doğasında yukarı hareket eden), yerin altına ve yarıklarına sıkıştığını ve onu hareket ettirdiğini, (depremlerin) bu şekilde (olduğunu) iddia eder, çünkü yukarısı yağmurlarla ıslandığı zaman kuşkusuz tümünü aynı şekilde gözenekli yapar, yerkürenin tamamında yukarısı ve aşağısının olduğunu, üstünde bizim aşağıda ise diğerlerinin iskân ettiği kısmın olduğunu (söyler).*

2.7.365b.8-11: “Ἀναξιμένης δὲ φησιν βρεχομένην τὴν γῆν καὶ ξηρανομένην ῥήγνυσθαι, καὶ ὑπὸ τούτων τῶν ἀπορρηγνυμένων κολωνῶν ἐμπιπτόντων σειέσθαι· διὸ καὶ γίγνεσθαι τοὺς σεισμοὺς ἔν τε τοῖς αὐχμοῖς καὶ πάλιν ἐν ταῖς ἐπομβρίαις· ἔν τε γὰρ τοῖς αὐχμοῖς, ὥσπερ εἴρηται, ξηρανομένην ῥήγνυσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν ὑδάτων ὑπερυγραινομένην διαπίπτειν”.

Çev.: *Anaksimenes ise yerin ıslanarak ve kuruyarak kırıldığını, bunlardan dolayı tepeler kırılarak düştükleri zaman deprem olduğunu, bu yüzden depremlerin kuraklıklarda ve yine şiddetli yağmurlarda meydana geldiğini, çünkü söylendiği gibi, kuraklıklarda kuruyarak parçalandığını ve sulardan dolayı ıslanarak dağıldığını ileri sürer.*

2.7.368b.28-33: “ὅπου δ’ ἂν γένηται τοιοῦτος σεισμός, ἐπιτολάζει πλῆθος λίθων, ὥσπερ τῶν ἐν τοῖς λίκνοις ἀναβραττομένων· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον γενομένου σεισμοῦ τὰ τε περὶ Σίπυλον ἀνετράπη καὶ τὸ Φλεγραῖον καλούμενον πεδῖον καὶ τὰ περὶ τὴν Λιγυστικὴν χώραν”.

Çev.: *Ne zaman böyle bir deprem meydana gelse, taşların büyük kısmı, kalburüstü kalanlar (taneler) gibi yukarı çıkar; meydana gelen bu tür deprem Sipylos çevresindekileri (kentleri), Phlegraion diye isimlendirilen ovayı ve Liguria sınırını altüst etti.*

2.8.365b.1-7: “Δημόκριτος δὲ φησι πλήρη τὴν γῆν ὕδατος οὔσαν, καὶ πολὺ δεχομένην ἕτερον ὄμβριον ὕδωρ, ὑπὸ τούτου κινεῖσθαι· πλείονός τε γὰρ γιγνομένου διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δέχεσθαι τὰς κοιλίας ἀποβιαζόμενον ποιεῖν τὸν σεισμόν, καὶ ξηρανομένην ἔλκουσαν εἰς τοὺς κενοὺς τόπους ἐκ τῶν πληρεστέρων τὸ μεταβάλλον ἐμπίπτον κινεῖν”.

Çev.: Demokritos, dünyanın su ile dolu olduğunu ve bunun yanında çok miktarda yağış aldığı zaman sarsıldığını; çünkü dünyanın içinde mevcut olan boşluklar taşıyabileceğinden fazla olduğu zaman (çıkış için) zorlayarak depremi meydana getirdiğini ve kuruyunca da daha dolu yerlerden çatlaklara çekildiği zaman geçiş etkisiyle sarstığını söyler.

2.8.365b.21-29: “Ἄλλ’ ἐπειδὴ φανερόν ὅτι ἀναγκαῖον καὶ ἀπὸ ὑγροῦ καὶ ἀπὸ ξηροῦ γίνεσθαι ἀναθυμίασιν, ὥσπερ εἵπομεν ἐν τοῖς πρότερον, ἀνάγκη τούτων ὑπαρχόντων γίνεσθαι τοὺς σεισμούς. ὑπάρχει γὰρ ἡ γῆ καθ’ αὐτὴν μὲν ξηρά, διὰ δὲ τοὺς ὀμβροὺς ἔχουσα ἐν αὐτῇ νοτίδα πολλήν, ὥσθ’ ὑπὸ τε τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ πυρὸς θερμαινομένης πολὺ μὲν ἔξω πολὺ δ’ ἐντὸς γίνεσθαι τὸ πνεῦμα· καὶ τοῦτο ὅτε μὲν συνεχῆς ἔξω ῥεῖ πᾶν, ὅτε δ’ εἴσω πᾶν, ἐνίοτε δὲ καὶ μερίζεται”.

Çev.: Öyle görünüyor ki, ıslaklıktan ve kuraklıktan buharlaşma olması zorunludur, önceden de söylediğimiz gibi, depremlerin meydana gelmesi bunların sonucu olmalıdır. Çünkü yer kendisi kuru haldedir, birçok yağmur sayesinde ıslanır, güneş ve kendi içindeki ısı tarafından ısıtılır hem içinde hem dışında birçok esinti meydana getirir ve bazen hepsi dışarı veya içeri akar bazen de dağılır.

2.8.366a.18-25: “Νυκτὸς δ’ οἱ πλείους καὶ μείζους γίνονται τῶν σεισμῶν, οἱ δὲ τῆς ἡμέρας περὶ μεσημβρίαν· νηνεμώτατον γὰρ ἐστὶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῆς ἡμέρας ἡ μεσημβρία (ὁ γὰρ ἥλιος ὅταν μάλιστα κρατῇ, κατακλείει τὴν ἀναθυμίασιν εἰς τὴν γῆν· κρατεῖ δὲ μάλιστα περὶ τὴν μεσημβρίαν), καὶ αἱ νύκτες δὲ τῶν ἡμερῶν νηνεμώτεραι διὰ τὴν ἀπουσίαν τὴν τοῦ ἡλίου· ὥστ’ ἔσω γίγνεται πάλιν ἡ ῥύσις, ὥσπερ ἄμπωτις, εἰς τοῦναντίον τῆς ἔξω πλημμυρίδος, καὶ πρὸς ὀρθρον μάλιστα· τηνικαῦτα γὰρ καὶ τὰ πνεύματα πέφυκεν ἄρχεσθαι πνεῖν. ἐὰν οὖν εἴσω τύχη μεταβάλλουσα ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ὥσπερ Εὐριπος, διὰ τὸ πλῆθος ἰσχυρότερον ποιεῖ τὸν σεισμὸν”.

Çev.: Gece daha fazla ve daha büyük depremler meydana gelir, gündüzleri ise öğlen meydana gelirler, çünkü genellikle gün öğlen rüzgarsızdır (çünkü güneş en tepede olduğu zaman buharı yere hapseder, öğlen boyunca son derece güçlü olur) ve geceler güneşin yokluğundan ötürü gündüzlerden daha sakinidir. Tıpkı denizin geri çekilmesi gibi geriye bir akış olur. Özellikle gün doğumuna doğru daha fazla olur, çünkü o sırada rüzgarların akmaya başlaması meydana gelir. Böylece eğer bunların (rüzgarların) kaynağı yön değiştirirse ve içeriye dönerse Euripos'ta olduğu gibi, büyüklüğü sayesinde depremi daha güçlü yapar.

Aulus Gellius

Noctes Atticae

2.28: “Quaenam esse causa videatur, quamobrem terrae tremores fiant, non modo his communibus hominum sensibus opinionibusque incompertum, sed ne inter physicas quidem philosophias satis constitit, ventorumne vi accidant specus hiatusque terrae subeuntium an aquarum subter in terrarum cavis undantium pulsibus fluctibusque, ita uti videntur existimasse antiquissimi Graecorum, qui Neptunum seisichthona appellaverunt, an cuius aliae rei causa alteriusve dei vi ac numine, nondum etiam, sicuti diximus, pro certo creditum. Propterea veteres Romani cum in omnibus aliis vitae officiis tum in constituendis religionibus atque in dis immortalibus animadvertendis castissimi cautissimique, ubi terram movisse senserant nuntiatumve erat, ferias eius rei causa edicto imperabant, sed dei nomen, ita uti solet, cui servari ferias oporteret, statuere et edicere quiescebant, ne alium pro alio nominando falsa religione populum alligarent. Eas ferias si quis polluisset piaculoque ob hanc rem opus esset, hostiam “si deo, si deae” immolabant, idque ita ex decreto pontificum observatum esse M. Varro dicit, quoniam, et qua vi et per quem deorum dearumve terra tremere, incertum esset”.

Çev.: Depremlerin sebebinin ne olduğu, yalnızca insanlığın sıradan kavrama ve fikrine değil, aynı zamanda dünyanın içindeki ilahi rüzgârların mağara ve oyuklarda biriktiği için olduğunu düşünenlere ya da yeraltı sularının yerin içindeki oyuklarda gelgite sebep olduğu için yaptığını düşünen doğa filozoflarına, Neptun’e Yer Titreten diye ad veren daha önceki dönem Yunanlarına da açık değildir ya da başka bir sebebinin olup olmadığı veya bir başka tanrının ilahi gücünden mi kaynaklandıklarının henüz kesin bir bilgi olmadığını söylüyorum. Bu nedenle, yalnızca aşırı derecede titiz ve yaşamın diğer tüm yükümlülüklerini yerine getirirken dikkatli olan, aynı zamanda dini görevleri layığıyla yerine getiren ve ölümsüz tanrılara saygı gösteren eski Romalılar, ne zaman bir deprem hissetse ya da haberini alsa, bu durum üstüne kutsal bir gün hükmünü verirler, ancak genel olarak yapıldığı üzere, bu kutsal günün şerefine saygı duyulacak tanrının adını kararnamede beyan etmek ve belirtmek, bir tanrı yerine bir başka tanrıyı söylemenin insanları yanlış bir ayine yönlendirme ihtimalinin korkusundan dolayı yasaktır. Eğer birisi bu festivalde saygısızlık yapmışsa ve bu yüzden cezasını çekmesi gerekiyorsa, “ya tanrı ya da tanrıçaya” kurban sunmayı teklif ediyorlardı ve Marcus Varro bize bu uygulamanın, hangi gücün, hangi tanrının ve tanrıçanın depreme sebep olduğunun belirsiz olduğu zamanlardan beri pontifexlerin kararıyla yapıldığını aktardı.

4.6: “[1] Ut “terram movisse” nuntiari solet eaque res procuratur, ita in veteribus memoriis scriptum legimus nuntiatum esse senatui in sacratio in regia “hastas Martias movisse.” [2] Eius rei causa senatus consultum factum est M. Antonio A. Postumio consulibus, eiusque exemplum hoc est: “Quod C. Iulius, L. filius, pontifex nuntiavit in sacratio in 1 regia hastas Martias movisse, de ea re ita censuerunt, uti M. Antonius consul hostiis maioribus Iovi et Marti procuraret et ceteris dis, quibus videretur, lactantibu”...

Çev.: [1] Yalnızca düzenli olarak deprem ve bunun için yapılan kefarete değil, aynı zamanda daha önceki kaynaklarda Regia'daki mabette “Mars'ın mızrakları hareket edince” senatus'a haber verildiğinin yazıldığını söyledik. [2] Marcus Antonius ve Aulus Postumius'un konsüllüğünde senatus'un bu yüzden aldığı bir kararname örneği buradadır: “Mademki Lucius oğlu başrahip Gaius Iulius, Regia'daki tapınakta Mars'ın mızraklarının hareket ettiğini rapor etti, bu yüzden senatus bu duruma ilişkin, consul Marcus Antonius'un Iuppiter ve Mars'a yetişkin kurbanlar adamasına ve uygun gördüğü diğer tanrılara süttten kesilmemiş kurbanlar adamasına karar verdi...”

Aurelius Victor

Liber de Caesaribus

16.12: “...Asiaeque Ephesus ac Bithyniae Nicomedia constratae terrae motu, aequae ac nostra aetate Nicomedia Cereali consule”.

Çev.: ...ve bizim dönemimizdeki Cerealis'in konsüllüğünde⁴⁴¹ Nikomedia gibi Asia'daki Ephesus ve Bithynia'daki Nikomedia depremle yıkıldı...

Epitome de Caesaribus

13.12-13: [12]...; “et terrae motus gravis per provincias multas atroxque pestilentia famaeque et incendia facta sunt. [13] Quibus omnibus Traianus per exquisita remedia plurimum opitulatus est, statuens, ne domorum altitudo sexaginta superaret pedes ob ruinas faciles et sumptus, si quando talia contingerent, exitiosos”.

Çev.: Birçok eyalette şiddetli yer sarsıntıları, korkunç veba, kıtlık ve yangınlar meydana geldi. Traianus onların her birine olağanüstü çarelerle, kolaylıkla yıkıldığı için evlerin altmış ayak yüksekliğini geçmemesini emrederek ve eğer bu tür şeyler olursa zararları üstlenerek yardımda bulundu.

⁴⁴¹ İ.S. 358 yılı, bk. Jones vd., 1971: 197-199.

Bianor**Palatine Anthology****9.423:**

“Σάρδιες αἱ τὸ πάλαι Γύγου πόλις, αἱ τ’ Ἀλυάττου
 Σάρδιες, αἱ βασιλεῖ Περσίς ἐν Ἀσιάδι,
 αἱ χρυσῶ τὸ παλαιὸν ἐπλινθώσασθε μέλαθρον,
 ὄλβον Πακτωλοῦ ρεύματι δεξάμεναι:
 νῦν δὴ ὅλαι δύστηνοι ἐς ἓν κακὸν ἀρπασθεῖσαι,
 ἐς βυθὸν ἐξ ἀχανοῦς χάσματος ἠρίπετε,
 Βοῦρα καὶ εἰς Ἑλίκην κεκλυσμέναι: αἱ δ’ ἐνὶ χέρσῳ
 Σάρδιες ἐμβυθίαις εἰς ἓν ἔκεισθε τέλος”.

Çev.:

*Bir zamanlar Gyges ve Alyattes'in şehri, Sardeis;
 Yüce Kral için Asia Minor'deki ikinci Pers olan Sardeis;
 Eski zamanlarda kendisi altın tuğlalardan salon inşa eden,
 Paktolos nehrinden zenginlik kazanan siz; şimdi, talihsiz şehir,
 Hepiniz tek bir felaketle kuşatıldınız, paldır küldür en derine düştünüz,
 Dipsiz mağara tarafından yutuldunuz.
 Bura ve Helike de deniz tarafından yutuldu,
 Ancak sen, iç kısımdaki Sardeis, derinlerde gömülü olan bunlarla aynı sonu paylaştın.*

Cassius Dio**Historiae Romanae**

54.23.8: “ταῦτα δὲ ἔγραψα οὐχ ὅτι <οὐ> καὶ ἄλλαις πόλεσι πολλαῖς καὶ πρότερον καὶ μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Αὐγουστος ἐφ’ ὁμοίας συμφοραῖς καὶ οἱ βουλευταὶ ἐπεκούρησαν, ὧν εἴ τις ἀπάντων μνημονεύοι, ἀπέραντον ἂν τὸ ἔργον τῆς συγγραφῆς γένοιτο: ἀλλ’ ὅτι καὶ τὰς ἐπωνυμίας ταῖς πόλεσι ἢ γερουσία ἐν μέρει τιμῆς ἔνεμε, καὶ οὐχ ὥσπερ νῦν αὐτοῖς ἑαυτοῖς ἕκαστοι καταλόγους ὀνομάτων οὕς ἂν ἐθελήσωσιν ὡς πλήθει ποιοῦνται”.

Çev.: *Sadece bizzat Augustus ve senatörler, aynı felâket durumunda diğer birçok kente önce ve bundan sonra yardım etmediğini değil —eğer onların tüm işlerinden birini anmak gerekirse, yazım işi sonsuz olurdu— aynı zamanda şimdi (kentlerden) bizzat her biri isim listelerini kendileri için istedikleri şekilde düzenleyemeyecekleri için, senatonun kentlere onur payesi olarak isimlerini dağıttığını yazdım.*

4.30.3: “ἐπειδὴ τε ἡ Ἀσία τὸ ἔθνος ἐπικουρίας τινὸς διὰ σεισμοὺς μάλιστα ἐδεῖτο, τὸν τε φόρον αὐτῆς τὸν ἔτειον ἐκ τῶν ἑαυτοῦ χρημάτων τῷ κοινῷ ἐσήνεγκε, καὶ ἄρχοντά οἱ ἐκ τοῦ κλήρου, ἀλλ’ οὐχ αἰρετόν, ἐπὶ δύο ἔτη προσέταξε”.

Çev.: *Asia Eyaleti birçok deprem yüzünden büyük bir yardıma ihtiyaç duyduğu zaman, onun (eyaletin) vergi borcunu kendi kasasından kamu kasasına ödedi ve yöneticileri iki yıllığına, oylamayla değil kura yoluyla atadı.*

57.17.7-8: “[7] τότε μὲν οὕτως ὁ Ἀρχέλαος ἐσώθη, ἄλλως δ’ οὐ πολλῶ ὕστερον ἀπέθανε, κακὸν τούτου καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. ταῖς τε ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεσι ταῖς ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ κακωθείσαις ἀνὴρ ἐστρατηγηκῶς σὺν πέντε ῥαβδούχοις προσετάχθη, καὶ χρήματα πολλὰ μὲν ἐκ τῶν φόρων ἀνείθη πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τοῦ Τιβερίου ἐδόθη. [8] τῶν γὰρ ἀλλοτρίων ἰσχυρῶς, μέχρι γε καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἐπετήδευσεν, ἀπεχόμενος, μηδὲ τὰς κληρονομίας ἃς τινες αὐτῷ συγγενεῖς ἔχοντες κατέλιπον προσιέμενος, πάμπολλα ἔς τε τὰς πόλεις καὶ τοὺς ιδιώτας ἀνήλiske, καὶ οὔτε τιμὴν οὔτε ἔπαινον”.

Çev.: *[7] Böylece Arkhelaos'un hayatı şimdilik bağışlandı; ancak başka bir sebepten dolayı kısa bir süre sonra öldü. Bundan sonra Kappadokia, Romalılar tarafından ele geçirildi ve vali olarak bir atlı sınıfı mensubu gönderildi. Deprem yüzünden zarar gören Asia kentlerine beş lictorla birlikte propraetor atandı ve vergilerden yüksek bir kısmı alınmadı, ayrıca Tiberius tarafından da yüksek bir meblağ bağışlandı. [8] Çünkü başkalarının mallarından, en azından gözettiği diğer erdeme göre, titizlikle uzak durdu, akrabaları olan kişilerden kalan mirasları kabul etmiyordu, fakat (parayı) hem kentlere hem de özel şahıslara harcıyordu, ne onurlandırma ne de övgü kabul ediyordu.*

70.4.1-2: “[1] Ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου λέγεται καὶ φοβερώτατος περὶ τὰ μέρη τῆς Βιθυνίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου σεισμὸς γενέσθαι, καὶ ἄλλας τε πόλεις καμεῖν ἰσχυρῶς καὶ πεσεῖν ὀλοσχερῶς, καὶ ἐξαιρέτως τὴν Κύζικον, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν μέγιστον τε καὶ κάλλιστον ναῶν ἀπάντων καταρριφῆναι, [2] ὃ τετράοργοι⁴⁴² μὲν πάχος οἱ κίονες ἦσαν, ὕψος δὲ πεντήκοντα πήχεων, ἕκαστος πέτρας μιᾶς, καὶ τᾶλλα τὰ ἐν αὐτῷ ἕκαστον θαυμάσαι πλέον ἢ ἐπαινέσαι. περὶ δὲ τὴν μεσόγειον ἄνω κορυφῆς ὄρους διαστάσης θαλάσσιόν φασιν ἐκχυθῆναι κύμα, ἐπὶ πολὺ τε τῆς γῆς ἐλθεῖν ῥιπιζομένην τὴν ἄχνην ἀκράτου καὶ διαυγοῦς θαλάσσης”.

Çev.: *Antoninus döneminde, son derece korkutucu bir depremin Bithynia'nın bir kısmı ve Hellespontos'u sarstığı, kentlerin çok ciddi sıkıntı çektikleri ve bütünüyle düştükleri, özellikle Kyzikos'un, dört kere dört dirsek kalınlığında (dört cubit/kübit) ve elli dirsek uzunluğundaki*

⁴⁴² ὄργυια: 4 dirseklik ölçü.

her biri tek parça sütunlara sahip, bütün tapınakların en büyük ve en güzeli olan oradaki tapınağın yıkıldığı, [2] fakat, oradaki diğer her şey hayret etmek ya da övmek için dolu olduğu söylenir. İç kesimlerde ise bir dağ zirvesinin patladığı ve deniz selinin (tsunami) döküldüğü, püsküren saf ve şeffaf denizin karada büyük bir mesafeye yayıldığı söylenir.

72.32.3: “χρήματά τε πολλαῖς πόλεσιν ἔδωκεν, ἐν αἷς καὶ τῇ Σμύρνῃ δεινῶς ὑπὸ σεισμοῦ φθαρείσῃ· καὶ αὐτὴν καὶ βουλευτῇ ἐστρατηγηκότῃ ἀνοικοδομῆσαι προσέταξεν. Ἀφ’ οὗπερ καὶ νῦν θαυμάζω τῶν αἰτιωμένων αὐτὸν ὡς οὐ μεγαλόφρονα γενόμενον· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα οἰκονομικώτατος ὡς ἀληθῶς ἦν, τῶν δ’ ἀναγκαίων ἀναλωμάτων οὐδὲ ἓν ἐξίστατο, καίπερ μήτε τινὰ ἐσπράξει χρημάτων, ὥσπερ εἶπον, λυπῶν, καὶ πλεῖστα ὅσα ἐξ ἀνάγκης ἔξω τῶν ἐγκυκλίων δαπανῶν”.

Çev.: Smyrna dahil diğer depremden yok olan kentlerin ihtiyaçlarını kentlere dağıttı, onu (Smyrna'yi) yeniden inşa etmek için praetor mertebesinde senator (propraetor) atadı. Bundan dolayı şu an onun (Marcus Aurelius) cömert olmamakla itham edildiğine hayret ediyorum, çünkü tüm gerçekliğiyle son derece tutumludur, elzem masrafların birinden bile kaçınmadı, hatta söylediğim gibi kaynaklardan hiçbirini ödetmedi ve içlenerek ihtiyaçtan öte en büyük olan gideri ödedi.

Chronicon Paschale

331, p.175.: “ρλη’ Ὀλυμπιάς

κἀ. ὑπ. Πάππου καὶ Ῥηγούλου τὸ β’.

κβ’ ὑπ. Τορκουάτου καὶ Πάππου τὸ β’.

Αἱ παρθένοι ἐν Ῥώμῃ ἀλοῦσαι κατωρύγησαν.

Καρία καὶ Ῥόδος ἐσειέσθη, ὡς καὶ τὸν κολοσσόν ἐν Ῥόδῳ πεσεῖν”.

Çev.: 138.Olimpiyat (İ.Ö. 227)

21. Pappos ve Regulos'un 2. konsüllüğünde

22. Torkuatos ve Pappos'un 2. konsüllüğünde

Roma'daki bakireler (rahibeler) iffetsizlikten yakalanarak gömüldüler.

Karia ve Rodos sarsıldı, aynı şekilde Rodos'taki heykel yıkıldı.

475, p.254: “Ἀδριανὸς ἐν Νικομηδείᾳ καὶ Νικαίᾳ ἀγορὰς ἐποίησε καὶ τετραπλατείας καὶ τὰ τείχεα τὰ πρὸς τῇ Βιθυνίᾳ· ἔτι γε μὴν καὶ ἐν Κυζίκῳ ναὸν ἔκτισεν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ πλατεῖαν ἔστρωσε μαρμάρῳ. καὶ ἐν πολλαῖς δὲ ἄλλαις ἐπισημοτέραις πόλεσι ναοὺς διαφόρους καὶ πολλοὺς ἀνέστησεν, καὶ ἀγάλματα ποικίλα ἱδρυσεν ἐν αὐτοῖς”.

Çev.: *Hadrianus Nikomedia ve Nikaia'da agoraları ve Bithynia'ya doğru dört caddeyi ve duvarları yaptırdı. Bunun ötesinde Kyzikos'ta tapınak kurdu ve oradaki caddeyi mermerle kaplattı. Diğer birçok tanınmış kentteki dikkat çekici tapınakları ve diğer şeyleri tamir ettirdi ve onlara çeşitli heykeller dikti.*

489, p.262: “Ἰνδ. α'. ιθ'. ὑπ. Ὀρφίτου τὸ δ' καὶ Ρούφου τὸ β'. Σμύρνα τῆς Ἀσίας ἀπὸ σεισμῶν κατερρίφη”.

Çev.: *1. ilan, yıl 19, Orphitus ve Rufus'un 2. konsüllüğünde Asia'daki Smyrna depremlerden dolayı yıkıldı.*

Dio Chrysostom

Orationes

38.1.20: “Ἐπειδὴν μὲν οὖν λοιμὸς ἢ σεισμὸς γένηται, τοῖς θεοῖς ἐγκαλοῦμεν, ὥς κακῶν παρέχουσιν τοῖς ἀνθρώποις αἰτίας, καὶ οὗ φαμεν αὐτοὺς εἶναι δικαίους οὐδὲ φιланθρώπους, οὐδὲ ἂν τὰ μάλιστα ἡμῖν ἡμαρτηκόσιν ἐπιτιμῶσι σὺν τῇ δίκῃ· τοσοῦτον μῖσός ἐστι πρὸς τὰ αὐτόματα τῶν κακῶν. πόλεμον δέ, ὅστις οὐχ ἤττον ἀπόλλυσιν ἢ σεισμὸς, αὐτοὶ προαιρούμεθα καὶ τοῖς αἰτίοις τούτων ἀνθρώποις οὐχ ἐγκαλοῦμεν οὐδέν, ὥσπερ ὑπὲρ ἐκείνων τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ τούτους εἶναι καὶ φιλοδήμους δοκοῦμεν καὶ λεγόντων ἥδιστα ἀκούομεν αὐτῶν καὶ συμβουλευοῦσι πειθόμεθα”...

Çev.: *Her ne zaman salgın ya da deprem olsa, insanlar için kötülüklerin sebeplerini yolluyorlarmış gibi tanrılara ithamda bulunarak onların adil olduklarına, ne iyiliksever (olduklarına) ne de büyük günahlarımız için adilane şekilde cezalandırdıklarına inanıyoruz; uğursuzluklardan şans eseri olanlarına karşı kin büyüktür. Yine de depremden daha yıkıcı olmayan savaşı tercih ediyoruz ve bu kötülüklerin sebebi olan insanları, bunlar için (salgın ve deprem) sorumlu tuttuğumuz tanrılar gibi sorumlu tutmuyoruz, ama onların halk dostu olduklarını kabul ediyoruz ve konuştukları zaman zevkle dinliyoruz ve tavsiyelerini dinliyoruz...*

Diogenes Laertius

1.11: “καὶ ἀνιμνηθέντος ἐκ φρέατος ὕδατος πίνοντα προειπεῖν, ὥς εἰς τρίτην ἡμέραν ἔσοιτο σεισμὸς, καὶ γενέσθαι”.

Çev.: *kuyudan çektiği suyla içerek, üç gün sonra deprem olabileceğini haber verdi ve oldu.*

Euagrius

Historia Ecclesiastica

1.17: “Τοῦ αὐτοῦ τοίνυν Θεοδοσίου τὰ σκῆπτρα διέποντος, μέγιστος καὶ ἐξαίσιος καὶ τοὺς προλαβόντας νικῶν γέγονε σεισμὸς ἀνὰ πᾶσαν, ὡς εἶπεῖν, τὴν οἰκουμένην, ὥστε καὶ πολλοὺς τῶν πύργων τῶν ἀνὰ τὴν βασιλίδαν πρηνεῖς ἐνεχθῆναι, συμπεσεῖν τε καὶ τὸ Χερρονήσου καλούμενον μακρὸν τεῖχος· διαχῆναι δὲ τὴν γῆν καὶ πολλὰς κώμας ἐν αὐτῇ καταδύναι· πολλὰ τε αὖ καὶ ἀναρίθμητα γενέσθαι πάθη ἀνὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν· καὶ ἐνίας μὲν τῶν πηγῶν ξηρὰς ἀναδειχθῆναι, ἐτέρωθι δὲ ὑδάτων πλῆθος ἀναδοθῆναι μὴ πρότερον ὄν, δένδρα τε αὐτόπρεμνα σὺν ταῖς σφίσι ρίζαις ἀναβρασθῆναι καὶ χώματα πλεῖστα εἰς ὄρη σχεδιασθῆναι· τὴν δὲ θάλασσαν ἰχθῦς νεκροὺς ἀποσφενδονήσασθαι, καὶ πολλὰς τῶν ἐν αὐτῇ νήσων ἐπικλυσθῆναι· πλοῖα τε αὖ θαλάττια ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὀφθῆναι τῶν ὑδάτων ἐς τοῦπίσω νοσησάντων· παθεῖν τε καὶ τὰ πολλὰ Βιθυνίας τε καὶ Ἑλλησπόντου, Φρυγίας τε ἐκατέρας. Ὁ δὲ πάθος καὶ ἐπὶ χρόνον τῆς γῆς ἐπεκράτησεν, οὐχ ὥσπερ ἥρξατο οὕτω σφοδρῶς διαμένον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν λῆγον, μέχρις οὗ καθάπαξ ἐπέπαυστο”.

Çev.⁴⁴³: *Şimdi, aynı Theodosius iktidarı elinde tutarken, çok büyük, sıra dışı, öncekileri aşan bir deprem, tabiri caizse, kraliyet kentindeki kuleleri dümdüz eden bir deprem meydana geldi. Khersonesos 'un Uzun Duvar'ı çöktü; dünya yarıldı ve birçok köy içine düştü; yine karada ve denizde sayısız felâket oldu; bazı su kaynakları kururken, başka yerlerde daha önce su olmayan yerlerde sular çıktı. Tüm ağaçlar köklerinden çıktı ve birçok tepelik dağa dönüştü; deniz birçok ölü balık kustı ve adaların çoğu denize battı. Yine sular çekildiği zaman denizde giden gemiler kuru toprakta görüldü. Bithynia 'nın büyük kısmı ve Hellespontos, Phrygia acı çekti. Bu felâket dünyayı bir süreliğine esir altına aldı, başlangıçtaki gibi şiddetli şekilde devam etmedi, ancak tamamen durana kadar gitgide zayıfladı.*

2.14: “Υπὸ τοῖς αὐτοῖς, τοῦ Σκυθικοῦ πολέμου συνισταμένου πρὸς τοὺς ἐφούς Ῥωμαίους, ἥ τε Θρακία γῆ καὶ ὁ Ἑλλήσποντος ἐσείσθη, καὶ Ἰωνία καὶ αἱ καλούμενα Κυκλάδες νῆσοι, ὡς Κνίδου καὶ τῆς Κρητῶν⁴⁴⁴ νήσου τὰ πολλὰ κατενεχθῆναι”.

Çev.: *O sıralarda, Doğu Romalılarına karşı İskit savaşı devam ederken, Thrakia ve Hellespontos 'ta yer sarsıldı, Ionia ve Kyklades diye adlandırılan adalar, aynı şekilde Knidos ve Girit Adaları birçoğu yerle bir oldular.*

⁴⁴³ Whitby, 2000: 44-45.

⁴⁴⁴ Bidez ve Parmentier'in bu edisyonundaki τῆς Κρητῶν (Girit Adası) için Guidoboni, Girit değil Kos Adası olması gerektiğini, çünkü Girit'in bu depremden etkilenmek için coğrafi olarak çok uzak olduğunu belirtmektedir. Bu sebepten dolayı Testimonia'da edisyona bağlı kalınmış olsa da bu kısım Kos olmalıdır. Guidoboni vd., 1994: 301.

Euripides

Bakhai

585: “σεῖε πέδον χθονὸς ἔνοσι”

Çev.: *sarstı yerin dibini depremle*

605-6: “Βακχίου διατινάξαντος τὰ Πενθέως δώματ’·”

Çev.: *Pentheos'un evlerini Bakkhus'un yıktığını...*

621-22: “ἐν δὲ τῷδε τῷ χρόνῳ ἀνετίναξ’ ἐλθὼν ὁ Βάκχος δῶμα”

Çev.: *tam da bu sırada Bakkhos evi sallamaya başlayarak...*

632: “δῶματ’ ἔρρηξεν χαμᾶζε”

Çev.: *evleri yere çaldı...*

Eusebius

Hieronymi Chronicon

164d: “Trallis terrae motu consederunt”.

Çev.: *Tralleis depremle çöktü.*

168d: “In insula Coe terraemotu plurima conciderunt”.

Çev.: *Kos Adası'nda birçoğu (evler) depremle yıkıldı.*

172a: “Tredecim urbes terraemotu corruerunt, Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Aegae, Hierocaesarea, Philadelphia, Tmolus, Temnus, Cymae, Myrhina, Apollonia Dia, Hyrcania”.

Çev.: *On üç kent bir depremle yerle bir oldu: Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Aegae, Hierocaesarea, Philadelphia, Tmolus, Temnus, Kyme, Myrhina, Apollonia Dia ve Hyrcania.*

183h: “In Asia tres urbes terrae motu conciderunt, Laodicia Hierapolis Colossae”.

Çev.: *Asia'da üç kent depremle yerle bir oldu, Laodikeia, Hierapolis, Kolossai.*

194d: “Terrae motu quattuor urbes Asiae subversae, Elea Myrina Pytane Cyme, et Graeciae duae Opuntiorum et Oritorum”.

Çev.: *Deprem Asia'nın dört kentini yerle bir etti, Elea, Myrina, Pytane, Kyme ve Yunanistan'ın iki (kenti), Opuntis ve Oritus.*

208c: “Smyrna urbs Asiae terrae motu ruit. Ad cuius instaurationem decennalis tributurum immnutias data est”.

Çev.: *Asia'nın Smyrna kenti depremle yıkıldı. O'nun yenilenmesi için 10 yıllık vergi muaftiyeti verildi.*

Historia Ecclesiastica

4.13.1-7: “[1] Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος Σεβαστός, Ἀρμένιος, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον καὶ τὸ δέκατον, ὕπατος τὸ τρίτον, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν.

[2] ἐγὼ μὲν οἶδ’ ὅτι καὶ τοῖς θεοῖς ἐπιμελές ἐστι μὴ λανθάνειν τοὺς τοιούτους· πολὺ γὰρ μᾶλλον ἐκεῖνοι κολάσαιεν ἂν τοὺς μὴ [3] βουλομένους αὐτοῖς προσκυνεῖν ἢ ὑμεῖς. οὓς εἰς ταραχὴν ἐμβάλλετε, βεβαιοῦντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἥνπερ ἔχουσιν, ὡς ἀθέων κατηγοροῦντες· εἴη δ’ ἂν κάκεῖνοις αἰρετὸν τῷ δοκεῖν κατηγορουμένοις τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζῆν ὑπὲρ τοῦ οἰκείου θεοῦ· ὅθεν καὶ νικῶσι, προῖεμενοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἥπερ [4] πειθόμενοι οἷς ἀξιοῦτε πράττειν αὐτούς.

περὶ δὲ τῶν σεισμῶν τῶν γεγονότων καὶ γινομένων, οὐκ ἄτοπον ὑμᾶς ὑπομῆσαι ἀθυμοῦντας μὲν ὅταν περ ὧσιν, παραβάλλοντας δὲ τὰ ἡμέτερα [5] πρὸς τὰ ἐκείνων. οἱ μὲν οὖν εὐπαρρησιαστότεροι γίνονται πρὸς τὸν θεόν, ὑμεῖς δὲ παρὰ πάντα τὸν χρόνον καθ’ ὃν ἀγνοεῖν δοκεῖτε, τῶν τε θεῶν τῶν ἄλλων ἀμελεῖτε καὶ τῆς θρησκείας τῆς περὶ τὸν ἀθάνατον· ὃν δὴ τοὺς Χριστιανοὺς θρησκεύοντας ἐλαύνετε [6] καὶ διώκετε ἕως θανάτου. ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν περὶ τὰς ἐπαρχίας ἡγεμόνων καὶ τῷ θειοτάτῳ ἡμῶν ἔγραψαν πατρί, οἷς καὶ ἀντέγραψεν μηδὲν ἐνοχλεῖν τοῖς τοιούτοις, εἰ μὴ ἐμφαίνοντό τι περὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐγχειροῦντες. καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ ἐσήμαναν. [7] οἷς δὴ καὶ ἀντέγραψα κατακολουθῶν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ. εἰ δέ τις ἐπιμένει τινὰ τῶν τοιούτων εἰς πράγματα φέρων ὡς δὴ τοιοῦτον, ἐκεῖνος ὁ καταφερόμενος ἀπολελύσθω τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἐὰν φαίνεται τοιοῦτος ὢν, ὁ δὲ καταφέρων ἔνοχος ἔσται δίκης”.

Çev.: *İmparator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus, Armenicus, pontifex maximus, 15. kez tribun, 3. kez consul Asia Birliği'ni selamlar.*

Tanrıların böyle insanların dikkatten kaçmamalarına özen gösterdiğini biliyorum, çünkü onlar kendilerine tapınmaya isteksiz olan birçoğunu sizden fazla cezalandırabilirler. Onların ateistlerden biriymiş gibi suçlandıkları düşüncelerini pekiştirerek, onları kargaşaya sürüklüyorsunuz. Suçlandıkları zaman/suçlanmalarından dolayı kendi tanrıları için yaşamak yerine ölümü tercih etmeyi düşünebilirler. Onlar, kendilerine ifa etmelerini uygun gördüğünüz

şeye itaat etmektense, kendi ruhlarını terk etmelerinden dolayı (kendilerini öldürmeyi tercih etmelerinden dolayı) muzafferdirler.

Meydana gelmiş olan ve hâlâ meydana gelen depremlere gelince, her ne zaman olurlarsa ümitsizliğe düştüğünüzü size ve de onlardan bizim işlerimize yakın duranlara hatırlatmak yersiz değildir. Tanrıya karşı daha da açık kalpli oldular, siz ise tüm zaman boyunca tanrı konusunda haberiniz yokmuş gibi göründünüz/davrandınız, diğer tüm tanrılardan ölümsüz olanı için tapınmayı da ihmal ettiniz. Şu hâlde ona tapınan Hristiyanlara saldırıyor ve onları ölüme itiyorsunuz. Birçok eyalet yöneticisi ise böyleleri için/uğruna halihazırda/çoktan/ kutsal babamıza yazdı, (tanrı da) onlara, “eğer herhangi biri Romalıların hakimiyeti hakkında tartışmalar çıkarmazsa hiç kimse rahatsız edilmeyecek” şeklinde cevap verdi. Bana da bu kişiler hakkında birçok kişi haber verdi. Ben de babamın düşüncesine uygun düşecek şekilde cevap verdim. Eğer herhangi biri onlardan birisine (Hristiyanlara), böyle oldukları için (Hristiyan oldukları için) eylemlerde bulunmakta ısrar ederse, suçlanan kişiyi, böyle olsa bile suçlamadan beraat ettirin, itham eden ise cezalandırılsın.

FGr.Hist.

FGr. Hist. 239 B 24, Marmor Parium, B: “[Ἀπὸ τῶ]ν σει[σ]μῶν τῶν [γ]ενομένων καθ’ Ἰωνίαν, καὶ ὅτε Δημήτριος Χαλκ[ίδα ἔλαβ]εν καθ’ ὁμολογίαν καὶ πρεσ[βε]———c.40——— Δη]μετρίου, [ἔ]τ[η] ΔΔΔΔ, ἄρχοντος Ἀθήνησι Φερεκλείους”.

Çev.: *İonia’da meydana gelen depremlerden sonra, Demetrios’un Khalkis’i fethettiği zaman anlaşma nezdinde ve elçi...[———c.40———] 40. yıl, Atinalı Pherekleis’un arkhonluğunda.*

FGr. Hist. II A, 90 F 74

Nikolaos Damascus: “Περὶ Ἀπάμειαν τὴν Φρυγιακὴν φησὶ κατὰ τὰ Μιθριδατικὰ σεισμῶν γενομένων ἀνεφάνησαν περὶ τὴν χώραν αὐτῶν λίμναι τε [αἱ] πρότερον οὐκ οὔσαι καὶ ἄλλαι πηγαὶ ὑπὸ τῆς κινήσεως ἀνοιχθεῖσαι, πολλαὶ δὲ καὶ ἠφανίσθησαν”

Çev.: *Phrygia Apameia’sı çevresinde Mithridates döneminde meydana gelen depremlerden dolayı sınırları boyunca daha önce var olmayan göller/bataklıklar görülür, sarsıntı sayesinde diğer akarsular ortaya çıkarlar ve birçoğu da yok olurlar...*

FGr.Hist. II B (2), 257 F 36 XIII

Phlegon, περὶ θαυμασίων: “Ἀπολλώνιος δὲ ὁ γραμματικὸς ἱστορεῖ ἐπὶ Τιβερίου Νέρωνος σεισμὸν γεγενῆσθαι καὶ πολλὰς καὶ ὀνομαστὰς πόλεις τῆς Ἀσίας ἄρδην ἀφανισθῆναι, ἃς ὕστερον ὁ Τιβέριος οἰκεία δαπάνη πάλιν ἀνώρθωσεν. ἀνθ’ ὧν κολοσσόν τε αὐτῶ

κατασκευάσαντες ἀνέθεσαν παρὰ τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῷ, ὃ ἐστὶν ἐν τῇ Ῥωμαίων ἀγορᾷ, καὶ τῶν πόλεων ἐκάστης ἐφεξῆς ἀνδριάντας παρέστησαν”.

Çev.: ...Ancak yazar Apollonius, Tiberius Nero döneminde meydana gelen, meşhur Asia kentlerini ve diğer birçok (kenti) havaya kaldırarak yerle bir eden depremi yazar. Onları (kentleri) daha sonra Tiberius harcamayla yeniden inşa ettirdi. Bunlara karşılık ise onun için Aphrodite Tapınağının yanına Roma agorasında duran devasa heykelini donatarak diktiler ve art arda kentlerden her birinin heykellerini⁴⁴⁵ yerleştirdiler.

Fronto

Ad Antoninum Imperatorem

4: “Ne longius repetam, vel proximo senatu quom Cyzicenorum gravem causam commemorares, ita orationem tuam figurasti—quam figuram Graeci παράλῃιν appellant—ut praetereundo tamen diceret et dicendo tamen praeterires... deinde ita breviter rem omnem atque ita valide elocutus es, ut paucissimis verbis omnia quae res posceret, continerentur”

Çev.: Kısaca, hatta, Kyzikos’un ciddi durumu hakkında tartıştığınız senatus’un son oturumunda bile konuşmalarınızı mecazla süslediniz -bu mecazı Yunanlar παράλῃιν diye adlandırırlar- öyle ki ihmal ederken (bundan) bahsettin ve bahsederken (bunu) ihmal ettin... Daha sonra talep edilen şey kısacık cümlelerle bir sınır içinde tutulsun (özetlensin) diye tüm bu durumu kısaca ve güçlü bir şekilde beyan ettin...

Gaius Suetonius Tranquillus

De Vita Caesarum

Aug. 47: “terrae motu subversas denuo condidit”

Çev.: ... yer sarsıntısıyla tepetaklak olanları (kentleri) tekrar inşa ettirdi...

Tib. 8.1-2: “Civiliū officiorū rudimentis regem Archelaum Trallianos et Thessalos, varia quosque de causa, Augusto cognoscente defendit; pro Laodiceis Thyatireis Chiis terrae motu afflictis opemque implorantibus senatum deprecatus est”.

Çev.: Sivil kariyerine kral Arkhelaos’u, Tralleis’lileri ve Thessalya’lıları, her biri farklı sebepler üstüne, Augustus’un mahkemesinde savunarak başladı; yer sarsıntısıyla sarsıldıktan sonra Laodikeia, Thyateira, Kios adına senatus’tan yardım isteklerinde bulundu.

⁴⁴⁵ Bkz. Ek 1.

Tib. 48: “Ne provincias quidem liberalitate ulla sublevavit, excepta Asia, disiectis terrae motu civitatibus”.

Çev.: (O), bir depremle bazı şehirleri yok olan Asia Eyaleti dışındaki eyaletlere böylesi bir cömertlikle yardım etmedi.

Georgius Syncellus

Chronographia

603: “Τῆς μικρᾶς Ἀσίας σεισμῷ ἡ πόλεις κατεπτώθησαν, Ἐφεσος, Μαγνησία, Σάρδεις, Μοστηνὴ, Αἰγαί, Ἱεροκαيسάρεια, Φιλαδέλφεια, Τμῶλος, Τῆμνος, Μύρινα, Κύμη, Ἀπολλωνία Δία, Ὑρκανία”.

Çev.: *Küçük Asia'nın on üç kenti depremle savruldu, Ephesos, Magnesia, Sardeis, Mostene, Aegai, Hierokaisareia, Philadelphia, Tmolos, Temnos, Myrina, Kyme, Apollonia Dia, Hyrkania.*

632: “Τότε καὶ Λαοδίκεια καὶ Ἱεράπολις τῆς Ἀσίας καὶ ἄλλαι πόλεις, Ἀντιόχειά τε κατεσείσθησαν”.

Çev.: *O sırada hem Laodikeia hem Hierapolis hem de Asia'nın diğer kentleri, Antiokheia da sallandı.*

636: “Πόλεις τῆς Ἀσίας κατέπεσον τρεῖς, Λαοδίκεια, Ἱεράπολις καὶ Κολοσσαί”.

Çev.: *Asia'nın üç kenti yıkıldı⁴⁴⁶, Laodikeia, Hierapolis ve Kolossai*

655: “Ἀσίας δ' πόλεις κατεπτώθησαν, Ἐλαία, Μύρινα, Πυτάνη καὶ Κύμη”

Çev.: *Asia'nın kentleri yıkıldılar, Elaia, Myrina, Pytane ve Kyme...*

667: “Σμύρνα πόλις τῆς Ἀσίας σεισμῷ κατεπτώθη καὶ πρὸς ἀνοικοδομὴν ἀνείθη τῶν φόρων ἔτη ι'”.

Çev.: *Asia'nın Smyrna kenti depremle savruldu ve yeniden inşası için vergilerden on senelik muafiyet verildi.*

⁴⁴⁶ Georgius bu depremi İ.S. 53 yılına tarihlemektedir.

Herodotos

Historiai

7.129.4: “αὐτοὶ μὲν νυν Θεσσαλοὶ φασὶ Ποσειδέωνα ποιῆσαι τὸν αὐλῶνα δι’ οὗ ῥέει ὁ Πηνειός, οἰκότα λέγοντες: ὅστις γὰρ νομίζει Ποσειδέωνα τὴν γῆν σείειν καὶ τὰ διεστεῶτα ὑπὸ σεισμῶ τοῦ θεοῦ τούτου ἔργα εἶναι, κἂν ἐκεῖνο ἰδὼν φαίη Ποσειδέωνα ποιῆσαι: ἔστι γὰρ σεισμῶ ἔργον, ὥς ἔμοι φαίνεται εἶναι, ἢ διάστασις τῶν ὀρέων”.

Çev.: *Şimdiki Thessalya’lılar, Peneus’un aktığı vadiyi Poseidon’un yaptığıııı şıu şekilde söyleyerek açıklar: Çünkü her kim Poseidon’un yeri sarstığına ve tanrının depremi yüzünden çatlakların onun işleri olduğuna inanırsa, bunu görerek Poseidon’un yaptığıııı inanabilir; çünkü dağların ayrılması, bana söylendiğıııı gibi depremin işidir.*

8.129.3: “αἴτιον δὲ λέγουσι Ποτιδαῖται τῆς τε ῥηγίης καὶ τῆς πλημμυρίδος καὶ τοῦ Περσικοῦ πάθεος γενέσθαι τόδε, ὅτι τοῦ Ποσειδέωνος ἐς τὸν νηὸν καὶ τὸ ἄγαλμα τὸ ἐν τῷ προαστείῳ ἡσέβησαν οὗτοι τῶν Περσέων οἱ περ καὶ διεφθάρησαν ὑπὸ τῆς θαλάσσης: αἴτιον δὲ τοῦτο λέγοντες εὖ λέγειν ἔμοιγε δοκέουσι”.

Çev.: *Potidaia’da dalganın ve deniz kabarmasının ve Perslerin başına gelenin sebebinin; Poseidon’un tapınağı ve girişindeki heykele saygısızlık yaptıklarından, bu Perslerden her birinin deniz tarafından yok edildiğini söylerler: bu sebebi söylemek bence uygundur.*

Hesiodos

Theogonia

15: “ἡδὲ Ποσειδάωνα γεήροχον, ἐννοσίγαιον”

Çev.: *Yeri Tutan, Yeri Sarsan Poseidon’a*

Ioannes Lydu

Liber De Ostentis

53: “Ἀμέλει τὰ πλησίοντα τοῖς ἀναφυσήμασι καὶ ταῖς τῶν θερμῶν ἀναβολαῖς ὕδατων πυκνότερος σείεται, οἷα τὰ περὶ τὴν Φρυγίαν Λαοδίκειαν καὶ τὴν παρ’ αὐτῇ Ἱερὰν πόλιν καὶ τὴν καθ’ ἡμᾶς Φιλαδέλφειαν, καὶ καθ’ ὅλου τὴν ἐπὶ τὰδε Ἀσίαν, καὶ τὰ πλεῖστα δὲ τῆς πρὸς δύνοντα ἥλιον Εὐρώπης, Σικελίαν λέγω καὶ Ἰταλίαν”.

Çev.: *Şüphesiz ki sıcak sulardan patlamaya ve fıskırmaya yakın olanları daha güçlü sarsar, böyle olanları Phrygia Laodikeia’sı çevresinde ve Hierapolis kenti boyunca ve bizim Philadelphia boyunca, Asia üzerindeki tüm (kentleri), en büyükleri ise Europe’nin batısına doğru olur, Sicilya’dan ve İtalya’dan bahsediyorum.*

Iustinus

Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi

30.4.1: “Eodem anno inter insulas Theram et Therasiam medio utriusque ripae maris spatio terrae motus fuit, in quo cum admiratione navigantium repente ex profundo cum calidis aquis insula emersit. In Asia quoque eadem die idem motus terrae Rhodum multasque alias civitates gravis ruinarum labe concussit, quasdam solidas absorbuit. Quo prodigio territis omnibus vates cecinere, oriens Romanorum imperium vetus Graecorum ac Macedonum voraturum”.

Çev.: Aynı yıl Thera ve Therasia adaları arasında denizin ortasında bir alanda deprem meydana geldi, orada seyahat edenlerin hayretiyle ansızın derinliklerden sıcak sulardan ada yükseldi. Asia’da da aynı gün yer sarsıntısı Rodos’u ve diğer birçok dolu kenti, enkaza dönüştürerek sarstı, yıkılmayanları ise yuttu. Kahinler, Romalıların egemenliklerindeki Yunanların ve Makedonyalıların eski doğusunu yutacağı felâketini tüm dehşetiyle haber verdiler.

Iuvenalis

Saturae

10.182: “ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigaeum”

Çev.: bizzat Ennosigaeus ’u (Yer titreteni) zincirlerle hapsetti...

Ksenophon

Anabasis

6.2.3: “ἐνταῦθα τοῖς Ἑλλήσιν οἱ Ἡρακλεῶται ξένια πέμπουσιν ἀλφίτων μεδίμνους τρισχιλίους καὶ οἶνου κεράμια δισχίλια καὶ βοῦς εἴκοσι καὶ οἷς ἑκατόν. ἐνταῦθα διὰ τοῦ πεδίου ῥεῖ ποταμὸς Λύκος ὄνομα, εὖρος ὥς δύο πλέθρων”.

Çev.: Orada Herakleahılar Hellenlere üç yüz medimnos yiyeceği ve iki yüz şişe şarabı, yirmi öküzü ve yüz koçu misafirperverlik olarak gönderdiler. Orada ovanın içinden iki yüz ayak genişliğinde Lykos adında bir nehir akar.

L. Annaeus Cornutus

22.42.23: “κατ’ ἄλλον δὲ τρόπον γαιήοχος λέγεται ὁ Ποσειδῶν καὶ θεμελιοῦχος ὑπὸ τινων καὶ θύουσιν αὐτῷ Ἀσφαλείῳ Ποσειδῶνι πολλαχοῦ ὥσαν ἐπ’ αὐτῷ κειμένου τοῦ ἀσφαλῶς ἐστάναι τὰ οἰκήματα ἐπὶ τῆς γῆς [καὶ αὐτοῦ δέοντος]”.

Çev.: Bir başka usulde “gaieokhos” da (yeri tutan) ve bunlardan dolayı “themelioukhos” (temel tutan) da denir ve onun aracılığıyla (yapılar) sabit halde kalıyormuş gibi birçok yerde

yerin ve üstüne konulan konutları sabit tutmasından dolayı bizzat Poseidon Asphaleios'a (Sarsılmaz) taparlar.

Lucius Annaeus Seneca

Epistulae Morales ad Lucillum

Ep. 91: “Quotiens Asiae, quotiens Achaiae urbes uno tremore ceciderunt?”

Çev.: Kaç defa Asia'nın, kaç defa Akhaia'nın kentleri bir depremle yok oldular?

Quaestiones Naturales

6.1.13: “Tyros aliquando infamis ruinis fuit, Asia duodecim urbes simul perdidit; anno priore in Achaïam et Macedoniam, quaecumque est ista uis mali quae incurrit, nunc Campaniam laesit: circumit fatum et, si quid diu praeteriit, repetit. Quaedam rarius sollicitae, saepius quaedam: nihil immune esse et innoxium sinit”.

Çev.: Tyre bir zamanlar bir faciayla ün salmıştı, Asia Eyaleti, on iki şehrini tek bir sarsıntıyla kaybetti. Geçtiğimiz yıl afet Akhaia'yı ve Makedonia'yı da yakalamıştı, şimdi bu yıkım, bize saldıran o gücün doğası ne olursa olsun, Campania'nın üzerine düştü.

6.6.1-2: “In aqua causam esse nec ab uno dictum est nec uno modo. Thales Milesius totam terram subiecto iudicat umore portari et innare, siue illud oceanum uocas, siue magnum mare, siue alterius naturae simplicem adhuc aquam et umidum elementum. Hac, inquit, unda sustinetur orbis uelut aliquod grande nauigium et graue his aquis quas premit. Superuacuum est reddere causas propter quas existimat grauissimam partem mundi non posse spiritu tam tenui fugacique gestari; non enim nunc de situ terrarum sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit aquas esse in causa quibus hic orbis agitur, quod in omni maiore motu erumpunt fere noui fontes, sicut in nauigiis quoque euenit ut, si inclinata sunt et abierunt in latus, aquam sorbeant, quae in omni eorum oner<e> quae uehit, si immodice depressa sunt, aut superfunditur aut certe dextra sinistraque solito magis sürgit”.

Çev.: Su üstüne/hakkında ne bir kişi tarafından ne de bir şekilde sebep söylendi. Miletoslu Thales tüm yeryüzünü sıvıyla taşındığını ve üstünde yüzdüğünü ileri sürerek açıkladı ya okyanus ya büyük deniz ya da başka bir doğadan deyin, hâlâ basit bir su ve akışkan elementidir. “Yerküre bu suyla desteklenir tıpkı büyük gemilerin ağırlığıyla suyu aşağı bastırması gibi” dedi. Bunlar aracılığıyla yeryüzünün en büyük kısmının böylesi uçuculuğa sahip olan havayla taşınamayacağını düşünmesinin nedenlerini yanıtlamak gereksizdir; çünkü hali hazırda yerin sabitliği hakkında değil sallanması hakkında tartışılmaktadır. O (şu) argümanı ortaya koyar:

yeryüzü sulardan dolayı sallanır, tüm büyük sarsıntı yeni akarsuların püskürmesini meydana getirir, örnek olarak gemilerde de ortaya çıkar; (gemi) eğer bir yöne eğilir ve yan tarafa hareket ederse su yutar, eğer taşıdığı yüklerle aşırı şekilde yüklülse (su) ya üzerinden taşar ya da sağ veya sol tarafında normalden daha yükseğe kalkar.

6.19.2: “Quid ergo dicit? Quomodo, cum in dolio cantatur, uox illa per totum cum quadam discussione percurrit ac resonat et tam leuiter mota tamen circumit non sine tactu eius tumultu quo inclusa est, sic speluncarum sub terra pendentium uastitas habet aera suum, quem, simul alius superne incidens percussit, agitat”

Çev.: *Peki ne söylüyor? “Bir kimse geniş bir kaba şarkı söylediği zaman, onun sesi tümüyle saçılarak titreşimden dolayı dönerek dolaşır ve yankı yapar; bu kadar hafif hareket etse de yine de etrafında dolaşır etkisiz olmasa da gürültü içerde kalır, nitekim yeryüzünün altında asılı olan mağaraların boşlukları da kendi havasına sahiptir, ancak birdenbire bir başka (hava kütlesi) yukardan üzerine inerek (onu) titreştirir, hareket ettirir...*

6.21.1-2: “[1] Nobis quoque placet hunc spiritum esse qui possit tanta conari, quo nihil est in rerum natura potentius, nihil acrius, sine quo ne illa quidem quae uehementissima sunt ualent. Ignem spiritus concitat. Aquae, si umentum detrahas, inertes sunt; tunc demum impetum sumunt, cum illas agit flatus. Et potest dissipare magna terrarum spatia et nouos montes subiectus extollere et insulas non ante uisas in medio mari ponere. Theren et Therasiam et hanc nostrae aetatis insulam spectantibus nobis in Aegaeo mari natam quis dubitat quin in lucem spiritus uexerit? [2] Duo genera sunt, ut Posidonio placet, quibus mouetur terra. Vtrique nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur et sursum ac deorsum mouetur; altera inclinatio, qua in latera nutat alternis nauigii more. Ego et tertium illud existimo quod nostro uocabulo signatum est. Non enim sine causa tremorem terrae dixere maiores, qui utrique dissimilis est; nam nec succutiuntur tunc omnia nec inclinantur sed uibrantur, res minime in eiusmodi casu noxia. Sicut longe perniciosior est inclinatio concussione; nam, nisi celeriter ex altera parte properabit motus qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur”.

Çev.: *[1] Biz de havanın böyle büyük etkiler yapabildiğini düşünüyoruz. Doğadan daha güçlü, daha şiddetli bir şey yoktur, o olmadan en şiddetli şeyler bile güçlü değildir. Hava ateşi tutuşturur, su, eğer havayı alırsanız (havasız bırakırsanız), sabittir; ardından bir esintiyle tamamen hareketlilik kazanır. Rüzgâr yeryüzünün büyük kısımlarını yerle bir edebilir ve yeni dağları yükseltebilir ve denizin ortasında görülmemiş adalar ortaya çıkartabilir. Thera ve Therasia ve de bizim zamanımızda denizcilerin izlediği (şahit oldukları) Ege Denizi'nde*

şekillenen bir ada, kim onları rüzgârın (onları) ortaya çıkarttığından tereddüt eder? [2] Posidonius'a göre iki tür deprem vardır. Her birinin kendi adı vardır; birisi dünyanın sallanıp yukarı ve aşağı hareket etmesiyle aşağıdan gelen şoktur; diğeri ise bir yandan diğer yana sallanan gemi gibi yan yatma (hareketidir). Ben, kendi terimimizle belirttiğimiz/ifade ettiğimiz üçüncü bir tür olduğuna (inanıyorum). Atalarımızın bahsetmesinin yersiz olmadığı, diğer ikisinden (depremden) farklı olan yerin titreşimi (vardır); çünkü, aşağıdan yukarıya değildir, yana eğilmez fakat bu durumda pek az hasara sebep olan titreme vardır. Çünkü yana eğilme hareketi bir sarsıntıdan daha yıkıcıdır; ters yönde hızlı şekilde hareket etmedikçe yana yatan bir şeyi onarabilmeyi kaçınılmaz yıkım takip edecektir.

6.23.4: “Hic Callisthenes in libris quibus describit quemadmodum Helice Burisque mersae sint, quis illas casus in mare uel in illas mare immiserit, dicit id quod in priore parte dictum est: Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum ubique, ita et sub mari; deinde, cum obstructus ille est trames per quem descenderat, reditum autem illi a tergo resistens aqua abstulit, huc et illuc refertur et sibi ipse occurrens terram labefactat. Ideo frequentissime mari apposita uexantur et inde Neptuno haec assignata est terras mouendi potentia. Quisquis primas litteras didicit, scit illum apud Homerum Enosichthona uocari”.

Çev.: *Kallisthenes, Helice ve Bura'nın sular altında kaldığını, denize gömüldüklerini ya da denizin onların üstüne yığıldığını anlattığı kitaplarında, daha önce söylenen şu şeyleri söyler: “Hava dünyaya görülmez yarıklardan girer; bu denizin dibi dahil her yerde olur. Sonra, içinden geçtiği yolun tıkanıp ve arkasındaki suyun basıncı geri dönüşüne izin vermediği zaman geri ve ileri doğru sallanır, kendisiyle çarpıştığı zaman yer kabuğunu zayıflatır. Bu yüzdendir ki deniz yakınındaki bölgeler en çok tahrip olan yerlerdir ve bu nedenle depremlerin sebebi Neptunus'a atfedilmiştir. Okumayı öğrenen herkes Homeros'un (onu) Enosikhthon diye adlandırdığını bilir.*

6.24.3-5: “[3] Idem de terra suspicari licet uel ex hoc quod motus non in summa terra circae summam est sed subter et ab imo. Huius indicium est quod altitudinis profundae maria iactantur, motis scilicet his supra quae fusa sunt: ergo uerisimile est terram ex alto moueri et illic spiritum in cauernis ingentibus concipi. [4] “Immo”, inquit, “ceum, cum frigore inhorruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accidens quassat”. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autem terrae simile quiddam nostrae affectioni, sed non ex simili causa concesserim. Illam interior et altior iniuria debet impellere: [5] cuius rei argumentum uel maximum hoc

potest esse quod, cum uehementi motu adapertum ingenti ruina solum est, totas nonnumquam urbes et recipit hiatus ille et abscondit”.

Çev.: [3] Aynı zamanda depremlerin dünyanın yüzeyinde ya da yüzeyin yakınında değil, fakat altında ve daha dipte meydana geldiğinden dünya hakkında şüphelenilir. Aslında derinliğin denizleri çalkaladığına dair kanıtlar vardır, açıkça yukarda yayılan bu sarsıntılar vardır: Bu yüzden yerin alttan hareket ettiği ve bu havanın mağaraların büyük (oyuklarında) toplanması muhtemeldir. [4] Birisi, “bu doğru değil, biz soğuktan ürperdiğimiz vakit, titreme olur ve aynı şekilde dünya da ona dışardan hücum eden hava ile sarsılır” dedi. Bu hiçbir şekilde olamaz. Dışardan bir sebepten dolayı titrememizle aynı şekilde yeryüzünün de soğuk olması gerekir. Yeryüzüne, bizim deneyimimize benzer şekilde ancak aynı nedenden kaynaklanmayan bir şey olduğu düşüncesindeyim. İçsel ve daha derin bir zarar onu etkilemek zorundadır: [5] Ve belki de bunun en büyük kanıtı, şiddetli bir deprem sayesinde büyük bir yarık açılınca, bazen tüm kentlerin yutulması ve uçuruma gömülmeleridir.

6.25.1: “Cum spiritus magna ui uacuum terrarum locum penitus oppleuit coepitque rixari et de exitu cogitare, latera ipsa inter quae latet saepius percutit, supra quae urbes interdum sitae sunt. Haec nonnum-quam adeo concutiuntur ut aedificia superposita procumbant, nonnumquam in tantum ut parietes quibus fertur omne tegimen caui decidant in illum subteruacantem locum totaeque urbes in immensam altitudinem uergant”.

Çev.: Hava büyük bir güçle yeryüzünün boşluklarını doldurduğu ve sıkıştığı ve de kaçmaya niyet ettiği zaman, kendisi boşluğun bilinmeyen (gizli) çeperlerine devamlı çarpar, bazen bunun üzerinde kentler yer alır. Bu çeperler zaman zaman o kadar çok sallanır ki, üzerindeki yapıları çöker, zaman zaman boşlukların (mağaraların) çatısını destekleyen duvarlar çöker ve tüm kentler büyük bir derinliğe gömülür.

6.27.2: “Diximus solere post magnos terrarum motus pestilentiam fieri, nec id mirum est. Multa enim mortifera in alto latent: aer ipse, qui uel terrarum culpa uel pigritia et aeterna nocte torpescit, grauis haurientibus est, uel corruptus internorum ignium uitio, cum e longo situ emissus est, purum hunc liquidumque maculat ac polluit insuetumque ducentibus spiritum affert noua genera morborum”.

Çev.: Salgın, büyük depremlerden sonra sık sık meydana geldiğini söylemiştik ve bu şaşırtıcı değildir. Birçok ölüm sebebi (yerin) derinliklerinde yatmaktadır: havanın kendisi onu soluyanlar için sağlıklı olabilir, aynı şekilde yerin içinde karanlıkta sabit şekilde kalmasından ötürü bozulup kirlenmesiyle de (sağlıklı olabilir). Uzun süren çürümesinden (kurtulup) ortaya

çıkıldığı zaman bizim saf, temiz havamıza bulaşır ve kirletir, insanlar bu olağandışı havayı soluduğu zaman yeni hastalıklara sebep olur.

Lucretius

De Rerum Natura

6.535-585: “Nunc age, quae ratio terrai motibus extet percipe. et in primis terram fac ut esse rearis supter item ut supera ventosis undique plenam speluncis multosque lacus multasque lucunas in gremio gerere et rupes deruptaque saxa; multaque sub tergo terrai flumina tecta volvere vi fluctus summersos [[cae]]ca putandumst; undique enim similem esse sui res postulat ipsa. his igitur rebus subiunctis suppositisque terra superne tremit magnis concussa ruinis, subter ubi ingentis speluncas subruit aetas; quippe cadunt toti montes magnoque repente concussu late disserpunt inde tremores. et merito, quoniam plaustis concussa tremescunt tecta viam propter non magno pondere tota, nec minus exultant, si quidvis cumque viai ferratos utrimque rotarum succutit orbes. Fit quoque, ubi in magnas aquae vastasque lucunas gleba vetustate e terra provolvitur ingens, ut iactetur aquae fluctu quoque terra vacillans; ut vas inter [[aqua]] non quit constare, nisi umor destitit in dubio fluctu iactarier intus. Praeterea ventus cum per loca subcava terrae collectus parte ex una procumbit et urget obnixus magnis speluncas viribus altas, incumbit tellus quo venti prona premit vis. tum supera terram quae sunt extructa domorum ad caelumque magis quanto sunt edita quaeque, inclinata minent in eandem prodita partem protractaeque trabes inpendent ire paratae. et metuunt magni naturam credere mundi exitiale aliquod tempus clademque manere, cum videant tantam terrarum incumbere molem! quod nisi respirent venti, [[vis]] nulla refrenet res neque ab exitio possit reprehendere euntis; nunc quia respirant alternis inque gravescunt et quasi collecti redeunt ceduntque repulsi, saepius hanc ob rem minitatur terra ruinas quam facit; inclinatur enim retroque recellit et recipit prolapsa suas in pondere sedes. hac igitur ratione vacillant omnia tecta, summa magis mediis, media imis, ima perhilum. Est haec eiusdem quoque magni causa tremoris. ventus ubi atque animae subito vis maxima quaedam aut extrinsecus aut ipsa tellure coorta in loca se cava terrai coniecit ibique speluncas inter magnas fremit ante tumultu versabunda`QUE` portatur, post incita cum vis exagitata foras erumpitur et simul altam diffindens terram magnum concinnat hiatum. in Syria Sidone quod accidit et fuit Aegi in Peloponneso, quas exitus hic animai disturbat urbes et terrae motus obortus”.

Çev.⁴⁴⁷: *Depremelerin asıl yapısını inceleyelim şimdi. Şunu unutma ki toprağın altı da üstü gibi rüzgârlı oyuklarla doludur; nice bataklıklar uçurumlar ve sarkıtlar gizler bağrında. Düşün ki,*

⁴⁴⁷ Uyar ve Uyar, 1974: 236-237.

ne ırmaklar akar toprağın altında ve ne gür bir akışla sürükler batık kayaları! En yalın gerçeklerden çıkarabiliriz ki: yapıca tepeden tırnağa değişmezdir doğa. İçinde bunca şeyi barındıran toprak birden titrer bazen, diplerdeki iri oyukların çökmesi, yuvarlanan kütlelerin sarsıntısıyla. Yüce dağlar yıkılır; gümbürtünün titreşimi uzun uzun yankılanır ta uzaklarda. Doğaldır bu. Yol kıyısındaki koca yapılar sallanmaz mı hafif bir arabanın geçişiyle, demir çemberli tekerlekler zıpladığında çakıl taşlarında? Bazan da büyük bir kütle, zamanla yerinden kopunca, suyun engin, derin oyuklarına yuvarlanınca; sarsalar toprağı, titretir suyun çalkantısı. Nasıl çanak içindeki su durulana kadar sallanırsa. Yeraltı mağaralarında esen yoğun rüzgâr olanca gücüyle duvarlara abanınca, dayanılmaz bir basınçla iteler toprağı ve yüzeyde kalan yapılar o zaman, -gök yüzüne yakınlıkları oranında- bel verir, eğilir basınç doğrultusunda; kirişler kopar, sarkar, yapı yıkılmaya yüz tutar ve insanlar bunca heybetli bir toprak kütesinin kaydığını gördükleri halde, koca dünyanın inanmak istemezler sonunun geldiğine; kıyametin gelip çattığına. Rüzgâr durulmasa, hiçbir güç karşı koyamaz dünyanın yıkımına. İyi ki bir artıp, bir diniyor hızı; Geri çekiliyor, saldırıya geçmişken. Toprak da çoğunluk gözdağı vermekle kalır çökmez o yüzden. Yan yatar, öne kaykılır, sonra bulur dengesini, eski durumunu yine, üst katların en çok sarsılması bundandır, orta katların daha az, zeminde ise hemen hemen hiç duyulmaması sarsıntının. Korkunç depremin bir nedeni daha var: Ansızın bastıran bir kasırga -ister dışarda ister toprağın içinde olsun kaynağı- dolunca yer altındaki oyuklara, dipsiz mağaralarda delicesine sürdürür egemenliğini; savrulur, döner, sonra artan hızıyla derinden çatlatır toprağı, diplerden fırlayarak dışarı akıl almaz bir uçurum oyar Suriye'deki Sidon, Peloponessos'daki Egium kasırgalarla ve onlardan doğan depremlerle yerle bir olmuş kentlerdendi. Böyle nice kara kentleri çöktü ölümcül depremlerle, binlerce kişi gömüldü sulara.

Malalas

Chronographia

Dind. 245-246; Thurn 10.23: “Ο δὲ αὐτὸς Κλαύδιος βασιλεὺς καὶ τῇ δημοκρατίᾳ τῶν Πρασίνων κατάστασιν ἔδωκεν. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἔπαθεν ὑπὸ θεομηνίας ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Σμύρνα καὶ πολλαὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἀσίας, αἵτισιν ἐχαρίσατο πολλὰ εἰς ἀνανέωσιν”.

Çev.: İmparator Claudius ise Prasinuslar'ın⁴⁴⁸ hakimiyetini onadı⁴⁴⁹. Bizzat onun yönetimi sırasında Ephesos, Smyrna ve Asia'nın diğer birçok kenti tanrının gazabıyla acı çekti, onlara tamir işleri için birçok lütufta bulunuldu.

⁴⁴⁸ Festivallerde yeşil renkli kıyafet giyen at arabası sürücüler.

⁴⁴⁹ Dind.: “Claudius autem Imperator Prasinis dominationem suam confirmavit.”

Dind.279; Thurn 11.16: “Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ θειοτάτου Ἀδριανοῦ ἔπαθεν ὑπὸ θεομηνίας σεισμοῦ ἡ Κυζίκος, ἥτις ἐστὶ μητρόπολις μεγάλη τῆς Ἑλλησπόντου ἐπαρχίας, μηνὶ νοεμβρίῳ ἰ΄ νυκτός. καὶ πολλὰ τῇ αὐτῇ πόλει ἔχαρίσατο καὶ ἀνήγειρεν αὐτήν· καὶ τοῖς ὑπολειφθεῖσιν πολίταις ἔχαρίσατο χρήματα καὶ ἀξίας. ἔκτισεν δὲ ὁ αὐτὸς Ἀδριανὸς ἐν τῇ αὐτῇ Κυζίκῳ ναὸν μέγαν πάνυ, ἓνα ὄντα τῶν θεαμάτων, στήσας ἑαυτῷ στήλην μαρμαρίνην στηθαρίου μεγάλου πάνυ ἐκεῖ εἰς τὴν ὀροφὴν τοῦ ναοῦ, ἐν ᾧ ἐπιγράφει· θεοῦ Ἀδριανοῦ.”

Çev.: *Bizzat tanrısıl Hadrianus'un döneminde, Hellespontos eyaletinin büyük kenti Kyzikos, Kasım ayının 10'unda tanrının gazabıyla acı çekti. O, kente birçok lütufta bulundu ve onu kaldırdı; geride kalan vatandaşlarına ise paralar ve değerli şeyler verildi. Hadrianus'un kendisi ise Kyzikos'ta tümüyle büyük tanrılara yaraşır bir tapınak yaptı(rdı), mermer sütundan kendisinin büyük bir büstünü diktirdiği tapınağın çatısına “Tanrısıl Hadrianus'un” yazdırdı.*

Dind.281; Thurn 11.25; “Ἐκτίσε δὲ καὶ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης λουτρόν, καὶ ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας καὶ ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας: ἅπερ δημόσια λουτρὰ εἰς τὸ ἴδιον ἐπεκάλεσεν ὄνομα”.

Çev.: *Palaistine'deki Kaisareia hamamı, Bithynia'daki Nikomedia'da ve Asia'daki Ephesos'ta (bulunan) yaptırdı; her iki halk hamamlarının adlarını kendi (adına) isimlendirdi.*

Dind.482; Thurn 18.93-93: “Μηνὶ σεπτεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος ζ' ἐγένετο σεισμὸς ἐν Κυζίκῳ, καὶ τὸ ἥμιου τῆς αὐτῆς πόλεως ἔπεσε”.

Çev.: *Eylül ayında, 7.ilanda Kyzikos'ta deprem meydana geldi, bizzat kentin yarısı yıkıldı.*

Marcellinus Comes

Chronicon

Mommsen, 1894: 73.14-16; Croke, 1995: 11-12: “XV. Honorio XI et Constantii II, Tenebrae in die factae sunt. Cibyra Asiae civitas aliquantaque praedia terrae motu demersa”.

Çev.: *15. ilan, 11. Honorius'un ve 2. Constantius'un (konsüllüğünde), gün içinde karanlık oldu. Asia'daki Kibyra ve bir kısım araziler depremle yutuldu.*

Mommsen, 1894: 87.26-28; Croke, 1995: 23: “XIII. Apollonii et Magni, Cyzicus civitas terrae motu concussa murorumque suorum ambitu interrupto sese suosque diu deplanxit”.

Çev.: *13. ilan, Apollonius ve Magnus'un (konsüllüğünde), Kyzikos kenti yer sarsıntısıyla sallandı ve çevreleyen duvarları yıkılınca uzun bir müddet kendisi ve sakinleri için dövuündü.*

Mommsen, 1894: 90.24; Croke, 1995: 25: “In Asia aliquantae civitates vel oppida terrae motu conlapsa sunt”.

Çev.: *Asia’da birçok kent ve kasaba depremle yerle bir oldu.*

Mommsen, 1894: 94.22-23; Croke, 1995: 31: “Laudicia, Hierapolis et Tripolis atque Agathicum uno tempore unoque terrae motu conlapsae sunt”.

Çev.: *Laodikeia, Hierapolis ve Tripolis aynı şekilde Agathicum aynı zamanda ve aynı depremle yerle bir oldular.*

Oracula Sibyllina

3.436: “Κύζικε, καὶ σοι πόντος ἀπορρήξει βαρὺν ὄλβον”.

Çev.: *Ey Kyzikos, deniz sizin güçlü zenginliğinizi paramparça edecek.*

3.459-62:

“Τράλλις δ’ ἡ γείτων Ἐφέσου σεισμῷ καταλύσει
τείχεά τ’ εὐποιήτ’ ἀνδρῶν τε λεῶν βαρυθύμων·
ὀμβρήσει δέ τε γαῖα ὕδωρ ζεστόν, ποτὶ δ’ αὐτῆς
γαῖα βαρυνομένη πίεται· ὅσμη δέ τε θείου”.

Çev.: *Ephesos’un komşusu Tralleis ve iyi yapılmış duvarları,
Erkeklerin değerli zenginlikleri de depremle yıkılacak;
Kaynayan su yeri ıslatacak, yer ağırlaşarak
İlahi kokusuyla ağırlaşmış olan onu (suyu) içecek.*

4.99: “καὶ Σύβαρις⁴⁵⁰ πέσεται, καὶ Κύζικος, ἥνίκα γαίης βρασσομένης σεισμοῖσι [κατα]πίπτωσι πόλεις”.

Çev.: *Yeryüzü sarsılırken depremlerle kentleri alaşağı ettiği zaman, ey sen Baris! Düşeceksin ve Kyzikos da.*

4.101: “Ἦξει καὶ Ῥοδίοις κακὸν ὕστατον, ἀλλὰ μέγιστον”.

Çev.: *Rodos da sonuncu fakat en büyük felaketine sahip olacak.*

⁴⁵⁰ Σύβαρις kelimesi tartışmalıdır, bkz. Alexandre, 1841: 144, str.99 ve dipnotu. Kelime “σύ, βάρης”, yani “ey sen, Baris!” olarak düşünülmelidir. Ancak bu kısımda edisyona bağlı kalınmış olsa da kelimenin, Kyzikos’a yakın ve günümüzde Gönen/Balıkesir civarında yer alan Baris kentini işaret etmesi daha olasıdır. Krş. Bate, 1918: 87, str.99.

5.122:

“Σμύρνα κατὰ χρημνῶν εἰλισσομένη κατακλαύσει⁴⁵¹,

Ἡ τὸ πάλαι σεμνὴ καὶ ἐπώνυμος ἐξαπολεῖται”.

Çev.: *Bir zamanlar saygı gösterilen ve isim bahşedilen*

Smyrna yerle bir olup tepetaklak olunca feryat figan edecek.

5.286-296

“ἀλλὰ τί δή μοι ταῦτα νόος σοφὸς ἐγγυαλίζει;

ἄρτι δέ σε, τλήμων Ἀσίη, καταδύρομαι οἰκτρῶς

καὶ γένος Ἰώνων Καρῶν Λυδῶν πολυχρύσων.

αἰαῖ (σοι,) Σάρδεις· αἰαῖ πολυήρατε Τράλλις·

αἰαῖ, Λαοδίκεια, καλὴ πόλι· ὡς ἀπολεῖσθε

σεισμοῖς ὀλλύμεναί τε καὶ εἰς κόνιν ἀλλαχθεῖσαι.

Ἀσίδι τῇ δνοφερῇ

Ἀρτέμιδος σηκὸς Ἐφέσου πηγνύμενος

χάσμασι καὶ σεισμοῖσι ποθ’ ἔξεται εἰς ἄλλα δῖαν

πρηνῆς, ἥ τε νῆας ἐπικλύζουσιν ἄελλαι.

ὑπτια δ’ οἰμῶξει Ἐφεσος κλαίουσα παρ’ ὄχθαις

καὶ νηὸν ζητοῦσα τὸν οὐκέτι ναιετάοντα”.

Çev.: *Fakat bilge akıl bana bunu mu verir;*

Önce sana, ey acınası Asia ve Ionialılara,

Karialılara ve zengin Lydialılara hüznle figan ediyorum. Vah sana Sardeis;

Vah sana güzel Tralleis⁴⁵²;

Vah sana güzel şehir Laodikeia; depremlerle

Yıkılacaksın, mahvolacaksın ve toza döneceksin.

Karanlık Asia 'ya.....

Ephesos 'taki güzel Artemis tapınağı

Depremlerle ve yarıklarla tepe üstü düşeceksin,

Aynı fırtına rüzgârıyla alaşağı olan bir gemi gibi.

⁴⁵¹ “κατακλαύσει” kelimesi eğer “κλαίω” kelimesinden türetilmişse “figan etmek” anlamında anlaşılmalıdır. Ancak, edisyonun ilgili bölümündeki dipnotta geçen “κατακαίω” önerisi dikkate alınacak olursa “tamamen yanmak, yanıp kül olmak” anlamında olmalıdır. Bkz.: Alexandre 1841: 194.

⁴⁵² İ.Ö. 27-23 depremi

*Ephesos düşeceksin kıyılarına baş aşağı, feryat edeceksin,
Yerinde olmayan tapınağı arayacaksın.*

12.279-281:

“Καὶ Φρυγίῃ σεισμοῖσι πολυμήλῃς στοναχῇσει.

Αἶ αἶ, Λαοδίκεια· αἶ αἶ, Ἱεράπολι τλήμων·

Ἵμᾱς γὰρ πρῶτας ποτ’ ἐδέξατο γαῖα χανοῦσα”.

Çev.: *Alışılmadık depremleri uyandırılarak hissedeceksin Phrygia*

Vah vah Laodikeia; vah vah acınası Hierapolis,

Yarılan yeryüzü yarıldığı zaman öncekilere boyun eğeceksin

Orosius

Historiarum adversum Paganos

7.12.5: “terrae motu quattuor urbes Asiae subuersae, Elaea Myrina Pitane Cyme, et Graeciae ciuitates duae, Opuntiorum et Oritorum; tres Galatiae ciuitates eodem terrae motu dirutae”.

Çev.: *Asia’nın dört kenti yer sarsıntısıyla yerle bir oldu, Elaia, Myrina, Pitane, Kyme; ve Yunanların iki bölgesi, Opus ve Oritus; Galatia’nın üç bölgesi de aynı sarsıntıyla tahrip oldu.*

Pausanias

Periegesis Tes Hellados

2.7.1.: “Ἐκάκωσε δὲ καὶ περὶ Καρίαν καὶ Λυκίαν τὰς πόλεις καὶ Ῥοδίοις ἐσείσθη μάλιστα ἡ νῆσος, ὥστε καὶ τὸ λόγιον τετελέσθαι Σιβύλλῃ τὸ ἐς τὴν Ῥόδον ἔδοξεν”.

Çev.: *Karia ve Lykia kentleri çevresine ve Rodoslulara zarar verdi, ada çok şiddetlice sallandı, bu yüzden Sibylla’nın Rodos için inandığı kehanetin gerçekleştiği düşünüldü.*

3.11.9: “τούτων δὲ οὐ πόρρω Γῆς ἱερὸν καὶ Διὸς ἐστὶν Ἀγοραίου, τὸ δὲ Ἀθηνᾶς Ἀγοραίας καὶ Ποσειδῶνος ὃν ἐπονομάζουσιν Ἀσφάλιον, καὶ Ἀπόλλωνος αὖθις καὶ Ἥρας.”

Çev.: *Gaia’nın tapınağı ve Zeus’un agorası buralardan uzak değildir, Athena’nın agorası ve Poseidon Asphalios’un ve Apollon ve Hera’nınki de aynı şekilde (uzak değildir).*

3.20.2: “τούτου δὲ οὐ πολὺ Ποσειδῶνος ἀφέστηκεν ἱερὸν ἐπὶ κλησὶν Γαῖαόχου”.

Çev.: *Poseidon Gaiaokhos’un tapınağı da buradan çok uzakta değildir.*

3.21.8: “ἐτέρωθι δὲ Ἀπόλλων Κάρνειος καὶ ἱερὸν Ἄμμωνος καὶ Ἀσκληπιοῦ χαλκοῦν ἄγαλμά ἐστιν, οὐκ ἐπόντος ὀρόφου τῷ ναῷ, καὶ πηγὴ τοῦ θεοῦ καὶ Δήμητρος ἱερὸν ἅγιον καὶ Ποσειδῶνος ἄγαλμα Γαιαόχου”.

Çev.: *Diğer taraftan, Apollon Karneios, Ammon'un tapınağı, Asklepios'un bronzdan heykeli vardır, tapınağı çatısızdır, tanrının (Zeus) bir ırmağı ve Demeter'in kutsal tapınağı ve Poseidon Gaiaokhos'un heykeli vardır.*

7.21.7: “πρὸς δὲ τῷ λιμένι Ποσειδῶνός τε ναὸς καὶ ἄγαλμά ἐστιν ὀρθὸν λίθου. Ποσειδῶνι δὲ παρέξ ἢ ὅποσα ὀνόματα ποιηταῖς πεποιημένα ἐστὶν ἐς ἐπὼν κόσμον καὶ ἰδίᾳ σφίσιν ἐπιχώρια ὄντα ἕκαστοι τίθενται, τοσαῖδε ἐς ἅπαντας γεγόνασιν ἐπικλήσεις αὐτῷ, Πελαγαῖος καὶ Ἀσφάλιός τε καὶ Ἴππιος”.

Çev.: *Limanda Poseidon'un bir tapınağı ve taştan dikili heykeli vardır. Şairlerin yapıtlarındaki Poseidon'a yakıştırılan tüm isimlerin yanı sıra, halihazırda var olan kendisine özgü yerel isimlere ek olarak her birisi tümüne hitaben ona şu isimleri verir, Pelagaios, Asphalios ve Hippios.*

7.24.6-8: “[6] ἔστι δὲ καὶ Ὀμήρῳ πεποιημένα ἐς Ἑλικὴν καὶ τὸν Ἑλικώνιον Ποσειδῶνα. χρόνῳ δὲ ὕστερον Ἀχαιοῖς τοῖς ἐνταῦθα, ἰκέτας ἄνδρας ἀποστήσασιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀποκτεínaσιν, οὐκ ἐμέλλησε τὸ μήνιμα ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος, ἀλλὰ σεισμὸς ἐς τὴν χώραν σφίσιν αὐτίκα κατασκήψας τῶν τε οἰκοδομημάτων τὴν κατασκευὴν καὶ ὁμοῦ τῇ κατασκευῇ καὶ αὐτὸ τῆς πόλεως τὸ ἔδαφος ἀφανὲς ἐς τοὺς ἔπειτα ἐποίησε. [7] τὰ μὲν οὖν ἄλλα ἐπὶ τοῖς σεισμοῖς, ὅσοι μεγέθει τε ὑπερήρασι καὶ ἐπὶ μήκιστον διυκνοῦνται τῆς γῆς, προσημαίνειν ὁ θεὸς κατὰ τὰ αὐτὰ ὥς τὸ ἐπίπαν εἶωθεν—ἢ γὰρ ἐπομβρίαί συνεχεῖς ἢ αὐχμοὶ πρὸ τῶν σεισμῶν συμβαίνουσιν ἐπὶ χρόνον πλείονα, καὶ ὁ ἀῆρ παρὰ τὴν ἐκάστοτε τοῦ ἔτους ὥραν χειμῶνός τε γίνεται καυματωδέστερος καὶ ἐν θέρει μετὰ ἀχλύος μᾶλλον ὁ κύκλος παρέχεται τοῦ ἡλίου τὴν χροάν παρὰ τὸ εἰωθὸς ἦτοι ἐς τὸ ἐρυθρότερον ἢ καὶ ἡσυχῇ ῥέπουσαν ἐς τὸ μελάντερον. [8] τῶν τε ὑδάτων ὥς τὸ πολὺ ἐπιλείπουσιν αἱ πηγαί, καὶ ἀνέμων ἔστιν οἷς ἐνέπεσον ἐς τὴν χώραν ἐμβολαὶ περιτρέπουσιν τὰ δένδρα, καὶ που καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ διαδρομαὶ σὺν πολλῇ τῇ φλογί, τὰ δὲ καὶ ἀστέρων ὥφθη σχήματα οὔτε ἐγνωσμένα ὑπὸ τῶν πρότερον καὶ μεγάλην τοῖς ὀρῶσιν ἐμποιοῦντα ἔκπληξιν, ἔτι δὲ καὶ τῆς γῆς κάτω πνευμάτων ὑπήχησις ἰσχυρά, ἄλλα τε πολλὰ ὁ θεὸς ἐπὶ τοῖς βίαιαῖς τῶν σεισμῶν ἐθέλει προενδείκνυσθαι:”

Çev.: *[6] Homeros'ta Helike ve Poseidon Helikonios'a dair bölüm de/yapıt da vardır. Fakat daha sonraki bir zamanda oradaki Akhaiahılar, yardım aramaya gelen adamları tapınaktan çıkardılar ve öldürdüler, (bunun üzerine) Poseidon'un felaketi beklenmedik oldu, deprem*

onları ve yurtlarını, bir seferde hem evlerini hem de aynı yerdeki kenti alaşağı etti ve kentin kendi temelinden geride görünür bir şey bırakmadı.[7] Tanrı tarafından, şiddetli ve büyük ölçekli depremlerden önce genellikle her durumda aynı olan işaretler gönderilir. Depremlerden önce olağandışı bir süre için ya uzun süreli bir yağmur fırtınası ya da aynı şekilde kuraklıklar ve normal olmayan hava koşulları olur. Kış mevsiminde çok sıcak ve yaz mevsiminde sislenmeyle birlikte güneşin halesi sıra dışı bir renkte, hafif kırmızı veya siyaha doğru değişir. [8] Su kaynakları genellikle kurur, rüzgârın şiddeti karaya çarpar ve ağaçları ters çevirir; bazı durumlarda büyük alevler gökyüzünde çıkıverir, yıldızların şekilleri de daha önce hiç görülmemiş şekilde ortaya çıkar, bunu görenlerde büyük şaşkınlık yaratır; ayrıca, yerin altından şiddetli bir rüzgâr sesi gelir. Bunlar ve diğer birçok işaret, depremler oluşmadan önce tanrı tarafından gönderilecek olanlardır.

8.43.4: “Λυκίων δὲ καὶ Καρῶν τὰς πόλεις Κῶν τε καὶ Ῥόδον ἀνέτρεψε μὲν βίαιος ἐς αὐτὰς κατασκήψας σεισμός· βασιλεὺς δὲ Ἀντωνῖνος καὶ ταύταις ἀνέσώσατο δαπανημάτων τε ὑπερβολῇ καὶ ἐς τὸν ἀνοικισμὸν προθυμία”.

Çev.: Lykia'nın ve Karia'nın kentlerini, Kos'u ve Rodos'u, üzerine gelen şiddetli deprem altüst etti. İmparator Antoninus ise onlara harcamalar ve yeniden inşa için isteklilikle büyük bir yardımda bulundu.

Philostratos Athenaeus

Vita Apollonii

4.6: “Παρελθὼν δὲ ἐπ’ ἄλλης ἡμέρας ἐς τοὺς Ἴωνας, “τίς,” ἔφη, “ὁ κρατὴρ οὗτος;” οἱ δὲ ἔφασαν, “Πανιώνιος.” ἀρυσάμενος οὖν καὶ σπείσας, “ὦ θεοί,” εἶπεν, “Ἴώνων ἡγεμόνες, δοίητε τῇ καλῇ ἀποικίᾳ ταύτῃ θαλάττῃ ἀσφαλεῖ χρῆσθαι καὶ μηδὲν τῇ γῇ κακὸν ἐξ αὐτῆς προσκωμάσαι, μηδ’ Αἰγαίωνα σεισίσχθονα τινάζαι ποτὲ τὰς πόλεις.” τοιαῦτα ἐπεθείαζε προορῶν, οἶμαι, τὰ χρόνοις ὕστερον περὶ τε Σμύρναν περὶ τε Μίλητου περὶ τε Χίον καὶ Σάμον καὶ πολλὰς τῶν Ἰάδων ξυμβάντα”.

Çev.: Diğerlerinin yanında durarak Ionia'lılara “bu içki kabı nedir?” dedi, onlar ise “Panionion (kabı)” cevabını verdiler. Böylece kabı alarak libasyon yapıp (yere dökerek), “Ey Ionia'lıların efendileri tanrılar, bu iyi koloniye şu denizde güven sağla ve ne ondan hiç kimse yere kötülük getirsin, ne de Yer Sarsan Aigaion bir zamanlar kentleri salladığı gibi sallasın.” dedi. Sonraki zamanlarda Smyrna, Miletos, Kios ve Samos ve de Ionia'nın büyük kısmının başına gelen bu depremleri öngördüğü için tanrılara yemin ettiğine inanıyorum.

Vitae Sophistarum

2.9.2:

“ἃ δέ γε ἐπῆλθεν ἔθνη, Ἴταλοί τέ εἰσι καὶ Ἑλλὰς καὶ ἡ πρὸς τῷ Δέλτα κατωκημένη Αἴγυπτος, οἱ χαλκοῦν ἔστησαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Σμύρναν ἀγορᾶς.

Οἰκιστὴν δὲ καὶ τὸν Ἀριστείδην τῆς Σμύρνης εἰπεῖν οὐκ ἀλαζῶν ἔπαινος, ἀλλὰ δικαιοτάτος τε καὶ ἀληθέστατος: τὴν γὰρ πόλιν ταύτην ἀφανισθεῖσαν ὑπὸ σεισμῶν τε καὶ χασμάτων οὕτω τι ὠλοφύρατο πρὸς τὸν Μάρκον, ὥς τῇ μὲν ἄλλῃ μονωδία θαμὰ ἐπιστενάξαι τὸν βασιλέα, ἐπὶ δὲ τῷ “ζέφυροι δὲ ἐρήμην καταπνέουσι” καὶ δάκρυα τῷ βιβλίῳ ἐπιστάξαι τὸν βασιλέα ξυνοικίαν τε τῇ πόλει ἐκ τῶν τοῦ Ἀριστείδου ἐνδοσίμων νεῦσαι”.

Çev.: ...Ancak gerçekten gittiği ülkeler İtalya, Yunanistan ve Delta yakınlarında kurulu olan Mısır'ın bir kısmıydı; bu bölgelerin halkları Smyrna agorasına onun bronzdan bir heykelini diktiler⁴⁵³.

Aristeides'e Smyrna'nın kurucusu demek palavradan övgü değil, aksine oldukça adaletli ve gerçektir; çünkü depremlerden ve sarsıntılardan dolayı yıkıldığı zaman imparatorun sık sık üzüldüğü başka bir ağıtla Marcus'a yakındı, üstüne “batı rüzgârları bu ıssızda (kent) esiyor⁴⁵⁴” (dediği zaman) İmparator gerçekten kitaba gözyaşları döktü ve Aristeides'in ilhamından güç alarak kentin yenilenmesini kabul etti.

Platon

Cratylus

403a: “ἴσως δὲ ἀπὸ τοῦ σεῖειν ‘ὁ σείων’ ὠνόμασται: πρόσκειται δὲ τὸ πεῖ καὶ τὸ δέλτα”

Çev.: ...ya da titretmesinden dolayı ona “titreten” denmiştir, pi ve delta harfleri ise ilavetendir...

Plinius Maior

Naturalis Historia

2.83.: “Navigantes quoque praesentiunt non dubia coniectura, sine flatu intumescente fluctu subito aut quatiante ictu. Intremunt vero et in navibus postes aequae quam in aedificiis crepituque praenuntiant; quin et volucres non inpavidae sedent. Est et in caelo signum praeceditque motu futuro aut interdiu aut paulo post occasum sereno tenuis ceu lineae nubes in longum porrecta spatium”.

⁴⁵³ Behr, 1968: 111.

⁴⁵⁴ Aristeides *Orationes* 19.3.

Çev.: *Gemiciler keza belirli bir işareti (kehanetler veya alametlerden çıkarılan bir önseziyi), birden meltemsiz şişen bir dalgayla ya da sarsarak vuran bir itkiyle önceden fark ederler. Gerçekten gemilerde kapıları eşit büyüklükte yapılarda zangır zangır titretirler ve önceden haber verirler; korkusuz olmayan kuşlar otururlar/aşağıda dururlar veya yatarlar. Gökyüzünde işaret belirir; deprem meydana geleceği zaman gündüz gün batımından hemen önce, sakın bir havada bulutlar düz bir hat şeklini alır.*

2.86.: “Fiunt simul cum terrae motu et inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi aut terrae sidentis sinu recepti. Maximus terrae memoria mortalium exstitit motus Tiberii Caesaris principatu, XII urbibus Asiae una nocte prostratis”

Çev.: *Depremler deniz taşmalarıyla birlikte olurlar, yani aynı hava akıntısıyla ya da yerin kıvrılarak çökmesiyle (olurlar). İnsanlık tarihindeki en büyük deprem Tiberius Caesar imparatorken oldu, 12 Asia kenti bir gecede yerle bir oldu...*

Plinius Minor

Epistularum

6.19.4: “Occurrit; nam sumptus candidatorum, foedos illos et infames, ambitus lege restrinxit; eosdem patrimonii tertiam partem conferre iussit in ea quae solo continerentur, deforme arbitratus — et erat — honorem petituos urbem Italiamque non pro patria sed pro hospitio aut stabulo quasi peregrinantes habere”.

Çev.: *Bu yüzden gayrimenkul servetinin üçte birini yatırım olarak vermeyen bir kimsenin aday olarak kabul edilmemesini emretti; görev arayışında olanların kenti (Roma) ve İtalya'yı kendi anavatanları olarak değil, seyahatlerinde geçici bir yer ya da han olarak görmeleri utanç vericidir.*

Plutarkhos

Theseus

36.4: “καὶ γὰρ Ποσειδῶνα ταῖς ὀγδόαις τιμῶσιν. ἡ γὰρ ὀγδοὰς κύβος ἀπ' ἀρτίου πρῶτος οὔσα καὶ τοῦ πρώτου τετραγώνου διπλασία, τὸ μόνιμον καὶ δυσκίνητον οἰκεῖον ἔχει τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, ὃν ἀσφάλειον καὶ γαιήοχον προσονομάζομεν”.

Çev.: *Çünkü (her ayın) sekizinci (günde) Poseidon'u onurlandırır. Zira sekiz rakamı, mükemmel ilk küp/zar ve ilk karenin iki katı olarak, Asphaleios (Sarsılmaz) ve Gaieokhos (Yeri Tutan) diye adlandırdığımız tanrının gücünün sabit ve değişmezliğini doğal olarak devam ettirir.*

Pseudo-Plutarkhos

3.15:

Περὶ σεισμῶν γῆς

“[1] Θαλῆς μὲν καὶ Δημόκριτος ὕδατι τὴν αἰτίαν τῶν σεισμῶν προσάπτουσιν.

[2] οἱ δὲ Στωικοὶ φασὶ ‘σεισμός ἐστι τὸ ἐν τῇ γῇ ὑγρὸν εἰς ἀέρα διακρινόμενον καὶ ἐκπίπτον’

[3] Ἀναξιμένης ξηρότητα καὶ ὑγρότητα τῆς γῆς αἰτίαν τῶν σεισμῶν, ὧν τὴν μὲν αὐχοὶ γεννῶσι τὴν δ’ ἐπομβρία.

[4] Ἀναξαγόρας; ἀέρος ὑποδύσει τῇ μὲν πυκνότητι τῆς ἐπιφανείας προσπίπτοντος τῷ δ’ ἔκκρισιν λαβεῖν μὴ δύνασθαι τρόμφ τὸ περιέχον κραδαίνοντος.

[5] Ἀριστοτέλης διὰ τὴν τοῦ ψυχροῦ πανταχόθεν ἀντιπερίστασιν, κάτωθεν καὶ ἄνωθεν αὐτῇ περιστάντος: τὸ γὰρ θερμὸν ἀνωτέρω γενέσθαι σπεύδει ἅτε δὴ κοῦφον ὄν: διὰ τοῦτο, ἐν ἀπολήψει γινομένης τῆς ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως, τῇ σφηνώσῃ καὶ τοῖς ἀντελιγμοῖς διαταράττεσθαι.

[6] Μητρόδωρος μὴδὲν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ σῶμα κινεῖσθαι, εἰ μὴ τις προώσειεν ἢ καθελκύσειε κατ’ ἐνέργειαν διὸ μὴδὲ τὴν γῆν, ἅτε δὴ κειμένην φυσικῶς, κινεῖσθαι, τόπους δὲ τινὰς αὐτῆς νοστεῖν τοῖς σάλοις.

[7] Παρμενίδης Δημόκριτος διὰ τὸ πανταχόθεν ἴσον ἀφεστῶσαν μένειν ἐπὶ τῆς ἰσορροπίας, οὐκ ἔχουσιν αἰτίαν δι’ ἣν δεῦρο μᾶλλον ἢ ἐκεῖσε ῥέψειεν ἄν: διὰ τοῦτο μόνον μὲν κραδαίνεσθαι μὴ κινεῖσθαι δέ.

[8] Ἀναξιμένης διὰ τὸ πλάτος ἐποχεῖσθαι τῷ ἀέρι. οἱ δὲ φασιν ἐφ’ ὕδατος, καθάπερ τὰ πλαταμώδη καὶ σανιδώδη ἐπὶ τῶν ὑδάτων: διὰ τοῦτο κινεῖσθαι.

[9] Πλάτων πάσης μὲν κινήσεως ἕξ εἶναι περιστάσεις, ἄνω καὶ κάτω, ἐπὶ τὰ δεξιὰ καὶ θάτερα, ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν: κατ’ οὐδεμίαν δὲ τούτων ἐνδέχεσθαι τὴν γῆν κινεῖσθαι, ἐν τῷ πανταχόθεν κατωτάτην κειμένην: μένειν μὲν οὖν ἀκίνητον, μὴδὲν ἔχουσιν ἐξαίρετον εἰς τὸ ῥέψαι μᾶλλον, τόπους δ’ αὐτῆς κατ’ ἀραιότητα σαλεύεσθαι.

[10] Ἐπίκουρος ἐνδέχεσθαι μὲν ὑπὸ πάχους ἀέρος τοῦ ὑποκειμένου ὑδατώδους ὄντος ἀνακρουομένην αὐτὴν καὶ οἷον ὑποτυπτομένην κινεῖσθαι, ἐνδέχεσθαι δὲ καὶ σηραγγώδη τοῖς κατωτέρω μέρεσι καθεστῶσαν ὑπὸ τοῦ διασπειρομένου πνεύματος εἰς τὰς ἀντροειδεῖς κοιλότητας ἐμπίπτοντος σαλεύεσθαι”.

Çev.: [1] *Thales ve Demokritos suyun depremlerin sebebi olduğunu ileri sürdüler.*

[2] *Stoacılar dünyanın içindeki nemin havadan ayrışarak ve dışarı çıkarak depremi oluşturduğunu söyler.*

[3] Anaksimenes, depremlerin sebebi hem kuraklığın hem de aşırı yağmurun meydana getirdiği, yerin aşırı kuraklığı ve aşırı nemli olmasıdır (yerin aşırı kuruyarak çatlaması ve aşırı yağmurlarla çok nemli olması depremlerin sebebidir).

[4] Anaksagoras; hava yeryüzünden çıkmaya çalışırken kalın bir yüzeyle karşılaştığında çıkamaz ve bu şekilde çevrelediği (dünyayı) titreterek sallar.

[5] Aristoteles; her yerdeki (havanın) soğukluğu sayesinde, aşağıdan ve yukarıdan onu çevreleyerek sıkıştırdığını sıcak olanların hafif olmalarından ötürü yukarıya çıkmaya çalıştığını, bu sayede çatlakta yükselen kuru (havanın), sıkışmayla ve ters esintilerle altüst olarak (terse dönerek) (deprem meydana getirirler).

[6] Metrodoros, bir güç hiçbir şekilde kütleyi ileri itmez ya da aynı şekilde, şüphesiz doğaya uygun olarak hareketsiz duran yerin kuvveti vasıtasıyla çekilmezse, toprak kendisi üstünde hareket etmez, fakat onun (yerin) diğer kısımları sarsıntılarla geri gelerek hareket eder.

[7] Parmenides ve Demokritos, (dünya) her yanda eşit olması sebebiyle dengede durur, bu yüzden bir taraftan daha çok diğer tarafa eğilebilmesi için bir sebebi yoktur; bu sebeple yalnızca sarsılır fakat hareket edemez.

[8] Anaksimenes, (dünyanın) genişliği sayesinde havada durduğunu (söyler). Diğerleri ise suyun üzerinde (durduğunu), tıpkı bir çift düz şekilde ve kalas gibi suyun üzerinde (yüzdüğünü), bundan dolayı sarsıldığını ileri sürerler.

[9] Platon, tüm hareketin altı şekilde, yukarı ve aşağı doğru, sağa ve sola doğru, öne ve geriye doğru olduğunu (söyler); yerin hareketi bunlardan hiçbirinde mümkün değildir, (çünkü) her tarafından en aşağıya oturtulmuştur, bu yüzden hareketsizdir, eğilmesi için şüphesiz özel hiçbir şey yoktur, onun (yerin bazı) kısımları titretecek kadar incedir.

[10] Epikuros, bir taraftan altta bulunan nemli havanın ağırlığı tarafından geri itildiği ve aşağı bastırıldığı zaman (yerin) hareket edebileceğine, diğer taraftan yerin iç kısımlarında bulunan gözenekli yapıdaki (yerin) geçitlere yayılan rüzgârın çökmesiyle titreştiğine inanılır.

Quintus Smyrnaeus

12.395: “καὶ νύ κέ οἱ πεπύθοντο καὶ ἐξήλυσαν ὄλεθρον, εἰ μὴ Τριτογένεια, κοτεσσαμένη περὶ θυμῷ αὐτῷ καὶ Τρώεσσι καὶ ἄσθεϊ, γαῖαν ἔνερθεν θεσπεσίην ἐλέλιξεν ὑπαὶ ποσὶ Λαοκόωντος”.

Çev.: Fakat, ona itaat ettiler ve yıkımdan kaçtılar Tritogeneia (Athena), ona sinirlenerek öfkeyle Troyalıları ve kentini Laokoon'un ayaklarının altındaki yeri derinden sarstı.

Res Gestae Divi Augusti

Appendix 4: “Impensa praestita in spectacula scaenica et munera gladiatorum atque athletas et venationes et naumachiam et donata pecunia colonis, municipiis, oppidis terrae motu incendioque consumptis aut viritim amicis senatoribusque quorum census explevit innumerabilis”.

Çev.: *Tiyatro oyunlarına ve gladiator gösterilerine ve atletlere ve vahşi hayvan gösterilerine ve deniz savaşlarına ve kolonilere, municipiumlara, depremden ve yangından zarar gören kentlere yaptığı bağışlara veya ayrı ayrı dostlarına ve mülk kayıtları yapılan senatörlere yaptığı bağışları sayılamaz.*

Scriptores Historiae Augustae

A.P. 9.1: “Adversa eius temporibus haec provenerunt: fames, de qua diximus, Circi ruina, terrae motus, quo Rhodiorum et Asiae oppida conciderunt, quae omnia mirifice instauravit”.

Çev.: *Onun yönetim zamanında talihsizlikler meydana geldi: Daha önce bahsettiğimiz kıtlık, Circus'un çöküşü, Rodosluların ve Asialıların kentlerini mahveden yer sarsıntısı, hayret verici şekilde hepsi yeniden kuruldu.*

Aur. 23.3: “Sed tamen et bonis viris pecunias dedit et oppidis labentibus auxilium tulit et tributa vel vectigalia, ubi necessitas cogebat, remisit”.

Çev.: *Fakat (imparator) iyi insanlara para verdi ve yıkılan kentlere yardımlar yapmış ve de gerektiği zaman haraç ve vergileri almamıştır.*

Gord. 26.1: “Fuit terrae motus eo usque gravis imperante Gordiano, ut civitates etiam terrae hiatu cum populis deperirent. Ob quae sacrificia per totam urbem totumque orbem terrarum ingentia celebrata sunt. Et Cordus quidem dicit inspectis libris Sibyllinis celebratisque omnibus quae illic iussa videbantur mundanum malum esse sedatum”.

Çev.: *Gordianus'un saltanatı sırasında o kadar şiddetli bir deprem oldu ki, tüm kentler sakinleriyle birlikte yerin yarılmasıyla yok oldular. Bu yüzden tüm kentler ve tüm dünyada büyük adaklar sunuldu. Cordus, Sibylla Kitaplarına danışıldığını ve orada ilan edilen her şeyin yapıldığını, dünya üzerindeki felâketin durulduğunun görüldüğünü söyler.*

Gall. 5.2-6: “Gallieno et Fausiano consulibus inter tot bellicas clades etiam terrae motus gravissimus fuit et tenebrae per multos dies; auditum praeterea tonitruum terra mugiente, non longe tonante, quo motu multae fabricae devoratae sunt cum habitatoribus, multi terrore emortui;

quod quidem malum tristius in Asiae urbibus fuit, mota est et Roma, mota et Libia, hiatus terrae plurimis in locis fuerunt, cum aqua salsa in fossis appareret. Maria etiam multas urbes occuparunt. Pax igitur deum quaesita inspectis Sibyllae libris, factumque Iovi Salutari, ut praeceptum fuerat, sacrificium. Nam et pestilentia tanta exstiterat vel Romae vel in Achaicis urbibus, ut uno die quinque milia hominum pari morbo périrent. Saeviente fortuna cum hinc terrae motus, inde hiatus soli, ex diversis partibus pestilentia orbem Romanam vastaret”

Çev.: *Gallienus ve Fausianus'un konsüllüğünde, birçok savaş felâketinin arasında, korkunç depremler ve günlerce (süren) karanlık vardı. Ayrıca, Iuppiter'in gürlemesi gibi değil fakat dünya kükrüyormuş gibi bir gürültünün sesi duyuldu. Deprem sırasında pek çok yapı sakinleriyle birlikte (yer tarafından) yutuldu ve birçok kişi korkudan öldü. Bu felâket Asia kentlerinde en kötüsüydü; ama Roma da Libya da sallandı. Birçok yerde dünya yarıldı ve çatlaklardan tuzlu sular çıktı. Çoğu kent deniz tarafından boğuldu (yutuldu). Bu sebepten dolayı, tanrıların lütfu için Sibylla Kitapları'na danışıldı ve emrettiklerine göre Iuppiter Salutaris için kurbanlar adandı. Hem Roma'da hem de Akhaia'nın kentlerinde o kadar büyük bir salgın⁴⁵⁵ çıktı ki bir günde beş bin insan aynı hastalıktan öldü.*

Solinus

De Rebus Mirabilibus

40.5: “Nusquam autem orbe toto tam adsiduos terrae motus et tam crebras urbium demersiones quam in Asia esse cladibus Asiaticis patuit, cum Tiberio principe urbes duodecim simul una ruina occiderint”

Çev.: *Tüm dünyada başka hiçbir yerde depremlerin bu kadar sürekli olduğu ve Tiberius yönetimi altında on iki kentin yerle bir olduğu Asia'daki kadar çok kentin felâketlerle yok olduğu görülmedi.*

Sophokles

Antigone

153: “ὁ Θήβας δ' ἐλελίχθων Βάκχιος ἄρχοι”.

Çev.: *Thebailı yer sarsan Bakkhus lider olsun.*

⁴⁵⁵ İ.S. 249-262 arasında olduğu düşünülen veba salgını, bk. Harper, 2015: 223 vd.

Strabon (İÖ 63-İS 23)

Geographika

1.3.17: “μυμνήσκεται δὲ πρὸς ταῦτα τῶν ὑπὸ Δημοκλέους λεγομένων, σεισμούς τινας μεγάλους τοὺς μὲν πάλαι περὶ Λυδῖαν γενομένους καὶ Ἰωνίαν μέχρι τῆς Τρωάδος ἱστοροῦντος, ὅφ’ ὧν καὶ κῶμαι κατεπόθησαν καὶ Σίπυλος κατεστράφη κατὰ τὴν Ταντάλου βασιλείαν ... καὶ ἐξ ἐλῶν λίμναι ἐγένοντο, τὴν δὲ Τροίαν ἐπέκλυσε κῦμα”.

Çev.: *Demokles tarafından anlatılanlardan şunlara değinir, Kral Tantalos'un döneminde köyleri yutan ve Sipylos'u yıkan büyük depremlerin Lydia ve Ionia çevresinde ve Troas'ın bir bölümünde meydana geldiğini anlatır... ve bataklıklardan göller meydana geldi, Troia'yı dalgalar vurdu.*

5.4.5: “προσεμύθευον δ’ οἱ ἐπιχώριοι καὶ τοὺς ὄρνεις τοὺς ὑπερπετεῖς γινομένους καταπίπτεις εἰς τὸ ὕδωρ φθειρομένους ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων ἀέρων, καθάπερ ἐν τοῖς Πλουτωνίοις”.

Çev.: *Kasaba sakinleri, suya doğru uçan kuşların yukarı kalkan hava tarafından, tıpkı Plutoniumlardaki gibi yok edildiğini anlatırlar.*

12.8.16: “φέρει δ’ ὁ περὶ τὴν Λαοδίκειαν τόπος προβάτων ἀρετὰς οὐκ εἰς μαλακότητα μόνον τῶν ἐρίων, ἧ καὶ τῶν Μιλησίων διαφέρει, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κοραξὴν χρόαν, ὥστε καὶ προσοδεύονται λαμπρῶς ἀπ’ αὐτῶν, ...ὑπέρεκται δὲ τῆς πόλεως ὄρος Κάδμος, ἐξ οὗ καὶ ὁ Λύκος ῥεῖ καὶ ἄλλος ὁμώνυμος τῷ ὄρει. τὸ πλεον δ’ οὗτος ὑπὸ γῆς ῥυεῖς εἴτ’ ἀνακύψας συνέπεσεν εἰς ταῦτο τοῖς ἄλλοις ποταμοῖς, ἐμφαίνων ἅμα καὶ τὸ πολύτερτον τῆς χώρας καὶ τὸ εὖσειστον: εἰ γάρ τις ἄλλη, καὶ ἡ Λαοδίκεια εὖσειστος, καὶ τῆς πλησιοχώρου δὲ Κάρουρα”.

Çev.: *Laodikeia çevresindeki bölge, yalnızca yünlerinin yumuşaklıkları Miletoslularinkinden daha fazla öne çıktığı için değil, aynı zamanda rengi kapkara olduğu için koyunlar yetiştirilir. Bunlardan dolayı çokça gelir elde ederler, ... kentin yukarısında Kadmos Dağı uzanır, ondan Lykos (Nehri) ve dağ ile aynı isimde bir başka nehir akar. Bu nehir yerin altından akar, yukarı çıkınca da kendisi diğer nehirlerle birleşir, (bu durum) aynı zamanda kentin (altındaki) boşluğu ve depreme yatkın olmasını açıklar; bu sebepten, Laodikeia ve komşusu Karura depreme yatkındır.*

12.8.17: “σχεδὸν δέ τι καὶ πᾶσα εὖσειστός ἐστιν ἡ περὶ τὸν Μαίανδρον χώρα καὶ ὑπόνομος πυρί τε καὶ ὕδατι μέχρι τῆς μεσογαίας. διατέτακε γὰρ ἀπὸ τῶν πεδίων ἀρξαμένη πᾶσα ἡ τοιαύτη κατασκευὴ τῆς χώρας εἰς τὰ Χαρώνια”

Çev.: *Hemen hemen Maiandros civarındaki bütün alan depreme yatkındır ve iç kesimlere kadar hem ateş hem de su tarafından altı oyuktur. Bu yüzden ovalardan başlayan bu durum, Kharonionlar ülkesine kadar uzanır.*

12.8.18⁴⁵⁶: “καὶ ἡ Κατακεκαυμένη δέ, ἥπερ ὑπὸ Λυδῶν καὶ Μυσῶν κατέχεται, διὰ τοιαῦτά τινα τῆς προσηγορίας τετύχηκε ταύτης: ἢ τε Φιλαδέλφεια, ἢ πρὸς αὐτῇ πόλιν, οὐδὲ τοὺς τοίχους ἔχει πιστούς, ἀλλὰ καθ’ ἡμέραν τρόπον τινὰ σαλεύονται καὶ δίστανται διατελοῦσι δὲ προσέχοντες τοῖς πάθεσι τῆς γῆς καὶ ἀρχιτεκτονοῦντες πρὸς αὐτά. καὶ τῶν ἄλλων δὲ πόλεων Ἀπάμεια μὲν καὶ πρὸ τῆς Μιθριδάτου στρατείας ἐσείσθη πολλάκις, καὶ ἔδωκεν ἐπελθὼν ὁ βασιλεὺς ἑκατὸν τάλαντα εἰς ἐπανόρθωσιν, ὁρῶν ἀνατετραμμένην τὴν πόλιν. λέγεται δὲ καὶ ἐπ’ Ἀλεξάνδρου παραπλήσια συμβῆναι: διόπερ εἰκὸς ἐστὶ καὶ τὸν Ποσειδῶ τιμᾶσθαι παρ’ αὐτοῖς καίπερ μεσογαίοις οὖσι, καὶ ἀπὸ Κελαινοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐκ Κελαινοῦς, μιᾶς τῶν Δαναΐδων, γενομένου κεκλῆσθαι τὴν πόλιν ἐπώνυμον, ἢ διὰ τῶν λίθων τὴν ἀπὸ τῶν ἐκπυρώσεων μελανίαν. καὶ τὰ περὶ Σίπυλον δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ μῦθον οὐ δεῖ τίθεσθαι: καὶ γὰρ νῦν τὴν Μαγνησίαν τὴν ὑπ’ αὐτῷ κατέβαλον σεισμοί, ἠνίκα καὶ Σάρδεις καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐπιφανεστάτας κατὰ πολλὰ μέρη διελυμήναντο: ἐπηνώρθωσε δ’ ὁ ἡγεμὼν χρήματα ἐπιδούς, καθάπερ καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς γενομένης συμφορᾶς Τραλλιανοῖς (ἠνίκα τὸ γυμνάσιον καὶ ἄλλα μέρη συνέπεσεν) ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ τούτοις καὶ Λαοδικεῦσιν”.

Çev.: *Lydia ve Mysialılar tarafından iskân edilen Phrygia “Katakekaumenê” bu şekildeki adlandırılışını aşağıdaki bazı nedenlerden alır; yakınındaki Philadelphia kentinin duvarları dahi güvenlikte değildir, hatta sarsıntıdan her gün çatlar. Burada yaşayanlar, arazinin yarattığı huzursuzluğa karşı daima dikkatlidirler ve bütün yapılarını ona göre planlarlar. Bu durumdaki diğer kentler arasında Apameia, kral Mithridates’in seferinden önce depremlerle sarsılmış, o da bu ülkeye gelip de kentin harap olduğunu görünce tekrar imar edilmesi için yüz talent vermiştir; aynı şeyin Aleksandros zamanında da olduğu söylenir⁴⁵⁷. Burası iç kısımda olduğu halde, büyük bir olasılıkla Poseidon, bu nedenle bu ülkede kutsanırdı ve gene bu nedenle Poseidon ile Danaos’un kızlarından birisi olan Kelainai denmektedir. Sipylos dağına ve onun mahvolmasına dair anlatılanlar efsane olarak kabul edilmelidir. Çünkü bizi zamanımızda bu dağın eteklerinde bulunan Magnesia kenti ve Sardeis birçok yerlerdeki en ünlü kentler gibi depremle yıkılmıştır. Fakat imparator (Tiberius) para yardımı yaparak bu kentleri yenilemiştir;*

⁴⁵⁶ Pekman, 1993: 65-66.

⁴⁵⁷ İ.Ö. 336/323 yılları arasında meydana gelen Apameia depremi. Bkz. Guidoboni vd., 1994: 135; Ambraseys, 2009: 89.

tıpkı daha eskiden, Tralleis sakinleri felâkete uğrayınca (gymnasium ve kentin diğer kısımları yıkıldığı zaman) babasının buraları ve Laodikeialıların kentlerini yenilediği gibi.

12.8.19: “ή δὲ μεταξὺ Λαοδικείας καὶ Ἀπαμείας λίμνη καὶ βορβορώδη καὶ ὑπονόμου τὴν ἀποφορὰν ἔχει πελαγία οὕσα”

Çev.: ...Laodikeia ile Apameia arasında bulunan göl yer altından gelen kötü bir kokuya sahiptir...

13.3.5: “οὐκ ἄπωθεν δὲ τούτων τῶν πόλεων οὐδ’ ἡ Μαγνησία ἐστὶν ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ, ἐλευθέρα πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων κεκριμένη. καὶ ταύτην δ’ ἐκάκωσαν οἱ νεωστὶ γενόμενοι σεισμοί”

Çev.: ... Romalılar tarafından özgürlüğüne karar verilen Sipylos eteğindeki Magnesia bu kentlerden pek uzak değildir. Bu kent de son meydana gelen depremlerden zarara uğramıştır...

13.4.8: “ἀναληφθεῖσα δ’ ἀξιολόγως ὕστερον διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας ἡ πόλις καὶ οὐδεμιᾶς λειπομένη τῶν ἀστυγειτόνων, νεωστὶ ὑπὸ σεισμῶν ἀπέβαλε πολλὴν τῆς κατοικίας. ἡ δὲ τοῦ Τιβερίου πρόνοια τοῦ καθ’ ἡμᾶς ἡγεμόνος καὶ ταύτην καὶ τῶν ἄλλων συχνὰς ἀνέλαβε ταῖς εὐεργεσίαις, ὅσαι περὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐκοινώνησαν τοῦ αὐτοῦ πάθους”.

Çev.: Kent (Sardeis) daha sonra dikkate değer bir biçimde yeniden inşa edildi, çünkü toprakları verimliydi ve yakın zamanda depremlerden dolayı binalarının birçoğunu kaybetse bile yakınlarındaki (komşularından) aşağı kalır yanı yoktu, son olan depremlerden dolayı yerleşimin büyük kısmı yıkıldı. Şimdiki yöneticimiz Tiberius'un öngörüsü sayesinde bu kent (Sardeis) ve diğer birçok kent de yani aynı anda aynı felaketi paylaşmış olan tüm kentler cömertliklerle yeniden imar edilmiştir.

13.4.10: “μετὰ δὲ Λυδούς εἰσιν οἱ Μυσοὶ καὶ πόλις Φιλαδέλφεια σεισμῶν πλήρης. οὐ γὰρ διαλείπουσιν οἱ τοῖχοι διστάμενοι καὶ ἄλλοτ’ ἄλλο μέρος τῆς πόλεως κακοπαθοῦν”

Çev.: Lydia'dan sonra Mysia ve daima depremlere maruz kalan Philadelphia kenti gelir. Zira onun duvarları sürekli olarak çatlar ve kentin diğer kısımları farklı zamanlarda etkilenir...

13.4.14: “τὸ δὲ Πλουτώνιον ὑπ’ ὀφρύι μικρᾷ τῆς ὑπερκειμένης ὀρεινῆς στόμιόν ἐστι σύμμετρον ὅσον ἄνθρωπον δέξασθαι δυνάμενον, βεβᾶθυνται δ’ ἐπὶ πολὺ: πρόκειται δὲ τούτου δρυφάκτωμα τετράγωνον ὅσον ἡμιπλέθρου τὴν περίμετρον: τοῦτο δὲ πληρὲς ἐστὶν ὁμιγλῶδους παχείας ἀχλύος ὥστε μόγις τοῦδαφος καθορᾶν. τοῖς μὲν οὖν κύκλῳ πλησιάζουσι πρὸς τὸν δρύφακτον ἄλυπος ἐστὶν ὁ ἀήρ, καθαρεύων ἐκείνης τῆς ἀχλύος ἐν ταῖς νηνεμίαις: συμμένει γὰρ

ἐντὸς τοῦ περιβόλου: τῷ δ' εἴσω παριόντι ζῶν θάνατος παραχρῆμα ἀπαντᾷ: ταῦροι γοῦν εἰσαχθέντες πίπτουσι καὶ ἐξέλκονται νεκροί”

Çev.: *Ploutonion ise, uzanan dağın küçük bir yamacının dibindedir, ağzı bir kişinin geçebileceği kadardır, derinliği ise epey vardır; bu (deliğin) çevresi yarım plethron⁴⁵⁸ boyutunda parmaklıkla kapalıdır; burası duman gibi kalın bir buharla doludur, bu yüzden (insanlar) zemini zorlukla görebilirler. Hava, çevresindeki parmaklıklara doğru yaklaşan için zararsızdır, sakın havalarda o buhar temizdir, çünkü muhafazanın (içinde) bozulmadan kalır; orada bulunan canlılar derhâl ölür, içeri giren boğalar çabucak bayılırlar ve ölürlər...*

14.1.11: “ἐνθεν ἐν σταδίοις τέτταρσι κόμη Καρικὴ Θυμβρία, παρ’ ἣν Ἀορνόν ἐστι σπήλαιον ἱερόν, Χαρώνιον λεγόμενον, ὀλεθρίους ἔχον ἀποφοράς. ὑπέρκειται δὲ Μαγνησία ἢ πρὸς Μαιάνδρῳ”

Çev.: *Sonra, dört stadialık bir uzaklıkta Karia Thymbria’sı denilen bir kasabaya ulaşılır. Bunun yakınında, öldürücü buharlar çıkarmasından dolayı Kharonion denilen, pis kokulu gazların olduğu kutsal Aornos mağarası vardır. Aşağısında ise Maiandros yakınındaki Magnesia vardır...*

14.1.44: “ἐν δὲ τῇ ὁδῷ τῇ μεταξὺ τῶν Τράλλεων καὶ τῆς Νύσης κόμη τῶν Νυσαέων ἐστὶν οὐκ ἄπωθεν τῆς πόλεως Ἀχάρακα, ἐν ἣ τὸ Πλουτώνιον ἔχον καὶ ἄλσος πολυτελὲς καὶ νεῶν Πλούτωνός τε καὶ Κόρης, καὶ τὸ Χαρώνιον ἄντρον ὑπερκείμενον τοῦ ἄλσους θαυμαστὸν τῇ φύσει”

Çev.: *Tralleis’lilerin ve Nysa’nın yolu arasında Nysa’lıların köyü vardır, Akharaka kentinden uzakta değildir. Burada çok kıymetli kutsal bir bölgeyle birlikte Plutonion ve Pluton ile Kore’nin tapınakları bulunur. Keza kutsal bölgenin daha yukarısında uzanan, doğa bakımından üstün olan, Kharonion denen bir mağara vardır...*

14.2.5: “κεῖται δὲ νῦν ὑπὸ σεισμοῦ πεσὼν περικλασθεὶς ἀπὸ τῶν γονάτων”

Çev.: *O, şimdi depremle yıkıldığı için dizleri üstünde durmaktadır. (Rodos’ta bulunan Helios’un devasa heykeli kastetmektedir.)*

⁴⁵⁸ 1 plethron 100 ayaklık uzunluk birimi.

Tacitus (İS 56-120)

Annales

2.47.1-4: “Eodem anno duodecim celebres Asiae urbes conlapsae nocturno motu terrae, quo improvisior graviorque pestis fuit. Neque solitum in tali casu effugium subveniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. Sedisse inmensos montes, visa in arduo quae plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignis memorant. Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiae traxit: nam centies sestertium pollicitus Caesar, et quantum aerario aut fisco pendebant in quinquennium remisit. Magnetes a Sipyllo proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Aegeatas, Apollonidenses, quique Mosteni aut Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocaesariam, Myrinam, Cymen, Tmolum levare idem in tempus tributis mittique ex senatu placuit, qui praesentia spectaret refoveretque. Delectus est M. Ateius e praetoriis, ne consulari obtinente Asiam aemulatio inter pares et ex eo impedimentum oreretur”.

Çev.: Aynı yıl, Asia'nın önemli 12 kenti bir depremle yıkıldı, gece tahribat öngörülemez ve daha yıkıcıydı. Bu yıkımda, açık alana çıkmak gibi alışılmış çözümler bile faydasızdı, kaçanlar büyük yarıklar tarafından yutuluyordu. Söylentilere göre devasa dağlar düzleşiyor, önceki ovalar kabarıyorlar, harabelerin ortasından alevler çıkıyordu. Felaket en ağır şekilde Sardları vurduğu zaman, yıkım yüzünden en fazla onlara acıyarak Caesar 10 milyon sestertes sözü verdi ve 5 yıl için tüm vergilerden muaf tuttu. Sipylus yakınındaki Magnesia kayıplar ve tazminat bakımından ikinci sıradaydı. Temnos, Philadelphia, Aigai, Apollonia ile Makedon Mostenler ve Hyrkanis, Hieocaesarea kenti, Myrina, Kyme ve Tmolus için aynı dönem için vergi muafiyeti ve işlerin durumunu denetlemek ve yönetimde yardım için senatörler göndermeye karar verildi. Asia, konsül eyaleti olarak yönetilmeye başladığından beri, aynı görevden doğabilecek kıskançlıkları bertaraf edebilmek için eski bir praetor olan Marcus Ateius seçildi.

4.13.1: “Factaque auctore eo senatus consulta, ut civitati Cibyrticae apud Asiam, Aegiensi apud Achaiam, motu terrae labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium”.

Çev.: Senatus kararıyla, depremle sarsılan Asia'daki Kibyra'nın ve Akhaia'daki Aegium'un üç yıllık vergi muafiyeti önerisi kabul edildi.

12.58.2: “Tributumque Apamensibus terrae motu convulsis in quinquennium remissum”.

Çev.: Apameialılara, bir depremle mahvolduklarını için beş yıllık vergi muafiyeti verildi.

14.27.1: “Eodem anno ex inlustribus Asiae urbibus Laodicea tremore terrae prolapsa nullo [a] nobis remedio propriis opibus revaluit”

Çev.: Aynı yıl Asia'nın seçkin kentlerinden Laodikeia yer sarsıntısıyla düşünce bizden hiçbir şekilde yardımlar (olmadan) (kendini) yeniden onardı.

Tertullianus

Apologeticus

40.1-2: “[1] At e contrario illis nomen factionis accommodandum est qui in odium bonorum et proborum conspirant, qui adversum sanguinem innocentium conclamant, praetextentes sane ad odii defensionem illam quoque vanitatem, quod existiment omnis publicae cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse in causam. Si Tiberis ascendit in moenia, si Nilus non ascendit in arva, si caelum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem! adclamatur. Tantos ad unum? [2] Oro vos, ante Tiberium, id est ante Christi adventum quantae clades orbem et urbes ceciderunt? Legimus Hieran, Anaphen et Delon et Rhodon et Co insulas multis cum milibus hominum pessum abisse. Memorat et Plato maiorem Asiae vel Africae terram Atlantico mari ereptam”

Çev.: [1] Öteki taraftan, iyilerden ve dürüstlerden kine katılanlara, masumların kanı için haykıranlara, devlete karşı her türlü felaketin sebebi olarak Hristiyan'ları gösterip kendi nefret ve saçmalıklarını savunanlara uygun şekilde o hizibin adı verildi. Eğer Tiber surlara kadar yükselirse veya Nil tarlalara taşmazsa (tarlaları sulamazsa), gök sabit kalırsa ya da dünya hareket ederse, kıtlık olursa, felaket gelirse, aynı anda bağırıştı(lar): Hemen Hristiyan'ları aslana! Hepsini tek birine (aslana) mı? [2] Tiberius'un önünde soruyorum size, İsa'dan önce dünyayı ve kenti (Roma'yı) hangi büyük felaketler vurdu? Hiera'yı, Anaphe'yi, Delos'u ve Rodos ile Kos adalarını binlerce sakiniyle birlikte mahvolduğunu okuyoruz. Platon, Asia'dan ya da Afrika'dan büyük bir adanın Atlantik Denizi'yle koparıldığını anlatıyor...

Theophanes

Chronographia

224: “Τοῦτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ς', ἡμέρᾳ α', ἰνδικτιῶνος ζ' γέγονε σεισμὸς μέγας εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὥστε πτωθῆναι τὸ ἥμισυ τῆς Κυζίκου. καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐπληρώθη ὁ χαλκοῦς κίων ὁ μέγας, ὁ πλησίον τοῦ παλατίου, ὁ λεγόμενος Αὐγουστεύς. καὶ ἀνηνέχθη ἡ στήλη τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἔφιππος”.

Çev.: Aynı yılda Eylül'ün altısı, yedinci ilanın ilk gününde (Pazar gününde), dünya çapında büyük bir deprem meydana geldi, Kyzikos'un yarısı yıkıldı. Yine aynı yıl Augusteus diye bilinen sarayın yakınında bronzdan bir sütun ve İmparator Iustinianus'un at sırtında bir heykeli dikildi.

Thukydides

Ἱστορίαι

1.128.1: “ἀντεκέλευον δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Λακεδαιμονίους τὸ ἀπὸ Ταινάρου ἄγος ἐλαύνειν: οἱ γὰρ Λακεδαιμόνιοι ἀναστήσαντές ποτε ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος [ἀπὸ Ταινάρου] τῶν Εἰλώτων ἱκέτας ἀπαγαγόντες διέφθειραν, δι’ ὃ δὴ καὶ σφίσιν αὐτοῖς νομίζουσι τὸν μέγαν σεισμὸν γενέσθαι ἐν Σπάρτῃ”.

Çev.: *Atinalılar, Lakedaimonialılara Tainaros (Poseidon) lanetini sürmelerini/kovalamalarını salık verdi; çünkü Lakedaimonialılar bir zamanlar Helotların (kölelerini) kıskırtıp, Tainaros üzerindeki Poseidon tapınağından çıkararak acımasızca öldürdüler, bunun için Sparta’da onlar için bir felâketler (olsun diye) büyük bir deprem meydana geldiğini düşünüyorlar.*

Velleius Paterculus (İÖ 19-İS 31)

2.126: “Restitutae urbes Asiae”

Çev.: *Asia’nın kentleri tamir edildi...*

3.2. T.EP.

T.Ep.Mytilene (Midilli)

1. IGR IV, 90=IG XII, 2 215

- ἃ Βό[λλα καὶ ὁ δᾶμος]
 2 Τίτον[Αἴλιον Ἀδρίανον]
 Ἄντω[εῖνον, Σέβαστον],
 4 Εὐσέβ[εα τὸν εὐεργέταν]
 καὶ κτ[ίσταν τᾶς πόλιος].

Çev.: *Danışma ve Halk Meclisi, kentin hayırsever ve kurucusu Titus Aelius Hadrianus Antoninus, Augustus Pius 'u (onurlandırdı).*

T.Ep.Poimanenon (Eski Manyas/Balıkesir)

1. Hasluck, 1906: 28 no. 5

Yazıtın ilk satırı için “μετὰ τὴν σει]σμὸν ἀ[ναθ]εῖς” tamamlaması önerilmiştir⁴⁵⁹. Denize uzak bir kentte Poseidon kültünün kurulması ve adak yapılması ise kentin geçirdiği büyük bir depremle açıklanabilir⁴⁶⁰.

- ...ισμὸν ἀθ-
 2 εἰς τὸν βωμὸν
 Ποσειδόνι (sic)
 4 Κλαυδιανὸς Ἀσ-
 κληπιάδου τοῦ-
 6 Ἀνδρονείκου ἱερώμε-
 νος πρῶτος τὸν θε-
 8 ὄν ἐκ τῶν ιδίων
 ἀνέθηκεν.

Çev.: *Depremin ardından Poseidon'un sunağına (astı), Andronikos oğlu Asklepiades oğlu tanrının başrahibi Claudianus kendi cebinden diktirdi.*

T.Ep.Kyzikos (Erdek/Balıkesir)

1. Reinach, 1890: 540 no. 6

- Αὐτοκράτορι Τραιανῶ Ἀδριανῶ
 2 Καίσαρι Σεβαστῶ Ὀλυμπίῳ Σωτῆ-

⁴⁵⁹ Hasluck, 1906: 28.

⁴⁶⁰ Robert, 1978: 399-400.

ρι καὶ κτίστη.

Çev.: *İmparator Traianus Hadrianus Caesar Augustus Olympios, Kurtarıcı ve Kurucu (için).*

T.Ep.Kos (Sakız Adası)

1. IG XII, 4, 2 no. 514; Herzog, 1932: 1014

- Αἴσχρον Α[(*nomen patris*) θυγάτ]ηρ,
 2 Νικομάχο[υ δὲ γυνὰ Δάματ]ρι
 Σωτείραι [Κόραι Ποτει]δαί.
 4 ἀνίκα γὰμ Μερίπ[ων⁴⁶¹ χαλκογλώχινι τρι]αίνει
 παῖς Κρόνου ἐνδε[κάται νυκτὶ Βοαδρομίου]
 6 ἐν τελεταῖς Δάμα[τρος ἀπορρήτῳ τε συνέ]δραι
 τρισάκι σεῖς', Αἴσχ[ρον κέκλετ' ἀπημοσύναν]
 8 αἰτεῖν εἰς Σώτει[ραν ἀνισχούσας χέρας ἀγνάς]
 Δάματρος σεμν[ᾶς μύστιδας εὐσεβέας],
 10 ὧν καὶ ἀπαρξάμ[ένα Δάματρα θεὰν Σώτειραν]
 καὶ Κούραν νυχ[ίαις ἰλάσατ' ἐν τελεταῖς].
 12 λῆξε δ' ἅπας μυκ[ηθμὸς ἐκοιμίσθη τε θάλασσα].
 χθῶν [δὲ σα]λευ[ομένα παύσατ' ἐπευξαμένας].

Çev.: *Aiskhron, (falancanın) kızı Nikomakhos'un eşi Demeter Soteira, Kore, Poseidon (için) Kronos oğlu (Poseidon) Meropelilerin ülkesini Boedromia ayının on birinin gecesinde Demeter'in ayinleri (ve) gizli toplantı sırasında bronz uçlu yabasıyla üç kez sarstı, Aiskhron Soteira'ya (Demeter'in korumasına) güvenlik için Ulu Demeter'in dindar mystes'lerinin kutsal ellerini yukarı kaldırmalarını isteyerek seslendi ve onlar kurban vererek Demeter Soteira'yı ve Kore'yi gece ritüellerinde yatıştırdı. Tümü (sarsıntılar) azalarak durdu ve deniz duruldu Sallanan dünya dua ederek yatıştı.*

2. SEG 46, no. 1089

Claudius dönemine (41-56) tarihlendirilen yazıt.

- Κλαυδίου
 2 Καίσαρος
 Σεβαστοῦ
 4 Ποσιδῶνος Ἀσφα[λεί]-
 ου

⁴⁶¹ Pleiadlardan biri, Sisyphos'un eşi Merope'nin adası, Kios.

Çev.: *Claudius Caesar Augustus'un Poseidon Asphaleios'un (tapınağına).*

T.Ep.Kyme (Aliağa/İzmir)

1. I.Kyme, no. 20

İ.S. 31 yılına tarihlendirilen, Tiberius'a yapılan onurlandırma.

- [Τιβέριος Καῖσαρ, θεοῦ Σεβαστοῦ υἱὸς, θεοῦ Ἰου[λίου υἱωνὸς,]
 2 [δημαρχικῆς ἐξουσίας λ]γ', αὐτοκρά[τωρ η', ὕπατος ε', κτίστης ἐνὶ καιρῷ]
 [δώδεκα πόλεων]

Çev.: *Tiberius Caesar, Tanrısıl Augustus'un oğlu, Tanrısıl Iulius'un torunu 33. tribun'luk yetkisinde, 8. kez imparator, 5. kez consul, aynı anda 12 kentin kurucusu.*

2. I.Kyme no. 21

Tarihlendirme İS 34.

- Ti. Caes[ar im]p.
 2 divi Aug. f., di[vi] Iuli [n.],
 [Aug]ustus, pontif[ex] max[im., trib.]
 4 [pot]est. XXXVI, im[p.] VIII, [cos. V,]
 [conditor uno tempore XII urbium terrae]
 6 [motu vexatarum]

Çev.: *Tiberius Caesar İmparator Tanrısıl Augustus'un oğlu, Tanrısıl Iulius'un torunu Augustus, pontifex maximus, 36. tribun'luk yetkisinde, 8. kez imparator, 5. kez consul, depremle sallanan 12 kentin aynı anda kurucusu.*

T.Ep.Smyrna (Bayraklı/İzmir)

1. I.Smyrna 1, no. 627

- Μάρκ[ου]
 2 Αὐρελ[ίου]
 Σωτηρί
 4 ⁴⁶²
 Ἴονίου

Çev.: *Marcus Aurelius Kurtarıcı Ionios.*

⁴⁶² ZPE 40'ta son iki satır [χου][[e.g. ἀγορὰ]voμou olarak verilmiştir, bk. Hendriks, 1980: 205-206.

2.CIG no. 7059

Kentte bulunan bir gem.

Σμύρ(ν)α ἀπόλ(ωλε).

Çev.: *Smyrna yıkıldı.*

3.Slaars, 1868: 27

Yazıt Slaars tarafından İ.S. 177 yılına tarihlendirilmiştir.

Δαμòχαρι κλυτόμητι, δικασπόλε, σοὶ τόδε κῦδος·

Ὅττι γὲ τὴν Σμύρναν μετὰ λοίγια πήματα σεισμοῦ,

Ἔσσυμένως πονέων, αὖθις πολιν ἐξετέλεσσας.

Çev.: *Yeteneğiyle tanınmış hâkim Damokharis için, sana şu şereften ötürü; depremin korkunç talihsizliklerinden sonra hızlıca sıkı bir biçimde çalışarak Smyrna kentini yeniden ayağa kaldırdın.*

T.Ep.Ephesos (Selçuk/İzmir)

1. Tauber, 2015: 301

İ.S. 160 yılı depreminden sonra Pius'un Ephesos'a mektubu.

Ἀγαθῇ Τύχῃ.

2 Αὐτοκράτωρ Κᾱ[ῖς]αρ [θε]οῦ Ἀδριανοῦ
υἱός, θεοῦ Τρα[ιαν]ο[ῦ] Παρ[θικοῦ] υἱο[νός],

4 θεοῦ Νερούα [ἔκγο]νος, [Τί]τος Αἰλῖος
Ἀδριανὸς Ἀντω]νεῖν[ος] Σεβαστός,

6 ἀρχιερεὺς [μέγιστος], δημαρχικῆς ἐξου-
σίας τὸ κ[.], ἀ[ὕτ]ο[κρ]άτωρ τὸ β', ὑπατο[ς]

8 τὸ δ', πατὴρ[ρ] πατ[ρί]δος *vacat* Ἐφεσίων τοῖς
ἀρχουσιν καὶ [τ]ῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ

10 *vacat* χαίρειν *vacat*
Οἰκεῖον ἦν [κ]αὶ ἀρμόττον κοινῇ τε τῷ

12 ἔθνει καὶ ἰδίᾳ ἐκάστη τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ
πόλεων ἐπὶ τοῖς συμβᾶσι τῇ ὑμετέρᾳ

14 πόλει σεισμοῖς καὶ ταραξάσιν ὑμᾶς εἰς
εὐλάβειαν καὶ δέος περὶ ὑμῶν καταστῆναι·

16 ἀκόλουθόν δ' ἐστὶ τούτῳ τοῦ φόβου παρελ-

[θόντο]ς ἀκινδύνου καὶ μηδενὸς δυσκό-
 18 [λου ἐπι?]πεσόντος ἡσθῆναι ΔΙΑ . .
 [.....]ΝΩΝΑ ΚΑΙ. . .

Çev.: *Hayır olsun! Tanrısıl Hadrianus'un oğlu Tanrısıl Traianus'un torunu Tanrısıl Nerva'nın soyundan İmparator Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus, pontifex maximus 20?(21 veya 24). tribun'luk yetkisinde, 2. kez imparator, 4. kez consul, vatanın babası Ephesosluların yöneticilerini ve Danışma ve Halk Meclisini selamlar. Kentinizde vuku bulan depremle ve karışıklıklardan ötürü, eyalette ve Asia'daki kentlerden her birinde yerleşen korku ve endişe, uygundur ve yerindedir; korku ve panik havası geçtiğinde ve nahoş bir şey olmadığında*

2. I.Ephesos II, no. 282D

[Αὐτ]οκράτορα Καίσαρ[α]
 2 [Τίτ]ον Αἴλιον Ἀδριαν[ὸν]
 Ἀντωνεῖνον Σεβαστ[ὸν]
 4 Εὖσ[εβῆ]
 [τῆς π]ρώ[της κα]ὶ μεγίσ[τ]ης
 6 [μητρ]οπόλεω[ς] τῆς Ἀσίας
 [κα]ὶ δις νεωκόρο[υ] τῶ[ν]
 8 Σεβαστῶν Ἐφεσίων πό-
 λεως <ἡ> βουλῇ{ι} καὶ ὁ δῆμος
 10 τὸν ἴδιον κ[τίστην,ψη-]
 φισαμέν[ου καὶ ἐπιμεληθέν-]
 12 τος [-----]

Çev.: *İmparator Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius'u, Asia'nın baş ve en büyük metropolisi ve Augustusların 2 defa noekoros'u Ephesosluların kentinin Halk ve Danışma Meclisi, kendi kurucusunu (onurlandırdı). (Filancanın) kararı uyarın ve gözetiminde (yapıldı).*

T.Ep.Erythrai (İldırı/Çeşme/İzmir)

1. I.Erythrai II, no. 207

3 parça halinde kurban listesi niteliğinde, ilki Berlin Müzesi, ikincisi Erythrai, üçüncüsü Smyrna'da bulunmaktadır. İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir. Yazıtın 6. satırındaki Ποσειδῶν Ἀσφάλειος depremlere karşı koruma amacıyla olabilir⁴⁶³.

- [Ἐκάτηι ?,] χοίρου ἢ τετ[άρτηι] Ἀπόλλωνι Ἀπ[ο-]
 2 [τρο]παίωι , Ἑρμει < Ἴ > πρίωι, γ[αλα-]
 [θη]νῶν δύο ις' Ποσειδῶν[ι]
 4 Ἰππίωι, τελείου κδ'· Ἡρα-
 κλεῖ Καλλινίκωι, Ποσειδῶ-
 6 νι Ἀσφαλείωι, Ἀπόλλωνι, Ἀρ-
 τέμιδι τοῖς ἐν τῶι πυλῶι,
 8 τελείων τεσσάρων ρ'·

Çev.: Hekate için sekiz domuz, dördüncü (günde), Apollon Apotropaios'a, Hermes Hippios'a, süt emenlerinden (süt kuzusu) iki tane; Poseidon Hippios için mükemmelinden yirmi dört tane; Herakles Kallinikos, Poseidon Asphaleios, Apollon Artemis için kent kapısında dört (yaşında) mükemmellerinden yüz tane

T.Ep.Phokaia (Foça/İzmir)

1. Salac, 1927 (BCH 51): 390-392, no. 13

Salac tarafından yazıttan geçen deprem, İ.S. 160/161 yılında meydana gelen deprem ile ilişkilendirilmiştir.

- [ἀγαθῇ τύχῃ].
 2 [-- Αὐτοκρ]άτορι · Καίσαρι · Μάρ-
 [κωι Αὐρηλίωι Ἀντωνείνωι Σε]βαστῶ ·ι· ἀρχιερεῖ ·
 4 [μεγίστωι δημαρχικῆς ἐξουσ]ίας τὸ ·ις'· ὑπάτῳι ·
 [τὸ γ' καὶ Αὐτοκράτορι Καίσαρι] Λουκίῳ ·ι· Αὐρηλίῳ ·ι·
 6 [Οὐήρῳ Σεβαστῶι ἀρχιερεῖ μεγίσ]τῳ ·ι· δημαρχικῆς ·
 [ἐξουσίας τὸ β' ὑπάτῳι τὸ β'] θεοῦ · Ἀντωνείνου ·
 8 [υἱοῖς θεοῦ Ἀδριανοῦ υἱωνοῖς θ]εοῦ · Τραῖανοῦ Παρθι-
 [κοῦ ἐγγόνις θεοῦ Νέρουα ἀπ]ογόνις ὁ δῆμος ὁ Φω-
 10 [καίῳν διὰ τὴν γενομένην α]ὐτῶ ·ι· ὑπὸ θεοῦ Ἀδριανοῦ

⁴⁶³ T.Lit.L.Annaeus Cornutus 22.42.23

- [καὶ ἀνανεωθεῖσαν? ὑπὸ θεοῦ Ἀν]τωνεῖνου καὶ ἐκ τῶν ἀνανεωθεῖσαν=ἀνανεόομαι
 12 [ἱερῶν ταμείων τῶν θειοτά]των αὐτοκρατόρων
 [ἀνακούφισιν? τῶν μεγάλων χρε]ιῶν τῆς πόλεως
 14 [τῶν ἐκ νόσων? καὶ γῆς σεισμοῦ? ἐφισ]ταμένων; Πο-
 [πλίου?] -----αλίου
 16 -----ου

Çev.: *Hayır olsun! İmparator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus, pontifex maximus, 16. tribun'luk yetkisinde, 3. kez consul ve İmparator Caesar Lucius Aurelius Verus Augustus, pontifex maximus, 2. tribun'luk yetkisinde, 2. kez consul, Tanrısıl Antoninus'un oğulları, Tanrısıl Hadrianus'un torunları, Tanrısıl Traianus Parthicus'un soyundan (gelenler), Tanrısıl Nerva'nın torunun torunları için, Phokaialıların Halk Meclisi, Tanrısıl Hadrianus tarafından kendisine yapılan iş sebebiyle ve Tanrısıl Antoninus tarafından yenilenmesinden ve salgınlar ve depremden kaynaklanan kentin büyük ihtiyaçlarının tanrılaştırılmış imparatorların tapınak kasalarından giderilmeleri için. Publius...*

T.Ep.Thyateira (Akhisar/Manisa)

1. TAM V, II no. 974; IGR IV, no. 1237; CIG no. 3488

- [Τιβέριον Κλαύδιον Ἀμ]-
 2 φίμαχον κρά-
 τιστον⁴⁶⁴ στεφανηφόρον
 4 τειμηθέντα τῇ τοῦ ἀν-
 δριάντος ἀναστάσει ὑπὸ
 6 Ἀρηνῶν καὶ Ναγδημῶν⁴⁶⁵
 ἐπὶ τῷ ἐ<κ>δικῆσαι καὶ ἀποκα-
 8 ταστῆσαι τὰ τῶν κωμῶν
 καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ σεισμοῦ
 10 συντριβέντος τοῦ βωμοῦ
 καὶ ἀνδριάντος
 12 Ἰουλία Σευηρίνα {ς} Στρατο-
 νείκη ἔγγονος αὐτοῦ
 14 κατασκευάσασα τόν τε
 βωμὸν καὶ ἐπισκευάσασα

⁴⁶⁴ TAM V, II no. 974 KPATEI [4-7]|.... ΣΤΟΝ στεφανηφόρον

⁴⁶⁵ Magie, 1950: 1023.

16 τὸν ἀνδριάντα ἐκ τῶν
ιδίῳν ἀνέθηκεν.

Çev.: *Ayrıcalıklı (vir egregius) Rahip Tiberius Claudius Amfimakhus, köylerin talebi ve yenilenmesi/onarılması üzerine, Arenoi ve Nagdenoi(köyleri) tarafından heykeli dikilerek onurlandırıldı, sunağın ve heykelin deprem yüzünden parçalanmasının ardından (Amphimakhus'un) torunu Iulia Severina Stratonike kendi cebinden sunağı yaptırarak ve heykeli diktirerek adadı.*

T.Ep.Sardeis (Salihli/Manisa)

1. SEG 28, no. 928; Robert, 1978: 405; Hanfmann ve Ramage, 1978: 178, no. 275

İ.S. 20-40 yılları arasına tarihlendirilen yazıt, İ.S. 17 depreminde zarar gören tapınağın ve Hera heykelini yaptıran Polemaios Pardalas oğlu Sokrates ve depremin ardından onarımını yapan Iulia Lydia'ya aittir.

Σωκράτης Πολεμαίου
2 Παρδαλᾶς τὸν ναὸν κατε-
σκεύασεν καὶ τὴν Ἥραν ἀνέ-
4 θηκεν *vac.* Ἰουλία Λυδία ἡ ὑωνή
αὐτοῦ μετὰ τὸν σεισμόν
6 ἐπεσκεύασεν.

Çev.: *Polemaios oğlu Sokrates Pardalas bu tapınağı yaptırdı ve Hera'nın heykelini dikti. Torunu Iulia Lydia depremin ardından tamir ettirdi.*

2. Sardis VII, 60-61, no. 44

Hadrianus döneminde meydana geldiği düşünülen depremde yıkılan bir anıtın onarımını yapan Tiberius Claudius Meiletus hakkındaki yazıt.

[ὁ δῆμος ἐτείμησεν τὴν δεῖνα, τοῦ δεῖνος]
[θυγατέρα, διενέγκασαν σωφροσύνη τε]
[κ]αὶ κάλ[λ]ει, γυναῖκα δὲ Κλαυδί[ου Μη-]
2 νογένος τοῦ ἱερέως καὶ στρατ[ηγοῦ]
καὶ στεφανηφόρου, διά τε τὴν τ[οῦ γέ-]
4 νους ἀξίαν καὶ τῶν ἡθῶν ἣν ἐπ[εδεί-]
ξατο ἐν τῷ βίῳ φύσιν μὲν ἑαυ[τῆς]
6 πίστιν δὲ προγόνων.
τὴν τεῖμην ἀποκαθέστησεν ὁ ἀ[δελ-]

8 φὸς αὐτῆς Τι(βέριος) Κλαύδιος Μείλ[ητος]
ἀρχιερεὺς τῆς Ἀσίας ναοῦ το[ῦ ἐν]

10 Ζμύρνη.

Çev.: *(Halk Meclisi filancanın kızını) rahip ve komutan ve stephanephoros Claudius Menogenes'in eşini, ağır başlılığı ve güzelliğiyle öne çıkan, soyunun asaleti ve atalarının sadakatini bizzat kendisinin mizacı (olarak) yaşamı boyunca davranışlarıyla gösteren (filancayı) (onurlandırdı). Erkek kardeşi Asia'nın Smyrna'daki tapınağının baş rahibi Tiberius Claudius Meiletos, (bu) anıtı tamir ettirdi.*

3. IGR IV, no. 1514; Buckler ve Robinson, 1932: 27-29, no. 9 ve Bununla ilişkili olarak CIL X, no. 1624

Sardes'te Tiberius döneminde yapılan tamirat hakkında. Buckler yazıtın iki parça halinde ve ikinci parçasının kayıp olduğunu söylemektedir⁴⁶⁶.

..... |Σαβεῖνος Μεστηνός · ἔδοξ[εν]. Σέλευκος Νεάρχου Κιβυρά[της · ἔδοξεν.]
2 Κλαυδιανὸς Μάγνης · ἔδοξεν. Χαρμίδης Ἀπολλωνίου · ἔδοξεν.
..... Ἱεροκαί[σαρεύς · ἔδοξεν.] Μακεδὼν Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἰοχόνδου Ἀπολλωνιδεύ[ς ·
ἔδοξεν].
4 Ὑρκάνιος · ἔδοξεν. Σεραπίων [Φ]ιλοδήμου Μυρειναῖος · ἔδοξεν
Διογένης Διογένους Τηνεΐτης · ἔδοξεν.

Çev.: *Mosteneli Sabinus karar verdi. Kibyralı Nearkhus oğlu Seleukos karar verdi Magnesialı Klaudianus karar verdi. Apollonius oğlu Kharmides karar verdi Hierocaesarealı karar verdi. Iochondos (Iucundus) oğlu Aleksandros oğlu Apollonisli Makedon karar verdi Hyrkaniyalı karar verdi Myrinalı Philodemos oğlu Serapion karar verdi Temnoslu Diogenes oğlu Diogenes karar verdi.*

4. Yegül, 1986: 169, no. 1

Sardeis'ten 41-54 yıllarına tarihlendirilen ve Tiberius'un, kente yardımından dolayı "kentin kurucusu" olarak adlandırıldığı bir yazıt.

Τιβέριον Καί-
2 σαρα Θεὸν Σε-
βαστὸν τὸν
4 αὐτοκράτορα τὸν Τιβερίου
Κλαυδίου Γερ-

⁴⁶⁶ Buckler ve Robinson, 1932: 28.

- 6 μανικοῦ Καίσα-
 ρος Σεβαστοῦ
 8 τοῦ αὐτοκράτο-
 ρος θεῖον καὶ τῆς
 10 πόλεως κτίστης (*sic*)
 καὶ εὐεργετην τοῦ
 12 κόσμου εὐσεβεΐ-
 ας καὶ εὐχαριστίας
 14 ἔνεκεν ὁ δῆμος
 καθιέρωσεν
 16 ἐργεπιστατήσαντος
 Τιβ[ερίου Κλαυδίου
 18 Δημητρίου υἱοῦ
 Κυρεῖνα Ἀπολλοφάνους]

Çev.: *Halk Meclisi saygısından ve şükranından dolayı, kentin kurtarıcısı ve dünyanın hayırseveri İmparator Tiberius Claudius Germanicus Caesar Augustus İmparator'un amcası Tiberius Caesar Tanrısıl Augustus İmparator'u (onurlandırdı), Kureina (Quirina) kabilesinden Apollofanes oğlu Demetrius oğlu Tiberius Claudius'un denetiminde heykeli kutsayarak dikti.*

5. IGR IV, no. 1502; CIG no. 3453

İ.S. 17 yılındaki deprem sonrası Sardeis, Kaisareion adını almış ve Sardes Kaisareion olarak anılmıştır.

- ὁ δῆμος
 2 ὁ Καισαρήων Σαρδι-
 ανῶν Τιβέριον
 4 Κλαύδιον Καίσαρ[α]
 Σεβαστὸν Γερμανι-
 6 κὸν αὐτοκράτορα.

Çev.: *Sardeis Kaisareion'un Halk Meclisi Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus İmparator'u (heykelini dikerek onurlandırdı)....*

6. IGR IV, no. 1503; CIG no.3451

Sardeis'e ve Tmolos'a, İ.S. 17 depreminden sonra Tiberius tarafından yardım edilmiştir.

- Φίλη Τυμωλῖς ἐτείμη-
 2 σεν ἐκ τῶν ιδίων Τιβέ-
 ριον Καίσαρα

Çev.: *Tumolis Phylesi kendi kasasından Tiberius Caesar'ı (onurlandırdı).*

T.Ep.Aigai (Nemrut Kale/Manisa)

1. ILS II, 2 no. 8785; Schuchhardt, 1889: 50-51, no. 1; Foucart, 1887: 89-90, no. 9

İ.S. 33-34 yılına tarihlendirilmiş İ.S. 17 yılı depremine ilişkin bir yazıt.

- [Τιβέριος Καῖσαρ
 2 θεοῦ Σε[βας-
 τοῦ [υἱός θεοῦ]
 4 Ἰουλί[ου υἱωνός]
 Σεβας[τὸς ἀρχι-
 6 ἐρ[ε]ῦς [δημαρχ]ι-
 κῆς ἐξου[σία]ς
 8 λγ⁴⁶⁷ αὐτο[κρά]τωρ
 ἡ' ὕπατος ε'
 10 κτίστης ἐνὶ και-
 ρῷ δώδεκα πό-
 12 λεων τὴν πόλιν
 ἔκτισεν.

Çev.: *Tanrisal Augustus'un oğlu Tanrisal Iulius'un torunu Tiberius Caesar Augustus, pontifex maximus, 33. tribun'luk yetkisinde, 8. kez imparator, 5. kez consul, aynı anda on iki kentin kurucusu kenti kurdu.*

2. CIL III, no. 7096; Schuchhardt 1889, 50-51

İ.S. 31 yılına tarihlendirilen bir yazıt. Deprem sonrası kentin imparator tarafından yeniden kurulmasına ilişkin.

- Ti(berius) Caesar divi A-
 2 ug(usti) f. divi Iuli n(epos) Au-

⁴⁶⁷ ILS ve Foucart λγ', Schuchhardt λζ' sayılarını önermişlerdir.

- g(ustus), p(ontifex) m(aximus) tr(ibunicia) pot(estate) XXXVI,
 4 imp(erator) VIII, co(n)s(ul) V, con-
 ditor uno tem-
 6 pore XII urbium
 terrae motu ve-
 8 xatarum temp-
 lum restituit.

Çev.: *Tanrısıl Augustus'un oğlu, Tanrısıl Iulius'un torunu, Tiberius Caesar Augustus, pontifex maximus, 36. tribun'luk yetkisinde, 8. kez imparator, 5. kez consul, aynı anda 12 kentin kurucusu, depremden hasar gören tapınağı onarttı.*

T.Ep.Mostene (Bozköy/Sancaklı/Manisa)

1. OGIS II, no. 471; IGR IV, no. 1351; Winter 1996, 312 no. 14

- [Τιβέριος Καίσαρ]
 2 Θεο[ῦ Σεβασ]-
 το[ῦ υἱός, Θεοῦ]
 4 Ἰουλί[ου υἱωνός]
 Σεβ[αστός, ἀρχιερ]-
 6 ε[ὺς μέγιστος, δηραρχι]-
 κῆ[ς ἐξουσίας]
 8 λγ', αὐτο[κράτ]ωρ
 η', ὕπατος [ε']
 10 κτίστης ἐνί και-
 ρῷ δώδεκα πό-
 12 λεων τὴν πόλιν
 ἔκτισεν.

Çev.: *Tanrısıl Augustus'un oğlu, Tanrısıl Iulius'un torunu, Tiberius Caesar Augustus, pontifex maximus, 33. tribun'luk yetkisinde, 8. defa imparator, 5. kez consul, 12 kentin bir seferde kurucusu, bu kenti kurdu.*

T.Ep.Tralleis/Caesareia (Güzelhisar/Aydın)

1. Kontoleon, 1886: 516, no. 5; I.Tralleis I, no. 35

Tralleis'ten İ.Ö. 26-25 yıllarına tarihlendirilen, o yıllarda gerçekleşen deprem üstüne kentin onarımı için yardımda bulunan Augustus'a kentin kurucusu (κτίστης) unvanının verildiği yazıt.

- [Αὐτο-]
 2 κράτορι Καίσαρι [θεοῦ]
 υἱῶι θεῶι Σεβασ[τῷ κ]τίστη
 4 καὶ τῇι Τύχῃ αὐτοῦ ἡ γερουσία.

Çev.: *Yaşlılar Meclisi, kendisinin (kentin) kurucusu ve Tanrının (Caesar) oğlu İmparator Caesar Tanrısal Augustus ve onun talihi için (dikti).*

2. Blümel, 1998: 405-406; Aydaş ve Tül, 2011: 3-19

Yazıtın ilk fotoğraflanması 1978 yılında yapılmış ve 1997 yılında W. Blümel tarafından incelenmiştir⁴⁶⁸. Blümel'in yaptığı incelemeden sadece bir şahıs ismi “*Χαιρήμων*” ve bu şahsın “İmparator Caesar’a” elçilik yaptığı anlaşılmıştır. 2011 yılında ise M. Aydaş ve Ş. Tül tarafından yazıtın diğer iki parçasının da deşifresinin ve incelemesinin yapılmasıyla yazıtın bir heykel kaidesi olduğu ve üç kısımdan oluştuğu anlaşılmıştır⁴⁶⁹. İlk kısımda *Heykeltraşlar Birliği* tarafından Khairemon’a, depremden sonra *senatus* ve Augustus’a giderek yardım getirdiği için yapılan onurlandırılma, ikinci kısımda *elegia* vezninde olayı anlatan bir şiir, üçüncü kısımda ise heykel ve yazıttan sorumlu “*Μηνόδορος*”’un adı geçmektedir. Yazıt, daha önce 6. yüzyılda Agathias’ın aktardığı İ.Ö. 27-26 yıllarında meydana gelen Tralleis depreminden ve Khairemon’dan bahsetmektedir. Şiirin çevirisinde ise kayıp parçalar Agathias’ın aktardığı metinle karşılaştırılarak tamamlanmıştır⁴⁷⁰.

- τὸ κοινὸν τῶν Εἰδ[ωλ]-
 2 εἰὼν Χαιρημονὶ Θεοφι[λή]-
 του πρεσβεύσαντι πρ[ὸς]
 4 τὴν σύνκλητον καὶ τὸ[ν Αὐτο]-
 κράτορα Καίσαρα ὑπὲρ τ[ῆς δευ]-
 6 τέρας κτίσεως τῆς π[όλεως]
 καὶ ἐπιτυχόντι.
vacat
 8 Κλασθείσης πάτρας σεισμῷ ποτ[ε Κάνταβριν ἐς γᾶν]
 Χαιρήμων ἔπτη πατρίδα ῥυσό[μενος]
 10 Καίσαρι δ’ ἱλιχθεὶς περὶ γούνα[σι τὰν μεγάλαιον]
 ὄρθωσεν Τράλλεις τὰν τότε[κεκλιμέναν]
 12 ἀνθ’ ὧν συγγενέες τεῦξα[ν ὄφρ’ ἐπὶ βωμῷ]

⁴⁶⁸ Blümel, 1998: 405-406.

⁴⁶⁹ Aydaş ve Tül, 2011: 3-19.

⁴⁷⁰ age. 9-10.

ὥς δίκαι κτίστα τάνδ[ε φέροιτο χάριν].

vacat

14 Μηνόδορ[ος].

Çev.:

Heykeltıraşlar Birliği, Senatus'a ve Imperator Caesar'a, kentin yeniden kurulması için elçilik ve konuşma yapan Theophiletos'un oğlu Khairemon için (yaptı).

2 *Vatan depremden yıkıldığı zaman, vatani kurtarmak için*

derhâl Cantabria'ya gitti Khairemon.

4 *Caesar'ın dizlerine kapandı, yıkılmış olan Gururlu*

Tralleis'i ayağa kaldırdı. Bunların karşısında hemşerileri, yasaya (uygun) olarak

6 *kurucusunun heykelini kaide üstüne,*

minnettarlığı(minnettarlıklarını) taşısın diye hazır etti,

8 *Menodoros (Heykel ve yazıt ile ilgilendi).*

3. I.Tralleis no. 1

Tralleis'ten İ.S. 2.-3. yüzyıla tarihlendirilen bir Apollon rahibinin deprem vesilesiyle kentte Poseidon Kültünün kuruluşu üstüne.

χρησμός τοῦ Πυθίου

2 δοθεὶς Κλειτοσθένει τῷ

ἱερεῖ τοῦ Διὸς ὑπὲρ τῆς

4 σωτηρίας τῆς πόλεως

vacat

Χειλιετὲς μήνεια πάτρης Διὸς ἐξάνελυσας

6 μειλίχη Σεισίχθονι ἐν ἄλσεϊ βομὸν ἐνείρας·

θύεο,⁴⁷¹ μὴ διερεύνω μ' ὧ πόλις, εἰναλίῳ νῦν

8 ἐννομίην Κρονίδη, φοιβῇ χερὶ δὲ ἀρατῆρος,

πυρῶν καὶ καρπῶν τ' ἐπιδράγματα πάντα· καλείσθω

10 εἰνάλιος, τεμενοῦχος, ἀπότροπος, ἵππιος, ἀργής·

ᾧδε, πόλις, δὲ ὑμνεῖτε δεδραγμένον εὐθὺ βεβῶτα·

12 οὗ τε βάρῳ κύκνειον ὅσοι γέρας ἀμφινέμεσθε,

ἐν χορῷ εὖ αἰνεῖν Σεισίχθονα καὶ Δία ΜΕΙΛΑΞ.

⁴⁷¹ Yazıttaki gramer hataları üzerine: Fontenrose 1978: 190-191.

Çev.:

- Kentin kurtuluşu üzerine*
- 2 *Zeus rahibi Kleitosthenes'e*
verilen Pythios
- 4 *kehaneti.*
- Zeus'un vatanın (Zeus'un yurdunun/yurdundan) bin yıllık gazabını saldığında*
- 6 *hoşgörülü Yeri Titreten (Poseidon) için kutsal araziye sunağını yaptınız*
tapının, beni sorgulamayın ey kent! Şimdi
- 8 *denize ait Kronos oğluna uygun olanı, buğday ve ürünlerden*
toplanan sunuların tümünü parlak eline sunun.
- 10 *denizden gelen, yeri tutan, koruyucu, at terbiyecisi, parlak (Poseidon)*
davet edilsin. Bu şekilde, ey kent, o anda kutsayın aldığı ölüyü;
- 12 *onun sunağında (ona) özel çok sayıda kykneionu etrafını çevirerek söyleyin,*
koroda Yer Titreten'i ve Zeus'u iyice methedin ΜΕΙΛΑΞ.

T.Ep.Didyma (Didim/Aydın)

1. I.Didyma II, no. 132

Kentte bulunan ve İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen, Poseidon Asphaleios kültünün hem burada hem de Miletos'ta kurulması emrini içeren kâhinin epigramı, Yazıtın dördüncü satırındaki σώιζειν ve ἀσάλευτον kelimelerinden dolayı depremle ilişkilendirilmiştir.

- Θεὸς ἔχρησεν·
- 2 Ἀσφάλειον θυσίαισι Ποσειδάωνα ἰλάσασθε
τῷδε ἐπὶ σημείῳ καὶ αἰτεῖσθ' ἵλαον ἰκνεῖσθαι
- 4 σώιζειν θ' ὑμετέρης κόσμον πόλεως ἀσάλευτον
ἐκτὸς κινδύνου· μάλα γὰρ πέλας ἔται ὑμῶν.
- 6 ὄν χρηὶ καὶ πεφυλάχθαι ἀρᾶσθαι θ', ὥς μετέπειτα
πρὸς γῆρας βαίνητε κακῶν ἀδαήμονες ὄντες.
- 8 τεταμιευκῶς δὲ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ
Ἀνδρόνικος vacat Ποτάμωνος
- 10 ἐπιστατῶν τῆς οἰκοδομίας
τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ
- 12 Διδυμέως κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν
δωρεὰν ἐφ' ἔτη δέκα,

- 14 Ἀσφαλέωι Σωτήρι Ποσιδάωνι μεγίστωι
 ἱερὰ καλὰ ἱερῶν ταυροθύτοις θυσίαις.
 16 οὗ ἔνεκεν Ποτάμωνος ὁ φύς ρίζης ἀπ' ἐκεῖν[ης]
 βωμὸν λαΐνεον τόνδε ἀνέθηκε θεῶι.

Çev.: Tanrı bildirdi: bu işaret üzerine Poseidon Asphaleos'un kurbanlarla yatıştırın ve kentinizin huzurlu düzenini tehlikeden kurtarmak için, bağışlama gelsin diye niyaz edin. Çünkü pek yakında size (felaket) yönelir. Sonrasında kötülüklerden habersiz olanlar (kötülük nedir bilmeyenler) yaşlılığa erişsinler diye, onu gözeterek (başında bekleyerek) dua etmek gerekti. Tapınakta tamiaslık yapmış olan Potamon oğlu Andronikos Didyma Apollon tapınağının inşasını, on seneliğine bağış sözüyle yönetti. Büyük Poseidon Asphaleos Soter tapınağına kutsal boğaların güzellerinden adakta bulundu. Bunun için Potamon'un oğlu kaynakta mermer sunağı tanrıya adadı.

2. I.Didyma II, no. 133

Yine aynı yerden deprem sonrası Poseidon Σείσιχθον kültünün kurulduğuna bir işaret olarak.

- [ἀγα]θήι τύχηι
 2 Ποσει-
 δῶνος
 4 Σεισίχθο-
 νος.

Çev.: Hayır uğurlu olsun! Poseidon Seisikhthon'un (Yer Sarsan).

3. I.Didyma II, no. 149; Ricl ve Akat, 2007: 29-32

Miletos halkının, Claudius'un Asia *procurator*'u ve Mısır'ın *praefectus*'u Phalerna kabilesinden Gnaeus oğlu Vergilius Capito'nun depremde sonra yaptığı hayırseverlik üzerine onurlandırması.

- ὁ δῆμος ὁ Μιλησίων
 2 τὸν ἑαυτοῦ εὐεργέτην
 Γναῖον Οὐεργίλιον Γναίου
 4 υἱὸν Φαλέρνα Καπίτωνα
 [τὸν] ἐπίτροπον Τιβερίου Κλαυδίου
 6 [Καί]σαρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ
 [Ἔ]παρχον Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου
 vacat

Çev.: *Miletos'un Halk Meclisi, kendi hayırseveri Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus'un Asia procurator'u ve Mısır praefectus'u Gnaeus oğlu Falerna kabilesinden Gnaeus Vergilius Capito'yu (onurlandırdı).*

T.Ep.Miletos (Balat/Didim/Aydın)

1. I.Milet VI, 1, no. 195; SEG IV, no. 425

Yazıt İ.S. 141 veya 160 yılında meydana gelen depremle ilişkilendirilmiştir⁴⁷².

[— Mil]esior|um, quae [— terrae m]ötu deci[derant —]|us[—]

Çev.: [—] yer sarsıntısıyla yıkılan Miletlilerin, us [—]

T.Ep.Aphrodisias (Karacasu/Aydın)

1. Reynolds, 1980: 74-76; SEG 30, no. 1254; BE 1982: 355; AE 1980: 237, no. 868;

I.Aphrodisias, 4.308

Aphrodisias'ta İ.S. 1. yüzyıl, Traianus döneminde ve 3. yüzyılda deprem olduğu bilinmektedir. Yazıt Traianus'un unvanlarından dolayı İ.S. 102-116 yıllarına tarihlendirilmiştir. Yazıtın *b* yüzünde geçen depremin ise tarihi belirsizdir. Reynolds bu depremi Traianus dönemine tarihlemektedir⁴⁷³.

a.

- Τῇ προμήτορι Ἀφροδε[ίτη]
 2 vacat καὶ τῷ Δήμῳ vacat
 Ἀυτοκράτωρ Καῖσαρ Νέρου-
 4 ας Τραϊανὸς Σεβαστὸς
 Γερμανικὸς Δακικὸς ἐκ τῆς
 6 Ἀδράστου τοῦ Περεΐτου Γρύ-
 που διαθήκης ἀποκαθέστη-
 8 σεν διὰ Καλλικράτους τοῦ
 Περεΐτου Γρύπου ἱερέως
 10 vacat ἐργεπιστάτου vacat.

b.

- Ὁ δῆμος τοὺς ἀνδριάντας τοῦ
 2 Κύκλωπος κατενεχθέντας ὑπὸ
 σεισμοῦ καὶ συντριβέντας καὶ ἀ-

⁴⁷² Hermann, 1997 (I.Milet): 16-17.

⁴⁷³ Reynolds, 1980: 75; Reynolds, 1982: 183, no. 55.

- 4 χειωθέντας ἐκ τῶν ιδίων ἐπισ-
κευάσας ἀποκαθέστησεν.

Çev.: a.

İmparator Caesar Nerva Traianus Augustus Germanicus Dacicus, Baş Annemiz Aphrodite ve Halk Meclisi için, Pereitas oğlu Adrastos Grupos'un ricası üzerine Pereitas oğlu rahip ve denetmen Kallikrates Grupos aracılığıyla (bunu) tamir ettirdi.

b.

Halk Meclisi depremden dolayı devrilen ve üç parçaya ayrılan ve işe yaramaz hale gelen Kyklop heykellerini kendi servetinden yaptırarak yeniledi.

2. I.Aphrodisias 9.1

Depremde yıkılan *Sebasteion* kentin hayırseverleri tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. İ.S. 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bir üstteki yazıt gibi bu yazıttaki depremin de tarihi belirsizdir.

- 1 [Ἀφροδίτη? θεοῖς Σεβαστοῖς Ὀλυμπίοις καὶ τῷ δήμῳ] Εὐσέβης φιλό[πατρις καὶ
Μένα]νδρος οἱ Μενάν[δρου τοῦ Εὐνί]κου [καὶ Ἀπ]φίας Μενάν[δρου γυνή Εὐσε]βοῦς
2 ἀνέθη[κ]αν ἐκ τῶν ιδ[ίων] ὑπὸ σεισ[μῶ]ν δ[ὲ] κατενεχθέντα καὶ ἀχρηω]θέν [τ]α πά[λ]ιν
ἐκ τῶν ιδίων
3 Ἀφίας (vac.) σὺν καὶ Τάτῃ τῇ θυγατρὶ (vac.) καὶ Μενάνδρῳ κ[α]ὶ Εὐσεβεῖ τοῖς ἐγγόνοις
τελέσασα ἀποκαθέστησεν (vac.).

Çev.: *Aphrodite, Olymposlu Tanrılar Augustuslar ve halk için, Eunikos oğlu Menandros'un oğulları vatansever Eusebes ve Menandros, Menandros kızı ve Eusebes'in eşi (aynı zamanda yeğeni⁴⁷⁴) Apphias kendi servetlerinden (bu anıtı) yaptırdı. Deprem dolayısıyla yıkılan ve kullanılmaz hale geldikten sonra Apphias, kızı Tata ve torunları Menandros ve Eusebes ile yeniden kendi ceplerinden inşa ettirdi.*

T.Ep.Kibyra (Göhlhisar/Burdur)

1. I.Kibyra I, no. 3; Harper, 1979: 513-515

4. ve 5. satırdaki “σωτήρ καὶ κτίστης” kelimelerinden dolayı İ.S. 23 yılındaki depremle ilişkili olduğu düşünülmektedir⁴⁷⁵.

- Τιβερίῳ Καίσαρι Σεβαστῶι ἀρχιερεῖ
2 μεγίστῳι, δημαρχικῆς ἐξουσίας
τριακοστὸν τρίτον, ὑπάτῳι πένπτον,

⁴⁷⁴ Yazıttaki ailenin soyağacı için Petrovic vd., 2019: 293; Aphrodisias 2019 Arkeolojik Kazı Sezonu Sonuç Raporu: 12.

⁴⁷⁵ I.Kibyra I, no. 3; Guidoboni vd., 1994: 185.

- 4 ἡ Κιβυρατῶν πόλις τῷ ἰδίῳ σωτῆρι καὶ
κτίσῃ. *vacat* Πόπλιος Πετρώνιος ὕπατος,
6 ἀνθύπατος τὸ τρίτον καθιέρωσεν.

Çev.: *Tiberius Caesar Augustus, pontifex maximus, 33. tribun'luk yetkisinde, 5. kez consul, Kibyalıların kenti kendi kurtarıcısı ve kurucusu (için), 3. kez consul, proconsul Puplius Petronius adadı.*

2. Harper, 1979: 518-520; Corsten ve Drew-Bear ve Özseit, 1998: 48-49; I.Kibyra I, no. 12

Antoninus Pius dönemi (İ.S. 138-161); 6.-7. satırdaki “σωτήρα καὶ εὐεργέτην” kelimelerinden dolayı İ.S. 141 yılındaki Lykia depreminden etkilendiği düşünülmektedir.

- Αὐτοκ[ράτορα Καίσαρα]
2 [Τίτον Αἴλιον Ἀδριανόν]
Ἀντωνε[ῖνον Σεβαστόν]
4 Εὐσεβῆ ἢ [βουλῇ καὶ ὁ δῆ]-
μος ὁ Καισαρέων Κιβυ-
6 ρατῶν τὸν ἴδιον σωτῆ-
ρα καὶ εὐεργέτην· ἐπι-
8 μεληθέντος τῆς ἀνα-
στάσεως ·Κλ.·Παυλείνου
10 ἀρχιερέως τῆς Ἀσίας
καὶ νεωκόρου τῶν Σε-
12 *vacat* βασιτῶν. *vacat*

Çev.: *Kaisareon Kibyalıların Danışma ve Halk Meclisi, kendi kurtarıcısı ve hayırseveri İmparator Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius'u (onurlandırdı). (Anıtı) dikme işini Asia'nın başrahibi ve Augustusların neokoros'u Claudius Paulinus'un yükümlülüğünde (yaptırdı).*

T.Ep.Eumeneia (Işıklı/Denizli)

1. MAMA IV, no. 328; Corbier 1995: 1511; Winter, 1996: 322, 35

- Imp(erator) Caes(ar) L. Septimi[us Severus]
2 Pius Pertinax Aug(ustus) A[rabicus Adi-]
abenicus, tribunici[a potestate]
4 [III,] imperator VIII c[onsul II, pa-]

[ter] patriae castra [coh(ortis)I Raeto]-
 6 rum terrae motu [conlapsa veyā destructa]
 restituit.

8 Vitelliano proc(uratore) A[ugusti].

Çev.: *İmparator Caesar Lucius Septimius Severus Pius Pertinax Augustus, Arabicus Adiabenicus, 4. tribun'luk yetkisinde, 8. kez imparator, 2. kez consul, vatanın babası, I. Raetorum cohors'unun⁴⁷⁶, depremle yıkılan ordugâhını yaptırdı Asia'nın procurator'u Vitellianus (aracılığıyla yaptırdı).*

T.Ep.Laodikeia ad Lycum (Eskihisar/Denizli)

1. CIL III, no. 14192(10); MAMA VI, List 140,9

Fragmanlar halinde bulunmuştur. Geç Antoninler dönemine tarihlendirilmektedir.

frg. ab.1 [- - -]i r[est]itutum, t[e]rra<e> mo[tu con]lapsa cum suo o[- - -]D[- - -]
 frg. c.1 [- - -]VCCERN[- - -]
 frg. d.1 [- - -]O.IV[- - -]

T.Ep.Iasos (Milas/Muğla)

1. I.Iasos 1, no. 4

[]
 ἐπὶ στεφανηφόρου Κυδίου τοῦ Ἱεροκλείους·
 ἐπιστολὴ ἰδ' Ἐλαφηβολιῶνος·
 Βασίλισσα Λαοδίκη Ἰασέων τῇ βουλῇ καὶ τῷ δή-
 μῳ χαίρειν· ἀκούουσα πλεονάκις τοῦ ἀδελφοῦ ἦν
 5 τε ἀντίληψιν τῶν ἑαυτοῦ φίλων καὶ συμμάχων
 διατελεῖ ποιούμενος καὶ ὥς τὴν ὑμετέραν πό-
 λιν συμπτώμασιν περιπεσοῦσαν ἀπροσδοκῆ-
 τοις ἀνακτησάμενος τὴν τε ἐλευθερίαν ὑμῖν
 ἀπέδωκεν καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ λοιπὰ προτέθει-
 10 ται συναύξειν τὸ πολίτευμα καὶ εἰς βελτίονα δι-
 ἄθεσιν ἀγαγεῖν, προαιρουμένη δὴ καὶ ἐγὼ ἀκόλου-
 θα πράσσειν τῇ σπουδῇ αὐτοῦ καὶ ἐκτενεῖαι καὶ διὰ
 τοῦτο καταθέσθαι τινὰ εὐεργεσίαν μὲν εἰς τοὺς
 ἀσθενοῦντας τῶν πολιτῶν, εὐχρηστίαν δὲ κοι-

⁴⁷⁶ Thonemann, 2011: 154.

- 15 νὴν τῷ σύμπαντι δήμῳ, γεγράφεικα Στρουθί-
 ωνι τῷ διοικητῇ ἐφ’ ἔτη δέκα κατ’ ἐνιαυτὸν πυρῶν χιλί-
 ους μεδίμνους Ἀττικοὺς εἰς τὴν πόλιν παρακομί-
 ζοντα παραδιδόναι τοῖς παρὰ τοῦ δήμου· εὖ οὖν ποιή-
 σετε συντάξαντες τοῖς μὲν ταμίαις παραλαμβά-
 20 νοντας τακτοῦ πλήθους ἐγδιοικεῖν, τοῖς δὲ προστά-
 ταις καὶ οἷς ἂν ἄλλοις κρίνητε προνοεῖν ὅπως τὸ γινό-
 μενον διάφορον ἐκ τούτων κατατιθῶνται εἰς προῖκας
 ταῖς τῶν ἀσθενούντων πολιτῶν θυγατράσιν, διδόν-
 τες μὴ πλέον Ἀντιοχέων δραχμῶν τριακοσίων ἐκάσ-
 25 τη τῶν συνοικιζομένων· γινομένοις θ’ ὑμῖν εἷς τε τὸν
 ἀδελφὸν καὶ καθόλου τὸν οἶκον ἡμῶν οἴους καθήκει
 [κα]ὶ τῶν ἀπαντωμένων⁴⁷⁷ εὐεργεσιῶν μεμνημένοις
 [εὖ]χαρίστως πειράσομαι καὶ ἄλλα ἃ ἂν ἐπινοῶ συν-
 [παρ]ασκευάζειν παντὶ τρόπῳ συνεκτρέχειν προ-
 30 [αἰρου]μένη τῇ τοῦ ἀδελφοῦ θελήσει· κατανοῶ γὰρ αὐ-
 [τὸν λ]ίαν ἐκτενῶς ἔχοντα πρὸς τὴν ἐπανόρθωσιν
 [τῆς] πόλεως· *vacat* ἔρρωσθε.

Çev.: *Hierokles oğlu Kydios'un stephanephoros'luğunda, Elafebolion (ayının) 14. günü (tarihli) (Kraliçe Laodike'nin) mektubu: Kraliçe Laodike İasosluların Danışma ve Halk meclisini selamlar: Kardeşimden sıkça dostlarının ve müttefiklerinin desteğini toplamaya devam ettiğini ve kentinizin beklenmedik felâketlerle karşılaşmasından sonra özgürlüğünüzü ve yasalarınızı geri verdiğini ve geriye kalan şeylerde (yabancı bir kentteki vatandaşların) vatandaşlık haklarını geri verdiğini ve daha iyi bir hale getirmeye çalıştığını duydum. Benim niyetim ise bir yandan benzer şeyleri, aynı ihtimam ve gayret ile yapmak ve bu yolla yoksul olan vatandaşlar için birtakım hayırseverlikler teklif etmektir. Diğer yandan bütün halk için ortak kaynakların bolluğu (olarak) dioiketes Strouthion'a on yıl boyunca her yıl bin Attika medimnoi buğdayı demosa gönderdikleri zaman, halka teslim etmesini yazdım. (Siz), şüphesiz, hazinedarlara belirlenmiş miktardaki buğdayı satmalarını, buyurarak ve de yöneticilere ve özen göstererek seçtiğiniz diğer kişilere, yoksul vatandaşların kızlarının çeyizlerine, bunlardan (gelirlerden) dikkate değer bir miktar teklif edilsinler diye (buyurursanız), evlenen (kadınların) her birine üç yüz Antiokhiea drakhmai'ndan fazla vermeyerek iyi yaparsınız. Kardeşime ve*

⁴⁷⁷ “ἀπαντωμένων” kelimesi için “ἀπάντων ἡμῶν” önerilmektedir bk. J. ve L. Robert, 1973: 168, 437; I.Iasos 1: 24. Eğer “ἀπάντων ἡμῶν” önerisi dikkate alınacak olursa anlam “bütün yaptıklarımız” olarak anlaşılmalıdır. Fakat buradaki çeviride edisyona bağlı kalınmıştır.

genel olarak hanedanımıza bu şekillerde davranırsa ve karşılaştığınız iyilikler minnettar şekilde hatırlanırsa, tasarlayabildiğim diğer lütufları kardeşimin de isteğini gözeterek/tercih ederek düzenlemeye çalışacağım. Çünkü (kardeşimin) son derece istekli, bir şekilde kentin onarımı için hazır olduğunu öğrenmiş bulunuyorum.

T.Ep.Stratonikeia (Yatağan/Muğla)

1. I.Stratonikeia no. 1009

Stratonikeia'dan İ.S. 141/142 yılındaki depremde sonra Pius ve Stratonikeia demosuna ithaf edilmiş ve üzerindeki yazıtlar fragmanlar halinde bulunmuş bir arşitrav.

[Αὐτοκράτ]ορι Καίσ[αρι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνε]ίνῳ Σεβασ[τ]ῷ Εὐσεβεῖ καὶ τῇ
πα[τρίδι]

2 []δης Διονυ[σ-]ν κ..ι καταριφθέ[ντα ἐ]κ τῶν σισμῶν ἀνέθηκεν
[]σ[]

Çev.: *İmparator Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius için ve babası [] Diony[s-] depremlerden dolayı yıkılanları ayağa kaldırdı [].*

2. CIG no. 2721; I.Stratonikeia no. 1029

İ.S. 141 yılına tarihlenen Stratonikeia'dan depremle ilgili bir yazıt.

ἐσειτῶνησεν εδία[
2 ιων τὸν πρῶτον ἐνιαυτ[ὸν
ἔδωκε ἀργυρίου ἀπὸ κυ[
4 καὶ ..μησε τῷ ἰδίῳ κινδί[νω],
ἐπρέσβευσεν δὲ μετὰ τοὺς [γε]-
6 νομένους σισμοὺς ἐπὶ τὸν κύρ[ι]-
ον Αὐτοκράτορα Καίσαρα Τίτον [Αἴλι]-
8 ον Ἀδριανὸν Ἀντωνῖνον ἰς τήν ἡ-
[γεμ]ονίδα Ῥώμην προῖκα, ὑπάρχων ὑπ[έρ ἐ]-
10 βδομηκονταέτης, κ(αὶ) ἐδόθησαν τῇ πόλ[ει Χ]
μυριάδες κε ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἰ-
12 εράτευσαν δὲ πάλιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Θρά-
σων μὲν τοῦ Διὸς τοῦ Χρυσαιορέου,
14 Λέων δὲ τοῦ Διὸς τοῦ Παναμάρου
καθ' ὃν ἐπρέσβευεν χρόνον.

Çev.: *Mısır alımı yaptı, ilk yıl dönümünde...de ve kendi felâketinde gümüşten... verdi. Meydana gelen depremlerin ardından Efendimiz İmparator Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus'a, Roma İmparatorluğu'nun hediyesi (maddi yardım) için yetmiş yaşındayken elçilik yaptı ve kente 250.000 denarii imparator tarafından verildi. Yeniden onun oğullarından Thrason, Zeus Khrusaoreos'un, Leon ise Zeus Panamaros'un rahipliğini yaptılar. Bunun ardından (Leon) bir süre elçilik yaptı.*

T.Ep.Panamara (Bağyaka/Muğla)

1. Cousin, 1904: 346-348 no. 2-3; Holleaux, 1904: 356-359 no. 2-3; BE, 1906: 48; Oppermann, 1924: 20-22; SEG IV, no. 387; BE, 1952: 3; I.Stratonikeia no. 4

- Βασιλεύοντος Φιλίππου,
 2 ἔτους τρίτου καὶ εἰκοστοῦ],
 Ξανδικοῦ ἑβδόμῃ, ἐπὶ σ[τεφα-]
 4 νηφόρου Ἀπόλλωνος [τὸ τρί-]
 τον, ἐκκλησίας κυ[ρίας γενο-]
 6 μένης· ἔδοξε [Παναμαρέ-]
 ων τῷ κοινῷ· [ἐπειδὴ Ἀσκλη-]
 8 πιάδης Ἀσ[κληπιάδου ? Πευ-]
 μάτιος [ἀποσταλεις ἐπι-]
 10 στάτ[ης ὑπὸ τοῦ Βασιλέως]
 Φιλ[ίππου τῆς τε φυλακῆς]
 12 τοῦ [χωρίου καλῶς προέσ-]
 τ[η καὶ συμφερόντως ὑπέρ τε]
 14 [τοῦ ἱεροῦ ἐμ πᾶ]σι [τοῖς και-]
 [ροῖς καλῶς] φροντίζων [δια-]
 16 [τετέλεκε]εν, καὶ συνσεισθέ[ν-]
 των τῶν τειχέων ὑπὸ τοῦ
 18 σεισμοῦ, ἐκτενῆ παρέχων αὐ-
 τὸν, ἐπεσκεύασεν πάντα,
 20 ἔν τε τοῖς ἄλλοις φιλαν-
 θρώπως κέχρηται καὶ κοι-
 22 νῇ πᾶσιν καὶ ἰδία ἐκάστωι,
 ἀκόλουθα πράσσων τῇ προ-
 24 αἰρέσει τοῦ βασιλέως Φι-

λίππου· ὅπως οὖν καὶ Πανα-
 26 μαρεῖς φαίνονται τιμῶν-
 τες τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας·
 28 ἀγαθῇ τύχῃ, δεδόχθαι
 τῷ κοινῷ· πρῶτον μὲν Βα-
 30 [σιλέα Φίλιππον] ἐπα[ινέσαι]
 []

Çev.: *Philippos'un krallığında (Philippos V), yirmi üçüncü yıl, Ksandikos ayının yedisi, üçüncü Apollon stefaneforosluğunda yapılan genel meclis toplantısı sırasında Panamaralıların birliği karar aldı: Madem ki; Kral Philippos tarafından gönderilen Peumalı Asklepiades oğlu Asklepiades sınır devriyesi epistates'liği⁴⁷⁸ görevini hakkıyla yerine getirdi ve kârlı bir şekilde tapınak adına tüm koşullarda iyi bir şekilde ilgilenmeyi sürdürdü, depremden dolayı duvarların tümü sallandığında özenle ona imkân tanıyarak tümünü restore etti, diğer tüm (işlerde) iyi yürekli biçimde ve birlik için tümüyle ve kendine ait tüm varlığıyla (durumu) ele aldı, devamındaki (işleri) Kral Philippos'un isteği doğrultusunda tamamına erdirdi. Şu hâlde Panamaralılar'ın bu iyi adamları onurlandırdıkları görülsün (bilinsin). Hayırlı uğurlu olsun! Başta Kral Philippos emrettiği şekilde birlik karar aldı.*

T.Ep.Samos

1. IGR IV, no. 1711

Samos'u yıkan depremten sonra Claudius'un κτίστης olarak anıldığı ithaf yazıtı.

ὁ δῆμος
 2 Τιβέριον Κλαύδιον Καίσαρα
 Σεβαστὸν Γερμανικὸν αὐτο-
 4 κράτορα νέον κτίστην.

Çev.: *Halk Meclisi, Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus İmparator, yeni kurucusunu (onurlandırdı).*

2. ZPE 58, 1985, 189-193; IG XII, 6, 1 no. 483

Yine Claudius döneminde Samos'ta eskiyen ve meydana gelen deprem sonrası zarar gören Dionysos Tapınağı'nı onartan Claudius'a ithafen bilingual yazıt.

Ti(berius) · Claudius · Caesar · Aug(ustus) ☞

⁴⁷⁸ Holleaux, 1904: 357.

- 2 Germanicus · pontifex 𐀓
 maximus · tribuniciae 𐀓
 4 potestatis · VII · imp(erator) · XV · co(n)s(ul) IIII
 pater 𐀓 patriae 𐀓 censor 𐀓
 6 aedem [𐀓] Liberi 𐀓 Patris 𐀓
 vetustate · et · terrae · motu · di-
 8 [ruta]m sumptib[us suis restituit].

vacat

- Τιβέριος Κλαύδιος
 10 Καῖσαρ Σεβαστὸς
 Γερμανικὸς ἀρχιερεὺς
 12 μέγιστος, [δημαρχικῆς]
 ἐξουσία[ς τὸ ἔβδομον],
 14 αὐτοκρ[άτωρ 𐀓]
 τὸ πεντε[καιδέκατον],
 16 ὕπατος [τὸ τέταρτον],
 πατὴρ [πατρίδος],
 18 τειμητή[ς, τὸν ναὸν]
 τοῦ Διο[νύσου]
 20 [ἀρχαιότητι καὶ]
 [σεισμῷ γενομένῳ]
 22 [κατεφθαρμένον]
 [ἀποκατέστησε].

Çev.: *Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, pontifex maximus, 7. tribun'luk yetkisinde, 15. kez imparator, 4. kez consul, vatanın babası, censor, eskiyen ve depremle yıkılan Liber Pater Tapınağını kendi harcamalarıyla tamir ettirdi. Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, pontifex maximus, 7. tribun'luk yetkisinde, 15. kez imparator, 4. kez consul, vatanın babası, censor, eskimiş ve yer sarsıntısıyla yıkılan Dionysos Tapınağını tamir ettirdi.*

3. IG XII, 6, 1 no. 482

Yazıt İ.S. 47 depreminde zarar gören *gymnasium*un Claudius tarafından onarımına ilişkin bilingual yazıt.

Ti(berius) 𐀓 Cla[udius 𐀓 Caesar]

Augu[stus ̃ Germanicus]
 pon[tifex ̃ maximus]
 tribu[niciae ̃ potestatis]
 VII ̃ im[p(erator) ̃ XV ̃ co(n)s(ul) ̃ IIII]
 pater ̃ pa[triae ̃ censor]
 gymna[sium — — — — —]
 vetus[tate et terrae motu di]-
 [rutum sumptibus suis restituit].

[̃] *vacat* ̃

[Τιβέριο]ς Κλαύδιος Καῖσαρ

[Σεβαστ]ὸς ̃ Γερμανικός,

[ἀρχιερε]ὺς *vac.* μέγιστος,

[δημαρχ]ικῆς ἐξουσί[ας]

[τὸ ἑβδο]μον, αὐτ[οκράτωρ]

[τὸ πεντε]κα[ιδέκατον],

[ὑπατος τὸ τέταρτον],

[πατὴρ πατρίδος, τειμητῆς]

[— — — — —]

Çev.: *Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, pontifex maximus, 7. tribun'luk yetkisinde, 15. kez imparator, 4. kez consul, vatanın babası, censor, gymnasiumu — — — — —*
—eskiyen ve depremle yıkılan kendi cebinden yaptırdı. vacat. Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus, pontifex maximus, 7. tribun'luk yetkisinde, 15. kez imparator, 4. kez consul, vatanın babası, censor [— — — — —]

T.Ep.Diğerleri

1. CIL X, no. 1624; I.Kyme, T152

İtalya Napoli Köfrezi'nde Puteoli'de (günümüzde Pozzuoli) bulunan ve bu depremi anlatan bir yazıt⁴⁷⁹.

- Ti. Caesari Divi
- 2 Augusti f. Divi
- Iuli n. Augusto
- 4 Pontif. Maximo, Cos. IIII

⁴⁷⁹ Bk. Ek 1.

Imp. VIII, Trib. Potestat XXXII

6 Augustales

Res Publica

8 Restituit.

...henia [Sa]rdes s ...ulloron [Magnes]ia Philadelphia Tmolus Kyme Temnos Kibyra Myrina Ephesos Apollonidea Hyrka[nia] Mostene [Aeg]ae [Hiero]caesarea.

Çev.: *Tanrisal Augustus'un oğlu, Tanrisal Iulius'un torunu pontifex maximus, 4. kez consul, 8. kez imparator, 32. tribun'luk yetkisinde, Tiberius Caesar Augustus (için), Augustales (Augustus'un devlete ait kasasından) devlet yaptırdı.*

...henia [Sa]rdes, s ...ulloron [Magnes]ia, Philadelphia, Tmolus, Kyme, Temnos, Kibyra, Myrina, Ephesos, Apollonidea, Hyrka[nia], Mostene, [Aeg]ae, [Hiero]caesarea.

2. IG XII, 5 no. 444

Paros'ta İ.Ö. 263/2 yıllarına tarihlenen, İonia'da İ.Ö. 305-303 yılları arasında meydana geldiği düşünülen⁴⁸⁰ depremin de kaydedildiği yazıttan bu depreme ilişkin bölüm.

.....

125.128b [ἀπὸ τῶ]ν σ[ε]ι[σ]μῶν τῶν [γε]νομένων καθ' Ἰωνίαν, καὶ ὅτε Δημήτριος Χαλκ[ί]-

129a [δα ἔλαβ]εν καθ' ὁμολογίαν καὶ πρεσ[βε] ---c.42--- Δη]μητρίου, [ἔ]τ[η] ΔΔΔΔ, ἄρχοντος Ἀθήνησι Φερεκλείους.

.....

Çev.: *İonia boyunca Meydana gelen depremlerden sonra, o sırada Demetrios⁴⁸¹ Khalkis'i mutabakatla aldı, [c.42 De]metrios'un, Pherekles'in Atina'da yönetiminin 40. yılı.*

3. IG XII, 1 no. 708

Rodos'taki Kamiros kentinden İ.Ö. 227 yılına tarihlendirilen bir mezar yazıtı.

τῶν κατὰ τὸν σεισμὸν τελευτασάντων.

Çev.: *Depremden dolayı ölenlerin.*

4. IG II, 2 no. 3538

Atina Akropolünden Poseidon Erekhtheos, Gaieokhos tapınımına ilişkin.

Γά · Ἰούλιον Σπαρτια-

⁴⁸⁰ Ambraseys, 2009: 89.

⁴⁸¹ Demetrios için bk. T.Lit. FGr. Hist. 239 B 24, Marmor Parium, B.

- 2 τικὸν ἀρχιερέα θε-
[ῶν] Σεβαστῶν κ[αί]
4 [γέ]νους Σε[β]αστῶν,
ἐκ τοῦ κοινοῦ τῆ[ς]
6 Ἀχαΐας διὰ βίου πρῶ-
τον τῶν ἀπ' αἰῶνος,
8 ὁ ἱερεὺς Ποσειδῶνο[ς]
Ἐρεχθέος Γαιήοχου
10 Τι · Κλαύδιος Θεογένη[ς]
Παιανιεύς τὸν ἑαυτοῦ
12 φίλον.

Çev.: *İmparatorların ve imparatorların soyundan gelenlerin başrahibi, yaşamı boyunca Akhaia Birliği'nden başlangıçtan beri önde gelen Gaius Iulius Spartiaticus'u Poseidon Erekhtheios, Gaieokhos'un rahibi Tiberius Claudius Theogenes Paianieus kendi dostunu (onurlandırdı).*

5. IG II, 2 no. 5058

Attika'dan bir yazıt. Poseidon Gaieokhos, Erekhtheos rahibi ve bu kulte dair.

- ἱερέως
2 Ποσειδῶνος
Γαιήοχου καὶ
4 Ἐρεχθέως.

Çev.: *Poseidon Gaieokhos ve Erekhtheos'un rahibinin.*

SONUÇ

Bu çalışmada, depremlerin hem çalışmaya konu olan dönemde hem de modern zamanlara yakın tarihlerde meydana gelme sıklığı incelenmiş, Antik Çağ insanların hayatlarına ve merkezi yönetimlerin bu afetlere nasıl tepki gösterdikleri üzerinde durulmuştur. Tüm bu bilgiler ışığında, Antik Çağ boyunca tarihçilerin, coğrafyacıların, tragedya yazarlarının, filozofların eserlerinde bu doğa fenomenine sıkça yer verdikleri, çoğunlukla da din ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu durum, insanların açıklayamadığı olayları, tıpkı günümüzde de devam ettiği gibi, kendilerinden daha büyük ve muktedir varlıkların, tanrıların cezası ya da işaretleri olarak görme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Depremlerin olmadan önce tahmin edilmeye çalışılması, bunun için doğanın gözlemlenerek dini figürlerle bağdaştırılması ve depremde sonra hem yerel halk tarafından tapınım alanlarında hem de zaman zaman bizzat imparatorlar tarafından verilen emirle ritüellerin yapılması ise bu durumu desteklemektedir.

Depremden zarar gören kentlerdeki onarımlar, yine o kentlerdeki veya bölgedeki zengin şahıslar ya da İ.Ö. 199/8 depreminde Laodike III veya İ.Ö. 90/88 depreminde Apamea örneklerindeki gibi kral veya kraliçeler tarafından üstlenilmiş ve para yardımları yapılmıştır. Yardım eden şahıslar, yardım ettikleri kentlerde onurlandırılmışlardır. Ancak, bu çalışmaya konu olan bölge Roma tarafından eyalet haline getirildikten sonra da yaşadığı depremler sebebiyle doğrudan Roma'dan bu amaçla bir yardımı, en azından imparatorluğun başlangıcına kadar almamıştır. Yardımların ilk örneği İ.Ö. 27/5 Tralleis depreminde görülen Augustus yardımları ile başlamıştır ve imparatorlar çoğunlukla eyalet yöneticileri vasıtasıyla kentlere yardım etmişlerdir. Bu yardımlar çoğunlukla kentlere vergi muafiyeti tanınmasını içermektedir. Bir diğer yardım türü de kentlere doğrudan para desteği ve bizzat imparatorların kendi kasalarından ödenen parayla, yıkılan yapıların restorasyonudur. Ancak yardımlar hususunda şöyle bir durum dikkati çekmektedir; *senatus* eyaleti olan Asia'da meydana gelen depremlerden sonra yapılan yardımların hiçbirinde *senatus* yardımından söz edilmemektedir. Bunun sebebi de muhtemelen imparatorluk ile yönetim gücünün artık tek elde toplanması sayesinde *senatus*'un gücünün giderek zayıflamasıdır. Çünkü, Augustus döneminde meydana gelen depremlerde, muhtemelen Augustus *senatus*'a danışmadan kentlere yardımlarda bulunmuştur⁴⁸². Daha sonraki dönemlerde de bu yardımların —bir istisna olarak Nero

⁴⁸² Levick, 1971: 485; Levick, 2005: 10 ve özellikle 81 vd.

döneminde Kolossae, Hierapolis, Laodikeia'yı etkileyen deprem hariç⁴⁸³— Septimius Severus dönemine kadar yapıldığı görülmektedir. Ancak bu dönemden sonraki yardımlara dair bilgiler çok azdır ve epigrafik bir belge ele geçmemiştir. İmparatorların, hemen hemen her deprem sonrası zarara uğrayan kentlere oldukça büyük yardımlar ettikleri anlaşılmaktadır. Yardımlardan sonra kent her daim yardım eden imparatoru onurlandırmış, zaman zaman adına sikkeler basmış ve kentlerinin isimlerini imparatorlara ithafen değiştirmişlerdir. Kentlerin isimlerinin yardımlardan sonra değişmesinin sebebi ise maddi bir kaygı gütmelerinden dolayı veya yalnızca yaşananları hatırlama isteklerinden dolayı olması muhtemeldir⁴⁸⁴.

Kentlerin sadece imparatorlardan yardım beklemediği, aynı zamanda doğrudan zarar gören kentin vatandaşı veya bölgenin varlıklı insanlarından da yardım aldığı ve bu durumun Tiberius döneminden sonra yaygınlaştığı yazıtlardan anlaşılmaktadır⁴⁸⁵. Afetlerden sonra Aristeides'ten öğrenildiği kadarıyla, yalnızca şahıslar münferit olarak ya da imparatorlar değil, aynı zamanda kentler de birbirlerine yardım etmekteydiler⁴⁸⁶.

Asia Eyaleti, depremsellik bakımından günümüzde de oldukça aktif olan Ege Bölgesi'nin içinde kalmaktadır⁴⁸⁷. Mysia Bölgesinde kayıt altına alınan depremler az sayıda olsa da her yüzyılda 1 büyük deprem geçirdiği söylenebilir. Aynı şekilde Phrygia'nın batısında 1. yüzyılda 2 deprem, sonraki yüzyıllarda ise her yüzyılda 1 deprem meydana gelmiştir. Pisidia deprem kaydı az olan bir bölgedir, İ.S. 1. ve 5. yüzyıllarda 2 büyük deprem geçirmiştir. Aiolis'te sadece İ.S. 105 yılı depremi hakkında bilgi vardır. Lydia Bölgesi hakkında ele geçen bilgilerden muhtemelen İ.Ö. 14. yüzyılda, İ.S. 17 yılında ve muhtemelen Hadrianus döneminde deprem olduğunu öğrenilmektedir. Ionia ve Karia Bölgeleri ise depremsellik açısından en aktif bölgelerdir. Elimizdeki bilgilere göre Ionia'da İ.Ö. 4. yüzyılda, muhtemelen İ.Ö. 12 yılında, İ.S. 47 yılında, İ.S. 160 yılında, İ.S. 178 yılında, İ.S. 262 ve İ.S. 472 yıllarında depremler meydana gelmiştir. Bu bilgiden de bölgenin hemen her yüzyılda yıkıcı bir deprem geçirdiği sonucuna varılabilir. Karia Bölgesinde, İ.Ö. muhtemelen 199/8 yılında, İ.Ö. 27 yılında, İ.S. 1. yüzyılda, kısmen etkilendiği İ.S. 141/2 yılında, İ.S. 241 yılında, İ.S. 460/5 yılında ve İ.S. muhtemelen 551 yılında depremler yaşadığı bilinmektedir. Buradan da her yüzyılda kesin olarak yıkıcı bir depreme maruz kaldığı anlaşılmaktadır.

⁴⁸³ Batı Phrygia başlığı altında değinilmiştir. Bk. Syf. 17 vd.

⁴⁸⁴ Mitchell, 1987; 361.

⁴⁸⁵ T.Ep.Sardeis 1; T.Ep.Didyma 3; T.Ep.Aphrodisias 2; T.Ep.Thyateira 1; Cadwallader, 2012: 150-183; Mitchell, 1987: 351 vd.

⁴⁸⁶ T.Lit.Aristeides 19.12. Bir başka örnek olarak, Gordianus III döneminde meydana gelen depremde Aphrodisias gibi Laodikeia ad Lycum da büyük zarar görmüştür. Ancak Gordianus'un Aphrodisias'a mektubundan kentin, Laodikeia'ya yardım ettiği anlaşılmaktadır, bk. Oliver, 1989: 548-549 no. 281.

⁴⁸⁷ Bk. Ek 5.

Her yüzyılda meydana gelen depremlerin sayılarında bu denli değişiklik görülmesinin sebebi depremlerin doğalarından dolayıdır. Çünkü depremler sadece bir kerede olup bitmeden, yıla veya yıllara yayılarak devam etmektedir⁴⁸⁸. Bu şekilde de kendinden sonraki depremlerin tetikleyicisi olmaktadır. Söz gelimi, bir yüzyılda meydana gelen ufak depremler bir sonraki yüzyılda meydana gelebilecek büyük bir depremin tetikleyicisi olabilirler. Bir diğer sebep ise depremlerin kayıt altına alınması ve bu kayıtların günümüze ulaşmasıdır.

Özellikle 1900'lerden sonra gelişen teknolojiyle hassaslığı da artan sismograflar sayesinde Anadolu'da her an küçük ölçekli ve zaman zaman orta ölçekli depremler olduğu bilinmektedir. Yaptığımız bu araştırma bize Antik Çağ'da, Asia Eyaleti'nde hemen her yüzyılda ve her bölgesinde mutlaka 1 büyük deprem meydana geldiğini göstermektedir. Günümüze yakın tarihlere baktığımızda ise, söz konusu alanda her yüzyılda 2 veya daha fazla büyük deprem olduğu saptanmıştır. Bu sebeple bölgedeki günümüz yapılarının depreme dayanıklı hale getirilmesi, gelecekteki yapıların ise depreme son derece dayanıklı şekilde inşa edilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğin tersine olan her durum ve tutum, bölgede yaşanması mümkün olan şiddetli bir depremde, geri alınması mümkün olmayan ciddi kayıplara davetiye çıkartacaktır.

⁴⁸⁸ Jones, 2014: 53.

ANTİK KAYNAKLAR VE EDİSYONLAR

Aelianus

Varia Historia

Dilts, M. R. (Ed.). (1974). *Claudii Aeliani Varia Historia*. Teubner, Leipzig.

Aeschylus

Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας

Smyth, H. W. (Ed.). (2:1922). *Aeschylus, Volume 2*. William Heinemann, Londra.

Agathias

Keydell, R. (Ed.). (1967). “*Agathiae Myrinaei Historiarum Libri Quinque*”. (Çev. J. D. Frendo), *Corpus Fontium Historiae Byzantinae (CFHB)*, 2.

Ammianus Marcellinus

Rerum Gestarum

Rolfe, J. C. (Ed.). (1:1935). *Ammianus Marcellinus, Volume 1*. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Özgüler, S. (Çev.). (2019). *Roma Tarihi*. Historia Yayınevi, İstanbul.

Apollodorus

Bibliothēke

Frazer, J. G. (Ed.). (2:1921). *Apollodorus, The Library, Volume 2*. William Heinemann, Londra.

Aristeides

Orationes

Keil, B. (Ed.). (2:1899). *Aelii Aristidis Smyrnaei, Quae Supersunt Omnia, Volume 2*. Weidmann, Berlin.

Behr, C. A. (Ed.). (2:1981). *P. Aelius Aristides, The Complete Works, Volume 2: Orations XVII-LIII*. Brill, Leiden.

Aristophanes

Akharneis

Rogers, B. B. (Ed.). (1:1930). *Aristophanes, Volume 1*. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Aristoteles***Τῶν Μετά Τὰ Φυσικά (Metaphysics)***

Tredennick, H. (Ed.). (1933). *Aristotle, The Metaphysics, Books I-IX*. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Μετεωρολογικῶν (Meteorologica)

Lee, H. D. P. (Ed.). (1952). *Aristotle, Meteorologica*. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Athenaeus***Deipnosophistae***

Olson, S. D. (Ed.). (2020). *Athenaeus Naucratis Deipnosophistae. Volumen III.A, Libri VIII-XI*. De Gruyter (Bibliotheca Teubneriana), Berlin.

Aulus Gellius***Noctes Atticae***

Rolfe, J. C. (Ed.). (1927). *The Attic Nights of Aulus Gellius*. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Aurelius Victor***Liber de Caesaribus***

Groß-Albenhausen, K. ve Fuhrmann, M. (Ed.). (2009). *Die römischen Kaiser, Liber de Caesaribus*. Artemis & Winkler Verlag, Düsseldorf.

Epitome de Caesaribus

Pichlmayr, F. (Ed.). (1911). *Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus. Praecedunt Origogentis Romanae et Liber de viris illustribus urbis Romae; subsequitur Epitome de Caesaribus*. Teubner, Leipzig.

Bianor**Palanite Anthology**

Paton, W. R. (Ed.). (1915). *The Greek Anthology*. William Heinemann, Londra.

Cassius Dio***Historiae Romanae***

Boissevain, U. P. (Ed.). (2:1898). *Cassii Dionis Cocceiani historiarum Romanarum quae supersunt. Volume 2*. Weidmann, Berlin.

Cary, E. (Ed.). (6:1917; 7:1924; 8:1925; 9:1927). *Dio's Roman History, 9 Volumes*. Vol. 6, 7, 8, 9. William Heinemann, Londra.

Chronicon Paschale

Dindorf, L. (Ed.). (1832). “*Chronicon Paschale 284-628 A.D.*”. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae (CSHB), 11 (1-2).

Cicero***Epistulae ad Atticum***

Shackleton Bailey, D. R. (Ed.) (1965-1968). *M. Tullius Cicero, Epistulae ad Atticum. Cicero's Letters to Atticus*. 6 vols.. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Epistulae ad Familiares

Shackleton Bailey, D. R. (Ed.). (1977). *Cicero: Epistulae ad Familiares*. 2 vols. Cambridge University Press, Cambridge.

Dio Chrysostom

Crosby, H. L. (Ed.). (4:1946). *Dio Chrysostom, Volume 4*. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Diodorus Siculus***Bibliotheca Historica***

Bekker, I. (Ed.). (1903-1906). *Diodori Bibliotheca Historica*. Vol. 4-5. Teubner, Leipzig.

Diogenes Laertius

Hicks, R. D. (Ed.). (1925; repr.: 1959). *Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers*. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Euagrios***Historia Ecclesiastica***

Bidez, J. ve Parmentier, L. (Ed.). (1898). *The Ecclesiastical History of Evagrius, with the Scholia*. Methuen & Co., Londra.

Euagrios Scholasticus. *Ecclesiastical History*. (Çev. M. Whitby), Liverpool University Press, Liverpool.

Euripides***Bakhai***

Way, A. S. (Ed.). (1912). *Euripides, in Four Volumes, III*. William Heinemann, Londra.

Eusebius***Hieronymi Chronicon***

Helm, R. (Ed.). (1913). “Eusebius Werke, Siebenter Band, Die Chronik Des Hieronymus, Hieronymi Chronicon”. *Die Griechischen Christlichen Schriftsteller (GCS)*, 7.1 (24).

Historia Ecclesiastica

Lake, K. (Ed.). (1:1926). *Eusebius The Ecclesiastical History, 2 Volumes, Vol. 1*. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

FGr.Hist.

Jacoby, F. (Ed.). (1950). *Die Fragmente der Griechischen Historiker, Dritter Teil (B)*. Brill, Leiden.

Fronto***Ad Antoninum Imperatorem***

Haines, C. R. (Ed.). (1920; repr.: 1988). *The Correspondence of Marcus Cornelius Fronto, with Marcus Aurelius Antoninus, Lucius Verus, Antoninus Pius, and Various Friends. In Two Volumes*. Vol. II. William Heinemann (The Loeb Classical Library) (repr.: Richard Clay Ltd., Sussex), Londra.

Gaius Suetonius Tranquillus***De Vita Caesarum***

Rolfe, J. C. (Ed.). (1951). *The Lives of The Caesars*. Vol. 1-2. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Georgius Syncellus***Ekloge Chronographias***

Niebuhr, B. G. (Ed.). (1829) “*Georgius Syncellus et Nicephorus CP*”. *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae (CSHB)*, 1 (22).

Herodotos***Ἱστορίαι***

Godley, A. D. (Ed.). (1:1920; 2:1921; 3:1922; 4:1925). *Herodotus*. Vols. 1-4. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Hesiodos***Theogonia***

Evelyn-White, H. G. (ed.). (1914). *Hesiod*. William Heinemann, Londra.

Homeros***Ιλιάδα***

Murray, A. T. (Ed.). (1:1924; 2:1925). *Homer, The Iliad*. Vols. 1-2. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Οδύσσεια

Murray, A. T. (Ed.). (1-2:1919). *Homer, The Odyssey*. Vols. 1-2. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Ioannes Lydus***Liber de Ostentis***

Wachsmuth, C. (Ed.). (1897). *Ioannis Laurentii Lydi, Liber de Ostentis et Calendaria Graeca Omnia*. Teubner, Leipzig.

Iustinus***Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi***

Watson, J. S. (Ed.). (1853). *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. Henry G. Bohn, Londra.

Iuvenalis***Saturae***

Mayor, J. E. B. (Ed.). (1869). *Thirteen Satires of Juvenal*. MacMillan and Co., Cambridge.

Ksenophon***Anabasis***

Brownson, C. L. ve Todd, O. J. (Ed.). (1921). *Xenophon Anabasis, Books IV-VII and Symposium and Apology*. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Hellenika

Brownson, C. L. (ed.). (1918; repr.: 1961). *Xenophon, Hellenika, Books I-V*. Harvard University Press, Cambridge.

L. Annaeus Cornutus***Compendium de Graecae Theologiae Traditionibus***

Torres, J. B. (ed.). (2018). “*Lucius Annaeus Cornutus, Compendium de Graecae Theologiae Traditionibus*”. De Gruyter, Berlin.

Lucius Annaeus Seneca***Quaestiones Naturales***

Fickert, C. R. (Ed.). (1845). *L. Annaei Senecae Opera, Volumen Tertium*. Leipzig.

Epistulae Morales ad Lucilium

Gummere, R. M. (Ed.). (repr.: 1970). *Seneca, ad Lucilium Epistulae Morales*. Vol. 2. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Lucretius***De Rerum Natura***

Good, J. M. (Ed.). (1805). *The Nature of Things: A Didactic Poem*. Vol. 2. Longman Press, Londra.

Malalas***Chronographia***

Dindorf, L. (Ed.). (1831). “*Ioannis Malalae Chronographia*”. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae (CSHB), 32.

Thurn, I. (Ed.). (2000) “*Ioannis Malalae Chronographia*”. Corpus Fontium Historiae Byzantinae (CFHB), 35.

Marcellinus Comes***Chronicon***

Mommsen, Th. (Ed.). (1894). “*Chronica Minora, Saec. IV. V. VI. VII, Volumen II*”. Monumenta Germaniae Historica (MGH), 11.

Croke, B. (Ed.). (1995). “*The Chronicle of Marcellinus*”. Byzantina Australiensia, 7.

Oracula Sibyllina

Alexandre, C. (Ed.). (1841). *Chresmoi Sibylliakoi, Oracula Sibyllina*. Vol. 1. Firmin Didot, Paris.

Bate, H. N. (Ed.). (1918). *The Sibylline Oracles Book III-V*. Londra.

Orosius***Historiarum adversum Paganos***

Zangemeister, C. (Ed.). (1889). *Pauli Orosi Historiarum adversum Paganos*. Liber VII. Teubner, Leipzig.

Ovidius***Metamorphoses***

Magnus, H. (Ed.). (1892). *Ovid, Metamorphoses*. Almanyia.

Miller, F. J. ve Goold, G. P. (1:1977; 2:1984). *Ovid: Metamorphoses in Six Volumes*. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Pausanias***Ἑλλάδος περιήγησις***

Jones, W. H. S. ve Ormerod, H. A. (Ed.). (1926). *Pausanias, Description of Greece*. Vol. 2. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Jones, W. H. S., (Ed.). (1993). *Pausanias, Description of Greece*. Vol. 3. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Philostratus***Vita Sophistarum***

Wright, W. C. (Ed.). (1922). *Philostratus and Eunapius, The Lives of The Sophists*. William Heinemann, Londra.

Vita Apollonii

Kayser, C. L. (Ed.). (1:1870; 2: 1871). *Flavii Philostrati Opera, Vol. 1-2*. Leipzig: Teubner.

Platon***Cratylus***

Burnet, J. (Ed.). (1903). *Platonis Opera*. Oxford University Press, Oxford

Plinius Maior***Naturalis Historia***

Rackham, H., (Ed.). (1967). *Pliny, Natural History*. Vol. 1. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Plinius Minor***Epistularum***

Melmoth, W. (Ed.). (repr.: 1931). *Pliny Letters, 2 Volumes*. Vol. 1. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Plutarkhos***Theseus***

Perrin, B. (Ed.). (1968). *Plutarch's Lives*. Vol. 1. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Pseudo-Dionysius

Witakowski, W. (1996). Pseudo-Dionysius of Tel-Mahre. Part III. (Translated Text for Historians, 22). Liverpool University Press, Liverpool.

Pseudo-Plutarkhos

Bernardakis, G. N. (1893). *Plutarch, Moralia, Vol.5*. Teubner, Leipzig.

Quintus***Τῶν μεθ' Ὁμήρου (The Fall of Troy)***

Way, A. S., (Ed.). (1913; repr.: 1984). *Quintus Smyrnaeus, the Fall of Troy*. William Heinemann, Londra.

Res Gestae Divi Augusti

Brunt, P. A. ve Moore, J. M. (Ed.). (1967; repr.: 1983) *Res Gestae Divi Augusti, the Achievements of the Divine Augustus*. Oxford University Press, Oxford.

Scriptores Historiae Augustae

Magie, D. (1:1921; 2:1924; 3:1932). *The Scriptores Historiae Augustae*. Vol.1-3. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Solinus

Collectanea rerum memorabilium

Mommsen, Th. (Ed.). (1895). *C. Iulii Solini, Collestanea Rerum Memorabilium*, Weidmann, Berlin.

Sokrates Skholastikos

Historia Ecclesiastica

Migne, J. P. (Ed.). *Socratis Scholastici, Hermiae Sozomeni, Historia Ecclesiastica*. Patrologiae Graecae, (PG) 67. Paris.

Sophokles

Antigone

Storr, F. (Ed.). (1922). *Sophocles, in Two Volumes, I*. William Heinemann, Londra.

Strabon

Geographika

Jones, H. L. (Ed.). (5:1928; 6: 1929) *The Geography of Strabo*. Vol. 5 ve 6. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Pekman, A. (Çev.). (1987; repr.: 1993). *Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Tacitus

Annales

Furneaux, H. (Ed.). (repr. 1:1886; 2:1881). *Cornelii Tacitii Annalium ab Excessu Divi Augusti Libri, The Annals of Tacitus*. Vols. 1-2. The Clarendon Press, Oxford.

Fisher, C. D. (Ed.). (1906). *Annales ab Excessu Divi Augusti*. Cornelius Tacitus. The Clarendon Press, Oxford.

Tertullianus

Apologeticus

Glover, T. R. ve Rendall, G. H. (Ed.). (1927). *Tertullian, Apology, de Spectaculis, Minucius Felix*. William Heinemann (The Loeb Classical Library), Londra.

Theophanes

Chronographia

Boor, C. (Ed.). (1883). *Theophanis Chronographia*. Vol. 1. Teubner, Leipzig.

Thukydides***Ἱστορίαι***

Smith, C. F. (ed.). (1919; repr.: 1956). *Thucydides, in Four Volumes, I*. William Heinemann LTD, Londra.

Velleius Paterculus***Historiae Romanae***

Shipley, F. W. (Ed.). (repr.: 1961). *Velleius Paterculus, Compendium of Roman History, Res Gesta Divi Augusti*. Harvard University Press (The Loeb Classical Library), Cambridge.

Zosimus

Bekker, I. (Ed.). (1838). *Zosimus*. (CSHB 50). Weber, Bonn.

KAYNAKÇA KISALTMALARI

AE	<i>L'Année Epigraphique.</i>
AMS	<i>Asia Minor Studien.</i>
BCH	<i>Bulletin de correspondance hellénique.</i>
BE	<i>Bulletin épigraphique.</i>
BMC	<i>British Museum Catalogue.</i>
BMC Lyd.	Head, B. V. (ed.). (1901). <i>Catalogue of Greek Coins in the British Museum. Lydia.</i> Londra.
BMC Phryg.	Head, B. V. (ed.). (1906). <i>Catalogue of Greek Coins in the British Museum. Phrygia.</i> Londra.
BMC RE I	Mattingly, H. (ed.). (1923). <i>Coins of the Roman Empire, in the British Museum, Volume I, Augustus to Vitellius.</i> Oxford University Press, Londra.
BSGRE	<i>Brill Studies in Greek and Roman Epigraphy.</i>
CIG	Boeckh, A. (ed.). (1828-1843). <i>Corpus Inscriptionum Graecarum.</i> Berlin.
CIL	<i>Corpus Inscriptionum Latinarum.</i>
CIL III	Mommsen, T. (ed.). (1873). <i>Corpus Inscriptionum Latinarum.</i> Vol. III, Pars I. Berlin.
CIL X	Mommsen, T. (ed.). (1883). <i>Corpus Inscriptionum Latinarum.</i> X, Pars I. Berlin.
EA	<i>Epigraphica Anatolica.</i>
I.Aphrodisias	Inscripton of Aphrodisias. http://insaph.kcl.ac.uk/iaph2007/ (erişim tarihi: 17.12.2019).
I.Didyma II	Rehm, A. (ed.). (1958). <i>Didyma II. Die inschriften.</i> Gebr. Mann, Berlin.
I.Ephesos II	Börker, C. ve Merkelbach, R. (ed.). (1979). <i>Die inschriften von Ephesos, Teil II, Nr. 101-599.</i> Habelt, Bonn.
I.Erythrai I-II	Engelmann, H. ve Merkelbach, R. (ed.). (1972-1973). <i>Die inschriften von Erythrai und Klazomenai, Teil I-II.</i> (IK 01-02) Habelt, Bonn.

- I.Iasos I** Blümel, W. (ed.). (1985). *Die inschriften von Iasos, Teil I.* (IK 28, 1) Habelt, Bonn.
- I.Kibyra I** Corsten, T. (ed.). (2002). *Die inschriften von Kibyra, Teil I.* (IK 60, 1). Habelt, Bonn.
- I.Klazomenai I-II** Engelmann, H. ve Merkelbach, R. (ed.). (1972-1973). *Die inschriften von Erythrai und Klazomenai, Teil I-II.* (IK 01-02) Habelt, Bonn.
- I.Kyme** Engelmann, H. (ed.). (1976). *Die inschriften von Kyme.* (IK 05). Habelt, Bonn.
- I.Milet VI, 1** Hermann, P. (ed.). (1997). *Inschriften von Milet, Band VI, Teil I.* Berlin.
- I.Pergamon I-II** Max, F. (ed.). (1890-1895). *Inschriften von Pergamon, I-II.* Berlin.
- I.Smyrna II** Petzl, G. (ed.). (1982-1990). *Die inschriften von Smyrna, Teil II, I.* (IK 23-24). Habelt, Bonn.
- I.Stratonikeia** Şahin, M. Ç. (ed.). (1981). *Die inschriften von Stratonikeia, Teil I: Panamara.* (IK 21) Habelt, Bonn.
- I.Tralleis I** Poljakov, F. B. (ed.). (1989). *Die inschriften von Tralleis und Nysa, Teil I: Die inschriften von Tralleis.* (IK 36, 1) Habelt, Bonn.
- IG** *Inscriptiones Graecae.* 1903- . Berlin.
- IG II, 2** Kirchner, J. (ed.). (1927-1931). *Inscriptiones Graecae.* Part II, 1-2. Berlin.
- IG XII, 1** Hiller von Gaertringen, F. (ed.). (1895). *Inscriptiones Graecae.* XII, I. Berlin.
- IG XII, 2** Paton, W. R. (ed.). (1899). *Inscriptiones Graecae.* XII, II. Berlin.
- IG XII, 4** Bosnakis, D. ve Hallof, K. ve Rigsby, K. (ed.). (2010). *Inscriptiones Graecae.* XII, IV. Berlin ve New York.
- IG XII, 4, 2** Bosnakis, D. ve Hallof, K. (ed.). (2012). *Inscriptiones Graecae.* XII, IV, Pars II. Berlin ve New York.
- IG XII, 5** Hiller von Gaertringen, F. (ed.). (1903-1909). *Inscriptiones Graecae.* XII. 2 Vols. Berlin.
- IG XII, 6, 1** Hallof, K. (ed.). (2000). *Inscriptiones Graecae.* XII, VI, Pars I. Berlin.

IGR	<i>Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes</i> . Paris.
IGR III	Cagnat, R. (ed.). (1906). <i>Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes. Tomus Tertius</i> . Paris.
IGR IV	Lafaye, G. (ed.). (1926). <i>Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes. Tomus Quartus</i> . Paris.
ILS II, 2	Dessau, H. (ed.). (1906). <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> . Vol. II, Pars II. Berlin.
IvO	Dittenberger, W. ve Purgold, K. (ed.). (1896). <i>Die Inschriften von Olympia</i> . Berlin.
MAMA	<i>Monumenta Asia Minoris Antiqua</i> . 1928- .
MAMA IV	Buckler, W. H. ve Calder, W. M. ve W. K. C. Guthrie (ed.). (1933). <i>Monuments and Documents from Eastern Asia and Western Galatia</i> (MAMA IV). Manchester University Press, Manchester.
MAMA V	Cox, C. W. M. ve Cameron, A. (ed.). (1937). <i>Monuments from Dorylaeum and Nacolea</i> (MAMA V). Manchester University Press, Manchester.
MAMA VI	Buckler, W. H. ve Calder, W. M. (ed.). (1939). <i>Monuments and Documents from Phrygia and Caria</i> (MAMA VI). Manchester University Press, Manchester.
OGIS	Dittenberger, W. (ed.). (1903-1905). <i>Orientis Graeci Inscriptiones Selectae</i> . 2 vols. Leipzig.
PCPS	<i>Proceeding of the Cambridge Philological Society</i> .
RE	<i>Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumwissenschaft</i>
RIC	<i>The Roman Imperial Coinage</i> .
RIC I	Sutherland, C. H. V. ve Carson, R. A. G. (ed.). (1984). <i>The Roman Imperial Coinage, Volume I, from 31 BC to AD 69</i> . Spink and Son Ltd. Londra.
RPC I	<i>Roman Provincial Coins</i> . https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/ (erişim tarihi: 17.24.2020).
SEG	<i>Supplementum Epigraphicum Graecum</i>
SEG 4	Hondius, J. E. (ed.). (1923-1954). <i>Supplementum Epigraphicum Graecum</i> . Vols. 1-11. Leiden.

- SEG 28-30** Pleket, H.W. ve Stroud, R. S. (ed.). (1980). *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Vols. 26-41. Amsterdam.
- SEG 46** Pleket, H. W. vd. (ed.). (1998-2002). *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Vols. 45-49. Amsterdam.
- SNGCop.** *Sylloge Nummorum Graecorum*. The Royal Collection of Coins and Medals. Danisch National Museum Phrygia. Copenhagen.
- SNGvA.** *Sylloge Nummorum Graecorum*. Sammlung v. Aulock. Phrygien.
- TAM** *Tituli Asiae Minoris*. 1901- . Viyana.
- TAM V, II** Herrmann, P. (ed.). (1981-1989). *Tituli Asiae Minoris*. V. 2 vols. Viyana.
- TAPA** *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*
- TIB 4** Belke, Kl. ve Restle, M. (ed.). (1984). *Galatien und Lykaonien*. TIB 4, Viyana.
- TIB 7** Belke, Kl. ve Mersich, N. (ed.). (1990). *Phrygien und Pisidien*. TIB 7, Viyana.
- ZPE** *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*.

KAYNAKÇA

- Akça, B.ve Akça, S. (2019). “Cumhuriyet Dönemi Muğla Vilayeti’nde Görülen Depremler (1923-1960)”. *Turkish Studies*, 14 (1): 17-30.
- Aktepe, M. M. (Ed.). (1978). *Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi, Mür’it-tevarih, Cilt II.A*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Alten Güler, E. (2019). “Kibyra’dan Yeni Onurlandırma Yazıtları”. *Libri*, 5 (2019): 335-340.
- Altınok, Y. vd. (2012). “6 Ekim 1944 Edremit Körfezi-Ayvacık Depreminin Makrosismik Değerlendirilmesi”. *İstanbul Yerbilimleri Dergisi*, 25 (1): 41-53.
- Altun, S. (1993). “6 Kasım 1992 İzmir Depremi Sonuçları Üzerine Bir İrdeleme”. *İnşaat Mühendisleri Odası Teknik Dergi*, 19 (Ekim): 731-742
- Altunel, E. vd. (2003). “Earthquake Faulting at Ancient Cnidus, SW Turkey”. *Turkish Journal of Earth Science*, 12: 137-151.
- Altunel, E. ve Barka, A. (1996). “Hierapolis’teki Arkeosismik Hasarların Değerlendirilmesi”. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 39 (2): 65-74.
- Ambraseys, N. (2009). *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ambraseys, N. N. (1962). “Data for the Investigation of the Seismic Sea-Waves in the Eastern Mediterranean”. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 52 (4): 895-913.
- Ambraseys, N. N. ve Finkel, C. F. (1991). “Long-term seismicity of Istanbul and of the Marmara Sea Region”. *Terra Motae*, 3 (5): 527-539.
- Ambraseys, N. N. ve Tchalenko, J. S. (1972). “Seismotectonic Aspects of the Gediz, Turkey, Earthquake of March 1970”. *Geophysical Journal International*, 30 (3), 229-252.
- Arslan, M. (2007). *Mithradates VI Eupator: Roma’nın Büyük Düşmanı*. Odin Yayıncılık, İstanbul.
- Aydaş, M. ve Tül, Ş. (2011). “Mesogis Üstündeki Larisa-Derira-Siderus”. *Ege Defterleri 2*. Ege Yayınları, İstanbul, 3-19.
- Bayrak, D. (1999). “Deprem ve Plaka Tektoniği”. *Mavi Gezegen Popüler Yerbilimleri Dergisi*, 1: 10-15.
- Behr, C. A. (1968). *Aelius Aristides and the Sacred Tales*. Adolf M. Hakkert, Amsterdam.
- Bekker, I. (1838). *Georgius Cedrenus. Tomus Prior. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, (CSHB) 08. Bonn.

- Bekker-Nielsen, T. (2008). *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia*. Black Sea Studies, 7. Aarhus University Press, Aarhus.
- Blümel, W. (1998). "Epigraphische Forschungen im Westen Kariens 1997". Araştırma Sonuçları Toplantısı XVI-I, Tarsus, 403-408.
- Bowersock, G. W. (1965). *Augustus and the Greek World*. The Clarendon Press, Oxford.
- Bowersock, G. W. (1968). "The Proconsulate of Albus". *Harvard Studies in Classical Philology*, 72: 289-294.
- Broughton, Th. R. Sh. (1935). "Some Non-Colonial Coloni of Augustus". *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, (TAPA), 66: 18-24.
- Buckler, W. H. ve Robinson, D. M. (Ed.). (1932). *Sardis, Volume VII, Greek and Latin Inscriptions, Part I*. Brill, Leiden.
- Burkert, W. (1977). *Greek Religion*. (Çev.J. Raffan), Wiley-Blackwell Publishing, New Jersey.
- Butler, H. C. (1922). "Sardis.". Volume I. Brill, Leiden.
- Cadwallader, A. (2012). "Honouring the Repairer of the Baths: A New Inscription from Kolossai". *Antichthon*, 46: 150-183.
- Cook, A. B. (1925). *Zeus, a Study in Ancient Religion, Volume II*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cook, A. B. (1940). *Zeus, a Study in Ancient Religion, Volume III, Part I*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Corbier, M. (ed.). (1995). *L'Annee Epigraphique*. Presses Universitaires de France, Paris.
- Corsten, Th. ve Drew-Bear, Th. ve Özsait, M (1998). "Forschungen in der Kibyratis". *EA* 30: 47-80.
- Cousin, G. (1904). "Inscriptions du sanctuaire de Zeus Panamaros". *Bulletin de correspondance hellénique*, 28 (1): 20-53.
- Crouch, D. P. (2003). *Geology and Settlement. Greco-Roman Patterns*. Oxford University Press, Oxford.
- Çelik, G. vd. (2019). *Kızılay Arşivi Belgelerinde Afetler*. Ankara.
- De Bernardi, D. F. (1994). Frigya Hierapolis'i 1993 Kazı ve Restorasyonları. XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı, II: 345-360.
- Demarchi, A. (2014). "The Seismic Risk in Istanbul: An Innovative Assessment Method". *ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 11 (1): 76-98.
- Dindorf, G. (1829). "Aristides". Vol. I-III. Weidmann, Leipzig.

- Dijkstra, J. ve Kroesen, J ve Kuiper, Y. (ed.). (2010). *Myths, Martyrs, and Modernity, Studies in the History of Religions in Honour of Jan N. Bremmer*. Brill, Leiden.
- Drew-Bear, T. (1972). “Three Senatus Consulta Concerning the Province of Asia”. *Historia*, 21: 75-87.
- Emre, Ö. vd. (2013). *Açıklamalı Türkiye Diri Fay Haritası Ölçek 1/1.125.000*. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Özel Yayın Serisi 30, Ankara.
- Engelmann, H. ve Knibbe, D. (ed.). (1989). “Das Zollgesetz der Provinz Asia. Eine neue Inschrift aus Ephesos”. *EA* 14.
- Erdem, N. P. Ve Lahn, E. (1952; repr. 2001). *Türkiye Depremleri İzahlı Kataloğu*. Yıldız Teknik Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Erentöz, C. ve Kurtman, F. (1964). “1964 Yılı Manyas Depremi Üzerine Rapor”. *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 63 (1964): 1-5.
- Ergin, K. ve Güçlü, U. ve Aksay, G. (1971). *A Catalogue of Earthquakes of Turkey and Surrounding Area 1965–70*. Arz Fiziği Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Erim, K. T. (1982). “A New Relief Showing Claudius and Britannia from Aphrodisias”. *Britannia*, 13 (1982): 277-281.
- Ersoy, A. (Ed.). (2012). “Smyrna”. *International Earth Science Colloquium on the Aegean Region*. 1-5 Ekim 2012, İzmir.
- Eyidoğan, H. ve Barka, A. (1996). “The 1 October 1995 Dinar Earthquake, SW Turkey”. *Terra Nova*, 8: 479-485.
- Fontenrose, J. (1978). *The Delphic Oracle, It's Response and Operations*. University of California Press, Kaliforniya.
- Foucart, P. (1887). “Exploration de la plaine de l'Hermus par M. Aristote Fontrier”. *Bulletin de correspondance hellénique*, 11 (1): 79-107.
- Frei, P. (1983). “Epigraphisch-topographische Forschungen im Raum von Eskişehir”. *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, Ankara 1983, 53-62.
- Friesen, S. J. (1993). “Twice Neokoros, Ephesus, Asia and the Cult of the Flavian Imperial Family”. Broek, R. ve Drijvers, H. J. W. ve Versnel, H. S. (ed). *Religions in the Graeco-Roman World*. Volume 116. Brill, Leiden: 1-233.
- Galli, M. (2005). “Pilgrimage as Elite Habitus: Educated Pilgrims in Sacred Landscape During the Second Sophistic”. Elsner, J. ve Rutherford, I. (Ed.). *Pilgrimage in Graeco-Roman & Early Christian Antiquity Seeing the Gods*. Oxford University Press, Oxford, 253-290.

- Guidoboni, E. (1994). *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to the 10th Century*. Istituto Nazionale di Geofisica, Roma.
- Habicht, C. (1975). "New Evidence on the Province of Asia". *The Journal of Roman Studies*, 65: 64-91.
- Haensch, R. (1997). "Capita provinciarum, Statthaltersitze und Provinzialverwaltung in der römischen Kaiserzeit". Hellenkemper, H. (ed.). *Kölner Forschungen Band 7*. Mainz.
- Hanfmann, G.M.A ve Ramage, N.H. (1978). *Sculpture from Sardis*. Harvard University Press, Cambridge.
- Harper, K. (2015). "Pandemics and passages to late antiquity: rethinking the plague of c. 249-270 described by Cyprian". *Journal of Roman Archaeology*, 28 (2015): 223-260.
- Harper, R. P. (1979). "Recent Epigraphic Research at Cibyra". *VIII. Türk Tarih Kongresi, I. Cilt*. 11-15 Ekim 1976, Ankara, 513-523.
- Hasluck, F. W. (1906). "Poemanenum". *The Journal of Hellenistic Studies*, 26: 23-31.
- Hasluck, F. W. (1910). *Cyzicus*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hendriks, I. H. M. (1980). "Griechische Inschriften aus dem Nachlass G. Cupers (I)". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 40 (1980): 187-206.
- Herzog, R. (1932). "Zwei griechische Steinepigramme". *Philologische Wochenschrift*, 52 (1932): 1011-1020.
- Holleaux, M. (1904). "Remarques sur les décrets trouvés dans le sanctuaire de Zeus Panamaros". *Bulletin de correspondance hellénique*, 28 (1): 353-363.
- Hornblower, S. ve Spawforth, A. (2014). *The Oxford Companion to Classical Civilization*. Oxford University Press, Oxford.
- Horster, M. (1997). "Literarische Zeugnisse kaiserlicher Bautätigkeit". *Beiträge zur Altertumskunde*, 91: 1-157.
- Jones, A. H. M. vd. (1971). *The Prosopography of the Later Roman Empire. Volume I. A.D. 260-395*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Jones, C. P. (2014). "Earthquakes and Emperors". Kolb, A. (Ed.). *Infrastruktur und Herrschaftsorganisation im Imperium Romanum*, Berlin: 52-65.
- Jones, C. P. (2015). "The Earthquake of 26 Decree of Mytilene and Chios". *Chiron*, 45: 101-122.
- Jones, C. P. (2018). "A Letter of Antoninus Pius and an Antonine Rescript Concerning Christians". *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 58: 67-76.
- Karabacak, V. vd. (2013). "Analyses of Seismic Deformation at the Kibyra Roman Stadium, Southwest Turkey". *Geoarchaeology*, 28: 531-543.

- Kaya, M. A. (2011). *Anadolu'da Galatlar ve Galatya Tarihi*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Keightley, W. O. (1975). "Destructive Earthquakes in Burdur and Bingöl, Turkey–May 1971. Report and Recommendations. Submitted to the Committee on Natural Disasters. National Research Council." National Academy of Sciences, Washington D. C.
- Keil, B. (1897). "Kyzikenisches". *Hermes*, 32 (3): 497-508.
- Ketin, İ. (1966). "6 Ekim 1964 Manyas Depremi Esnasında Zeminde Meydana Gelen Tansiyon Çatlakları". *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 10 (1-2): 44-51.
- Ketin, İ. (1969). "Kuzey Anadolu Fayı Hakkında". *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 72 (1969): 1-27.
- Kienast, D. (1982; repr.: 1992). *Augustus, Prinzeps und Monarch*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- Kokkina, C. (2000). "Die Opramoas-inschrift von Rhodiapolis". Alföldy, G. vd. (ed.). *Antiquitas*. Reihe 3, Band 40. Habelt, Bonn.
- Kontoleon, A. E. (1886). "Variétés". *Bulletin de correspondance hellénique*, 10: 514-521.
- Koral, H. ve Laçın, D. ve Şahin, Ş. (1997). "1 Ekim 1995 Dinar Depremi'nin Yüzey Çatlakları". *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 50 (Mayıs): 52-58.
- Levendoğlu, M. ve Gülerce, Z. ve Şaroğlu, F. (2013). "Kuzey Anadolu Fayı'nın Bolu-İlgaz Bölümü İçin Geliştirilmiş Sismik Kaynak Modelleri". 2. *Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismolojik Konferansı*. 25-27 Eylül 2013, Hatay.
- Levick, B. (1971). "The Beginning of Tiberius' Career". *The Classical Quarterly, New Series*. 21 (2): 478-486.
- Levick, B. M. (1996; repr.: 2006). "Greece (including Crete and Cyprus) and Asia Minor from 43 B.C. TO A.D. 69". Bowman, A. ve Champlin, E. ve Lintott, A. (Ed.). *Cambridge Ancient History, Volume X*. Cambridge University Press, Cambridge, 641-675.
- Levick, B. M. (2005). *Tiberius the Politician*. Taylor & Francis e-Library.
- Ma, J. (1999). *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*. Oxford University Press, Oxford.
- Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. (2005). İzmir Yakın Çevresinin Diri Fayları ve Deprem Potansiyelleri (10754). Jeoloji Etütleri Dairesi.
- Mazlum, D. (2001). "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi Ve Ardından Gerçekleştirilen Yapı Onarımları". Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor, Vol. 1-2*. Princeton University Press, New Jersey.
- McCabe, D. F. (1985). “*Didyma Inscriptions. Texts and List*”. The Princeton Project on the Inscriptions of Anatolia. The Institute for Advanced Study, Princeton.
- McGing, B. C. (1986). *The Foreign Policy of Mithridates Eupator, King of Pontus*. Brill, Leiden.
- Migne, J. P. (1866). *Michaelis Glycae. Opera Omnia*. Patrologiae Graecae, (PG) 158. Paris.
- Mitchell, S. (1987). “Imperial Building in the Eastern Roman Provinces”. *Harvard Studies in Classical Philology*. 91 (1987): 333-365.
- Mitchell, S. (1999). “The Administration of Roman Asia from 133 BC to AD 250”. Eck, W. (ed). *Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert*. Oldenbourg, 17-46.
- Murray, J. S. (2005). “The Urban Earthquake Imagery and Divine Judgement in John’s Apocalypse”. *Novum Testamentum*, 47 (2): 142-161.
- Mylonopoulos, J. (1998). “Poseidon, der Erderschütter, Religiöse Interpretationen von Erd- und Seebeben”. E. Olshausen ve H. Sonnabend (Ed.). *Naturkatastrophen in der antiken Welt. Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums 6*, 1996, 82-89.
- Niewöhner, P. (2017). *The Archaeology of Byzantine Anatolia. From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks*. Oxford University Press, Oxford.
- Oktan, M. (2010). “Ein neues Epigramm aus Bozüyük (Lamunia)”. *Gephyra*, 7: 98-94.
- Oliver, J. H. (1989) *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri*. American Philosophical Society, Philadelphia.
- Oppermann, H. (1924). “Zeus Panamaros”. *Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten* 19 (3): 1-94.
- Özüdoğru, Ş. (2018). “Geç Antikçağ’da Kibyra”. *Cedrus*, VI (2018): 13-64.
- Özyıldırım, G. (2015). “1971 Burdur Depremi Sonrası İmar Çalışmaları”. *Uluslararası Burdur Deprem ve Çevre Sempozyumu*. 7-9 Mayıs 2015, Burdur, 311-321.
- Panessa, G. (1991). *Fonti greche e latine per la storia dell’ambiente e del clima nel mondo greco*. 2 Vols. Pisa.
- Parker, R. (1987; repr. 1990). “Myths of Early Athens”. J. Bremmer (Ed.). *Interpretations of Greek Mythology*. Routledge, Londra, 187-214.

- Petrovic, A. ve Petrovic I. ve Thomas, E. (ed.). (2019). *The Materiality of Text: Placement, Perception, and Presence of Inscribed Texts in Classical Antiquity*. (BSGRE 11). Brill, Leiden.
- Piccardi, L. (2007). "The AD 60 Denizli Basin earthquake and the apparition of Archangel Michael at Colossae (Aegean Turkey)". Piccardi, L. ve Masse, W. B. (Ed.). *Myth and Geology*. Geological Society of London, İngiltere, 95-105.
- Pleket, H. (2003). "Economy and Urbanization: Was there an Impact of Empire in Asia Minor". *Asia Minor Studien*, 50: 85-95.
- Pritchett, W. K. (1979). *The Greek State at War, Part III: Religion*. University of California Press, Kaliforniya.
- Ramsay, W. M. (1890). *The Historical Geography of Asia Minor*. Royal Geographical Society. Supplementary Papers. Volume IV. John Murray, Londra.
- Ramsay, W. M. (1895). *Cities and Bishoprics of Phrygia*. Volume 1. Oxford University Press, Oxford.
- Ramsey, G. (2011). "The Queen and the City: Royal Female Intervention and Patronage in Hellenistic Civic Communities". *Gender & History*, 23 (3): 510-527.
- Ramsey, J. T. (1999). "Mithridates, the Banner of Ch'ih-yu, and the Comet Coin". *Harvard Studies in Classical Philology*, 99: 197-253.
- Reilinger, R. E. vd., (1997). "Global Positioning System Measurements of Present-day Crustal Movements in the Arabia-Africa-Eurasia Plate Collision Zone". *Journal of Geophysical Research*, 102 (B5): 9983-9999.
- Reinach, T. (1890). "Lettre a M. le Commandeur J. B. de Rossi au Sujet du Temple D'Hadrien a Cyzique". *Bulletin de Correspondance Hellenique* (BCH), 14 (1): 517-545.
- Reiterman, R. K. (2012). *Earthquakes and Engineers*. American Society of Civil Engineers Press (ASCE Press), Virginia.
- Reynolds, J. M. (1980). "The Origins and Beginning of Imperial Cult at Aphrodisias". *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, 26 (206): 70-84.
- Reynolds, J. M. (1982). "Aphrodisias and Rome". *Journal of Roman Studies Monographs*. I: 1-210.
- Ricl, M. ve Akat, S. (2007). "A New Honorary Inscription for Cn. Vergilius Capito from Miletos". *EA*, 40 (2007): 29-32.
- Robert, J. ve L., (1971). "Bulletin épigraphique". *Revue des Études Grecques*, 84 (401-403):397-540.

- Robert, J. ve L., (1973). "Bulletin épigraphique". *Revue des Études Grecques*, 86 (409-410): 48-211.
- Robert, L. (1937). "Études Anatoliennes". (Études Orientales V). E. de Boccard, Paris.
- Robert, L. (1978). "Documents d'Asie Mineure". *Bulletin de Correspondance Hellenique* (BCH), 102 (1): 395-543.
- Ruge, W. (1921). "Kibyra". *Pauly's Real-Encyclopädie*. J. B. Metzler, Stuttgart, XI, I, 374-377.
- Salac, A. (1927). "Inscriptions de Kymé d'Éolide, de Phocée, de Tralles et de quelques autres villes d'Asie Mineure". *Bulletin de correspondance hellénique*, 51 (1): 374-400.
- Schuchhardt, C. (1889). "IV. Die Inschriften". R. Bohn, (Ed.). *Altertümer von Aegae, Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts, Ergänzungsheft 2*. Berlin, 50-56.
- Schulz, A. ve Winter, E. (1990). "Historische-archäologische Untersuchungen zum Hadrianstempel von Kyzikos". *Asia Minor Studien*, 1 (Mysische Studien): 33-82.
- Shepherd, W. R. (1923). *Historical Atlas*. Henry Holt and Company, New York.
- Sherk, R. K. (Ed.). (1984). *Rome and the Greek East to the Death of Augustus*. (Translated Documents of Greece and Rome, 4). Cambridge University Press, Cambridge.
- Similox Tohon, D. vd. (2006). "The Identification of an Active Fault by a Multidisciplinary Study at the Archaeological Site of Sagalassos (SW Turkey)". *Tectonophysics*, 420 (2006): 371-387.
- Slaars, B. F. (1868). "*Etude sur Smyrne*". (Çev. C. Iconomos), İzmir.
- Smith, R. R. R. (1987). "The Imperials Reliefs from the Sebasteion at Aphrodisias". *The Journal of Roman Studies*. 77 (1987): 88-138.
- Soloviev, S. L., Solovieva, O. N., Go, C. H., Kim, K. S. ve Shchetnikov, A. (2000). *Tsunamis in the Mediterranean Sea 2000 B.C.-2000 A.D.* Springer Science+Business Media, Moskova.
- Soysal, H. vd. (1981). *Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu MÖ 2100–MS 1900*. Tübitak Yayınları, (TBAG 341), İstanbul.
- Spinka, M. ve Downey, G. (1940). *Chronicle of John Malalas. Books VIII-XVIII*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Stewart, I. S. (2017). "Seismic faults and sacred sanctuaries in Aegean antiquity". *Proceedings of the Geologists' Association*, 128 (5): 711-721.
- Şahin, S. (ed.). (1981). *Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia) II, I, nr. 634-1229*. (IK 10 II,1). Habelt, Bonn.

- Şahin, S. (1986). “Studien über die Probleme der historischen Geographie des nordwestlichen Kleinasien I. Strabon XII 3,7 P. 543. Der Fluß Gallos, die Stadt Modr<en>e in Phrygia Epiktetos und die Schiffbarkeit des Sangarios”, *Epigraphica Anatolica*, 7 (1986): 125-152.
- Şahin, S. (2013). “Antik Kaynaklar Işığında Tarihte Bithynia Depremleri”. *Eskiçağ Yazıları*, 5 (Akron 7): 1-16.
- Şaroğlu, F. ve Güler, B. (2020). “Batı Anadolu Tektonik Kaması’nın Güncel Deformasyonu: Batıya Doğru Kaçıştan Kaynaklanan Blok Hareketleri”. *Geological Bulletin of Turkey*, 63 (2020): 161-194.
- Şimşek, C. (2007). “Antik Kazanes Vadisi ve Alacain (Agatha Kome) Yerleşmesi”. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 124: 13-44.
- Şimşek, C. vd. (2016). “Historical Earthquakes that Damaged Hierapolis and Laodikeia Antique Cities and their Implications for Earthquake Potential of Denizli Basin in Western Turkey”. *Bulletin of Engineering Geology and the Environment*, 75 (2): 519-536.
- Talbert, R. J. A. (Ed.). (2000). *The Barrington Atlas of the Greek and Roman World*. Princeton University Press, Princeton.
- Tanrıver, C. (2013). *Mysia’dan Yeni Epigrafik Buluntular*. Ege Üniversitesi Yayınları, (Edebiyat Fakültesi Yayın No: 187), İzmir.
- Taşdöner, K. (2016). “Anadolu’da Roma’ya Bağımlı Bir Krallık: Kappadokia (İÖ 64-İS 17)”. *Tarih Okulu Dergisi*, 9 (27): 25-42.
- Tauber, H. (2015). “Ein Kaiserbrief des Antoninus Pius zu einem bisher unbekannten Erdbeben in Ephesos”. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes*, 84: 301-310.
- Tezcan, S. S. ve İpek, M. (1973). “Long Distance Effects of the 28 March 1970 Gediz, Turkey Earthquake”. *Earthquake Engineering and Structural Dynamics*, 1: 203-215.
- Thonemann, P. (2011). *The Maeander Valley, a Historical Geography From Antiquity to Byzantium*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Thonemann, P. (2012). “Abercius of Hierapolis”. Dignas, B. ve Smith R.R.R. (Ed.). *Historical and Religious Memory in the Ancient World*. Oxford University Press, Oxford, 257-282.
- Tinal, M. (2009). “1928 Torbalı (İzmir) Depremi”. *Turkish Studies*, 4 (8): 2229-2243.
- Tozan, M. (2014). “Gaius Gracchus’un Politik Hedefleri ve Phrygia ile Lykaonia’nın Asia Eyaleti’ne Bağlanması”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33: 23-44.

- Uyar, T. ve Uyar, T. (1974). *Lucretius, Evrenin Yapısı*. Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- Waelkens, M. ve Poblome, J. (1997). *Sagalassos IV. Report on the Survey and Excavation Campaings of 1994 and 1995*. Leuven University Press, Leuven.
- Winter, E. (1996). “Staatliche Baupolitik und Baufürsorge in den römischen Provinzen des kaiserzeitlichen Kleinasien”. *AMS*, 20.
- Wissowa, G. (1924). “Kyzikos”. *Pauly’s Real-Encyclopädie*. J. B. Metzler, Stuttgart, 23, Bd. XII, 1, 228-233.
- Witakowski, W. (1996). *Pseudo-Dionysius of Tel-Mahre. Part III*. (Translated Text for Historians, 22). Liverpool University Press, Liverpool.
- Yalçın, H. ve Özaltan, İ. ve Kurnaz, T. F. (2013). “Gediz Fayı ve Yakın Çevresinin Deprem Tehlike Analizi”. *2.Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismolojik Konferansı*. 25-27 Eylül 2013, Hatay.
- Yegül, F. K. (1986). *The Bath-Gymnasium Complex at Sardis*. Harvard University Press, Cambridge.
- Yıldız, A. vd. (2012). “Afyonkarahisar ve Çevresinin Depremselliği”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 12: 1-7.
- Yıldız, M. E. (2016). “Kelainai–Apameia Kibotos im Schnittpunkt der Handelsrouten”. Ivantchik, A. ve Summerer, L. ve von Kienlin, A. (ed.). *Kelainai-Apameia Kibotos: une métropole achéménide, hellénistique et romaine, Kelainai II*. Ausonius, Bordeaux, 29-35.

İNTERNET KAYNAKLARI

AFAD, “16 Temmuz 1955 Söke-Balat Depremi”.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=28> (erişim tarihi: 12.05.2020).

AFAD, “23 Temmuz 1949 Sakız Karaburun Depremi”.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=30> (erişim tarihi: 10.05.2020).

AFAD, “3 Ekim 1914 Burdur Depremi”.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=44> (erişim tarihi: 10.05.2020).

AFAD, “23 Temmuz 1949 Sakız Karaburun Depremi”.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=30> (erişim tarihi: 4.06.2020).

AFAD, “6 Ekim 1964 Manyas Depremi”.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=46>. (Erişim tarihi 18.06.2020).

AFAD, “28 Mart 1969 Manisa Depremi”.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=76>. (Erişim tarihi: 4.06.2020).

AFAD, “Tarihsel Depremler”. <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler> (erişim tarihi: 04.06.2020).

AFAD, “Türkiye’deki Diri Fay Sistemleri”.

<https://deprem.afad.gov.tr/depremdetay?eventID=446323> (erişim tarihi: 04.06.2020).

AFAD, “Türkiye’deki Diri Fay Sistemleri ve Depremsellik”.

<https://deprem.afad.gov.tr/depremdetay?eventID=432185> (erişim tarihi: 18.06.2020).

AFAD, “21 Temmuz 2017 Muğla Bodrum Açıkları Depremi”.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=32> (erişim tarihi 20.06.2020).

Chronicling America, “The Marion Daily Mirror., January 19, 1909, Image 1”.

<https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn88077573/1909-01-19/ed-1/seq-1/> (erişim tarihi: 18.06.2020).

DAUM, “İzmir Deprem Tarihi”.

<http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=9561> (erişim tarihi: 10.05.2020).

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, AKOM, “Manyas Deprem 06 Ekim 1964”.

http://www.ibb.gov.tr/sites/akom/documents/manyas_dep.html (erişim tarihi: 18.06.2020).

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, AKOM, “Biga Depremi 5 Temmuz 1983”.

http://www.ibb.gov.tr/sites/akom/documents/biga_dep.html (erişim tarihi: 18.06.2020).

Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, “Büyük Depremler”.
<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> (erişim tarihi: 4.06.2020).

Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, “Tarihsel Depremler”.
<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/> (erişim tarihi: 4.06.2020).

Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, “Türkiye’de 1900-2004 Yılları Arasında Can Kaybı ve Hasara Neden Olmuş Önemli Depremler ($M_s > 5.0$)”.

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Depremler/tlarge2.htm> (erişim tarihi: 18.06.2020).

USGS, “M 5.5 - Near the Coast of Western Turkey”.

<https://earthquake.usgs.gov/earthquakes/eventpage/usp000e1zy/executive> (erişim tarihi: 18.06.2020).

USGS, “M 5.8 - Near the Coast of Western Turkey”.

<https://earthquake.usgs.gov/earthquakes/eventpage/usp000e20e/executive> (erişim tarihi: 18.06.2020).

USGS, “M 5.2 - Near the Coast of Western Turkey”.

<https://earthquake.usgs.gov/earthquakes/eventpage/usp000e20f/executive> (erişim tarihi: 18.06.2020).

USGS, “M 5.9 - Near the Coast of Western Turkey”.

<https://earthquake.usgs.gov/earthquakes/eventpage/usp000e2bq/executive> (erişim tarihi: 18.06.2020).

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Ulusal Deprem İzleme Merkezi. (2005). *17-21 Ekim 2005 Sığacık Körfezi-Seferihisar (İzmir) Depremleri, Ön Değerlendirme Raporu*. UDİM.

http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Depremler/onemliler/17_21Ekim2005SigacikSeferihisarDepremleri.pdf (erişim tarihi: 18.06.2020).

EKLER

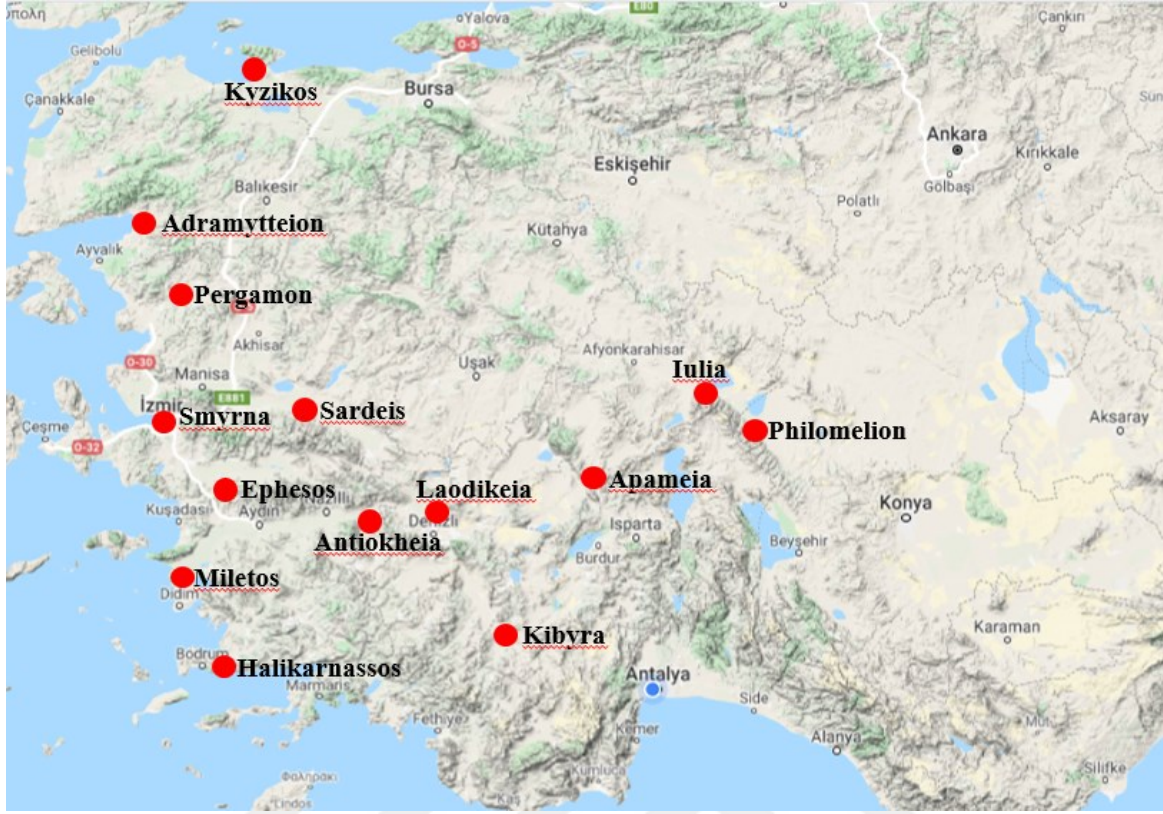
Ek 1-Puteoli'deki heykel kaidesi

Zu T152: Die Basis von Puteoli.

(I.Kyme: 222).

Ek 2-Asia Eyaleti *Conventus* Merkezleri

Asia Eyaleti *Conventus* Merkezleri
(Yazar)

Bu mahkeme merkezleri aynı zamanda Asia Eyaleti'nin de sınırlarını belirlemekteydi.

Ek 3-Asia Eyaleti Sınırları

(Shepherd, 1923: 20)

Asia Eyaleti Haritası

Ek 4-1900 Yılı Öncesi Deprem Haritası

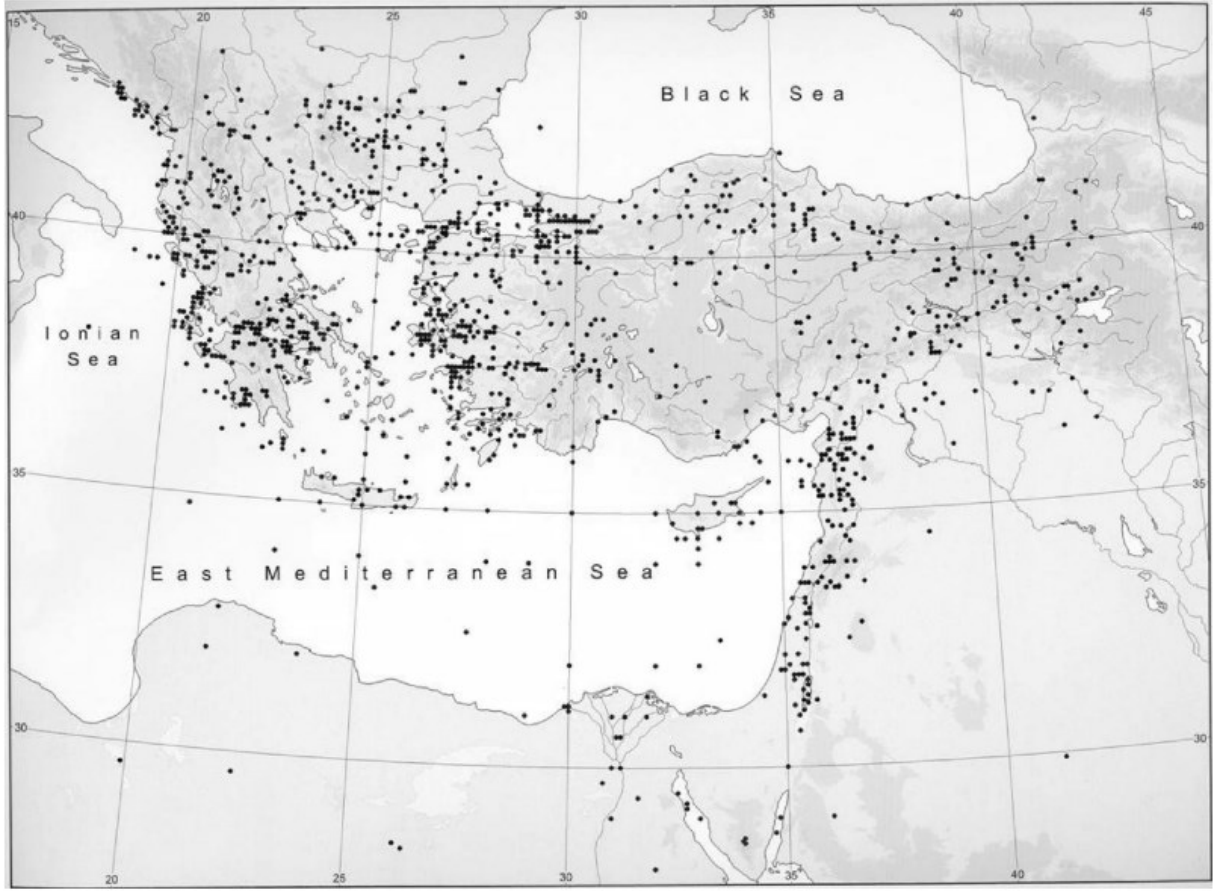
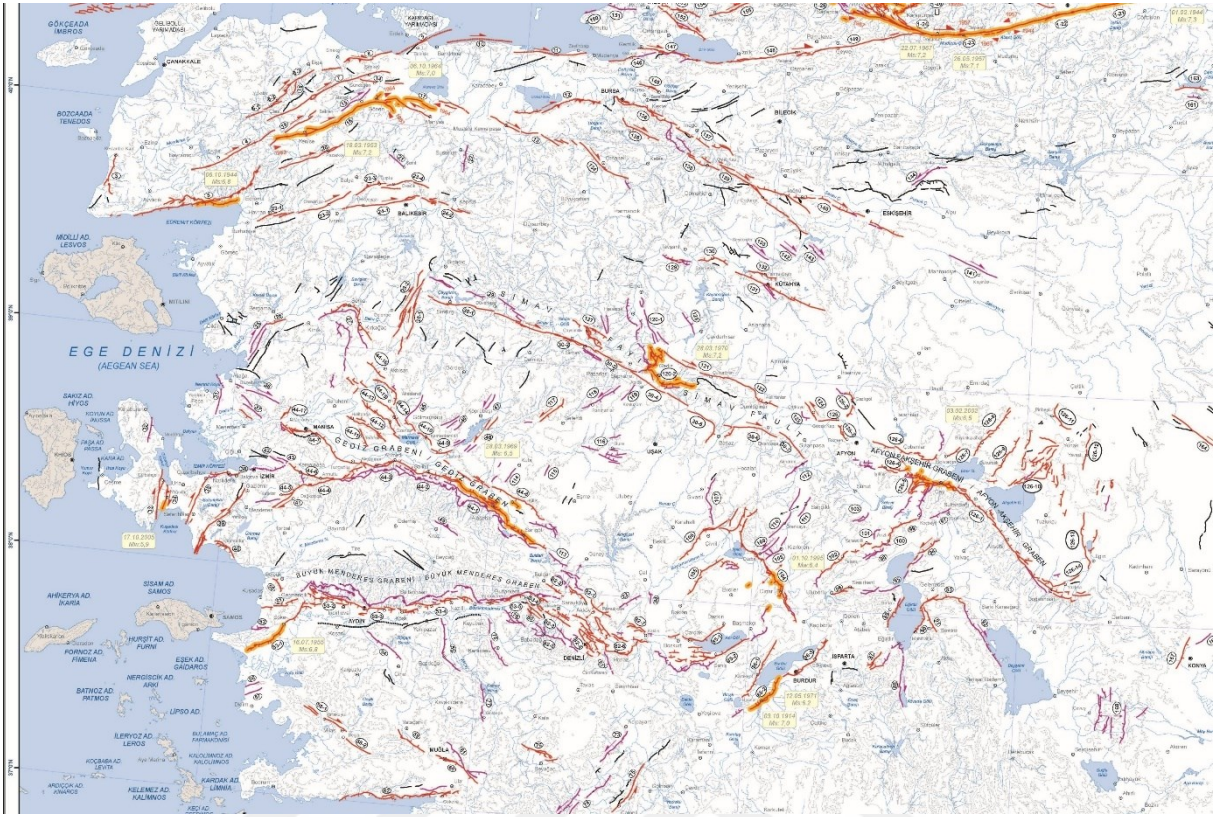

Figure 5.3 Distribution of all historical earthquakes before 1900, regardless of size. Offshore locations are very approximate.

(Ambraseys, 2009: 830)

Ek 5-Batı Anadolu Fay Hatları

(Emre vd., 2013.)

Belli Başlı Batı Anadolu Fay Hatları.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Mertcan ÖNTÜRK
Doğum Yeri - Tarihi	Ankara 25.10.1992
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Eryaman Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
E-Posta	onturkmertcan@gmail.com
ORCID	https://orcid.org/0000-0003-0147-7110